

Heemkundige Kring

«Oud-Wachtebeke»

Wachtebeke

JAARBOEK 1983

- * Uitgegeven met de steun van het Provinciaal Bestuur van Oost-Vlaanderen en van het Gemeentebestuur van Wachtebeke.
- * Niets uit deze uitgave mag gepubliceerd worden zonder schriftelijke toestemming van de
Heemkundige Kring Oud-Wachtebeke
p/a G. Hoebeke
Walderdonk 62
9070 Wachtebeke
- * Elke schrijver is verantwoordelijk voor zijn eigen bijdrage.
- * Dit jaarboek bevat als eerste deel het levenswerk van Paul Hesters, bestuurslid en zeer bedrijvige medewerker van onze Heemkundige Kring. Hij belooft nog meer te schrijven over de Wachtebeekse molens. Het tweede deel bevat de derde aflevering van het levenswerk van ondergetekende, namelijk volkssagen, volksvertellingen, volksliederen en volksgeneeswijzen. Er komt beslist nog een vierde aflevering, daarvoor is zelfs nu al stof opgetekend.

Guy Hoebeke

DE VELDMOLEN

Hesters Paul

VOORWOORD

Bij de hierna volgende geschiedenis van „DE VELDMOLEN” gestaan en gelegen tussen de wijken van Kalve en Ramonshoek is het mijn bedoeling zo volledig mogelijk, als in mijn macht ligt, de opzoekingen aangaande de molen neer te schrijven.

De naam „DE VELDMOLEN” staat in verband met de plaats waar de molen stond, vroeger het St.-Pietersveld genaamd. Deze plaats was gelegen vanaf het einde van de tegenwoordige Stationsstraat welke een kruispunt vormt met de Catharinastraat, de Ramonshoek en het Axelsvaardeken (zie foto Nr. 12). Het was het gedeelte dat richting Kalve liep, dit tot aan de spoorweg, welke St.-Pietersveld genoemd werd.

Voor de „Veldmolen” stond de „Calvemolen” op deze plaats ; die molen is om diverse redenen van plaats veranderd om uiteindelijk op de Ramonshoek aan zijn einde te komen (foto nr. 17).

Om alles min of meer wat beter te begrijpen wil ik hier enkele toelichtingen geven. Vooreerst geven wij een kleine historische uiteenzetting over de molens in het algemeen.

Vervolgens moeten wij een kleine familiestamboom opmaken van drie verschillende Wachtebeekse families die allen met elkaar verwant zijn ; het zijn de familie De Gronckel, de familie Marquenie en de familie Hesters. Zij zullen een min of meer grote rol spelen in de groei en de bloei van de molen. Het laatste deel vatten wij aan bij de Kalve molen anno 1469. Buiten de windcijsn betalers van de molen, komt men voor het eerst een duidelijke beschrijving van plaats en molen tegen in 1756, waarbij Joannes de Gronckel molenaar-eigenaar te Wachtebeke zijn molen in pand geeft om geld te lenen.

Vanaf dat ogenblik spreekt men van „DE VELDMOLEN”.

De maalinrichtingen die beschreven worden zijn de windmolen en de rosmolen, malen door aandrijving met stoom, door middel van een semi-diesel en laatst aandrijving met elektriciteit. Alles is voorzien van fotos en landkaarten. Wij hopen in de toekomst al onze Wachtebeekse molens even geschiedkundig te kunnen beschrijven en willen daarom ook een bede doen om ons alle mogelijke gegevens aangaande deze molens ter hand te willen stellen tot nut van gans onze gemeenschap.

Hierbij wil ik tevens alle personen en instanties, die het mij mogelijk gemaakt hebben dit stukje Wachtebeekse geschiedenis te schrijven en te publiceren, danken.

Paul Hesters

DEEL I

ENKELE VOORBESCHOUWINGEN OVER DE WINDMOLEN IN HET ALGEMEEN

1. ONZE GEWESTELIJKE WINDMOLENS IN DE MIDDELEEUWEN.

Eertijds had nagenoeg elke wijk van onze gemeente zijn eigen houten windmolen, draaiende om een staander bovenop een opgehoogde berm, een geheel dat integraal deel uitmaakte van het landschap en een karakteristieke merkwaardigheid vormde in de plaatselijke atmosfeer. De hoog tronende molenhuisjes der wenkende en wentelende windmolens met de imposante wieken, in hun stoere, mannelijke gestrengheid, schonken de maalders - of de zgn. „kijks-in-de-wind” - een bevoorrechte observatieplaats, flink verheven boven alle klein-gedoe en menselijke beproevingen. Voor een oningewijde, die maar steeds daarboven op de „berg” een geheimzinnig geklapper en gedommel waarnam en de reuzenwieken in hun regelmatige wenteling de lucht zag doorklieven, lag er wel ietwat geheimzinnigs in die onverklaarbare bedrijvigheid, welke eerbied afdwong en de wandelaar wijselijk op afstand hield. Wie te midden van de omgevende kalme natuur verpozing zocht in de intieme afwisseling van weelderige akkers, met bloemen bestikte weilanden, popperige landhuisjes, rijke boomgaarden en flarden van bossen, onderging de charme uitgaande van die eeuwenoude „getuigen”, fier en zelfbewust van hun maatschappelijke functie en van hun diep-geankerde gehechtheid aan de geboortegrond.

Molens symboliseren immers - in hun trillende activiteit en landelijke eenvoud - de overwinning van het menselijk vernuft op de onstuimige eolische kracht door de energie van de wind op te vangen en dienstig te maken tot het pletten en malen van graan, evene (haver) en boekweit, een bij uitstek uitputtend en tijdrovend werk dat voordien aan slaven en lastdieren werd opgelegd. Door het verstrekken van bloem, meel en veevoeder bevorderden de molens de opgang van de plaatselijke bevolking, terwijl de wieken, die eeuwenlang vrij spel hadden in zon en wind, bijdroegen tot het verhogen der landschappelijke schoonheid van ons gewest. Hun benaming komt van het Latijn MOLINA en MOLERE (malen) en herinnert er ons aan dat in de Oudheid vrouwen het graan moeizaam, rechtopstaande fijnstampten in een mortier of gehurkt pletten onder stenen rollen. Nadien nam men zijn toevlucht tot twee molenstenen : een gegroefde „ligger” waarboven een rechtopstaande „loper” door spaken in beweging werd gebracht. Empirische ros- of paardenmolens treft men nog heden aan bij tal van minder ontwikkelde volkeren.

Brood maakte toen het hoofdbestanddeel van de volksvoeding uit. Het was een maatschappelijke noodwendigheid en een algemene verzuchting bevredigend door de voorvaderlijke slavenarbeid uit te schakelen en het maalproces doelmatiger, lichter en goedkooper te maken.

Angelsaksische zeevaarders hadden op hun reizen in het bekken van de Middellandse Zee primitieve zeilmolens leren kennen, welke, naar analogie met de zeilen van een schip, de kracht van de wind benutten om graan te malen.

Van in 868 werden in het Angelsaksisch Koninkrijk Mercia - op de Noordelijke Kanaalkust - zeil-graanomolens opgericht, welke later eveneens dienden tot het stampen van lijnzaad en het zagen van bomen. De huidige generieke term MILL voor molen, rad of fabriek herinnert de Engelsen nog aan dit nederig begin. In Portugal, op Palma de Mallor-

ca, in Bulgarije en in Egypte bestaan thans nog aloude gemetste torens waarvan de ZEILWIEKEN zware molenstenen in beweging brengen.

Onze Vlaamse kruisvaarders hebben voor het eerst in de uitgestrekte graanvelden van Hongarije de oudste windmolens aangetroffen en deze nadien in de „Lage Landen bi der See“ ingevoerd. In een oorkonde lezen we dat de Heer van Trazegnies in 1180 uit Palestina terugkeerde en tien jaar later te MAALDEREN (Brabant) de eerste draaibare, houten windmolen liet oprichten. Zijn voorbeeld werd weldra nagevolgd te SILLY (Henegouwen), te TIEGEM (West-Vlaanderen) en op het nabijgelegen EKSAARDE (de Oude Molen op de Briel). Een akte van 1267 vermeldt de zgn. Heren-Molen, waar de inwoners al hun graan moesten laten malen, een feodale verplichting welke in 1439 aanleiding gaf tot een betwisting tussen de omwonende landbouwers en de Heer van Eksaarde. In Noord-Nederland werden er toen eveneens wind-graanmolens opgericht, zoals blijkt uit een akte van Jan I, Hertog van Brabant en Limburg, waarbij daartoe octrooi werd verleend aan Arnoldus, gezegd Heyme, te Koevering in 1299.

Na de slag bij Crécy, in 1346, wanneer de eerste „donderbussen“ in voege kwamen, bleken de stenen uitkijktorens op de wallen niet langer meer bestand tegen het zware geschut, waarom men ze ombouwde tot windmolens met orienteerbare wiekenkappen (de zgn. bovenkruiers). Op de bastions van veldwerken en op de stadswallen van Ieperen, Brugge en Gent treffen we aldus „stenenkorenmolens“ aan op het einde van de XIVde eeuw. Oude landkaarten leveren ons het bewijs dat in Noord-Nederland zowel sta(a)nders als bovenkruiers het overtollige water uit de Moeren of Polders „maalden“ vanaf 1326.

In de loop van volgende eeuwen verbeterde men de aloude werkwijze door het invoeren van hoeksgewijze, geribde bazalt- of porfierstenen, het aanbrengen van mechanische ziften tot het uitbuilen van het meel en het verwijderen van zwarte „kornol“, onkruidzaden en onreinigheden uit het aangebracht graan. De omwenteling van twee rechtopstaande „rollers“ boven de vaste „ligger“ verhoogde het rendement van fijn tarwemeel en het afzonderen van zemelen.

Van in de XVde eeuw nam het gewestelijk maaldersbedrijf een onverhoopte ontwikkeling door het invoeren van de logge „trapstaart“, de remblokken op de schuinliggende as en het mogelijk maken zakken graan of bloem op te trekken of neer te laten.

De maalder diende vrij over het „MOLENWENT“ of zgn. recht op de wind te beschikken, zonder belemmering van hoogstaande bomen, vandaar ook, dat de Graven van Vlaanderen daartoe een octrooi verleenden, mits een CIJNS of jaarpacht in geld, benevens bijkomende „verplichtingen“ in natura, zoals een mestvarken, een dozijn eendvogels, een gros eieren of een kuip paling, te leveren op Sint Bavo of met Kerstmis. De pachters van de Graaf beschikten eertijds niet over de vrije keus van een of ander windmolen, maar waren verplicht - ingevolge het BAN-RECHT al hun graan aan een vooraf bepaalde maalder toe te vertrouwen, die als bijdrage in de belasting en als vergoeding voor zijn arbeid, een aantal schepels bloem of meel achterhield. Daarom gewaagt men van een DWANG- of BANMOLEN in tegenstelling met de DORPSMOLEN, een latere privaatonderneming. De Boudelo-heren beschikten van oudsher over hun KOUDENBORN-MOLEN en alhoewel Joanna van Konstantinopel aan de abt van St.-Baafs had toegestaan op Wulfsdonk er eveneens een op te richten, gaven de Witheren de voorkeur aan de KALVE-MOLEN, omdat ze aldaar grote voorrechten genoten. Om hun grote beweeglijkheid noemde men onze houtenspil- of staander(d)molens „spinnekoppen“ en de latere vaste-kapmolens, welke met „huisje“ en al werden „gekuierd“ „paltrokken“ omdat ze het profiel vertoonden van een lang, afhangend kleed of rok. In onze gewesten gaf men veelal de voorkeur aan houten, hoogopstaande, vierkantige molens, tegenover ronde of achtkantige bovenkruiers, met draaibare kap, omdat ze goedkoper van bouw waren, gemakkelijker om af te breken bij verkoop en de wind minder belemmerd werd

Standaardkorenmol

Wipwatermolen

Achtkante houten Poldermolen zonder stelling.

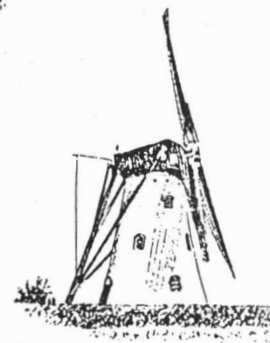
Achtkante houten Poldermolen, Binnenkruier.

Ronde bovenkruier met stelling.

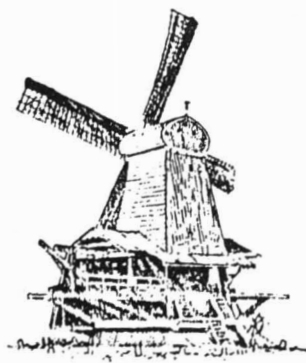
Berg-torenmolen

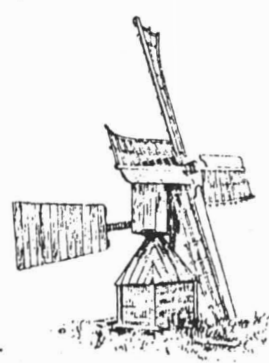
Ronde stenen Polder- of Korenmolen zonder stelling.

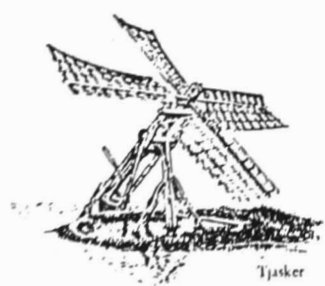
Achtkante bovenkruier met stelling.

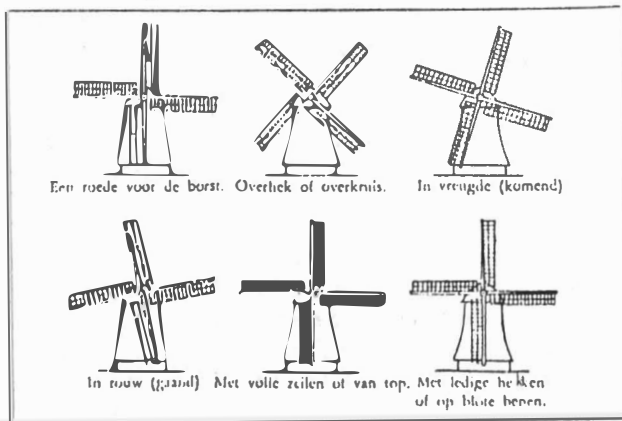
Footmolen.

Weidemolentje (watermolen)

Tjasker

Een roede voor de borst. Overliet of overkruis.

In vreugde (komend)

In rouw (gaaal)

Met volle zeilen of van top.

Met ledige heken of op blote benen.

1. Uit : De Kleine W.P. Encyclopaëdie
Deel I-Z 1949 bij Elsevier-Amsterdam-Brussel

door een massieve onderbouw. Het kwam er immers op aan zoveel mogelijk de kracht van de wind te benutten, te meer dat het aantal renderende „maaldagen” maar gemiddeld een derde van het kalenderjaar bedroeg.

De Graven van Vlaanderen en de machtige abdijen ontgonnen en baatten vooreerst persoonlijk hun landerijen uit maar van in de XVde eeuw stelden ze vertrouwenslieden of „rentiers” aan en werden allengs enkel cijns- of rentenheffers. De banmolens werden aan „vervangers” in regie verhuurd tegen betalen van een vaste „maalpacht”. Aldus ontstond een definitieve inrichting van de kleine onderneming ten nadele van het vroeger grootdomein, vermits de cijnsheer zijn molen later mocht verkopen, verplaatsen of verpanden. De molen op de Oud-Ros te Lokeren hoorde aan de abdij van Nonnenbos en bracht in 1410 jaarlijks een pacht op van 2 Pond en 16 Schellingen. De windmolen op Kalve (Wachtebeke) werd reeds in 1478 en die van Sint-Kruis-Winkel werd in 1452 gepacht door Pieter de Keyser. Gezien het maatschappelijk belang van het maaldersbedrijf genoot de molenaar van een bijzondere bescherming en werd het stelen van bloem of graan uit zijn voorraadschuur zwaar gestraft. Verstokte rabauwen of baanstroppers sloeg de „bodel” of beul de ledematen stuk en legde hun lijk op een wiel, tot aas voor kraaien en raven. In de volksmond bleef nog menige zinspeling op het hoogverdienstelijk werk van de molenaar behouden. Te Moerbeke hoort men oude lieden wel eens een losbol vermanen met het karakteristieke gezegde : „Let er bovenal op nooit uw maalder te versmoren” om aan te geven dat zulks het rampzaligste is dat iemand overkomen kan.

Maar de „kijk-in-de-wind” kende ook zware beproevingen, nu eens nukkige stormen, dan blikseminslag, periodes van windstilte, het mislukken van de graanoogst en bovenal opeisingen en vernielingen door snerpend oorlogswee. Zowel vriend als vijand toonden een ongewenste belangstelling voor de gunstig gelegen uitkijkpost en niet zelden werden stadswindmolens neergehaald door vreemde legerscharen om de belegerde bevolking door voedselgebrek tot overgave te dwingen.

Onze windmolens oogstten zulke bijval bij vreemde kooplieden, die de jaarmarkten van Brugge, Gent en Antwerpen bezochten dat in 1549 bekende Nederlandse maalders en technici naar het toenmaals overrijke Spanje werden ontboden om aldaar „spinnekopen” en „bovenkruiers” op te richten. In Oost- en West-Vlaanderen nam het maaldersbedrijf een grote uitbreiding, zodat in alle Heerlijkheden en belangrijke landbouwcentra behendige molenherstellers en steenkappers werden aangetroffen. De Florentijn Ludovico Guicciardini getuigt in zijn merkwaardige reisbeschrijving, dat op de wallen van de dichtbevolkte stad Gent, in 1535, er zich meer dan honderd windmolens verhieven.

Het bouwen van een windmolen vereiste benevens een grondige kennis van de aan te wenden grondstoffen, zoals hout, molenstenen, zeilen, enz. een ervaren onderlegdheid omtrent de oriëntering der wieken, het evenwicht van het geheel en het in gang brengen en stil leggen van de wiekenas.

Het past hier een welverdiende hulde te brengen aan een hoogverdienstelijk Moerbeke-naar uit de XVIde eeuw, LIEVEN ANDRIES, gezegd Lief Andriesz, wiens faam in Noord-Nederland tot op heden behouden bleef, maar, jammer genoeg in zijn geboortedorp teloor ging.

Door hun hoogverheven stand en grote beweeglijkheid boden de oude spilmolens aanzienlijke voordelen, maar tevens grote bezwaren, zoals de slijtage van het houten raderwerk, het wankel evenwicht onder de mokerslagen van de stormwinden, de geringe plaatsruimte in het eigenlijke maaldershuisje en de dringende eis van een ononderbroken „oriënteren” en toezicht houden vanwege de „kijk-in-de-wind”.

In de XVIde eeuw werd het oprichten van nieuwe molens veelal toevertrouwd aan rondreizende groeperingen van technici, de zgn. GEZELLEN VAN SINT VICTOR, overbekend om hun rijpe ondervinding in het vak, hun grote vaardigheid inzake „wieken op-

stellen" en het bezit van model „barden" (plans) en „patroons" (uitslagwerktekeningen). Deze specialisten arbeidden in broederlijk overleg en volgens traditionele stelregels, onder toezicht van de baljuw (banmolens). De stielmannen merkten elk onderdeel van de molen met hun eigen naamstempel, zoals : een vork met twee of drie tanden, een aantal streepjes, een driehoek, een kruis enz. In de opgetrokken houten keten, „loge" genaamd, voltooiden ze elk onderdeel, tot de molenstenen en de weerhaan toe, vooraleer het geheel ineen te passen. Bij ordonnantie genoten de „logebroeders", van erken- de voorrechten, zij stonden borg voor de algehele afmaak van de molen, zijn rendement en eventueel grote herstellingen later.

In Noord-Nederland schrijft men aan Lief Andriesz het invoeren van draaibare wieken- kappen toe op horizontale rollen, boven de vaststaande houten of stenen stutturen, waarin het wagenhuis en de meelopslagplaats werden ondergebracht (1573).

Deze zgn. BOVENKRUIERS of TORENMOLENS, met hellende as, vangbalk, koppel en haast verticale staart bleken gemakkelijker te oriënteren, waren beter bestand tegen nuk- kige winden en vertoonden minder slijtage.

Zijn merkwaardige verbetering aan het mechanisme vond grote bijval in de door overzeese handel fel verrijkte Verenigde Provinciën, terwijl bij ons de landelijke bevolking gebukt ging onder het troosteloos wee der Godsdienstoorlogen. Onze conservatieve boeren hiel- den mordicus vast aan de open stander(d)molens, omdat ze goedkoper uitvielen en ge- makkelijker af te breken en elders weer op te richten. Tegenover miskenning en onver- schilligheid besloot Lief Andriesz onze zozeer beproefde gewesten te verlaten (geen Sant in eigen Land) en naar het Noorden uit te wijken, waar hij in 1582 voor het eerst een „spinnepkop" tot het stampen van olie aanwendde en te Alkmaar de oudste stenen molen bouwde.

Wanneer men thans nog in Holland de slanke romp van spilmolens en bovenkruiers aan- dachtig bekijkt, de verhouding der wieken nagaat en in het bijzonder de gebroken hoek- lijn van hun zadeldak, valt de oude Vlaamse bouwtrant onmiddellijk op.

Onze zakelijke Noorderburen wisten nadien, op doelmatige wijze windmolens aan te wenden tot het „malen" van water uit grachten en kreken om het peil in de polders te bestendigen.

Uit nagelaten oorkonden vernemen we dat de Rekenkamer te Rijsel in 1553 octrooi ver- leende aan Andries de Maerschallck om te Lokeren een nieuwe windmolen op te richten, in 1554 aan Gillis Reynaert toelating gaf om een bestaande molen af te breken en te Baasrode weer op te bouwen, gunst eveneens verleend in 1582 aan Jan Breendt en aan Joris Clauwaert. Lieven Spellerman bekwam in 1624 octrooi om twee molens ineens op te richten, te Lokeren. In 1784 waren er in de Durme-stad niet minder dan 37 oliemo- lens en in 1790 draaiden er twintig houten „spinnepkoppen".

De XVIIde eeuw noemt men terecht de GULDEN MOLENTIJD wegens de ongemeen renderende uitbreiding van het maaldersbedrijf en het aanwenden van de windkracht tot het graanmalen, waterpompen, houtzagen, oliestampen en het slaan, pletten, schuren, slijpen en uitpersen van tal van grondstoffen.

Uit die glansperiode zijn ons tot op heden nog volgende venerabele „getuigen" nageble- ven : de molens van Termeghem (West-Vlaanderen - 1614) ; die van Ravels (1634) en van Hulshout (1661 - provincie Antwerpen) en van Lottenhautem (1662 - Oost-Vlaan- deren).

Het benuttigen van hoogoprijzende maaldershuisjes als geschikte observatieposten om beurt door Spaanse, Oostenrijkse en Franse verkenningsstroepen, het opeisen van bloem en meel, benevens ezels en paarden, het neerhalen of afbranden van oude „spinnepkop- pen" waren noodlottig voor een aanzienlijk aantal maalders.

Met het invoeren van het stoomtuig konden de windmolens niet langer meer het hoofd bieden aan de dodende concurrentie en verdween met hen veel landelijk schoon.

2. DE WINDMOLENS ALS INTEGRAAL DEEL VAN HET LANDELIJK BESTAAN :

„Spinnekoppen“ en „bovenkruiers“ waren sinds jaar en dag zo innig met het landbouwbedrijf vergroeid dat ze voor een groot aantal plekken aanleiding gaven tot het ontstaan van zelfstandige gemeenten, zoals : Molenheide (Londerzeel), Sint-Jans-Molenbeek (Brussel), Molenbeek-Wersbeek (Brabant), Molenbeersel (Limburg), Molenstede (Demer), Mollem (Opwijk), Molenbaix (Henegouwen), Molenaarsgraaf (Zuid-Holland), enz.

Aan het maaldersbedrijf danken we benevens een aantal technische termen ook folkloristische uitdrukkingen en zegswijzen. Het is begrijpelijk dat het ruisend wiekenkruis, in zijn nooit twijfelende regelmaat, en het geheimvol gedommel der molenstenen aanleiding gaven tot oude volksgebruiken en uitgesponnen legenden. Het eigenaardig beroep van de „neus-in-de-wind“, steeds op uitkijk door de smalle gaten van het molenhuisje naar mogelijke wijzigingen van de wind, deed hem doorgaan voor een nietsdoener, een dorpsfilosoof, steeds flegmatiek en bezadigd tegenover de windstoten die de gebinten schokkend deden rammelen. Alhoewel hij de huisvrouwen de gewenste „bakke“ bezorgde, scholden ze hem uit voor een lulak en bedachten ondeugende snaken hem met scheldversjes :

Mulder, Moulenaar, korendief
grote zakken graan heeft hij lief,
maar kleine klutsen laat hij lopen,
want bloem en meel steelt hij bij hopen.

waaruit men kan opmaken dat hij buiten de molenkever of zwarte meelkever nog andere vijanden bezat. Ondank is 's werelds loon. Nochtans toonden kijs-in-de-wind een grote gehechtheid voor hun bedrijf, weigerden ze hun molen te verlaten bij blikseminslag, brand of oorlogswee en vonden soms een ijselijke dood in de vlammen. Te Kalmthout toont men nog het graf van een verknocht molenaar boven op de berm, omdat hij volgens aloude traditie nimmer van zijn trouwe „werkgezel“ scheiden wou.

Door de stand der wieken geeft de bloemkoning“ zijn gemoedstoestand aan : in rechtopstaand gewoon kruis deelt hij mede dat hij op dit ogenblik niets te malen heeft, zijn molen staat op „schooien of bedelt“ om graan ; helt de opstaande wiek naar links van de verticale stand dan „rouwt“ hij (sterfgeval ofwel herstellingen) ; helt de vlerk naar rechts dan is er feest (kermis, huwelijk ofwel nieuw gekapte stenen). Om het inslaan van de bliksem bij onweer te voorkomen zet men de wieken in St.-Andrieskruis (in de „schaar“ gezet) en met de jaarmarkt sieren veelkleurige vlaggetjes met eiken- of sparrenloof de hekkens. Molens dienden als vroegste seintelegrafen en „bloemkoningen“ van eenzelfde dorp brachten door overeengekomen standen der wieken nieuws en boodschappen over.

Geheel de Middeleeuwen door troonden de molenaars als vorsten boven de nederige dorpswoningen ; spijs miskennis en bespottung bezorgden ze aan arm en rijk de zozeer gegeerde bloem en verzekerden de voeding van eenieder. Thans horen de houten windmolens tot een geheel afgesloten economische periode, vormen niet langer meer een karakteristiek onderdeel van het landschap, dromen de enkele nagebleven „getuigen“ van glorie en activiteit of treuren om miskennis en verval.

DEEL II

GENEALOGIE

Hierbij willen wij een korte genealogie van de drie verschillende families, DE GRONCKEL, MARQUENIE en HESTERS weergeven, die een betrekkelijk grote rol gespeeld hebben in de groei en bloei van de Veldmolen, en er ook in de magere jaren hun ziel uit hun lichaam gewerkt hebben om hun grote kroost te onderhouden.

DEEL II is alleen een begeleiding van deel III in de geschiedenis van DE VELDMOLEN, dit met de bedoeling een beter overzicht te hebben hoe de drie families, familiaal en ambachtelijk tegenover elkaar stonden. Daarom zijn er nog veel gegevens weggelaten, zoals overlijdensdata, huwelijksdata enz... van kinderen die rechtstreeks niets met de molen te maken hadden...

De gegevens zijn ontleend aan kerkelijke en gemeentelijke registers, zodat de datum van geboorte (°) de dag van het doopsel is en de datum van overlijden (†) de dag der begrafenis. Dit geldt enkel voor de datums van vóór 1795.

Tekens die gebruikt zijn en hun betekenis :

° geboren te op
† gestorven te op
X eerste huwelijk te op
XX tweede huwelijk te op
XXX derde huwelijk te op.

GENEALOGIE DER FAMILIE DE GRONCKÉL

DE GRONCKEL JOANNES	X	DE RIJCKE MARIA
°		°
† Wacht. 2-6-1782		† Wacht. 25-4-1759
Huwelijk.		
— Levinus	° Wacht. 12-4-1760	X Van Acker Jacoba
	XX	DUYCK PETRONELLA
		°
		† Wacht. 28-3-1782
Huwelijk		
— Petronella	° Wacht. 12-4-1760	X Marquenie Joannas Fr.
— Levina	° Wacht. 17-8-1761	
— Levinus Egidius	° Wacht. 1-9-1762	zie verder
— Maria Anna	° Wacht. 11-4-1766	X Vermont Jacobus Ant.
— Maria Theresia	° Wacht. 23-10-1768	
— Joannes Baptist	° Wacht. 2-3-1771	
— Petrus Cornelus	° Wacht. 21-6-1774	
— Joanna Catharina	° Wacht. 11-8-1778	
DE GRONCKEL LEVINUS EGIDIUS	X	D'HERT IDA
° Wacht. 1-9-1762	° Wacht. 6-2-1759	
† Wacht. 1-11-1837	† Wacht. 21-1-1796	
Huwelijk : Wacht. 11-2-1783		

— Petrus Joannes	◦	Wacht.	5-11-1783		
— Joanna Francisca	◦	Wacht.	6-10-1786		
— Petrus	◦	Wacht.	14-9-1788		
— Apolonuis	◦	Wacht.	18-7-1790		
— Antonia	◦	Wacht.	18-7-1790		
— Augustinus	◦	Wacht.	17-8-1792		
— Josephus	◦	Wacht.	21-3-1794	X	Poppe Pelagie
— Jacobus	◦	Wacht.	14-3-1795	X	Van Grimberghe Sophia

XX

AUDENAERT JACOBA

◦ Wacht. 1767
† Wacht. 8-7-1841

Huwelijk : Wacht. 9-4-1799

— Sophia	◦	Wacht.	26-2-1801
— Seraphinus	◦	Wacht.	
— Maria Theresia	◦	Wacht.	27-2-1804
— Levina	◦	Wacht.	27-5-1805
— Rosalia	◦	Wacht.	11-6-1807
— Augustinus	◦	Wacht.	29-8-1808

† Wacht. 8-12-1881

X Noet Levinus
X Dullaers Franciscus
zie verder

DE GRONCKEL AUGUSTINUS

X

◦ Wacht. 29-8-1808
† Wacht. 26-4-1874

Huwelijk : Wacht. 11-5-1839

— Maria Theresia	◦	Wacht.	26-3-1840
— Joannes Baptist	◦	Wacht.	15-4-1841
— Marcellus	◦	Wacht.	24-4-1843
— Leo	◦	Wacht.	5-5-1845
— Rosalia	◦	Wacht.	19-7-1849
— Seraphine	◦	Wacht.	24-8-1851
— Clemence	◦	Wacht.	9-10-1858

DUCAMON ROSALIA

◦ Wacht. 23-2-1813
† Wacht. 30-7-1884

X De Buck Levinus
X Verguyse Carolina
zie verder
X Aspers Stefhanie
X Steel Joannes Franciscus
X David Benjamin
X Steel Benjamin

DE GRONCKEL MARCELLUS

X

◦ Wacht. 24-4-1843
† Moerbeke 11-3-1922

Huwelijk : Wacht. 15-7-1871

— Victor	◦	Wacht.	8-7-1872
— Marie	◦	Wacht.	2-2-1874
— Julia	◦	Wacht.	4-3-1876
— Aloysuis	◦	Wacht.	23-1-1877
— Predent	◦	Wacht.	4-6-1878
— Emmerentia Anna	◦	Wacht.	26-9-1879
— Alphonsius	◦	Wacht.	16-1-1881
— Clementina	◦	Wacht.	12-4-1885
— Leonie	◦	Wacht.	

VERMEIREN STEPHANIE

◦ Exaarde 11-3-1842
† Wacht. 4-8-1889

X Roets Alfons
X Dherd August

X Seraes Mathilde
X Himschoot Alfred
X Apers Emmerentia

X De Clercq Edward

XX

ROTHIER STEPHANIE

◦ Moerb. 27-4-1855
† Moerb. 4-5-1917

Huwelijk : Moerbeke Waas 8-7-1890

— Francis	◦	Wacht.	14-4-1891
— Louise Marie	◦	Wacht.	10-4-1892
— Valentine Julia	◦	Wacht.	18-6-1893
— Camiel	◦	Wacht.	17-6-1894

X Poppe Prudent
X Van Laere

OPMERKINGEN :

- Bij gebrek aan tijd is het ons tot nog toe onmogelijk geweest de herkomst der familie **DE GRONCKEL** te achterhalen.
- Bij onze opzoekingen stelden wij vast dat na het overlijden van De Gronckel Levinus, ° 28-10-1733 uit het eerste huwelijk van Joannes De Gronckel met Maria De Rijcke, er een verandering van voornaam waar te nemen valt van Levinus Egidius De Gronckel ° 1-9-1762 uit het tweede huwelijk van Joannes De Gronckel met Duyck Petronella. In alle akten en registers na 1781 komt nog uitsluitend de naam Levinus De Gronckel voor en heeft men zijn tweede naam *Egidius* weggelaten omdat zijn halfbroer, die ook Levinus heette, overleden was.
Alleen in de overlijdensakte van zijn zoon Serphinus wordt vermeld : Seraphinus de Gronckel, overleden op 8-12-1881, geboren te Wachtebeke, zoon van Levinus Egidius en Audenaert Jacoba.
- Een geboorteakte van De Gronckel Seraphinus is niet in de burgerlijke stand te vinden. In zijn overlijdensakte staat vermeld : geboren te Wachtebeke, jongman mulder en 81 jaar oud op datum van 8-12-1881.
- De Gronckel Marcellus is op 6-5-1895 met zijn huisgezin naar Moerbeke-Waas vertrokken.

GENEALOGIE DER FAMILIE MARQUENIE

MACANIE CHRISTIAN		X	DE WILDE LEVINA	
° Wacht. 10-4-1717			† Wacht. 29-9-1730	
- Daniel	17-7-1675		zie Overlede Goed	
- Joannes	4-10-1677			
- Marinus	18-8-1680			
- Jacobus	31-3-1682			
- Maria	27-4-1684			
- Catharina	28-6-1686		zie verder	
- Petrus	1-1-1691			
- Abraham	1-1-1693			
- Petronella	8-12-1694			
- Joanna	31-9-1697			
MARQUENIE ABRAHAM		X	VERRERE CATHARINA	
° Wacht. 17-1-1693			° 4-9-1741	
† Wacht. 29-2-1728				
huwelijk Wacht. 5-5-1715				
- Isabella	° Wacht. 13-3-1716		zie verder	
- Levina	° Wacht. 5-6-1717			
- Jacobus	° Wacht. 30-10-1718			
- Catharina	° Wacht. 28-2-1721			
- Judocus	° Wacht. 10-11-1722			
- Maria Anna	° Wacht. 27-11-1724			
- Daniel	° Wacht. 19-12-1726			
MARQUENIE DANIEL		X	VAN HECKE MARIA ANNA	
° Wacht. 19-12-1726			° Wacht. 8-1-1735	
† Wacht. 6-3-1809			† Wacht. 2-3-1818	
huwelijk Wacht. 21-8-1759				
- Joannes Franciscus	° Wacht. 25-8-1759		zie verder	
- Catharina	° Wacht. 28-11-1761			
- Ludovicus	° Wacht. 20-5-1763			

— André	°	Wacht.	16-8-1765
— Agatha Francisca	°	Wacht.	12-7-1767
— Levina Jacoba	°	Wacht.	25-7-1768
— Daniël Jozef	°	Wacht.	2-10-1770
— Petronella Jacoba	°	Wacht.	20-4-1773
— Petrus	°	Wacht.	6-8-1775
— Joanna Maria	°	Wacht.	1-1-1779

MARQUENIE JOANNES FRANCISCUS X

° Wacht. 25-8-1759

† Wacht. 3-12-1824

huwelijk : Wacht. 11-2-1783

— Joannes Franciscus	°	Wacht.	21-1-1784
— Levinus	°	Wacht.	16-1-1786
— Francisca	°	Wacht.	19-2-1788

DE GRONCKEL PETRONELLA

° Wacht. 12-4-1760

† Wacht. 13-10-1821

x Van de Sompel Joanna Levina

OPMERKINGEN :

- Er zijn momenteel nog verscheidene families Marquenie op de gemeente ; deze stammen bijna allemaal af van Marquenie Joannes Franciscus ° Wacht. 21-1-1784 gehuwd met Van de Sompel Joanna Levina.
- Marquenie Francisca ° Wacht. 19-2-1788 huwt met Hesters Joannes Baptist te Wachtebeke 18-6-1818. Zij had reeds een kind Maria Theresia Marquenie genaamd en geboren te Wachtebeke op 23-3-1808 : zij zal later ook een van de eigenaars der veldmolen zijn.
- Aangezien het in mijn bedoeling ligt de geschiedenis van de „Veldmolen” weer te geven, stop ik hier met de gegevens van de familie Marquenie, daar na het huwelijk van Francisca Marquenie met Hesters Joannes Baptist de molen gedeeltelijk eigendom wordt van de Familie Hesters.
- De gegevens zijn ontleend aan de kerkelijke registers zodat de datum van geboorte (°) de dag van het doopsel is, en de datum van overlijden (†) de dag der begrafenis. Dit geldt enkel voor data van vóór 1795.

GENEALOGIE DER FAMILIE HESTERS

ESTERS LEONARDUS X

° 1619

† Ertvelde 17-2-1694

Huwelijk : Sleidinge 11-11-1656

— Laurentuis	°	Slei.	4-7-1657
— Levina	°	Ertv.	22-11-1659
— Joannes	°	Ertv.	13-10-1661
— Laurentuis	°	Ertv.	1-3-1665
— Andrea	°	Ertv.	30-11-1667
— Levinus	°	Ertv.	6-11-1669
— Catharina	°	Ertv.	19-5-1671
— Maria	°	Ertv.	26-1-1674

XX

NEYT LAURIJNE

°

† Ertvelde 15-9-1676

zie verder

X Thielman Georgia

X D'hont Franciscus

X Stockman Passchagia

DE BAETS ANNA

° Ertvelde 7-8-1653

† Ertvelde 19-2-1696

Huwelijk : Sleidinge 25-7-1677

— Christophorus	°	Ertv.	26-4-1679
— Georgus	°	Ertv.	18-3-1682
— Anna	°	Ertv.	2-8-1683
— Joanna	°	Ertv.	3-2-1686

X Brackman Joanna

ESTERS JOANNES

° Ertv. 13-10-1661

† Ertv. 21-6-1710

Huwelijk : Sleidinge 18-11-1690

- Andreas ° Sleid. 30-11-1691
- Georgus ° Sleid. 19-2-1693
- Leonardus ° Sleid. 9-3-1698

HESTERS GEORGUS

° Sleid. 19-2-1693

† Cluizen 21-7-1743

Huwelijk te Cluizen 20-7-1720

- Joannes ° Cluiz. 3-10-1721
- Leonardus ° Cluiz. 21-2-1723

XX

Huwelijk : Cluizen 8-10-1723

- Judoca ° Cluiz. 13-2-1725

XXX

Huwelijk : Cluizen 14-6-1727

- Joannes ° Cluiz. 23-12-1728
- Petronella ° Cluiz. 26-1-1731
- Joanna Maria ° Cluiz. 1733
- Hironimus ° Cluiz. 22-1-1736
- Pieter Franciscus ° Cluiz. 14-10-1737
- Petronella ° Ertv. 15-3-1740
- Pieter Franciscus ° Ertv. 13-10-1742

HESTERS JOANNES

° Cluiz. 23-12-1728

† Wacht. 20-5-1776

Huwelijk : te Westdorpe (NL)

- Anna Maria Patronella ° Westd. (NL) 22-12-1754

XX

Huwelijk te Wachtebeke 11-2-1756

- Levinus ° Westd. 1757
- zonder naam ° Westd. 1758
- zonder naam ° Westd. 1759
- Judocas ° Westd. 1760
- Georgus ° Wacht. 28-9-1762
- Ignatuis Franciscus ° Wacht. 21-12-1764
- Emmanuel Bernardus ° Wacht. 14-2-1767
- Joanna Catharina ° Wacht. 10-11-1769
- Jacobus ° Wacht. 14-6-1772
- Joannes Albin ° Wacht. 1-3-1775

VAN VOOREN PETRONELLA

°

† Ertvelde 19-11-1712

zie verder

X Vernaeeve Maria

VERNAEVE MARIA LEONORA

°

† Cluizen 24-9-1723

ROGIERS MARIA

°

† Cluizen 25-9-1725

HOLLEBOSCH LEVINA

°

† Ertvelde 11-6-1749

zie verder

X Slock Levinus

X Claeyns Joannes

X Gijselman C.

DE JONGHE PETRONELLA

°

† Westdorpe (NL) 30-12-1754

GIJSEL PETRONELLA

° Wacht. 19-11-1735

† Wacht. 3-3-1825

X Salamon Suzanne

zie verder

X de baerdemacker J.

X Gijsel Bernardine

X Van Dooselaere J.

HESTERS GEORGUS**X**

° Wacht. 28-9-1762

† Wacht. 18-6-1832

Huwelijk : Lochristi 28-11-1783

- Petronella ° Wacht. 8-2-1787
- Franciscus ° Wacht. 5-10-1789
- Joannes Baptist ° Wacht. 22-1-1791
- Ferdinand ° Wacht. 5-10-1793
- Sophia ° Wacht. 5-2-1795
- Scholastica ° Wacht. 5-3-1796
- Ferdinandus ° Wacht. 3-10-1798
- Levinus ° Wacht. 18-12-1799
- Felecite ° Wacht. 4-8-1802
- Felecite ° Wacht. 26-5-1805
- Petrus ° Wacht. 21-6-1808

DE WITTE JOANNA MARIA

° Lochristi 7-12-1764

† Wacht. 2-2-1847

X Naudts L.

zie verder

X Staelens Levinus

X Creve Sophia

X Van Laere Jacobus

X De Maeschalk Judoca

HESTERS JOANNES BAPTIST**X**

° Wacht. 22-1-1791

† Wacht. 14-1-1876

Huwelijk te Wachtebeke 8-6-1818

- (Marquenie) Maria Theresia ° Wacht. 23-3-1808 (Voorkind)
 gehuwd Elewaut Serafien

- Bernardus ° Wacht. 6-3-1819
- Joannes Baptist ° Wacht. 6-3-1819
- Coralina ° Wacht. 1-6-1821
- Levinus ° Wacht. 23-12-1823
- Ivo ° Wacht. 3-4-1826
- Karel Lodewijk ° Wacht. 17-10-1828
- Dominicus ° Wacht. 16-2-1831
- Rosalia ° Wacht. 25-4-1833

MARQUENIE FRANCISCA

° Wacht. 19-2-1788

† Wacht. 31-8-1877

X Gijsel Rosalia

X Arens Amelia

zie verder

HESTERS IVO**X**

° Wacht. 3-4-1826

† Wacht. 26-4-1907

Huwelijk te Wachtebeke 11-7-1854

- Augustus ° Wacht. 23-4-1856
- Emmanuel ° Wacht. 31-1-1858
- Leonardus ° Wacht. 1-1-1860
- Nathalia ° Wacht. 14-5-1862
- Nestor Carolus ° Wacht. 27-2-1864
- Petrus ° Wacht. 25-3-1866
- Regina ° Wacht. 16-10-1868
- Eduardus ° Wacht. 20-9-1870
- Maria Melanie ° Wacht. 20-5-1873

CARNOY SOPHIA

° Wacht. 10-6-1827

† Wacht. 3-12-1911

zie verder

X David Pharilde

X De Blieck Mathilde

X Hachez Angelica

X Van De Voorde August

X Jacquet Marie

HESTERS AUGUSTUS**X**

° Wacht. 23-4-1856

† Wacht. 18-9-1929

Huwelijk te Melle 28-5-1886

- Ivo Georges ° Wacht. 30-5-1887
- Alfons Jozef ° Wacht. 12-10-1888
- Camillus ° Wacht. 10-10-1889
- Julius ° Wacht. 25-4-1891
- Marie Louise ° Wacht. 17-2-1894
- Edwardus Jozefus ° Wacht. 28-9-1895

ELEWAUT ELODIE

° Melle 28-4-1861

† Wacht. 10-11-1895

X De Bra Anna

X Coppe Josephine

zie verder

XX**CLAEYS MARIA THERESIA**

° Wacht. 21-2-1868

† 15-12-1931

Huwelijk te Wachtebeke 30-12-1896

—	Celina Maria	°	Wacht.	14-12-1897	X	De Letter Gustaaf
—	Alfons Alouis	°	Wacht.	9-7-1899		
—	Victor	°	Wacht.	23-9-1900	X	De Munck Germaine
—	Cammila Julia Maria	°	Wacht.	4-2-1902		
—	Clement	°	Wacht.	29-1-1903	X	D'Hert Clara
—	Cyriel Arthur	°	Wacht.	2-11-1905	X	Verswalm Ludovica
—	Nestor Alois	°	Wacht.	31-8-1908		
—	Edwardus Richardus	°	Wacht.	12-1-1910		
—	Robert Petrus	°	Wacht.	25-1-1912	X	Bracke Alice

HESTER CAMIELUS**X****ALEXANDER CORALIE**

° Wacht. 10-10-1889

† Wacht. 21-8-1966

° Wacht. 7-5-1891

† Wacht. 19-9-1954

Huwelijk te Wachtebeke 8-7-1920

—	August Omer	°	Wacht.	8-3-1923	X	De Clercq Yvonne
—	Gaston Leo	°	Wacht.	27-11-1924		
—	Georges Ferdinand	°	Wacht.	13-7-1928	X	Van De Velde Suzanne
—	Jeannette Bertha	°	Wacht.	18-9-1932	X	De Vaddere Willy

OPMERKINGEN :

- Alle personen die op een of andere manier verwant zijn met de familie Hesters uit Wachtebeke zijn allen afkomstig uit het huwelijk van Hesters Joannes en Gijsel Petronella.
- Het zijn bij de laatste generatie, Hesters Gaston en Hesters Georges die, nu voor het ogenblik, eigenaars zijn van de maalinrichting en de molenberg op het St.-Pieterveld te Wachtebeke.

DEEL III

DE VELDMOLEN

1. EERSTE VERMELDINGEN VAN EEN MOLEN OP KALVE.

In het stadsarchief in Gent vindt men de eerste vermelding van molens te Wachtebeke, dit in 1469 ; een molen op de wijk Kalve en één op Overslagdijk.

Ook door de Potter en Broeckaert, geschiedschrijvers, wordt reeds een verhuring van een windmolen te Kalve vermeld in 1478.

Dit alles zonder speciale plaatsbeschrijving.

In de tiende penningen courier in het stadsarchief te Gent Nr. 28 blz. 77 jaar 1486 wordt eveneens een molen te Kalve vermeld.

In het St.-Pietersarchief in het Rijksarchief te Gent 2R Blz. 1498 en 1499 jaar 1612 spreekt men ook over de Kalvemolen :

„Salomon Stevins aan en ende van adriaen de crane, ter vooren Pieter van den Wynckele daer de calfsche meulen staet“.

In een staat van goed in het jaar 1652 ten sterfhuize van Daniel Ghijsle FL Pieter en de auderigge echtgenote Bauwens Elisabethte staat het volgende vermeld, *„Item blijft de weese gherecht in d'helft van een behuyst stedeken groot ontrent een half ghemet wesende gront van marquette soo van huysen, scheuren als andersins, d'ander helft blijft aan de weese moeder deze ghestaen en ghelegen up het quartier van Ramondshoek benevens de houten meulenbergh aen stobbelaersvaert“.*

Stobbelaersvaert is een deel van de Axelse Vaart, en aangezien er volgens onze opzoekingen maar één molen aan de Axelse Vaart heeft gestaan, mogen wij aannemen dat dit het deel is dat nu nog bestaat en voor het ogenblik nog een stuk te zien is vanaf de spoorweg op het Axelsvaardeken gekeken in de richting van de Ramonshoek (1). Het is ook de eerste plaatsbeschrijving, alhoewel niet erg duidelijk, van de plaats van de molen. Hij moet echter in het jaar 1652 tijdelijk verplaatst geweest zijn omdat men alleen nog maar spreekt van een oude molenberg.

In het zelfde jaar (1652) wordt vermeld : „calfsche meulen“ RAG Ass1019 BL103. Het is een korenwindmolen op de wijk Kalve. Deze stond ten noorden van de heirweg tegen de bergen, ongeveer waar nu de watertoren staat. Om terug te komen op de beschrijving van de oude molenberg, zijn we even gaan rondneuzen bij de aanpalende grondeigenaars van de molenberg, Gijsel Daniel en Bauwens Elisabeth.

Gijsel Daniel X Bauwens Elisabeth, te Wachtebeke 30-10-1650.

(z.v. Pieter)

Zij hadden één kind, geboren 13-3-1652.

In de „akte van staat van goed“ in 1652 staat vermeld : „Janneken Gijsels oud 2 maanden“. Daniël Gijsel overlijdt op 2-4-1562.

Het enige kind Joannes Gijsel huwt met Maria Stevens op 18-11-1674 ; er spruiten 12 kinderen voort uit dit huwelijk, waaronder 8-6-1720 Bernardus Gijsel. Deze Bernardus Gijsel huwt op zijn beurt met Vermandele Catharina op 6-6-1740.

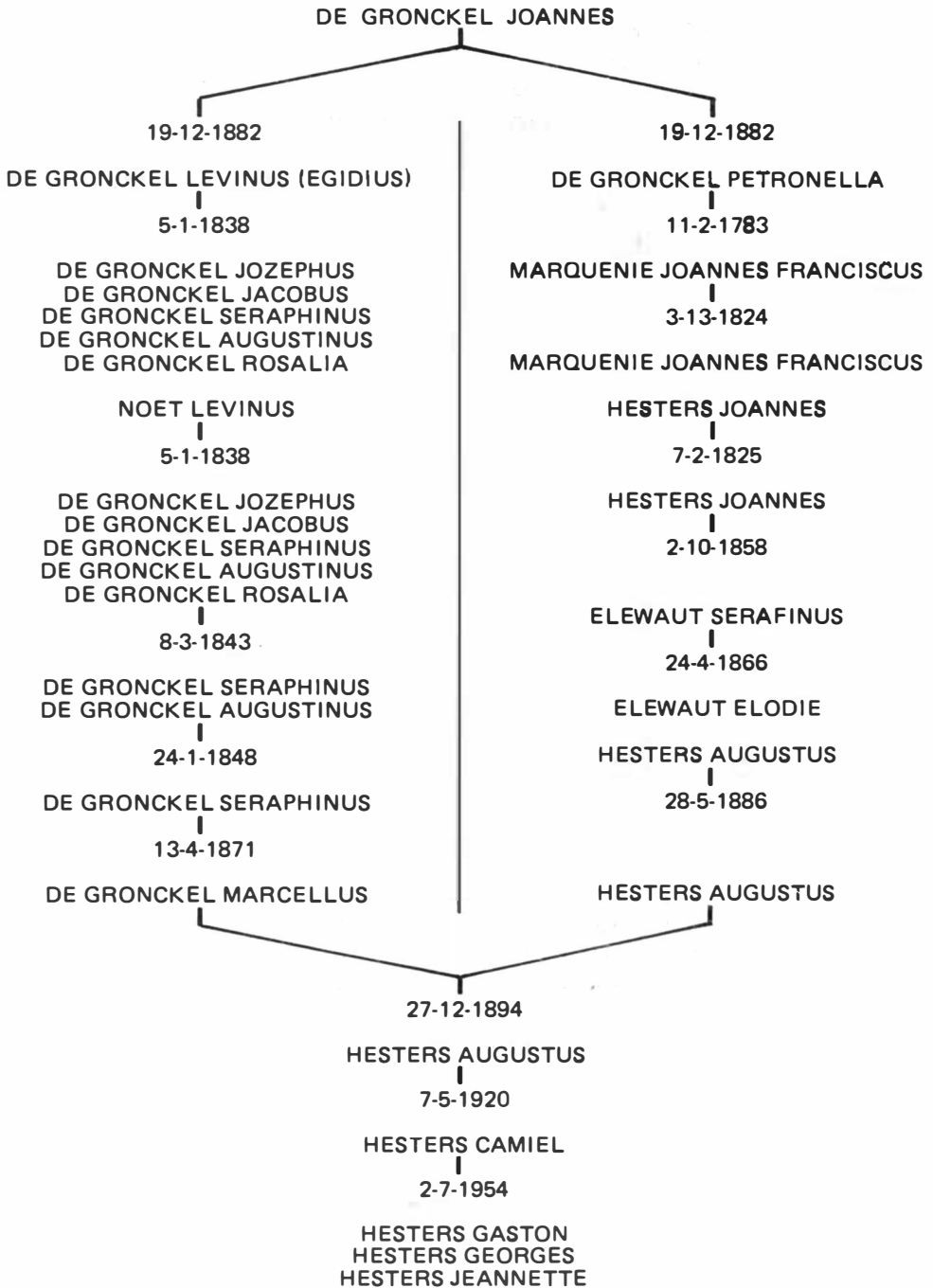
Wanneer we dan in de wettelijke passeringen voor het ambacht van Assenede en de vier-schaar van Wachtebeke op 26-11-1758 een akte vinden waarbij Joannes de Gronkel zijn windmolen en berg in pand geeft om een lening aan te gaan, vinden wij voor de eerste maal een zeer goede beschrijving van de plaats waar de molen staat.

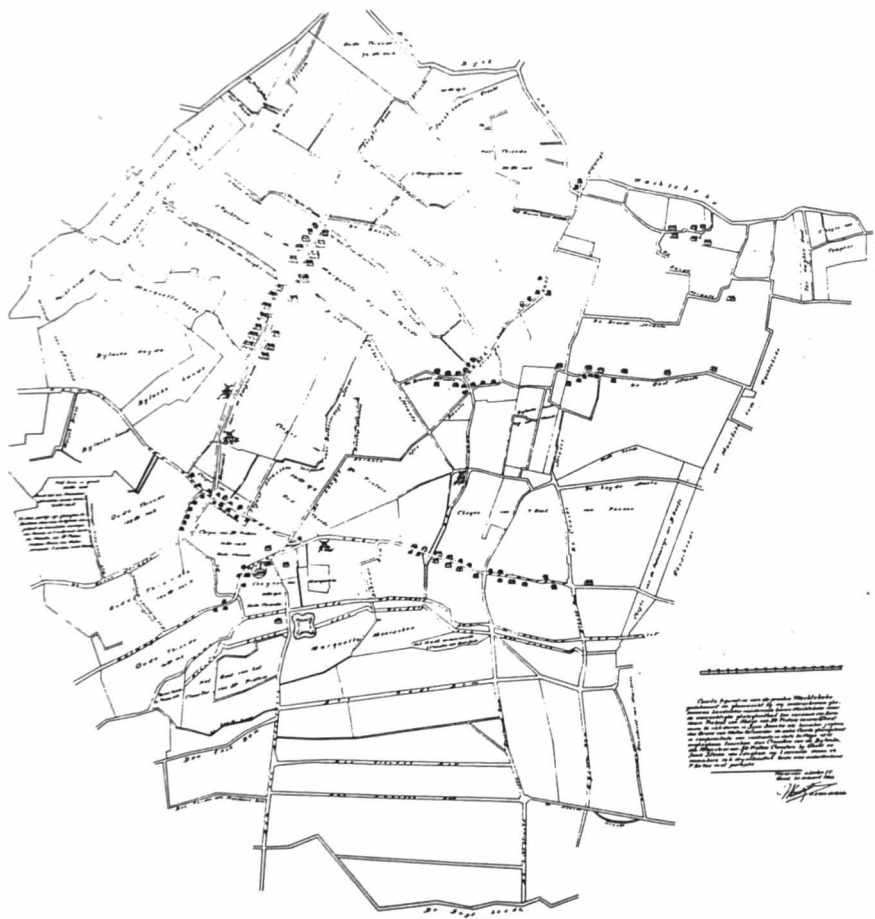
Deze luidt als volgt : „aanpalende ten zuiden ervan aan Bernardus Gijsel, ten oosten aan den ouden axelssevaart“. Aangezien er op dat tijdstip maar één Bernardus Gijsel in

(1) De wijk Ramonshoek genaamd wordt op 3 verschillende wijzen geschreven : Ramontshoek - Ramondshoek en laatst Ramonshoek.

SAMENVATTENDE LIJST VAN GEGEVENS OVER DE EIGENAARS DER MOLEN GENAAMD „DE VELDMOLEN”

EERSTE VERMELDING MOLEN TOEN „CALVEMOLEN” GENOEMD
1469 - 1478 - 1498 - 1499
ALLEEN MOLENBERG
1652
VOOR HET EERST „DE VELDMOLEN”
10-9-1768

3.

Caerte figurative van de prochie Wachtebeke, gedelineert en ghemaectt bij mij onderschreven ghe. swoorne Landmeter residerende binnen Wachtebeke, naer de waerachtighe gheleghentheit, ten versouck van Eerw. Heere Prelaet van Abdije van St^e Pieters nevens Ghent, omme te valideren in Zijne Saecke als heescher jeghens den Grave van Watou. Verweerder, de selve Caerte ghereguleert in conformiteite van contracte in date 24 Meije 1515, onghעהaen tusschen den Cloostere van de Bijloke, den Petanchier van St^e Pieters Cloostere bij Ghent en Jonck. Steven van Ideghem, mij 'toorconde desen 14 novembere 16 h. drijentsestich. Ende was onderteekent P. De Vos met paraphe.

*Waarvan afschrift,
Gent, 21 maart 1966*

R.J. van de Velde

4. Let vooral op de molen staande op de wijk van Kalve.
RAG - P en K. R. 458

Kaart vervaardigd op grote schaal. Deze kaart is heel belangrijk omdat ze ons op een gedetailleerde wijze de loop van de Zuydleede en de toestand van de omliggende gebieden rond de Moervaert toont.

De heerlijkheid „WULFSDONCK”, ingesloten in de gemeente Moerbeke, was een leen van de St.-Pietersabdij toebehorende aan het bisdom-Gent. Het bisdom-Gent benoemde er een burgemeester en 6 schepenen en oefende er ook de voornaamste rechtsmacht uit.

Het kasteel, door Sanderus, werd gebouwd in 1555. Heden behoort het toe aan M. Vande straeten-De Smet. Dit kasteel is volledig weergegeven op deze kaart evenals de kerken van Moerbeke en Wachtebeke.

De Provinciale archieven bezitten enige stukken aangaande deze heerlijkheid.

R. 458

Moerbeke 1576. Van het Bisdom-Gent

Caerte figuratieve van gronden van het bisdom Gent te Wulfsonck binnen de parochie van Moerbeke en den lande van Waes. Door Fr. Horenbault-Collée sur taile original en couleurs. („weergegeven op originele grootte en in kleuren”).

de gemeente staat ingeschreven mogen wij het volgende aannemen : in het jaar 1652 stond er geen molen meer op de plaats waar deze in 1468 wel stond. Zodat in 1758 er weer een molen op de zelfde plaats stond die toen „De Veldmolen” genaamd werd.

5. Gedeelte Axelse vaart (Stoppelaersvaart).

Foto vanaf het molenaarsbedrijf Hesters richting spoorweg. 1982.

2. DE GRONCKEL ALS EIGENAAR VAN DE VELDMOLEN.

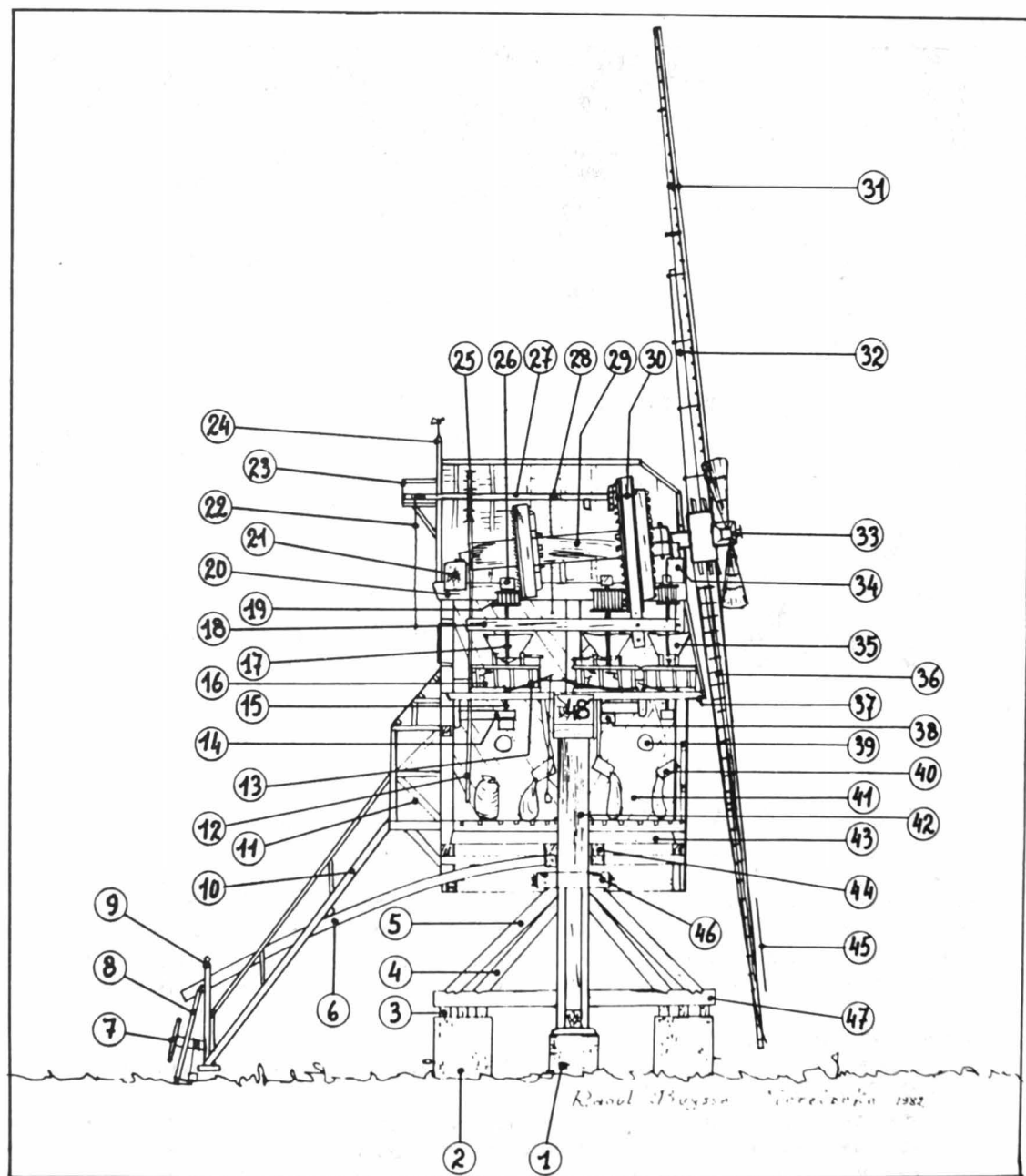
Bij de inzage der notariële minuten der Ambachten van Assenede voor de vierschaar te Wachtebeke en Winkel- in de hoop gegevens over onze Wachtebeekse molens te ontdekken- kwamen wij geregeld akten tegen betreffende molens op de Walderdonk- op de weg van Kalve naar het dorp- op de Langelede. Maar voor het eerst vinden wij een akte van lening terug waar een molen vermeld staat tussen de wijken Kalve en Ramonshoek.

Korte samenvatting van deze akte :

„Joncker Guillielmus Dominicus Van den Bossche tot Gent ten laste van Joannes De Gronckel tot Wachtebeke,

Zijn verschenen voor de heren burgemeester en schepene der stede en ambachte van Assenede ter residentie en de vierschaar van Wachtebeke en Winckel geleend de som van 300 ponden groot met gegeven waarborg van de volgende goederen :

- 1. Een koren windmolen zo hij draait en maalt met al zijn appendementen niets uitgezonderd, medegaande den berg waarop de molen is staande, gestaan en gelegen binnen het voorzijde Wachtebeke tussen de wijken Calve en Ramondshoek palende ten oosten aan den ouden Axelse vaart, zuid Bernardus Gijzel, ten westen den zelfden en ten noord de straete.*
- 2. het molenaarshuisje gekocht op X-10-1753.*
- 3. Een woonhuis met schure en stallingen bomen en andere aan de hofstede bevonden door Joannes de Gronckel bewoont gelegen op de wijk van de Ramondshoek, wezende van oudsher een Herberghe palende ten oosten en ten zuiden aan de straete gekocht op 9-5-1765.*

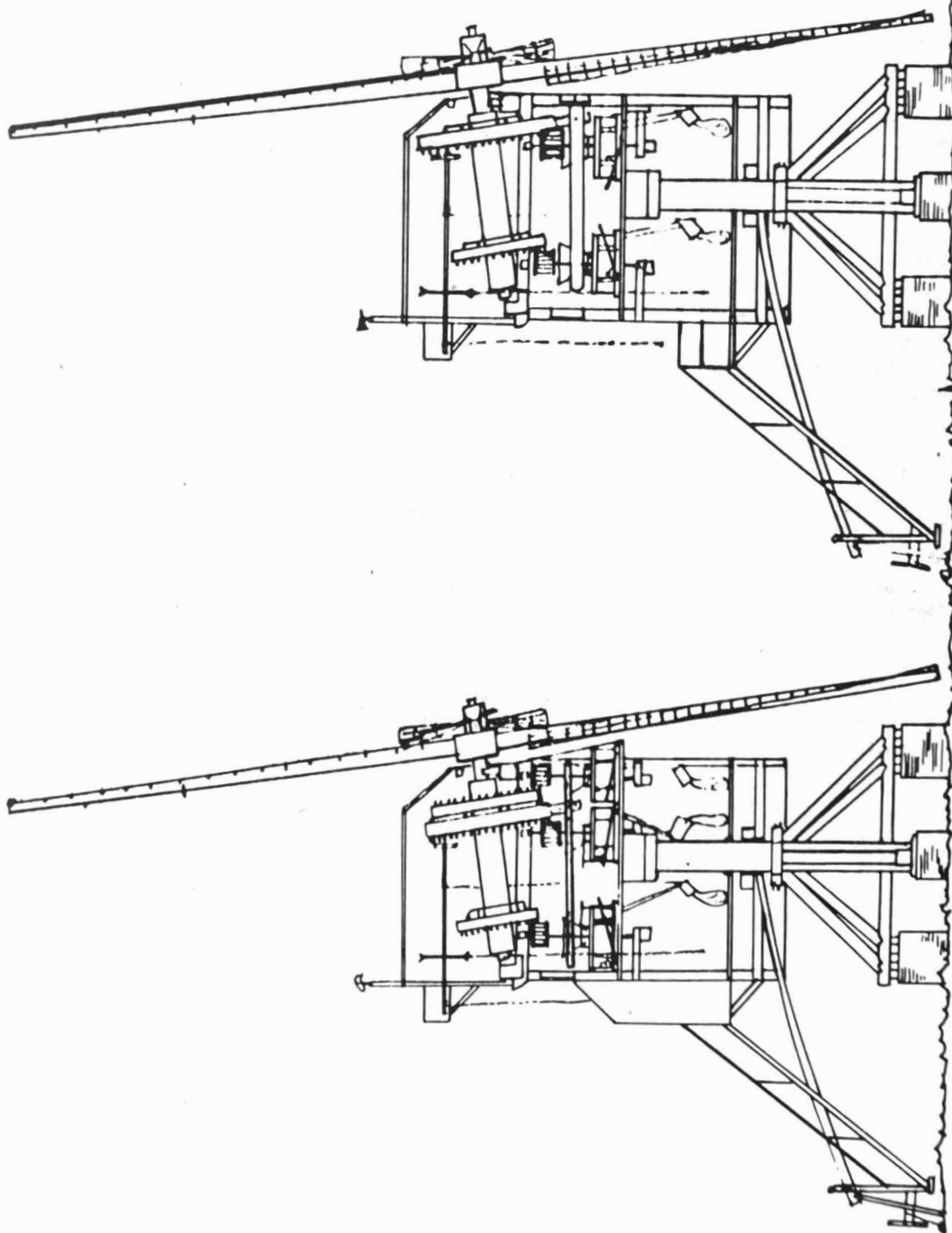

6. Staakmolen met drie koppel stenen

STAAKMOLEN MET DRIE KOPPEL STENEN

Benamingen :

1. Laagte teerling	26. IJzerbalk
2. Hoogte teerling	27. Luias
3. Teerlingblokken	28. Binnenlui
4. Oksel- of binnensteekband	29. Wiekenas
5. Meester- of buitenland	30. Vangwiel met vang of prang erom heen
6. Staartbalk	31. Einde
7. Kruilier	32. Borst of pestel
8. Loopschoor	33. Askop
9. Begijnhouten of papen	34. Windpeluw met halssteen
10. Trap	35. Graanbak of kaar
11. Kombuis	36. Hekwerk
12. Klauwreep	37. Buik
13. Lichtevelegel	38. Pasbrug
14. Ezel of pas	39. Loergat
15. Onder- of peerijzer	40. Meelbakje
16. Steenkuip	41. Steekband
17. Klauwijzer	42. Staak of standerd
18. Vangbalk	43. Lange berrie
19. Lantaarn of bonkelaar	44. Korte berrie
20. Daklijst	45. Roede (algemeen)
21. Pinbalk met pinnesteen	46. Zetel
22. Buitenlui	47. Kruisplaat
23. Luikapje	48. Steenbalk met eronder de boezem of brazem
24. Makelaar met vindvaan	
25. Klauwwiel	

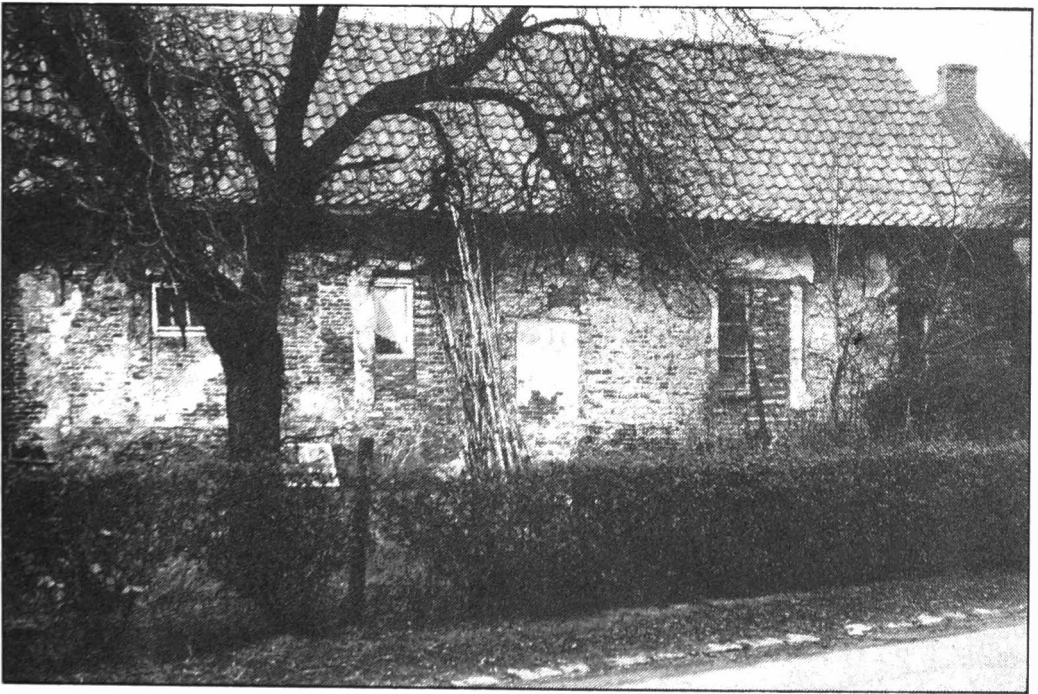
Raoul Buysse / Merelbeke 1912

- 7. — molen met 2 koppelstenen
- molen met 3 koppelstenen, zie uitsprong aan de kant van de wieken.

Deze lening werd aangegaan op 10-9-1768.

Zoals wij kunnen vaststellen, gaat dit over een zekere Joannes De Gronckel die een som geld leent bij Domien van den Bossche te Gent en daar 3 eigendommen in pand voor geeft voor het bekomen van de gevraagde som.

Bij inzien van de parochieregisters zien wij dat deze De Gronckel gehuwd is met Maria De Rijcke. Hun eerste kind werd ingeschreven in de doopregisters op 28-10-1733. Vanwaar deze familie de Gronckel afkomstig is, hebben wij tot op heden nog niet kunnen achterhalen. Of Joannes nu die molen reeds in eigendom had bij zijn aankomst op onze gemeente, is ook niet met zekerheid vast te stellen, daar wij tot op heden geen enkel octrooi voor het bouwen van een molen konden terug vinden in het Ambacht van Assenede.

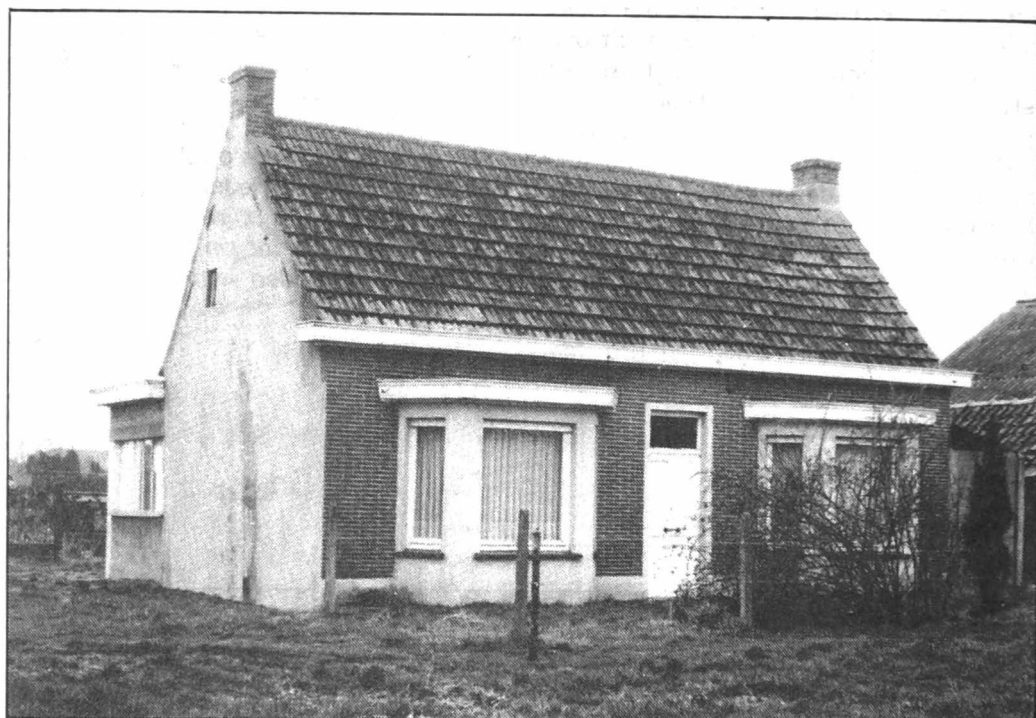
8. Zicht op wat eens de oude geochogeerde herberg was ; bemerk nog de dicht gemetste vensters en deuren. Bij het ombouwen van het huis in een schuur werden 2 grote op-kamers uitgebroken, hetgeen erop wijst dat wel degelijk in deze woonst vroeger een brouwerij gevestigd was.

De herberg had de naam „De Zwaan“.

Het gebouw is nu eigendom van Van Assel Richard.

Het tweede eigendom dat hij in pand geeft is een woonhuisje met afhangen gelegen op de Ramonshoek en gekocht op X-10-1753.

Korte beschrijving van deze koopakte :

9. Huis gekocht door Joan De Gronckel in 1753.
 Laatste bewoond door Steel Frans :
 Nu eigendom van De Letter Coralie, gelegen op de Ramonshoek.

Koop Molenaarshuis

data

oktober 1753

PIETER LIOEN woonende in de polder van oud zuidorpe, en met hem zijne huisvrouw Anne de Caluwe filia Lieven, wel en ter goeder trouwe midsgaenders bij somme van instellinge ende op de verhooginge verkocht t'hebben aan Jan de Gronckel :

Een behuist ende beschuurgd hofstedeken met huis schuur en stallingen en bomen en andere catheyen van aardewerk ende nagelvast groot in gronde mee een perceelken ofte partijken land binnen de hoven hiermede gaande te samen vierhonderd roeden salvo juist, gestaan en gelegen binnen het voornoemde Wachtebeke op de wijk van de ramondshoek, palende oost d'axelsevaart, zuid Joanna de Gronckel, west Judocus van Malder d'oude ende noord Andries Thomas.

Betaald op 20-11-1753 de som van vijf en vijftig ponden grooten courant geld.

De erving en onterving gebeurde op 22-11-1753.

De plaats waar dit huisje gelegen was, is nog praktisch onveranderd gebleven tot op heden (foto nr. 9). Het was laatste bewoond door Frans Steel, zijn moeder was Clemence De Gronckel, achterkleinkind van de voornoemde Joannes de Gronckel. Heden behoort het woonhuis met medegaande hof toe aan De Letter Coralie.

Langsheen de Axelse vaart, zoals trouwens bij alle waterwegen in die tijd, liep een trekweg om de scheepjes te kunnen ketsen naar hun los- en laadplaats. Deze weg is nog altijd te zien en dient als uitweg van diverse landerijen.

Het is deze weg die door de molenaars en molenaarsknechten eeuwenlang gebruikt werd als kortste toegangsweg naar de molen die zelf op het hoogste punt uit de ganse streek stond. Daar lag toen veel vroeger, bij het begin van de Axelse vaart, een zwenkput waar de scheepjes zich konden draaien.

Afgaande op de naam der huisvrouw van Pieter Lioen-Anne de Caluwe filia lieven kunnen wij afleiden dat de vroegere eigenaar van de molen, of de molen die er in 1468 reeds stond een zekere De Caluwe moet geweest zijn, beter te begrijpen als men weet dat de

Caluwe een grote familie van mulders was, reeds in 1615 vermeld in diverse staten van goed.

Het derde eigendom dat hij in pand geeft is een erf dat hij zelf bewoont op de Ramonshoek, nu de schuur van landbouwer Richard Van Assel (foto nr. 8)

Korte samenvatting der koopakte :

beschrijvinge van het goed, een hofstede met huis en schuere Brouwerije winkelhuis en stallingen, bomen en andere groene en droge catheylen 400 roeden gewezen marquette grond gelegen op de ramondshoek oost den Axelsevaart suid den Heirwegh west en noord Adriaan de Caluwe Filus Pauwels voor de prijs van 188 ponden groot gekocht op datum van 9-5-1756

Verkoper :

Volgens notities gedaan door Erik de Smet over herbergen en andere wetenswaardigheden uit de archieven van het ambacht van Assenede aangaande Wachtebeke is er een herberg vermeld als HERBERG DE ZWAAN. Ten jare 1900 wanneer het huis bewoond werd door de familie Vermeirs, die er toen een herberg en kruidenierszaak uitbaatte, had de herberg nog steeds het uitsteekbord DE ZWAAN.

Met deze misschien wat langdradige uitleg over de familie De Gronckel omstreeks 1768 kunnen wij ons een goed beeld vormen van deze omgeving welke heden praktisch nog ongeschonden is bewaard, met uitzondering van de molens.

Om verder te gaan met de geschiedenis van de familie De Gronckel en hun windmolen en herberg zien wij dat op 25-4-1759 Maria De Rijcke, de eerste vrouw van Joannes de Gronckel, overlijdt, waarna Joannes De Gronckel een tweede huwelijk aangaat met Duyck Petronella. Waar het huwelijk plaats vond, hebben wij tot op heden nog niet kunnen achterhalen. Wel zien wij dat nadat in het eerste huwelijk slechts 1 kind geboren werd - op 12-4-1760 het eerste kind uit het tweede huwelijk, Petronelle de Gronckel, geboren wordt. Het kroost zou aangroeien tot 8 kinderen (zie genealogie familie De Gronckel).

10. Bidprentje van de eerste Hesters die medeëigenaar was van de molen Er is maar 1 bidprentje gedrukt voor deze twee overlijdens.

3. MOLENAARSWET 1776

Of Joannes de Gronckel zelf mulder was, is moeilijk te achterhalen - nergens staat zijn beroep vermeld.

Naar aanleiding van een decreet van 23-2-1776 over molenaars staat het volgende vermeld :

De stede en de ambachten van Assenede maeken bekend en de laten weten aen alle ende jehelijcke meulenaers in den selfden ambachten dat sij lieden bij desen dag bestemmen op den 10-4-1777 's morgens ten 10 uren ten schepenhuyse van Wachtebeke voor de parochie van Wachtebeke en Winckel alsmede voor de andere 4 parochien van Assenede-Zelzate-Ertvelde Cluizen den 15-4- ook s'morgens ten 10 uren ten stadhuyse van Assenede aen hunne handen te komen doen of te presenteren den eed waertoe de voorzegde meulenaers bij het zevenste artikel van de ordinaire poletique van de ambachten van Assenede, of het reglement den dato van 23-3-1776 daar opgevolgt, gehouden en verplicht zijn vervolgens dat zij meulenaers dan daar aan sullen hebben volcommen op pijnne dat bij gebreke van gadaen sal worden geopieert t'hunne laste".

Zij moesten voor het volgende een eed afleggen :

„ Verklaart dat sij aen de goede lieden hun eigene graen bestaende in meerdere qualiteit als eenen alven sak te malen gevende ofte brijn gevende, het selve gereduceert meel specifiquilick sullen wedergeven of thuis brengen alleenlijck daeraen kortinge 14 ponden per sak onder de selve 14 ponden begrepen zonder het selve in eigener manieren te veranderen of te mengen door hun selve, hunne vrouwen, kinderen, dienstboden en andere eimployeerde derdelijke personen.

Volgende mulders legde de eed af voor de gemeente Wachtebeke

DE NEVE FRANS
DE CALUWE FRANCISCUS
DE CALUWE ADRIAAN
DE CALUWE JAN
PIETER DE MEURICK
DOMIEN CORNELUS

Bij deze namen komt dus geen enkel De Gronckel voor zodat men eventueel kan aannemen dat de molen verhuurd was.

Over de familiegeschiedenis van De Gronckels hebben wij niet zoveel kunnen uitvissen daar de overlevingen uit deze familie zeer schaars zijn en ons moeten beperken tot de technische kant welke wij in de archieven terug vinden.

12. St.-Pieters Veld :

Huis rechts nu bewoond door Vanden Brande Anna - Middenste huis bewoond door weduwe Gerard De Caluwé Dutree Olga. Tussen deze twee huizen in het Axelsvaardeken de weg naar Kalve links het huis bewoond door De Vilder Willy.

4. EINDE VAN DE EERSTE GENERATIE DE GRONCKEL.

Op 28-3-1782 overlijdt Petronella Duyck, drie maand later, op 2-6-1782, haar echtgenoot Joannes de Gronckel, zodat men moet overgaan tot een openbare verkoping van alle goederen, teneinde de onkosten en de lopende rekeningen en leningen te kunnen vereffenen.

Deze verkoop wordt in korte bewoordingen hierna beschreven : Verkoop gehouden op 19-12-1882.

„Openbare verkooping met recht van opbod aan de meestbiedende onder den eerste koop en aan de zelfde konditie een graan windmolen met den berg ouden erfgrond benevens als zijn loopende en draaiende werken zo die maalt en draait, gestaan en gelegen binnen de voornoemde parochie van Wachtebeke tussen de wijken van calve en Ramondshoek palende den berg oost den ouden Axelse vaart zuid Bernardus Gijzel west en noord aan de strate Salvo justo op de volgende verbintenis dat de naargenoemde kopers moeten kontent zijn met de voorschreven grote en moeten onderhouden de strate en waterlopen alle soorten cheyns en in het bijzonder de windcheyns van 6 gr jaarlijk en ook onderhevig aan parochie kosten die reeds in 1781 vervallen zijn. Het voornoemde goed bij inhoudinge voor het hoogste en laatste bod verklaard ten profijte van de twee wezen Petronella en Levinus (Egidius) de Gronckel.

N.B. : „Daar Levinus, uit het eerste huwelijk, reeds op 2-6-1781 overleden was, werd aan Levinus Egidius, kind uit het tweede huwelijk, alleen de naam Levinus gegeven. In alle beschrijvingen hierna wordt steeds de naam Levinus De Gronckel gebruikt.

De koop gaat door voor de som van 430 ponden groot met vermeerderinge van de kosten van erving en onterving.

Eveneens op de zelfde „verkoopinge“.

Een beschuurde hofstede met stallen bomen en hagen gelegen te Wachtebeke op de wijk van de Ramondshoek groot van markette grond 300 roeden oost aan de Axelse vaart zuid aan de kopers noord Jacobus de Paepe gebracht door Levinus De Gronckel 97 ponden groot vermeerderd met de onkosten.

Tussen de openbare verkoop en de beschrijving ervan huwen de twee kopers respectievelijk, Livinus de Gronckel met D'Hert Ida en Petronella de Gronckel met Joannes Franciscus Marquenie, zoon van Daniel Marquenie, eigenaar van een bloempelderij gelegen in de Kerkstraat. Deze beide huwelijken werden afgesloten op dezelfde dag, namelijk 11-2-1783 te Wachtebeke.

Waarschijnlijk heeft de verkoop de huwelijken in de hand gewerkt, daar beide bij de koop van de verschillende goederen nog minderjarig waren, Petronella 22 jaar en Levinus 20 jaar ; in die tijd was men meerderjarig als men de kaap der 25 jaar voorbij was.

Zo komt dat bij de beschrijving van de verschillende kopen in september 1783 de molen verdeeld was in twee eigenaars met name Levinus de Gronckel en Joannes Franciscus Marquenie.

In alle geraadpleegde stukken in verband met Levinus de Gronckel wordt als beroep vermeld mulder of molenaar.

Waarschijnlijk heeft Joannes Franciscus Marquenie zijn deel van de veldmolen in pacht gegeven aan zijn zwager Levinus de Gronckel. Een of andere schriftelijke bevestiging hebben wij niet kunnen achterhalen.

Om aan deze koop te kunnen voldoen en de aangegane lening van zijn vader zaliger,

Joannes de Gronckel, te kunnen betalen, ziet Levinus De Gronckel zich genoodzaakt een lening aan te gaan van 200 ponden groot bij Pieter Poppe te Wachtebeke op 29-11-1783, gepasseerd met als getuige Pieter Desmet en Joannes Kips, schepene van de gemeente. Bij deze lening zet Levinus alle hiervóór gekochte goederen in pand, alsook een stuk land, eigendom van zijn schoonmoeder Joanne Platinck, weduwe van Jacobus D'Hert.

Ook Joannes Franciscus Marquenie ziet zich genoodzaakt een lening aan te gaan bij juf-frouw Jacoba Poppe te Wachtebeke, gepasseerd op 7-9-1787.

Op 21-1-1796 overlijdt Ida D'Hert na 8 kinderen gebaard te hebben bij haar echtgenoot Levinus De Gronckel. Drie jaar later hertrouwt Levinus de Gronckel met Jacoba Aude-naert te Wachtebeke op 9-4-1799 waar tevens uit dit huwelijk nog 6 kinderen voort-spruiten.

Na het overlijden van zijn zwager Joannes Franciscus Marquenie meent Levinus de Gronckel dat dit het gepaste ogenblik is om het molenaarsbedrijf in handen te geven van zijn zoon Serafienus, hetgeen geschreven staat in een akte verleden op 31-12-1824.

Korte samenvatting van deze akte :

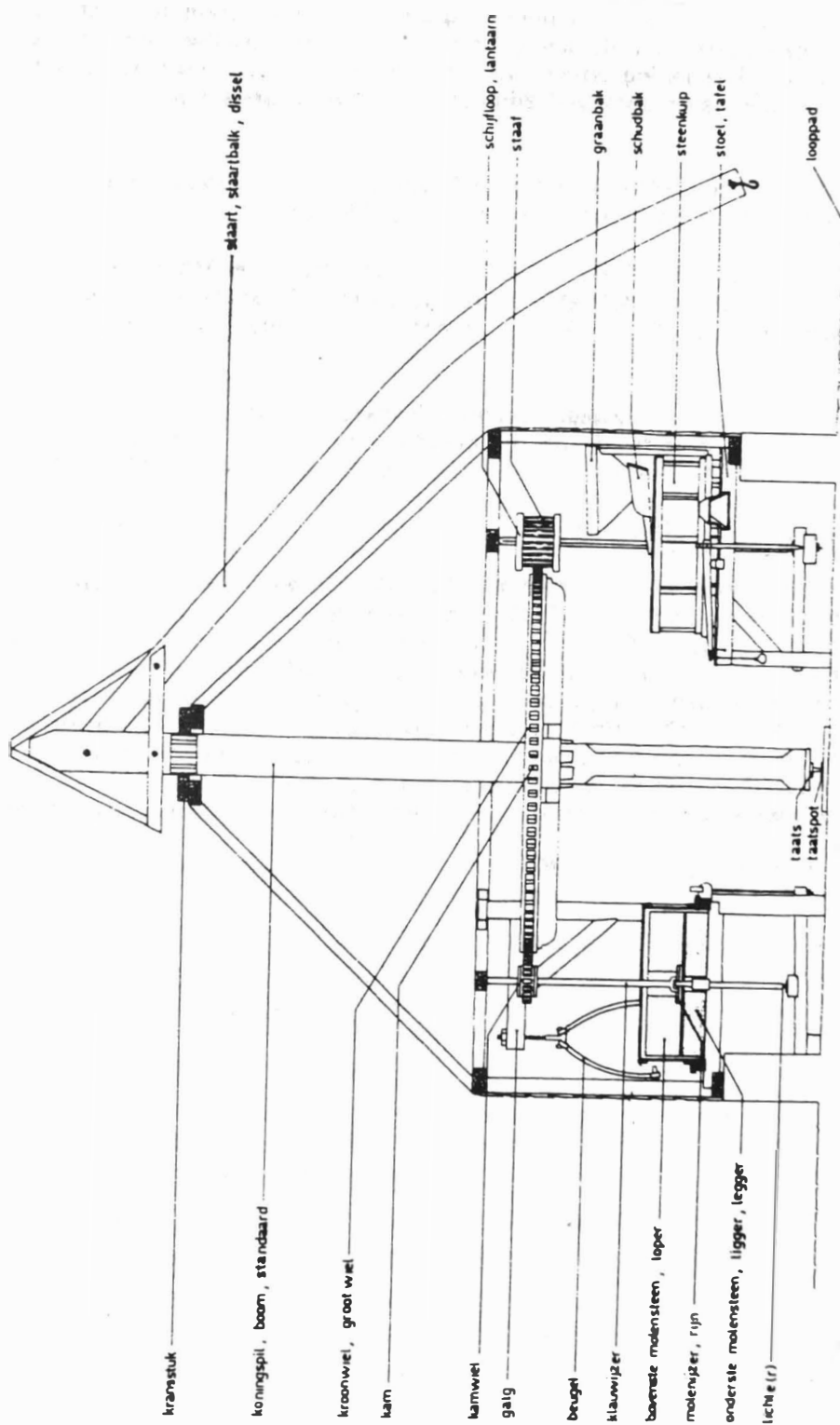
31-12-1824

„Voor de Heer Philippe Bernardus Van Waesberghe openbaar notaris canton Lochristi en wonende te Wachtebeke zijn gekomen.

de Heer Levinus de Gronckel, gewezen mulder, nu landsman woonende op de Ramondshoek om in pachte te geven voor de tijd van 3-6-9 jaren aan de heer Seraphinus de Gronckel, jongman, mulder, te Wachtebeke, de helft van een graan windmolen en roskot genaamd DE VELDMOLEN de andere helft bemalen en in gebruik door de heer Bernardus Goethals, voor de somme van 61 gulden 70 centen onder dezelfde voorwaarden als contract Hesters-Goethals.

*Opgemaakt in tegenwoordigheid van Bernardus Goethals en Franciscus Ignatius Wil-
lems.*

Gepasseerd den 5 januari 1825”.

13. Schematische doorsnede van een rosmolen.

5. DE ROSMOLEN.

In de vorige verkoopakte wordt voor het eerst een roskot of rosmolen vermeld. Bij dit merkwaardig feit willen wij even blijven stilstaan, om een korte beschrijving van deze soort maalinstallatie naar voren te brengen.

De rosmolen heeft nooit de belangstelling gekend die zijn verwant, de windmolen, ten deel is gevallen. En toch was ook deze nederige rosmolen een interessant onderdeel op vele boerderijen en maalderijen.

Het dier als energiebron heeft de mens eeuwenlang trouw ter zijde gestaan. Dat veranderde in de loop van de 19de eeuw met de opkomst van de machine. Lange tijd hebben dier en machine naast elkaar gestaan, elkaar aanvullend waar het mogelijk was. Nu is het pleit definitief ten voordele van de machine beslecht.

14. Molen „Den Hoek“, te Zelzate aan Pieter de Colvenaerplein afgebroken 1909 verhuisd naar Sluis (Zeeland) - volledig afgebroken in maart 1926, let op de rosmolen. Het is één der enige foto's met een intakte rosmolen, uit de streek.

Zoals reeds vermeld, werden dieren reeds vroeg gebruikt om een maalinrichting aan te drijven. In de loop der tijden werden rosmolens - molens waarvan het drijfwerk door paarden (ros of ors) in beweging gebracht wordt - voor meer en meer doeleinden gebruikt. Er waren niet enkel de ros-korenmolens op de boerderijen en bij de windmolens (waar zij bij langdurige windstilte als reservemolen werkten) ; er bestonden ook rosgrutmolens, ros- oliemolens en andere ros-industriemolens ; rosmolens waren zelfs in „waterhuizen“ in gebruik om het water naar boven te halen en te verspreiden. De rosmolen is niet zo duur als een windmolen, vraagt minder plaats en is niet afhankelijk van de wind. Van dat alles is weinig bewaard gebleven.

Bij ons weten is er in België geen rosmolen meer in werking. Het is dan ook niet te verwonderen dat voor de meeste mensen een rosmolen een grote onbekende is, die men misschien in werking kan zien in een of ander openlucht-museum. Trouwens ook vroeger stonden de rosmolens niet in die belangstelling die de wind-en watermolens ten deel is gevallen.

Het eindeloos rondlopen van een paard was niet spektakulair in vergelijking met het majestatisch rondwentelen van de wieken van een windmolen of het luidruchtig draaien van het waterrad bij een waterradmolen.

Voor het malen of breken van het graan dat als veevoeder gebruikt werd, was een rosmolen een goedkoop werktuig, de zware paarden die lastig werk gewoon waren, konden de molen aandrijven in de periode dat er geen werk op het land was. Aan de hand van de nu nog bewaarde rosmolens is de vroegere verspreiding van dit molentype moeilijk na te gaan.

De weinige mensen die nog met een rosmolen gewerkt hebben en geboren zijn op het einde van de 19de eeuw, kunnen over het algemeen maar weinig of geen rosmolens opnoemen in hun gemeente ; met uitzondering van de resten van een stenen achterkanten-rosmolen op de Overslag (Zeeland) juist aan de grens met België zijn ons geen andere resten in de omgeving meer bekend.

Op de boerderij, of bij de windmolen was de rosmolen waar het paard langs buiten omheen het gebouwtje liep, onmiddellijk te herkennen : boven het dak verhief zich de koningspil waaraan de schuin naar beneden lopende straatbalk bevestigd was. Daarentegen vielen de rosmolens, waar het paard binnenin het gebouwtje rondliep, als dusdanig niet op.

De konstruktiewijze is omzeggens overal gelijk. Op een balkstenen voet wordt een muurplaat gelegd waarop met pen-en-gat-verbinding de stijlen en de schoren (naar de hoeken) ingelaten zijn ; tegen de stijlen en schoren wordt langs buiten een beplanking geslagen. Over de stijlen wordt een stijlplaat gelegd waarop de kepers van het dak steunen. In de nok van het dak lopen enkele kepers aan tegen een vierzijdig eindstuk waarop het kransstuk bevestigd is. In tegenstelling met de houten molens is er bij stenen rosmolens een grotere verscheidenheid in de grondplannen : er zijn achtkantige (zoals op de Overslag), ronde en vierkante gebouwen met een duidelijke voorkeur voor de eerste twee.

Het principe van de krachtoverbrenging in een rosmolen stemt overeen met dat van een windmolen, maar de door de wind, via de wieken in beweging gebrachte wiekas is vervangen door een koningspil die door een paard rondgedraaid wordt. In beide gevallen wordt de beweegkracht van de as of spil langs een kroonwiel dat het verdere drijfwerk doet draaien, overgebracht op de maalstenen.

In het midden van de molen staat een zware houten spil van ca. 30x30 cm de koningspil of boom. Aan de onderkant van deze centrale spil bevindt zich een ijzeren pen (taats), die draait in een taats-of vetpot waarin zich vet of olie bevindt. De koningspil loopt altijd door tot op de begane grond ; in een houten rosmolen steunt hij dikwijls op een ankerbalk waardoor men in het toch al niet te grote gebouw wat meer ruimte verkreeg. Als het paard buiten omheen de molen loopt steekt de koningspil boven het dak uit.

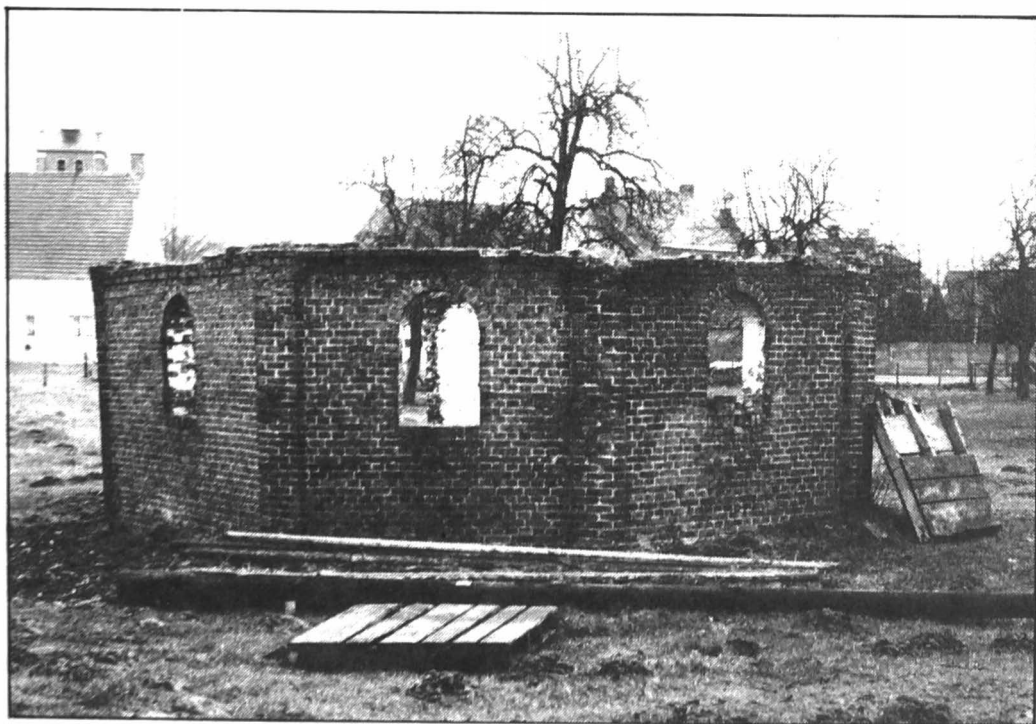
Op die plaats waar de koningspil doorheen het dak komt, heeft men het dak horizontaal afgesneden, de dakkepers lopen aan tegen een meestal vierkantig eindstuk waarin een opening aangebracht is. Op of soms onder dit eindstuk werd met bouten een kransstuk bevestigd dat de koningspil in evenwicht houdt. In enkele molens is het eindstuk tevens ook het kransstuk. Om slijtage te voorkomen is de koningspil op die plaats soms versterkt met ijzeren staafjes.

Aan het bovineinde van de koningspil, afgedekt door een houten kapje dat het houtwerk beschermt en het inregelen belet, is een staart of staartbalk bevestigd die schuin naar beneden loopt (zie foto nr. 14). Met een zwingel is het paard aan deze staart gespannen. Als twee paarden de molen aandrijven zijn ze naast elkaar ingespannen.

Aan de staart is naast het paard, meestal een leistok vastgemaakt die met een koord het paard rondom de molen leidt en het belet rechtdoor te lopen. Meestal lopen de paarden alleen, maar zij moesten wel regelmatig aangespoord worden, dit gebeurde dan als zij voorbij een luikopening of openstaande deur kwamen.

In rosmolens waar het paard binnen loopt, is de koningspil langs boven aan een trekbal bevestigd. Aan deze spil is, onder het kroonwiel, de trekboom voor het paard vastgemaakt. Is er een tweede paard, dan is het gespannen aan een tweede, eveneens aan de spil bevestigde, trekboom.

Aan de koningspil is een groot horizontaal wiel (kroonwiel) vastgemaakt. Dit kroonwiel is aan de koningspil bevestigd bij middel van een kruis met dubbele armen, waarvan het middengedeelte de spil stevig omsluit. In een rosmolen waar het paard binnen loopt, wordt het groot wiel gesteund door schuine schoren die naar het onderende van de spil lopen. Het kroonwiel is bezet ofwel met haaks op het wiel staande kammen ofwel met straalsgewijs uit het rad stekende kammen, gemaakt van taai en hard hout, die pakken in de staven van schijflopen (lantaarnen) of in de kammen van kamwielen, die de beweging overbrengen naar de onderdelen van de molen, die men wil gebruiken.

15. Rosmolen op Overslag-Nederlands grondgebied.
Stenen achtkantige rosmolen in verval-eigenaar De Laruelle.

Als het een maalinrichting betreft, dan drijft uiteindelijk een verticale ijzeren spil (klauwijzer) de bovenste molensteen (loper) aan via een molenijzer (rijn) dat stevig bevestigd is in de onderzijde van de loper die over de vastliggende ondersteen (ligger of legger) draait. Het bovenende van het klauwijzer, waaromheen de schijfloep (of het kamwiel) gemonteerd is, is bevestigd in een gleuf in een balk ; het ontkoppelen van de schijfloep geschiedt door het vermelde bovenende uit de gleuf te rukken.

In molens waar het paard binnen liep en waar men uiteraard over minder plaats beschikte, bevond de maalinrichting zich op de zolder. De bovenste molensteen werd dan door het klauwijzer van onderaf in beweging gebracht.

De twee molenstenen en de houten kuip (steenkest) waarbinnen de stenen liggen bevinde zich op een houten stoel. Langs een trapje komt men op dit verhoog om het graan in de graanbak uit te gieten ; het graan komt langs de schudbak en langs het gat in het midden van de bovensteen terecht tussen de molenstenen waar het gemalen wordt. De groeven in de molenstenen drijven het meel naar de buitenkant waar het in de zak opgevangen wordt.

Om de maalstenen dichter of verder van elkaar te brengen en zo fijner of grover te malen, maakt men gebruik van een hefboommechanisme. Door een ijzeren spil, die op een steunbalk rust en doorheen een gat in het midden van de legger tegen het molenijzer in de loper drukt, kan men deze bovensteen naar boven of naar beneden verstellen.

De molenstenen in een rosmolen hebben een diameter van 85 tot 120 cm en een dikte van ca. 10 tot 31,5 cm. De grijze lavastenen zijn afkomstig uit het vulkanische Eifelgebied. De groeven in de molenstenen worden met behulp van disselvormige scherphamers aangebracht. Om de stenen te scherpen moet de loper gelicht en omgekeerd worden.

Dit gebeurt meestal door middel van twee aan de schroef van een galg bevestigde beugels die grijpen in een gleuf op de zijkanten van de molenstenen. Soms gebruikte men enkel een koord die over een balk geworpen werd. Het scherpen van een koppel stenen duurde een volle dag.

Het is duidelijk dat de mogelijkheden van een rosmolen niet enkel tot het malen van graan beperkt bleven. Door het bijplaatsen van kamwielen en schijflopen (en later ook van wielen met drijfwielen die men naar belieft kon inschakelen of loskoppelen) kon men andere tuigen aandrijven, b.v. een breker of pletter (cilinder), een boterkarn, een wasmachine en zelfs een kleine dorsmachine.

Over de hoeveelheid graan die men per uur maalde, lopen de gegevens nogal uiteen. De meelsoorten die men wilde bekomen, de scherptheit van de stenen en de gebruikte paardkracht bepalen immers de hoeveelheid graan die men per uur kon malen. Als men graan fijn maalde voor huishoudelijk gebruik kwam men tot 50-90 Kg per uur, met grof gemalen graan voor veevoeder bereikte men 100 tot 300 kg per uur.

Voor het malen gebruikten bijna alle zegslieden twee paarden. Voor één paard was malen, en soms zelf cilinderen te zware arbeid, voor het karnen volstond echter één paard.

Tot hier enkele korte beschouwingen over de rosmolen, zodat u zelf een inzicht kunt krijgen hoe zulke, nu verdwenen, maalinrichting er uit zag.

6. VOOR DE EERSTE MAAL EEN HESTERS ALS MEDE-EIGENAAR VAN DE VELDMOLEN.

Uit het huwelijk van Joannes Franciscus Marquenie met Petronella de Gronckel spruiten 3 kinderen voort, met name Joannes Franciscus, Levinus en Francisca. Levinus Marquenie komt te overlijden als jongman en Francisca treedt als ongehuwde moeder op de

16. Algemeen zicht op rosmolen en stenen windmolen op Overslag - allebei eigendom van De Laruelle.

voorgond door een kind ter wereld te brengen op 23-3-1808 en het de naam te geven van Maria Theresia Marquenie, het was haar eigen moeder Petronella de Gronckel die het kind op de burgerlijke stand heeft laten inschrijven.

Diezelfde Francisca huwt 10 jaar later met Hesters Joannes Baptist (Baptist wordt in alle andere akten altijd achterwege gelaten) en dit te Wachtebeke op 8-6-1818. Hij woonde toen bij zijn ouders in de Achterhoek. Zij was toen reeds 30 jaar, en brengt in de loop der jaren nog 8 kinderen ter wereld, doch het „voorkind” blijft de naam Maria Theresia Marquenie dragen, al wordt er in de volksmond altijd over Theresia Hesters gesproken. Zelfs grootvader August Hesters, die van die toestand zeker op de hoogte was, heeft er tegen zijn eigen kinderen nooit iets over gerept.

Het zal dit voorkind zijn dat later huwt met Seraphinus Elewaut en zo medeëigenaar van de molen wordt.

Op 13 oktober 1821 te één uur in de nacht overleed Petronella de Gronckel - schoonmoeder van Joannes Hesters in het ouderlijk huis op de wijk van de Ramonshoek (foto 8), waar eveneens de voornoemde schoonzoon en dochter der overledene inwoonden, en daar het beroep van herbergier en landbouwer uitoefenden.

Drie jaar later overlijdt Joannes Hesters zijn inwonende schoonvader, Joannes franciscus Marquenie ; dit op 3 december 1824 te 3 uur in de namiddag. Daar er uit dit huwelijk maar twee overlevende kinderen- met name Francisca en Joannes Franciscus Marquenie- overblijven, gaan zij akkoord voor een onderlinge verkoop-zonder notaris- van alle eigendommen van de onderscheidene schoonouders en ouders.

Zij laten deze akte registreren op 7-2-1825.

Alle eigendommen worden dus verdeeld in minimaal 2 delen, in deze akte koopt Joannes Hesters alle erfdelen van zijn schoonbroeder Joannes Franciscus Marquenie.

1. De helft in een „hofstede met schure, wezende eene oude geoctrogeerde herberghe op de Ramondshoek” (foto nr. 8).
2. Een vierde part-, waarvan tweevierde toebehorend aan Levinus de Gronckel, „een *graan windmolen met berg* en voordere deperentien, zo die draait en maalt, gestaan en gelegen tussen de wijken Ramondshoek en Kalve”.
3. de helft een „partije kapbos op de Ramondshoek”.
4. De helft een „partije kapbos in de Catharinastraat”.

Dit alles samen voor de som van 685 Nederlandse gulden en 71 cent. Doch alle eigendommen zijn nog belast door een hypotheek aangegaan bij juffrouw Jacoba Poppe rentenierster te Wachtebeke de 7-9-1787, geregistreerd in de Vierschaar te Wachtebeke. Deze lening beloopt een som van 1350 Nederlandse Gulden.

Een kleine berekening maakt uit dat er dus meer schuld was dan bezittingen, hierdoor delen de twee kinderen elk 675 Nederlandse gulden schuld. Bij deze verkoop verkoopt Joannes Franciscus Marquenie zijn rechtmatig erfdeel in de eigendom aan zijn schoonbroeder Joannes Hesters voor 685 gulden. Op de dag van de verkoop ontvangt Joannes Franciscus Marquenie uit de handen van zijn zwager 10 Nederlandse gulden 71 cent zodat alle eigendom ten gehele aan Joannes Hesters toebehoren met uitzondering deze van de Graan-windmolen waarvan hij maar de helft bezit, de andere helft behoort aan de oom van zijn vrouw, Levinus De Gronckel.

Hierbij houdt hij buiten alle erfenisrechten en taksen nog een schuld over van 1360 Nederlandse gulden 71 cent.

Hieruit kunnen wij begrijpen waarom men een onderhandse akte van verkoop verkoos boven een koop bij een notaris, zo kon men notariskosten uitsparen, aangezien er toch niets anders dan schulden te verdelen waren.

Wij willen ook even aanstippen dat Joannes Franciscus Marquenie, gehuwd met Levina van de Sompelen, tot een zeer gegoede familie behoorde. Dat blijkt uit de verdeling van de goederen bij diens overlijden op 16-12-1850. Een afschrift van deze staat van goed is in ons bezit.

Tevens is hij de vader van E.H. Levinus Marquenie, gewezen pastoor, onder andere te Zele ; ook is hij de stamvader van bijna alle personen die nu nog verwant zijn met de familie Marquenie.

Na het overlijden van zijn schoonvader en voor de onderhandse verkoop van de molen met zijn zwager had Joannes Hesters reeds de helft van de molen verhuurd in een akte op 31-12-1824, hier volgt een korte samenvatting van deze akte :

Voor de heer Philippe Bernardus Van Waesberghe, openbare notaris, canton Lochristi en woonende te Wachtebeke, zijn gekomen, de heer Hesters Joannes, landman en herbergier, woonende op de wijk van de Ramondshoek en de heer Bernardus Goethals, mulder te Wachtebeke, waarbij eerst genoemde als eigenaar in pacht geeft voor

de termijn van 3-6-9 jaar de helft van een graanwindmolen, genaamd DE VELDMOLEN, de wederhelft is in gebruik bij Seraphinis de Gronckel, voor de som van 74 gulden 56 centen Nederlands vrij zuiver geld, eventueel in goed goud of zilveren geldspeciën.

Het molenonderhoud is ten laste van de huurder, de grote en grove reparatie zoals de molenkast-de asse-de pestel en andere van dien aard zijn ten laste van de verhuurder ;

Acte gedaan en gepaseerd ten woonhuize van Louis Constantin Van Laere Koopman en Herbergier in tegewordigheid van Franciscus Ignatius Willems de 5 januari 1825.

Doch reeds in 1831 zegt Bernardus Goethals zijn kontrakt voor de huur van de molen op.

7. EINDE DER TWEDE GENERATIE DE GRONCKEL OP DE VELDMOLEN.

Ten verzoeken van Jacoba Audenaert, weduwe van Levinus de Gronckel, overleden op 1-11-1837 te Wachtebeke, werd een staat van goed opgemaakt in het bijzijn van de nog in leven zijnde kinderen Josephus en Jacobus de Gronckel, kinderen uit het eerste huwelijk van Levinus de Gronckel met Ida D'hert, vervolgens Serafinus, Augustinus en Rosalie de Gronckel en Levinus Noët met zijne huisvrouw Levina de Gronckel, kinderen uit het tweede huwelijk van Levinus de Gronckel met Jacoba Audenaert.

Deze staat van goed omvat 15 bladzijden, en dus teveel om hier alles te vernoemen.

De waarde van de goederen, zowel roerende als onroerende, wordt geschat op.

3307,33 Frank

De schulden belopen

1886,28 Frank

Maakt dus een batig saldo van

1421,05 Frank

te verdelen onder de 6 kinderen en de overblijvende Weduwe.

In deze staat van goed is de molen als volgt beschreven :

„Item wordt alhier gebracht over den prijs der loopende en draaiende werken van d'helft van een koorwindmolen en rosmolen, belopende volgens de opmetingen, samen voor de som van 1088,43 frank.

Deze akte werd gepasseerd voor meester Adolfus Jacobus Boschaert, openbaar notaris te Wachtebeke op 4-1-1838.

Op 5-1-1838 verkopen Josephus en Jacobus de Gronckel hun vaderlijk erfdeel bij mengeling van diverse goederen aan de kinderen uit het tweede huwelijk van hun vader. Hun deel van de molen wordt principieel verkocht voor de som van 1000 frank, in deze som zijn eveneens 3 delen begrepen van hun reeds overleden broers uit het eerste huwelijk, met name, Pieter Jan -Pieter - Joannes.

Tevens op 5-1-1838 verkoopt Levinus Noët het deel zijner echtgenote, Levine De Gronckel aan zijn schoonbroers en zuster Serafien-Augustien en Rosalie de Gronckel, samen betreffende het deel in het ouderlijk huis en de windmolen voor de som van 1300 frank.

De laatste onderlinge verkoop wordt afgesloten ten huize van meester Charel Louis Noppe, Notaris te Moerbeke-Waas, tussen Rosalie, „jonge-dochter” en Serafinus en Augustinus haar twee broers. De verkoop gaat hier over haar vaderlijk erfdeel in de ouderlijke woning (foto nr. 9) en in de helft van de Windmolen, Veldmolen genaamd,

dit voor de globale som van 1740 frank. De akte werd verleden op 8-3-1843. Vijf jaar later besluiten Augustinus en Seraphinus de Gronckel hun gezamenlijk vaderlijk erfdeel te splitsen in twee delen met een gezamenlijke waarde van 6400 Fr.

Het eerste deel, omvattende het ouderlijk huis met meegaande grond, komt toe aan Augustinus de Gronckel voor de som van 3200 fr.

Het tweede deel, omvattende de „veldmolen met roskot“, komt toe aan Seraphinus de Gronckel, jongman, ook voor de som van 3200 fr. De akte werd verleden door notaris Adolfus Jacobus Boschaert, notaris te Wachtebeke op 21-1-1848.

Hierdoor krijgen wij de volgende eigenaars

1. 1/2 der windmolen met roskot Joannes Hesters
2. 1/2 der windmolen met roskot Serphinus de Gronckel.

8. SERAPHINUS ELEWAUT EIGENAAR VAN DE HALVE VELDMOLEN.

Zoals wij reeds schreven zegde Bernardus Goethals zijn huurkontrakt van de halve molen op in 1831.

Wij moeten wachten tot 1849 om nog een verhuring van de halve molen, eigendom van Joannes Hesters terug te vinden.

Korte samenvatting van de huurovereenkomst :

Voor de heer Adolfus Jacobus Boschaert, openbaar Notaris te Wachtebeke, zijn gekomen Hesters Joannes woonende op de Ramondshoek geeft in pachte en voordeel aan Seraffhinus Elewaut, woonende te Exaarde, de helft van een koren windmolen de andere helft, toekomende aan Seraphinus de Gronckel, en ROSKOT gestaen en gelegen te Wachtebeke voor de jaarlijkse pachtsom van 181 Fr. 40 centiem. Onderhoud van molen en roskot ten laste van de huurder. Wat wel opmerkelijk is : er staat vermeld dat onderhoud en herstellingen moeten gebeuren door FRANCISCUS ROMBAUT, molenbouwer te Wachtebeke. Het kontrakt spreekt voor een termijn van 3-6-9 jaar.

Het werd opgesteld in tegenwoordigheid van Pieter Joannes Cleeren, veldwachter te Wachtebeke en Van de Calseyde Jacques, timmerman. Wachtebeke, de 1 maart 1849.

Twee jaar na het tot stand komen van het huurkontrakt, huwt Seraphinus Elewaut met het voorkind van Francisca Marquenie, echtgenote van Joannes Hesters, met name Maria Theresia Marquenie. Dit huwelijk wordt voltrokken te Wachtebeke op 12-6-1851.

De bruidegom is 37 jaar en van geboorte afkomstig van Oostakker, de bruid 43 jaar en geboren te Wachtebeke.

18. Bidprentje voorkind van Marquenie Francisca

Hiermede is een nieuw tijdperk begonnen.

Zeven jaar na het huwelijk verkoopt Joannes Hesters zijn halve molen aan Seraphinus Elewaut en Maria Theresia Marquenie, dit in een akte verleden voor meester Adolfus Jacobus Bosschaert, notaris te Gent, waar deze laatste zijn praktijk voortzette na 15 jaar zijn ambt te Wachtebeke te hebben uitgeoefend.

De koop omvat het volgende :

1. De helft van een korenwindmolen en roskot gelegen tussen de wijken Kalve en Ramontshoek nr. B 2440 a.
2. Een pas nieuw gebouwde woning, palende aan de vorige koop (foto nr. 31). Hierbij leiden wij af dat het huis dat er nu nog staat en bewoond wordt door de gebroeders Hesters, gebouwd is omstreeks 1858.

De koop gaat door voor de principiële som van 4000 fr. De koper moet binnen de maand de som van 3000 fr. betalen, dit om de aangegane lening van de verkoper te kunnen aflossen ; de rest kunnen zij betalen naar gelang hun mogelijkheden tegen 4 % per jaar. De getuigen bij het verlijden van de akte zijn Franciscus Rombaut, molenbouwer te Wachtebeke en Jozefus Hebbelinck, wonende te Gent.

De akte werd verleden te Gent op 2-10-1858.

Op 14-10-1858 betaalt Seraphinus Elewaut de volledige som van 4000 fr. aan Joannes Hesters in het bijzijn van getuigen, dit gebeurt in de gemeente Zeveneken.

9. INWONENDE MOLENAARSKNECHTEN TEN TIJDE VAN SERAFINUS ELEWAUT.

1864	—	Elewaut Jozef	van Oostakker
1878	—	Elewaut Prosper	van Oostakker
	—	Calle Fernandus	Zeveneken
	—	Verschoote Fernandus	Wachtebeke
	—	Elewaut Victor	Oostakker
	—	Buyse Feliciaan	Exaarde
1880	—	De Wispelaere Edward	Ertvelde
	—	Enghels Petrus Joannes	Koopman in granen
1886	—	In 1886 komt Hester August op het hof wonen en zijn er geen andere knechten meer. Hij was toen reeds molenaarsknecht op de molen.	

10. LAATSTE GENERATIE DE GRONCKEL OP DE „VELDMOLEN”.

Op 70-jarige leeftijd vindt Seraphinus de Gronckel dat de tijd gekomen is om het wat rustiger aan te doen en zijn deel in het molenaarsbedrijf van de hand te doen aan de zoon van zijn broeder Augustinus namelijk Marcellus de Gronckel en diens verloofde Stephane Vermeiren.

Van Marcellus de Gronckel zijn er nog verschillende klein- en achterkleinkinderen in leven te Wachtebeke en te Moerbeke-Waas.

Zo werd de volgende koop afgesloten te Gent bij meester Bernardus Braet, op 13-4-1871.

Zijn verschenen :

1. *Seraphinus De Gronckel 70 jaar molenaar*
2. *Livinus Marcellus de Gronckel Molenaarsgast*
3. *Meerderjarige dochter Vermeiren Stephanie voor de verkoop van de volgende goederen :*

1. *De helft onverdeeld- de wederhelft toebehorende aan Seraphinus Elewaut, molenaar, een koren windmolen met roskot en alle deszelfde roerende en draaiende werken, benevens een wagenhuis met molenberg op en afreden medegaande erf en andere aanhorigheden genaamd „DE VELDMOLEN” gestaan en gelegen tussen de wijken Calve en Ramondshoek.*
2. *een partijken zaailand*
3. *een partijken zaailand*

Deze goederen worden gekocht op lijfrente ten belope van 50 fr. s'jaars tot aan de dood der verkoper met de verzekering levenslang te mogen wonen in het ouderlijk huis der koper (foto nr. 9). Bij niet-naleving daarvan worden goederen geschat op 10.000 fr. ; dit bedrag dient dan direkt uitgekeerd te worden.

Op 15-7-1871 huwen de twee kopers Marcellus de Gronckel en Stephanie Vermeiren en zullen samen één groot kroost voortbrengen. (zie deel II). Doch het noodloot slaat toe. Op 4-8-1889 komt Stephanie Vermeiren te overlijden en laat haar echtgenoot met 8 kinderen achter. Nog vóór 1 jaar verstreken is, hertrouwt Marcellus de Gronckel, name-
 lijk te Moerbeke-Waas op 8-7-1890 met Rotthier Stephanie. Ook uit dit huwe-
 lijk spruiten nog 4 kinderen voort.
 Doch wegens interne moeilijkheden met de kinderen uit de twee huwelijken is Marcellus de Gronckel genoodzaakt zijn onroerende goederen te verkopen ten-
 einde een verdeling mogelijk te maken.
 Dit gebeurt te Wachtebeke in een open-
 bare verkoping op 27-12-1895.

19.

11. AUGUST HESTERS ALS MEDEEIGENAAR VAN DE VELDMOLDEN.

Na 35 jaar huwelijk en zonder nakomelingen besluiten Serafinus Elewaut en Maria Theresia Marquenie hun oude dag veilig te stellen en zo hun eigendom te verkopen onder volgende voorwaarden aan Hesters August en Elewaut Elodie, hij in hoedanigheid van kleinkind van haar stiefvader en molenaarsknecht, zij als nicht van Serafinus Elewaut.

*Voor meester Cyriel Oscar Van Der Linden, openbaar notaris te Winckel, zijn gekomen, Serafinus Elewaut en zijn huisvrouw Maria Theresia Marquenie, landbouwers en mole-
 naars te Wachtebeke, om te verkopen en in volle eigendom af te staan aan Hesters Au-
 gust, landbouwer en Elewaut Elodie, landbouwster te Melle, elk voor den helft,*

koop 1 een partij zaailand

koop 2 een woonhuis met erve en stallen

koop 3 een partij zaailand

koop 4 De helft onverdeeld de wederhelft toebehoorende aan de Gronckel een kooren windmolen draaiende en roerende werken en een stoomtuigje te Wachtebeke genaamd de VELDMOLEN.

Alles voor de som van 8750 Fr. een eerste deel moet direct betaald worden ten bedrage van 2000 Fr., de som waarmede een deel der goederen belast is. De meubelen zijn geschat op 400 Fr. en zijn in de koopsom inbegrepen.

De kopers hadden wel enkele opmerkelijke verplichtingen. Deze luiden als volgt :

- Zij moeten de verkopers levenslang laten wonen in een kamer ten westen van het verkochte woonhuis en aldaar bijstaan in alle noodwendigheden en ze dagelijks 2 FR betalen tot aan hun beider dood.
- Hun beide dode lichamen telkens te doen begraven met een uitvaart van middelbare klasse, en uitdeling van 80 Kg gebakken roggebrood aan de armen van de gemeente.
- En als lavenisse van hunne ziele voor elk 5 gezongen missen te laten doen.

Bij stipte naleving van deze gestelde eisen wordt hun de overblijvende koopsom van 6700 Fr kwijtgescholden. Verleden op datum van 21-4-1886.

Aangezien de hoge leeftijd van beide, hij 70 jaar zij 78 jaar was dit een zeer goede koop, doch niets kan men voorzien. Een jaar na de verkoop op 13-7-1887 overlijdt Elewaut Serafienus ; zijn echtgenote Maria Francisca Marquenie overlijdt op 14-12-1895 en na een kleine berekening kan men uitmaken dat August Hesters de som van 6700 Fr wel heeft betaald, dit aangezien hij de eerste voorwaarde moest vervullen.

De VELDMOLEN juist voor de afbraak in 1953

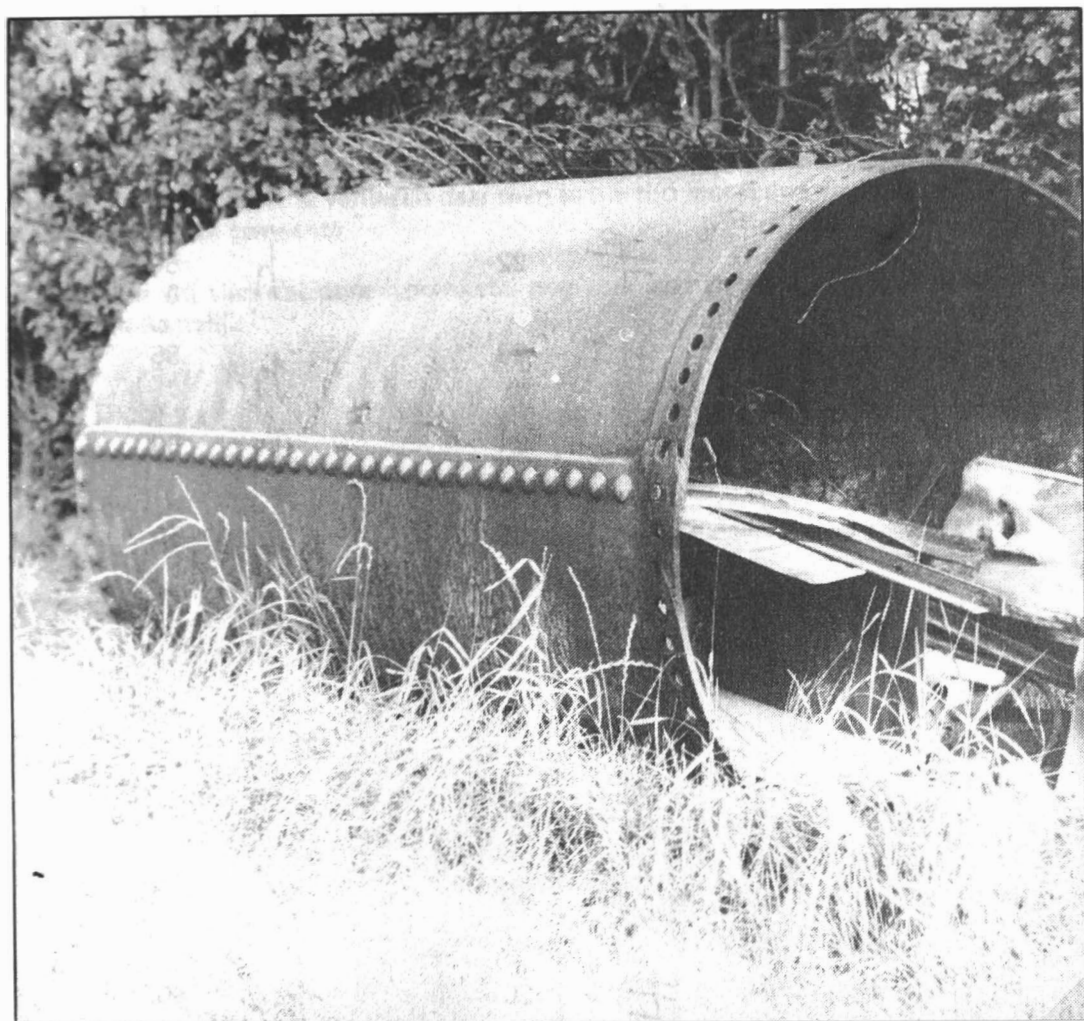

20.

21.

Uit deze akte kunnen wij afleiden dat er geen sprake meer is van een rosmolen, waaruit men weer mag afleiden dat deze vervangen is door het vermelde „stoomtuigje”, waarvan men bij één van de fotos de schoorsteen kan zien.

22. Laatste resten van stoomketel nu dienstig als oud-ijzerbak. De stoomketel moet omstreeks 1875 zijn geplaatst.

Nadat de voorgaande verkoop afgesloten is op 21-4-1886, huwt Hesters Augustus met Elewaut Elodie op 28-5-1886 te Melle.

Hiermee vat een periode van 35 jaar aan waarbij mijn grootvader het beste van zichzelf zal geven om zijn gezin en bedrijf tot iets waardigs uit te bouwen. Dat dit niet zonder tegenslagen zal gaan, zullen wij verder kunnen meemaken.

Voor het eerst wordt in een koopakte melding gemaakt van EEN STOOMTUIGJE. Dit moet waarschijnlijk in vervanging van de rosmolen zijn geplaatst, daar men deze laatste vanaf 1886 in geen enkele beschrijving meer aantreft.

Van dit stoomtuigje is maar weinig overgebleven, buiten een stuk van de ketel dat nu nog dienst doet als oud-ijzer-bak (foto nr. 22).

Op de foto van 1935 (nr. 30) van de woning met molen ziet men de schoorsteen van deze installatie. Het was zoals met een mens : wanneer alles goed gaat is het gemakkelijk, maar als er tegenslag is, dan is het wat anders. Volgens de overleveringen in de familie is er meer miserie dan werk met het stoomtuigje verkocht. Men moest wekelijks, om niet te zeggen dagelijks een beroep doen op onze Wachtebeekse monteur Gustje Seynaeve uit de Kerkstraat om allerlei herstellingen en regelingen te komen verrichten. De ketel zelf

MOLENAARSSCHRIFT GEBRUIKT DOOR DE MULDER OP DE VELDMOLEN

	10		22		50 5
	11		23		55
	12		24		58
	13		25		59
	14		26		60
	15		27		65
	16		28		70
	17		29		75
	18		30		80
	19		35		85
	20		40		89
	20		48		90
	21		49		94
					99

- Gewicht in Kg stemde overeen met het teken op de zak.
- Het teken werd aangebracht met houtskool.
- Iedere zak werd eveneens nog gemerkt volgens de eigenaar ervan ook met verschillende tekens, niet met de naam erop te schrijven.

werd warmgestookt met kolen en als alles goed onder stoom stond, kon men wel malen met 3 koppel stenen, zodat de productie in percenten aangegeven 3 à 4 maal hoger lag dan het malen met een rosmolen.

Het is waarschijnlijk ook door de ouderdom van de windmolen en de daaraan regelmatig terugkerende herstellingen, dat men moest meedoen aan de vooruitschrijdende techniek, teneinde geen cliënteel te verliezen daar men in die tijd moest concurreren met 5 andere molenaars in onze gemeente.

Later zullen wij zien dat deze stoomketel nog voor wat anders zou gebruikt worden, in oorlogstijd namelijk.

24. Hesters August

25. Elewaut Elodie getekend naar een foto die niet meer te reproduceren was wegens de slechte kwaliteit ervan.

12. TERUG EEN EIGENAAR VAN DE VELDMOLEN.

Door de moeilijkheden in het gezin van De Gronckel Marcellus en door het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Gent op datum van 20-11-1894 worden de goederen van de voornoemde Marcellus De Gronckel openbaar verkocht. Onder deze goederen valt eveneens de „VELDMOLEN” alhoewel slechts in halve eigendom, de andere helft behoort toe aan August Hesters. De molen wordt in zijn geheel openbaar verkocht evenals de maalinrichting, aangedreven door stoom, dus ook het deel waarvan August Hesters eigenaar is.

Daardoor omvat koop 1 het volgende :

Eenen welgelegen en welbeklante korenwindmolen en stoommolen in besten staat

van onderhoud, genaamd „VELDMOLEN“, gestaan en gelegen wijk Kalve te Wachtebeke.

Er zijn wel enkele opmerkingen :

1. de gemetste aardappelkuil die is aangebracht onder de molenberg, blijft van August Hesters, zodat de koper van koop 1, wil hij deze kuil verwerven aan August Hesters de som van 200 Fr moet uitkeren.
2. Onder voorwaarde 17 van de verkoopvoorwaarden staat het volgende vermeld :
De kopers van koop 1 zullen bovenop de koopsomme moeten betalen te weten de draaiende en roerende werken van wind en stoommolen geschat en beschreven als volgt :

WINDMOLEN

— Voor den voormolen loper zestiender	225,00
— De ligger zestiender	75,00
— De vier grote ijzers van de voormolen	90,00
— Het ringhout, steenkiste, groten en kleinenbak	55,00
— Het voorwiel met schijfgeloop	185,00
— Pasbrug, vondel en helmstuk met behoorten	32,00
— Middelmolen loper zeventiender	95,00
— Middelmolen ligger zeventiender	60,00
— De vier grote ijzers	110,00
— Ringhout, steenkiste, groten en kleinenbak, treemhout met behoorten	65,00
— Schijfgeloop vangwiel met toebehoorten	235,00
— Achtermolen, loper veertiender	45,00
— Achtermolen veertiender ligger	28,00
— De vier grote ijzers	65,00
— Schijfgeloop in achtermolen	90,00
— Steenkiste, groten en kleinen bak ringhout en treemhouten	27,00
— Steenreep met strop en tis	42,00
— Pasbruggen vondels en helmstukken midden en achtermolen	65,00
— Elf scherphamers	22,00
— Twee ijzeren handbomen, pashamer en ijzeren marten	15,00
— Traphout, grijehouten en wegge	6,00
— Vang, vizel, reep en wip	65,00
— Meelstande, schuppen, riemen en gewichten van de helmstukken en twee ontvangbakken met goten	42,00
— Balans gewichten en lampen	38,00
— Vier zeilen	75,00
— IJzeren as met toebehoorten	720,00
— Sansteen en pinsteen met kelven	45,00
— Luias met toebehoorten en wielen	75,00
— Binneroede met bouten	560,00
— Buitenroede met bouten	240,00
— Steenreep	65,00
— Schaafbank	18,00
— Slijpsteen	8,00

bedragende de roerende en draaiende werken der korenwindmolen som van

3583,00 Frank

Raminge draaiende werken van het stoommachien

— voor den looper vijftiender	65,00
— Ligger vijftiender	65,00
— Loper zestiender	110,00
— Ligger zestiender	60,00
— Staakijzer, pan en bokbehoorten	125,00
— Staakijzer, riem asse met behoorten	125,00
— Sterrewiel, as en kroninckwiel	325,00
— Steenkiste, ringhout, groten en kleinen bak en goot van den zestiender	72,00
— Steenkiste, ringhout groten en kleinen bak en goot van den vijftiender	65,00
— Kraan, beugels en vijs	62,00
— Keldervijs	25,00
— Luye met riem en reep	58,00
	1157,00

Het is de eerste maal in onze opzoekingen dat wij zulk een gedetailleerde beschrijving van de „VELDMOLEN“ in handen krijgen.

Wij kunnen er uit afleiden dat de molen, voor het eerst vernoemd in 1756, één der grootste was uit zijn tijd, hij bezat immers 3 koppel stenen, daar waar men in die tijd voor het meeste deel molens vond met twee koppel stenen.

Ook over de maalinrichting, aangedreven door stoom, bekomt men een volledig overzicht. Het moet immers dezelfde installatie geweest zijn welke vroeger werd aangedreven met een paard.

Onder deze voornaamste voorwaarden, vindt de openbare verkoop plaats de 13-12-1894 om twee uur in de namiddag ten gemeentehuize van Wachtebeke, geleid door meester notaris Alpons Deschlins te Wachtebeke.

We behandelen hier enkel de twee eerste kopen.

Koop 1 de VELDMOLEN MET STOOMMOLEN, wordt voorlopig toegewezen aan August Hesters voor de principiële som van 3000 Fr.

Koop 2 een onlangs gebouwde woning met erve werd niet ingesteld.

Op 27-12-1894 vindt de definitieve toezegging plaats.

Koop 1 toegewezen aan August Hesters voor de Principiële som van 3000 Fr.

Koop 2 eveneens toegewezen voor de som van 1050 Fr.

Dit bij aanwezigheid van volgende getuigen :

Pieter Rombout, molenmaker te Wachtebeke

Benjamin David, landbouwer te Wachtebeke.

Hiermede wordt het tijdperk van de Familie De Gronkel afgesloten en komt de molen met aanhangen terug in één geheel in volle eigendom, ditmaal aan Hesters August.

De werkelijke vereffening hebben we niet kunnen vinden, daar het om een principiële som ging in die som zat eveneens nog het rechtmatig eigendomsdeel van de halve molen, welke aan August Hesters voor de verkoop toebehoorde.

Vijfendertig jaar was het molenaarshuis een woning waarin de dood en het leven afwisselend op de voorgrond kwamen.

Nadat Hesters Joannes Baptist en zijn echtgenote Marquenie Francisca in 1873 hun herberg op Ramonshoek verlieten om te komen inwonen bij Elewaut Seraphinus volgden de overlijdens en geboorten elkaar met een regelmaat van een klok op.

Zo zegde August Hesters later tegen zijn kinderen : „Het was hier in den tijd juist een dodenhuis”.

Om even een snelle optelling te maken :

Overlijdens : 1876-1877-1887-1893-1895.

Geboorten : 1887-1888-1889-1891-1892-1894-1895.

N.B. : voor de namen verwijzen wij naar deel II.

Op 10-11-1895, 12 dagen na de geboorte van het zevende kind, komt August Hesters echtgenote, Elewaut Elodie te overlijden en blijft August Hesters achter met 6 kleine kinderen en zijn tante Marquenie Marie Theresia. Hij wordt in zijn huishouden bijgestaan door zijn zuster Hesters Nathalia, begijntje te St.-Amandsberg en zijn schoonmoeder Rosalia Vercruisen.

Twee maand later komt zijn inwonende tante te overlijden (foto 18). Om zijn kinderen toch de warmte van een moederhart te kunnen geven huwt August Hesters op 30-12-1896 met de 28-jarige jonge vrouw Claeys Maria Theresia die slechts een boogschuit van de molen bij haar moeder en broers inwoont.

26. Claeys Maria Theresia

27. Gezin Hesters August x Claeys Maria Theresia

Clement celina Victor Arthur

Nestor

Augustus Claeys Maria Theresia

Robert

Er worden 9 kinderen uit dit huwelijk geboren
1897-1899-1900-1902-1903-1905-1908-1910-1912

Deze worden afgewisseld met overlijdens van jonggeborenen 1895-1900-1902-1910.

Aan deze korte samenvatting te zien was de emotie in de molenaars woning niet uit de lucht. Financiële en geestelijke moeilijkheden waren dagelijkse aanvulling van de zware handenarbeid in het molenaarsgezin.

Die in mij geloofd, alhoewel gestorven, zal het
leven bezitten. Ev. Joan.

BID VOOR DE ZIEL.

van

AUGUST HESTERS

weduwnaar van

ELODIE ELEWAET

echtgenoot van

MARIE CLAEYS

*geboren te Wachtebeke den 23 April 1856 en er
goderechtig overleden den 18 September 1929*

Voorzien van de H.H. Sacramenten der stervenden.

Hij was een man vol geloof, getrouw aan zijne
godsdienselijke plichten. Als voorbeeldige echtge-
noot en vader heeft hij gezorgd en gezwogen voor
zijn talrijk huisgezin; zijne kinderen opgevoed in
de vrees des Heeren en in de deugd.

Hij morde niet wanneer de beproeving hem over-
kwam, overtuigd dat «al 't lijden van dit leven
niets is in vergelijking der toekomstige glorie die
God ons schenken zal. H. Paul. ad Rom.

Ook toen de ziekte hem plots en onverwacht
kwam treffen, onderwierp hij zich gelaten en kalm
aan Gods H. Wil. — De wereld gaat voorbij, maar
die Gods Wil volbrengt blijft in eeuwigheid.

H. Joan. II. VI.

Beminde Echtgenoot, weent niet zoals dezen
die geen hoop hebben; duurzame Kinderen, gij weet
hoe ik onder u geleefd heb, steeds bekommerd voor
uw welzijn; bemint elkander, dient den Heer met
een oprecht gemoed. Eenmaal zullen we elkander
wederzien in het rijk der ongestoorde en eeuwige
vreugde.

Mijn Jezus, barmhartigheid! (100 d. afl.)

DRUKK. MAUR. CREVE, WACHTEBEKE.

Zal'g is de mensch welke de Heer bij Zijne komst
wakende vindt. Ev. MATU.

BID VOOR DE ZIEL

van

MARIA-THERESIA CLAEYS

weduwe van

AUGUST HESTERS

*geboren te Wachtebeke den 21 Februari 1863
en aldaar overleden den 15 December 1931.*

Versterkt door de H.H. Sacramenten der stervenden.

Zij was de kloekmoedige vrouw, waarvan spraak
in het H. Schrift: de waakzame en godvreezende
vrouw, die haar brood in ledigheid niet heeft ge-
eten, enkel levende voor haar huisgezin, werkende
en biddende voor 't geluk harer kinderen.

Als goede echtgenoot en moeder, ging zij haar
huisgezin vóór in plichthesef en christene deugd.
Groot zijn bij den Heer de verdiensten van hen die
de opvoeding hunner kinderen hebben behartigd
en verzorgd.

De Heer heeft haar bereid gevonden omdat haar
leven een gedurige voorherleiding was tot haar
laatste uur. H. Theresia.

Het is zoet te sterven, na eene gestadige gods-
vrucht gehad te hebben tot het Hart van Dengene
die ons moet oordeelen. H. Maria Margar.

Dierbare kinderen, hebt dank voor uwe liefde en
zorgen. Troost U bij deschoone gedachte dat onze
scheiding maar tijdelijk is en we eens elkander
wederzien om nooit meer gescheiden te worden.
Vleest mij intusschen indachtig in uwe gebeden, gij
bijzonderlijk, mijn zoon, die geroepen zijt tot het
verheven ambt van 't priesterschap.

Barmhertige Jezus, verleen hare ziel de eeuwige
rust. (7 j. en 7 quad. afl.)

R. I. P.

Wachtebeke, drukk. Creve-Cheyns.

28. Bidprentje Hesters August

29. Bidprentje Maria Theresia Claeys

13. HET EINDE VAN DE VELDMOLEN OP HET ST.-PIETERS VELD.

Dat zo een molen veel onderhoud vergde, zal wel niemand verwonderen. Hij stond er
reeds in 1756, het kon toen reeds een oude molen geweest zijn, die men had verplaatst.
Zo moesten Petrus en Theofiel Rombaut, molenmakers te Wachtebeke, wekelijks kleine
herstellingen doen aan de molen. Het waren in het beste geval kammen die gebroken wa-
ren. Dat dit een afzonderlijk beroep was, had men ondervonden, wanneer men om de
mindere kostprijs eens een wagenmaker de herstellingen liet uitvoeren. Deze herstellin-
gen waren in de korste tijd weer stuk, zodat men uiteindelijk toch de molenmaker moest
aanspreken, teneinde de molen degelijk hersteld te krijgen.

Zo stelde men op een zekere dag vast dat het niet bij kammen was gebleven, een der
pestels was gebroken in de assekop.

Andermaal werd een beroep gedaan op onze Wachtebeekse molenbouwers, doch deze
waren niet voorzien van de nodige materialen en gereedschappen om een zo omvangrijke
herstelling uit te voeren.

Hij raadde vader August aan een beroep te doen op de gebroeders De Moor uit St.-Niklaas. Deze hadden allerlei onderdelen in reserve liggen, waaronder een gepaste pestel. Deze werd per wagen van St.-Niklaas afgehaald en naar het St.-Pietersveld gebracht, waar hij nog een korte tijd op de straat moest blijven liggen, daar men elders geen geschikte plaats had om deze lange balk onder te brengen, in afwachting dat de molenaars tijd hadden deze onverwachte omvangrijke klus op te knappen.

Tijdens het plaatsen van de pestel, stelde men vast dat de tijd en de weersomstandigheden meer stukken hadden gemaakt dan men aanvankelijk dacht. Men kon zeggen, dat dit grote werk eigenlijk kosten in het water waren, waarbij de gebroeders de Moor de molen naar de raad gaven naar een andere molen uit te zien.

Kort na deze herstelling, kwam er een breuk in de staak (4) waarbij de molenkast scheef zakte op de staak en men bij het malen de molen nog moeilijk kon draaien rond zijn staak en daarmee het in de wind zetten van de molen niet van een leien dakje liep. Ook was het malen bij een krachtige wind bijna onmogelijk.

Wegens het gevaar dat de molen zou kunnen omwaaien en zo de werking van de stoommachine en andere maalinrichting in gevaar brengen, werd besloten de molen af te breken.

30. Foto : 15-9-1933

De VELDMOLEN met bijgaand molenhuis, rechts de maalderij met daar achter de schouw van het stoomtuigje.

Het huis is gebouwd omstreeks 1857 en bewoont door

— Elewaut Serafien	X	Marquenie Maria Theresia
— Hesters Augustus	X	Elewaut Elodie
	XX	Clayes Maria Theresia
— Hesters Camiel	X	Alexander Coralie
— Hesters Georges	en	Hesters Gaston

De molen op de foto is gekocht te Moerbeke-Waas en in 1912 naar het A^xelsvaarden gebracht in vervanging van een kleinere molen die er reeds stond in 1756 en eigendom was van De Gronckel Joannes.

Allereerst werden de wieken afgehaald, vervolgens de molenstenen er uitgehaald en al wat nog bruikbaar kon zijn. Daarna werd de molenrump omgehakt. Met een korte smak lag de molen van zijn voetstuk, gehuld in een wolk van eeuwenoud meelstof.

Na het optrekken der meel- en stofsmog was de statige molen herschapen in een wirwar van balken en gebroken planken zonder ook maar enige schade aan gebouwen of geburen te hebben aangericht.

Zo zal voor altijd, het KLEIN VELDMOLEKEN, in de volksmond genoemd tot het verleden behoren.

N.B. : Op het ogenblik dat de molen geveld werd zijn er fotos gemaakt, maar deze zijn nergens meer te vinden.

Waarschijnlijk zijn ze door „meesterken“ ACKE gemaakt.

EEN ANDERE MOLEN OP HET ST.-PIETERSVELD

Ondertussen hadden de gebroeders De Moor mijn grootvader aangezocht even poolshoogte te nemen bij de familie Goossens te Moerbeke-Waas waar een zeer goed onderhouden windmolen te koop stond. De molenbouwers hadden daar reeds geruime tijd het onderhoud van de molen op zich genomen en waren zodoende goed op de hoogte van de staat van de molen die reeds 120 jaar stond.

Zo kwamen Frederick Goossens en August Hesters op 13 oktober 1912 tot het volgend akkoord :

Onderling koopkontraakt tussen Frederick Goossens en Hesters August :

Een graanwindmolen te Moerbeke-Waas Heidestraat met draaiende werken verkocht aan Mr. August Hesters, mulder te Wachtebeke, op de volgende voorwaarden :

- 1. De koopsom is 700 franken welke den koper den helft betaalt op den dag der verkoping de tweede helft voor de afbraak begint*
- 2. De koper zal de molen wegruimen vóór 1 mei 1913*
- 3. De onkosten voor afbraak en vervoer zijn voor de koper*
- 4. De verkoper zal de molenmaker tijdens de afbraak kost en inwoon verlenen*
- 5. De verkoper blijft nog tans eigenaar van de molenstenen met kunst oplage genaamd de middenmolen wijd 1,4 meter de buitenroeden en pestel, eene binnenroede, het groot vangwiel met vange, lantaarn, den haan met spil, de ijzeren handbomen, bascul, pashamer en scherphamers.*
- 6. De koper moet voor de afbraak begint een graanmolensteen van tenminsten 15 cm dik en 1,4 m wijd aan de verkoper afleveren*
- 7. De twee steenrepen en een dubbelgescheer is aan de koper*

*voor onderling akkoord
Fr. Goossens-Buyse*

*Moerbeke 13 oktober 1912
Hesters A.*

14. OORSPRONG VAN DE MOLEN VAN DE FAMILIE GOOSSENS TE MOERBEKE-WAAS.

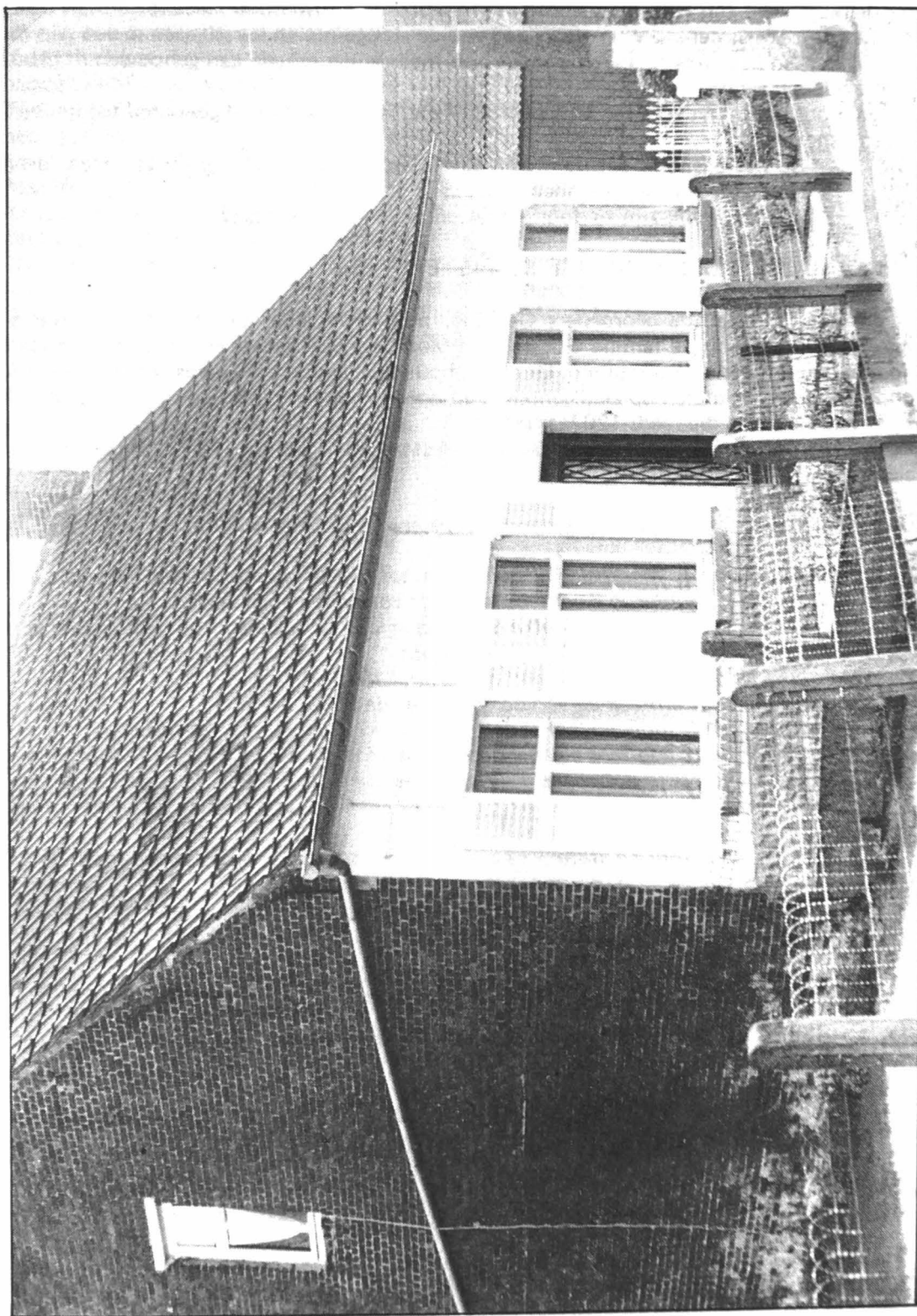
De molen was vanaf zijn oprichten een privaatmolen, de stevigste en best onderhouden molen van Moerbeke-Waas, hij zou al de andere molens overleven.

Leopold II, heerser over Duitsland, Hongarije, Bohemen en de Oostenrijkse Nederlanden, zoon van Maria-Theresia volgde zijn broeder Jozef II op na diens overlijden in 1790.

Op 22-4-1790 bekomt Levinus De Caluwe een octrooi voor het bouwen van een graanwindmolen te Moerbeke-Waas tussen het goed van de abdij van Drongen en „Het Steentje“. Door de toelating hem verleend kan Livinus De Caluwe op 24 augustus 1790 zijn eerste graan malen met de dorpsmolen op het „ijken“ (Heiken) te Moerbeke-Waas (foto nr. 35).

31.

Voorzicht woonhuis horende bij molen

Gebouwd omstreeks 1847

1980

58.

Een graanwindmolen te Moerbeke-Waas
Heidestraat met draaiende werken verkocht aan
M^r. Aug. Hesters mulder te Vachtebik op de
volgende voorwaarden.

1de De koopsom is zeven honderd franken welke
den koper de helft betaald op den dag der verkoop
de tweede helft voor de afraak begint.

2de De koper zal den molen weg ruimen voor 1 Mei 1913.

3de De verkosten der afraak ten vervoer zijn aan den koper.

4de De verkoper zal aan den molenaar tijdens de
afraak kost en inwonen verleen.

5de De verkoper blijft nogtans eigenaar van de
molenstenen met kunst opslag genaamd de midden-
molen ryd 1,40 m, de buiten raeden en postel, eene
binnen weide, best groot vangewiel met vange,
Punt aan, ~~stoutijzen, en koper~~, den haan met spil,
de yseren hond boomen, bascul, pastamer en schepstamper.
De koper moet voor de afraak begint een graan-
molensteen van ten minsten vyftien centimeters
dikten 1,40 m ryd aan den verkoper afleveren.

6de De twee steenreepen en een dubbel gescheer
is aan den koper.

J. J. Gossens Buyse.

Moerbeke 13 October 1912. A. Hesters

Waarschijnlijk door de verandering van het bewind in 1790 en al de rompslomp daaruit voortvloeiend is Levinus de Caluwe verplicht een tweede maal een octrooi aan te vragen voor de zelfde molen. Dit octrooi wordt hem toegestaan op 19-1-1792, wel tegen een bepaalde jaarlijkse vergoeding.

De vertaling van zulke octrooi wordt na dit hoofdstuk volledig overgenomen. Het is echter wel vertaald in het Nederlands, oorspronkelijk is het opgesteld in het Frans (foto nr. 33 en 34).

De beroerde Sansculottentijd beproefde de molenaarstichter zozeer dat hij reeds drie jaar nadien komt te overlijden. Zijn weduwe Joanna Catharina Van Bastelaere hertrouwt met Joannes Goethals die de molen in gebruik neemt. Na de dood van Joanna Catharina Van Bastelaere, koopt Joannes Goethals de molen in om uit onverdeeldheid te zijn met de eerst rechthebbende erfgenamen, de kinderen De Caluwe. Dit alles gebeurt ten jare 1832.

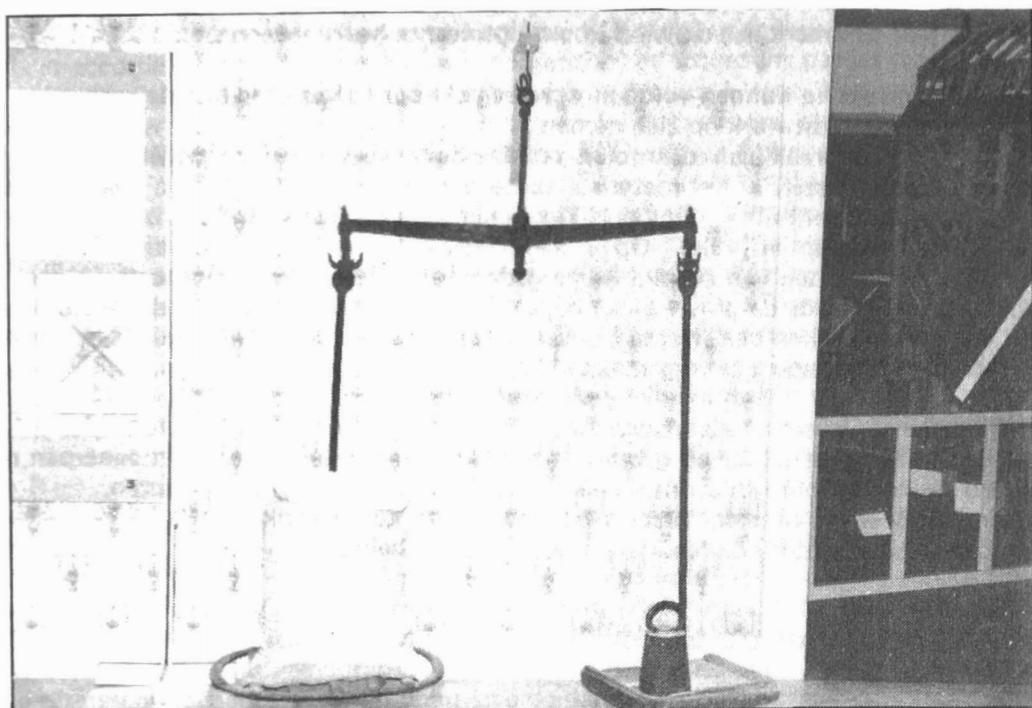
Om de dodende concurrentie in het bedrijf het hoofd te bieden bracht men in 1879, beneden de berm een stoommachine in aktie. Doch reeds in 1875 was de molen met zijn draaiende en roerende werken, in het bezit gekomen van de kinderen Goethals.

In 1890 verkopen de kinderen Goethals hun molenbedrijf aan Frederick en August Goossens. Twee en twintig jaar later komt de molen met al zijne attributen in volledige eigendom van Goossens-Buyse Frederick, om ten slotte zoals in de voorschreven koopakte op 13-10-1912 verkocht te worden aan August Hesters, die hem afbreekt en te Wachtebeke opnieuw opbouwt.

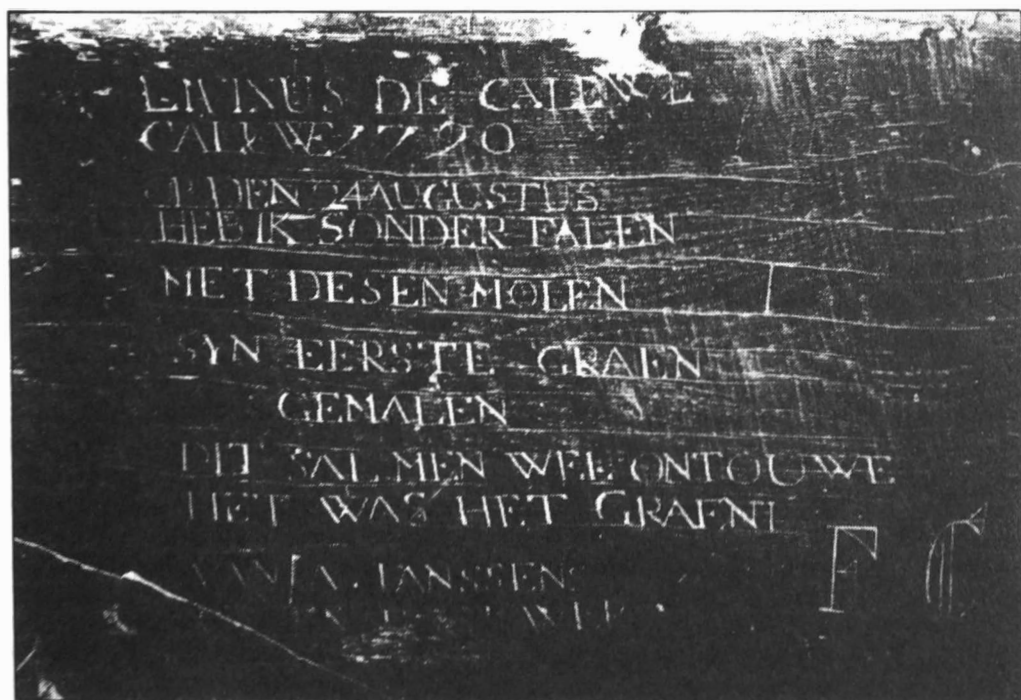
Wij willen hier wel aan toe voegen dat de voornoemde Levinus De Caluwe afkomstig is van en gehuwd is te Wachtebeke, zoon van het molenaarsgeslacht De Caluwe dat meer

35. Heidemolen te Moerbeke-Waas welke later naar Wachtebeke verhuisde
L.R. De Bock Louis - Van den Bronde Bertha - Van der Steene Irma - Van der Steene Rene - Van de Putte August - Gerves Margriet en kind De Keyzer Gustaaf

36. De bascul die bij de molen was, doch niet mede verkocht was in 1912 maar later geschonken door familie Goosens te Moerbeke Waas aan het molenmuseum te Wachtebeke.

37. De tekst op de foto hierboven stond vermeld op een balk in de molen zelf en luidt als volgt : LEVINUS DE CALUWE 1790 OP DEN 24 AUGUSTUS HEB IK ZONDER FALEN MET DESEN MOLEN SYN EERSTE GRAEN GEMALEN DIT ZAL MEN WEL ONTOUWE HET WAS HET GRAEN VAN J. JANSSENS ONZE BRAUWERE

dan 300 jaar de kracht van de wind in onze gemeente heeft beheerst.

Om dit kontrakt te kunnen voldoen werd een akkoord afgesloten met de gebroeders De Moor, zij zouden dit werk op zich nemen.

Vooreerst de afbraak van de molen te Moerbeke-Waas tegen de gestelde datum. Zo moest August Hesters al het materiaal als takels, lieren, kabels, schoren en lange palen (zoals telefoonpalen) afhaken in St.-Niklaas en deze naar de werf in Moerbeke voeren.

De afbraak verliep vrij vlot. Op 7 werkdagen was het werk voltooid. Tussendoor moesten de knechten van de mulder de gedemonteerde stukken transporteren naar het St.-Pietersveld. Door de omvang van bepaalde stukken moest men begeleiders mee sturen om op de hoeken der straten het verkeer wat tegen te houden teneinde het manœuvreren van het transport te vergemakkelijken.

Iemand die de werken zeer nauwkeurig gade sloeg, was de 12-jarige zoon des huizes, Victor Hesters. Hij lag er op gebrand om te kunnen meerijden met het tweespan naar Moerbeke, om zo van zijn avontuurstalent reeds ten volle te kunnen genieten.

Later, wanneer hij voor de eerste maal terug kwam uit Amerika, heeft hij nog speciaal een bezoek gebracht bij de familie Goossens te Moerbeke.

15. OKTROOI VAN DE MOERBEEKSE MOLEN

1792

Leopold, Par la Grâce de Dieu, Empereur des Romains, *toujours Auguste*, Roi d'Allemagne, de Hongrie, de Bohême, de Dalmatie, de Croatie, D'Esclavonie, de *Galiez*, de *Lodomerie*, de *Lothier*, de Brabant, de Limbourg, de Luxembourg, de *Guedrea*, de *Stirie*, de Carinthie et de *Carniele* ; Grand Duc de Toscane ; Grand Prince de Transsylvanie ; Marquis de Moravie ; Duc de Wirtemberg, de la haute et basse Silésie, de Milan, de *Mantoue*, de Parme et *Plaisance*, de *Guastalle*, d'Osviecz et Zator, de Calabre, de *Bar*, de Montferrat et de *Teschen* ; Prince de Suabe et de Charleville ; Comte de Habsbourg, des Flandres, d'Artois, de Tirol, du Hainaut, de Namur, de Kybourg, de Gorice et de Gradisca ; Marquis du St.-Empire Romain de Bourgovie, de la haute et basse Lusace, de Pont-à-Mousson, de Nomeny ; Land Grave d'Alsace, Comte de Provence, de Vaudemont, de Blamont, de Zutphen, de Saarwerden, de Salm et de Falckenstein ; Seigneur de la Marche d'Esclavonie, du Port Naon, de Satins et de Malines.

A Tous ceux qui ces présentes verront Salut, Reçu avons l'humble Supplication et Requête de Livin De Caluwé, contenant, que, pour l'utilité du public, il désirerait pouvoir ériger un Moulin à Vent à moudre grains au Village de Moerbeke, Païs de Waes, sur un terrain lui appartenant aboutissant au Nord à la Veuve De Wolf, au Sud à Augustin Janssens à l'Orient à l'Abbaïe de Tronchiennes, et à l'Occident à l'endroit dit *het Steentjen* ; à quel effet, il Nous auroit très humblement supplié, de lui faire expédier Nos Lettres Patentes d'Octroi à ce afférantes, *savoir faisons*, que, Nous, les choses susdites considérées, et inclinant favorablement à la dite Supplication et Requête, avons par avis de Nos très chers et Féaux les Trésorier Général, Conseillers et Commis de Nos Domaines et Finances, à la délibération de Notre très chère et très aimée Soeur MARIE CHRISTINE, Princesse Roiale de Hongrie et de Bohême, Archiduchesse d'Autriche, Duchesse de Bourgogne, de Lorraine, de Saxe Teschen, de Brabant, de Stirie de Carinthie, de Carniole, de Luxembourg, de Wirtemberg, de la haute et Basse Silésie, et Princesse de Suabe, Marquise du St.-Empire, de Burgaw, de Moravie, de la haute et basse Lusace, et Comtesse d'Habsbourg, des Flandres, de Tirol et de Gorice, et de Notre très cher et très aimé Beaufrère et Cousin, ALBERT CASIMIR, Prince Roïal de Pologne et de Lithuanie ; Duc de Saxe Teschen de Juliers, de Cleves, de Berg, d'Angirie, de Westphalie et de Teschen, Land-Grave de Thuringe ; Marcgrave de Misnie et de la haute et basse Lusace ; Prince et Comte de Henneberg ; Comte de la Marck, de Ravensberg, de Barby et de hanau ; Seigneur de Ravenstein. Grand Croix de l'Ordre Roïal de St.-Etienne ; Feld Maréchal de Nos Armées et de celle du St.-Empire Romain, Colonel Propriétaire d'un Régiment de Cara-

biniers, Nos Lieutenans-Gouverneurs et Capitaines Généraux des Païs Bas, octroïe, consenti et accordé, comme Nous octroïons, consentons et accordons par les présentes, au dit Livin De Caluwé, qu'il pourra faire construire un Moulin à Vent, à moudre grains au Village de Moerbeke, Païs de Waes, sur un terrain lui appartenant, aboutissant au Nord à la Veuve De Wolf, au Sud à Augustin Janssens, à l'Orient à l'Abbaye de Tronchiennes, et à l'Occident à l'Endroit dit *het Steentjen*, à condition que le dit Moulin ne pourra être construit au dit Village, qu'à deux cent pas de tous grands Chemins ; qu'il payera à la Recette Générale de la Watergravié des Flandres, une reconnaissance annuelle de deux *hoeuds* (1) de froment, payable en argent *suivant le Kop* ou fraction des grains de chaque Année, à prendre cours du vingt deux Avril Mil Sept cent Nonante, et aussi longtemps que le dit Moulin existera, ou s'il veut à ne plus exister de quelque manière que ce soit, aussi longtemps que le dit Octroi ne sera pas remis en mains de Notre Conseiller Receveur Général des Domaines d'Oostflandres, laquelle reconnaissance devra se payer double la première Année ; qu'à chaque mutation de propriétaire, soit par vente, donation, Succession, transport ou tout autrement, lui ou ses ayant cause payeront à la prédite Recette Domaniale, le vingtième denier du prix de la Vente ou de la Valeur du dit Moulin avec tous ses ustenciles et harnats travaillans au dire d'Experts assumés de main Commune et aux fraix de l'impétrant ou de ses ayant cause ; que le même Moulin ne pourra servir à d'autre usage, qu'à moudre grains, à peine d'être déchu de son Octroi ; que pour assurance de la dite reconnaissance et du paiement du dit vingtième denier, le dit Moulin avec tous ses ustentenciles et harnats travaillans et le terrain sur lequel il sera construit, seront et demeureront affectés et hypothèques pour à faute de paiement de la dite reconnaissance et du dit vingtième denier, pouvoir s'en saisir, sans aucune forme, ni figure de procès, et qu'en cas de difficulté, procès ou débat au Sujet du dit Moulin, le dit Livin De Caluwé sera tenu de les soutenir à ses fraix, risques et périls ; à charge aussi que le dit Moulin devra être en activité dans le terme d'un an à dater des présentes, à peine d'être déchu du présent Octroi, et qu'avant de pouvoir jouir de l'effet des présentes, il sera tenu de les produire, tant à ceux de Notre Conseil des Domaines et Finances, qu'à ceux de Notre Chambre des Comptes, pour y être respectivement, vérifiées, entérinnées et enregistrées à la Conservation de Nos Droits et hauteurs.

Si Donnons en Mandement à Nos très chers et féaux, les Chef et Présidens et Gens de Nos Privé et Grand Conseils, Ceux des Nos Domaines et Finances ; Président et Gens de Notre Conseil en Flandres, aux dits de Notre Chambre des Comptes, et à tous autres Nos Justiciers, officiers et Sujets que ce regardera, que de cette Notre présente grace et Octroi, aux charges et Conditions susdites, ils fassent, souffrent et laissent le dit Livin de Caluwé, ses hoirs, Successeurs et ayant cause, pleinement et paisiblement jouir et user, sans leur faire, mettre ou donner, ni souffrir leur être fait, mis ou donné aucun trouble ou empêchement au contraire, car Ainsi Nous Plait-il, entémoignage de ce, Nous avons fait apposer à ces présentes notre Cachet Secret, duquel Nous Nous servirons jusqu'à ce que Notre Grand Scel soit gravé. Donné en Notre Ville de Bruxelles le dix-neuvième jour du mois de Janvier, l'an de grace Mil Sept Cent Nonante deux, et de Nos Regnes, de l'Empire Romain et de Hongrie et de Bohême le Second :

Par l'Empereur et Roi

Leurs Altesses Roïales, Leutenans-Gouverneurs et Capitaines Généraux des Païs Bas.
Messires Pierre Benoit Vicomte Desandrouin de Villers-sur-Lesse, Trésorier Général,
Ange Charles Limpens, et Nicolas Joseph Sanchez De Aguilar, Conseillers et Commis des Domaines et Finances de l'Empereur et Roi et autres présentes.

get. De Maleck.

(1) een zekere maat.

Sept 20

$$\begin{array}{r} 10526 \\ \hline 111495 \end{array}$$

1792.
Lenn
Leopold, Earl of Gloucester &c

[illegible]

KORTE SAMENVATTING VAN DIT OCTROOI

Naar aanleiding van een verzoekschrift van Livin de Caluwe om voor publieke doeleinden een windmolen op te richten voor het malen van graan te Moerbeke op een perceel van De Caluwe, palende ten noorden aan de weduwe De Wolf, ten zuiden aan Augustinus Janssens, ten oosten aan de Abdij van Drongen en ten westen aan het gehucht het Steentje

- wordt een octrooi verleend voor het uitbaten van de molen op voorwaarde dat de molen kan opgericht worden op minstens tweehonderd passen van alle grote wegen ;
- een jaarlijkse bijdrage wordt betaald aan de ontvanger van de „Watergrave der Vlaanderen” ten bedrage van 2 hoed (1) tarwe te beginnen vanaf 22 april 1790 en zolang als de molen bestaat en indien de molen ophoudt te bestaan zolang tot onderhavig octrooi terug overhandigd wordt aan de ontvanger der domeinen van Oost-Vlaanderen.
- Het eerste jaar moet dubbel betaald worden.
- Bij elke mutatie van de eigendom (schenking, verkoop...) moet het twintigste deel van de verkoopprijs of de waarde van de molen met al zijn uitrusting betaald worden.
- De molen mag alleen gebruikt worden om graan te malen op straffe van vernietiging van het octrooi.

Om de vermelde schattingen te verzekeren wordt de molen, met al zijn horigheden en de grond waarop hij staat, gehypothekeerd om er bij staking van betaling beslag op te kunnen leggen en dit zonder enige vorm van proces.

Livin de Caluwe is verantwoordelijk bij gelijk welke moeilijkheid met betrekking tot het malen (onderhoud, betwisting...). De molen moet binnen het jaar opgericht worden op straffe van vernietiging van het octrooi.

Alvorens te kunnen starten moet het octrooi eerst geverifieerd, bekrachtigd en geregistreerd worden.

Het ongestoord gebruik van de molen wordt gewaarborgd door het zegel van de keizer.

Verificatie van het octrooi op 8 maart 1792.

Bekrachtiging van het octrooi op 27 juni 1792.

16. OPBOUW VAN DE HEIDEMOLEN OP HET ST.-PIETERSVELD.

Na de opruimingswerken van de oude molen, werd alles in gereedheid gebracht om de molen, afgebroken te Moerbeke-Waas, weer op te bouwen.

De teerlingen van de oude molen werden aan een grondig onderzoek onderworpen, en dienstig bevonden als voetstuk van de op te richten molen.

Onze molenbouwers werden in hun werkzaamheden bijgestaan door drie kloeke Wachtebekenaren die in het molenbedrijf en op de boerderij van mijn grootvader werkten. Het waren Alfons Van Laere, Theofiel Creve en Frans de Blicck. De werkzaamheden vorderden goed en men verzag dat nog hetzelfde jaar zou kunnen gemaald worden, doch bij een verkeerd maneuver van één der handlangers kwam Victor de Moor klem te zitten met een viertal vingers tussen twee balken en moest men wegens de kwetsuur het werk een goede 8 dagen stil leggen.

Enkele bijzonderheden aangaande deze molen.

- Hij was een der grootste houten windmolens die er ooit in ons gewest zijn geplaatst.
- In een brandverzekering van 1890 aangaande deze molen staat het volgende : „Een koren windmolen GALISCH ; in hout opgetimmerd en met schaliën gedekt”.
- De molen had 3 koppel stenen : 1 koppel van 1,4 m met kunstbeleg speciaal voor het malen van tarwe ; 1 koppel stenen van 1,6 m voor het malen van rogge, het graangewas dat in onze streek het meest werd verbouwd ; nog een koppel stenen van 1,6 m voor het malen van dierenvoeding.

(1) Een zekere maat, niet nader bepaald.

- Bij andere molens van deze grootte kwam vroeger geregeld een installatie voor het builen (zeven) van tarwebloem voor.
Op deze molen was deze vervangen door een haverpletinstallatie aangedreven door een riem. Zo kon men op de molen 4 graansoorten tegelijk malen op 4 maalinrichtingen, waardoor bij het in werking treden der installatie er toch een bepaald aantal personen aanwezig moesten zijn.
- Op deze molens zag men ook dikwijls een wanmolen, deze was meestal verborgen in de aanbouw aan de voorkant (1) van de molen (zie foto nr. 11) juist naast de trap. Deze plaats werd benut om lege zakken en ander alaam op te bergen.
De wanmolen eigen aan een muldersbedrijf was ondergebracht op de zolder van het roskot (kerrekot) ; zie foto 1935 nr. 30) houten stalling met tipgevel. Deze zolder had dezelfde hoogte als de molenberg en was zonder ladder te bereiken.

Zo kwam men in de herfst van 1913, en werden de maanden van financiële en technische onzekerheden, met één slag der wieken naar het verleden gewaaid. Vader August kon met trots de ganse dorpsgemeenschap tonen hoe hij weer de kracht van de wind kon beheersen op de grootste houten staakmolen die Wachtebeke ooit heeft gehad. Zonder ook maar één enkele hapering zette de wind de zeilen bol en brachten de wieken het raderwerk in beweging om zo het edele graan, verworven door noeste arbeid te kunnen malen in dienst van mens en dier.

Tijdens en na het proefdraaien werd op breugeliaanse wijze behoorlijk wat drank en eten verorberd. De volgende dagen, wanneer de windgeesten de mulder gezind waren, werd het graan met karrevrachten gemalen.

De molenbouwers hadden ondertussen ladders aan de molenkast vastgemaakt om zo tijdens het malen der molen deze verder te kunnen afwerken, hij was immers in gang gegaan zonder dat de dakbedekking was geplaatst. Onverschrokken zoals zij waren, timmerden zij de eiken schalies vakkundig op hun plaats, met het risico bij de minste mistap tussen het draaiende raderwerk terecht te komen.

17. EEN KLEIN WOORD OVER DE MOLENBOUWERS ZELF.

Deze personen zijn onmogelijk weg te denken uit de geschiedenis van een molen en verdienen daar ook de plaats die hen toekomt. De gebroeders DE MOOR zelf, waren een stel onverschrokken kerels, Victor en Jan, zo heetten zij, kwamen per tandem van St.-Niklaas naar Kalve op maandagmorgen, doch tot aan de molen geraakten zij vóór de avond niet. Zij bleven meestal hangen in de herbergen op de wijk en dronken zich daar een flink stuk in hun kraag. Ook de lichtzedige vrouwen der wijk wisten dat en waren met geen stokken van rondom de mannen weg te krijgen, want de molenmakers lieten het geld rollen. Doch 's anderendaags, nog vóór het kraaien van de haan, waren zij reeds paraat om hun vakmanschap te demonstreren.

Gevaar kenden ze niet, zij liepen zoals blauwe ratten op de balken van het molengeraamte. Ook rust stond niet in hun agenda, dorst wel, elke week moest de brouwer aangesproken worden om een vat gerstenat te brengen om alzo het stof door hun ruwe kelen weg te kunnen spoelen. Zoals ze zegden : „een goede machine moet gesmeerd worden, anders blijft zij niet lopen”.

Tijdens de dagen van slecht weder of wanneer het te vroeg donker werd, bereidde men in de schuur verschillende stukken voor, zoals het raderwerk.

Ook eiken schalies werden gekapt uit de afbraak van de vorige molen, zo werd er werkelijk geen tijd verloren, want tijd kost geld.

Op zaterdagmiddag legde men er de bijl bij neer, om zich op weg naar huis te begeven, niet zonder nog enkele uren in de herbergen te Kalve, en wie weet waar nog, te hebben

(1) In België is de voorkant van de molen de kant langswaar men op de molen komt. In Nederland is dit juist andersom.

doorgebracht.

Bij mijn opzoekingen, in de hoop een der beide molenbouwers te ontmoeten, bracht mij dit te Elversele waar nog een zoon van Jan De Moor woont, en er het beroep van loodgieter uitoefent.

Deze wist mij te vertellen dat ik een paar jaar te laat was en dat beiden reeds overleden waren. Daar vertelde hij mij, dat zijn vader en zijn oom heden gegoede mensen zouden geweest zijn, hadden zij opgepast. Zij hadden zeer veel goede kwaliteiten, maar één die niet deugde, en dat was de drank, en ge weet wat dat wil zeggen !!!

Hoe zij niet verongelukt zijn, is een wonder, want zij stonden soms meer zat dan nuchter bovenop de molens. Alleen Victor is er drie maal af gevallen, maar die is dat nog zonder ernstige letsels teboven gekomen.

18. MOLENBOUWERS FAMILIE ROMBOUT TE WACHTEBEKE.

Bij het snuffelen in allerlei documenten over de Wachtebeekse windmolens kwamen wij regelmatig de naam Rombout tegen, hetzij als molenbouwer of hersteller, hetzij als getuige bij het opmaken van een huur- of koopkontraakt.

Om deze familie even wat nader te belichten gingen wij een bezoek brengen bij Van de Capelle Martha weduwe van Armand Rombout in de Stationsstraat nr. 14 te Wachtebeke. Het was haar schoonvader Maurice Rombout die de laatste molenbouwer was van een ganse generatie, gevestigd te Wachtebeke.

Het was in de tijd dat onze gemeente nog 5 molens rijk was dat deze familie zich hier kwam vestigen.

Zalig zijne zij die de geboden van God onderhouden
en Hem met geheel hun hart zoeken. Ps. CXLVII.

BID VOOR DE ZIEL
VAN
FRANCISCUS ROMBOUT,
vedeweenaar van
Maria Anna Mussche
en van
Rosalia Serraes,
echtgenoot van
Joanna Theresia Serraes,
geboren te Biekma, en overleden te Wachtebeke,
den 1 November 1878, in den ouderdom van 81 jaren.

De reukvaardigen zijn aan vele kwellingen blootgesteld
en de Heer zal hen van al dese pijnen verlossen. Ps. XXXIII.

Ik heb met groote verduldigheid den Heer afgevocht. Ps. 39.

Wilt u niet bedroeven gelijk deesdie goede hoop hebben
voor het toekomende. Ad. TASS.

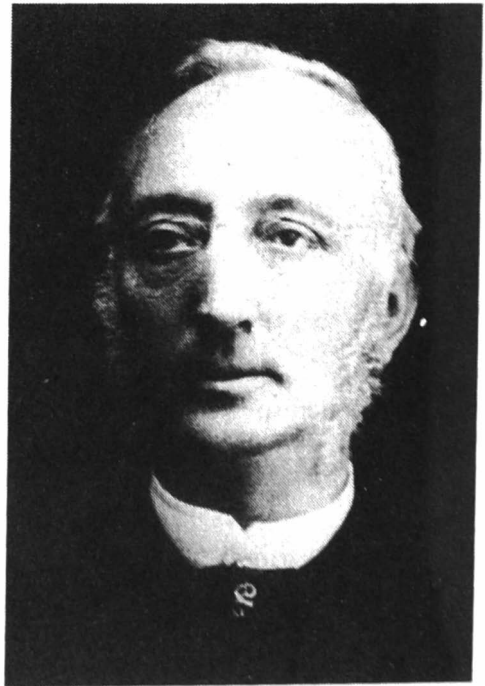
Mijne kinderen, denkt aan mij die veel voor u gedaan
heb — vergeet mijne lessen niet en dat uw hart mijne on-
derrichtingen bewaart. — Eer uwe moeder, bemint elk-
ander, wijk af van het kwaad, doet het goede en gij zult
guregrad worden. Ad. ROM.; PAOV.; PATR. I. Ps. 36.

Ziedt Harten van Jesus en Maria weest mijne toevalcht.
300 dagen afkalt.

M. J. D.

Saluete, dr. Verbaere-Hulvoet.

38. Bidprentje Rombout Francies

39. Rombout Franciscus

- * de eerste generatie Rombout te Wachtebeke begint bij Franciscus Rombout geboren te Stekene, het molendorp bij uitstek, dit de 21-8-1794 als zoon van Joannes Franciscus Rombout eveneens molenbouwer en Amelberge Van Haelst.

Deze Franciscus Rombout treedt 3-maal in het huwelijk telkens te Wachtebeke :

1 X op 25-5-1822 met Maria Anna Mussche, er worden 5 kinderen geboren

— Petrus	◦	Wachtebeke	19-1-1823
— Charel Ludovicus	◦	Wachtebeke	21-11-1823
— Marcel	◦	Wachtebeke	20-4-1825
— Petrus	◦	Wachtebeke	27-2-1827
— Catharina	◦	Wachtebeke	29-11-1828

2 X op 23-4-1829 met Rosalia Serraes, er worden 5 kinderen geboren

— Catharina	◦	Wachtebeke	15-2-1830
— Leopold	◦	Wachtebeke	27-9-1831
— Bernard	◦	Wachtebeke	23-4-1833
— Felix	◦	Wachtebeke	22-12-1834
— Maria Theresia	◦	Wachtebeke	10-3-1838

3 X op 23-2-1840 met Joanna Theresia Serraes, er worden 6 kinderen geboren.

— Jozef	◦	Wachtebeke	11-4-1841
— August	◦	Wachtebeke	28-8-1843
— Sophia	◦	Wachtebeke	12-11-1844
— Rosalia	◦	Wachtebeke	20-9-1846
— Victor	◦	Wachtebeke	29-5-1849
— Marie Louise	◦	Wachtebeke	29-5-1851

Het gezin was woonachtig in de Groenstraat en het zal Petrus Rombout zijn, geboren 27-2-1827, zoon uit het eerste huwelijk, die in het voetspoor van zijn vader zal treden hier op onze gemeente. Er waren nog meer kinderen die het vak van molenbouwer onder de knie hadden maar die zijn uitgeweken naar elders. Zelfs in de molen te Sluis in Zeeland alsook in die van Oudenburg, eveneens in Zeeland, staan inscripties vermeld van een Rombout.

De krachten hem ontbrekende stierf hij in eenen gelukkigen ouderdom en gevorderden leeftijd, bij bad de volheid zijner jaren bereikt.

GEN. XXV. 8.

ZALIGE GEDACHTENIS
VAN MIJNHEER
PETRUS ROMBOUT

WEDUWNAAR VAN VROUW

ROSALIA WILLEMS,

geboren te Wachtebeke den 27 Februari 1827

en er overleden den 17 Februari 1917,

Versterkt door de H.H. Sakramenten der sterfvoeten.

In de vrees des Heeren geleefd hebbende, is hij in vrede gestorven. TOB. XIV. 4.

De rechtvaardigen zullen in eeuwigheid leven en hun loon is bij den Heer; zij zullen een eerlyk rijk en eene schoone kroon uit de hand Gods ontvangen. SAM. XVIII. 17.

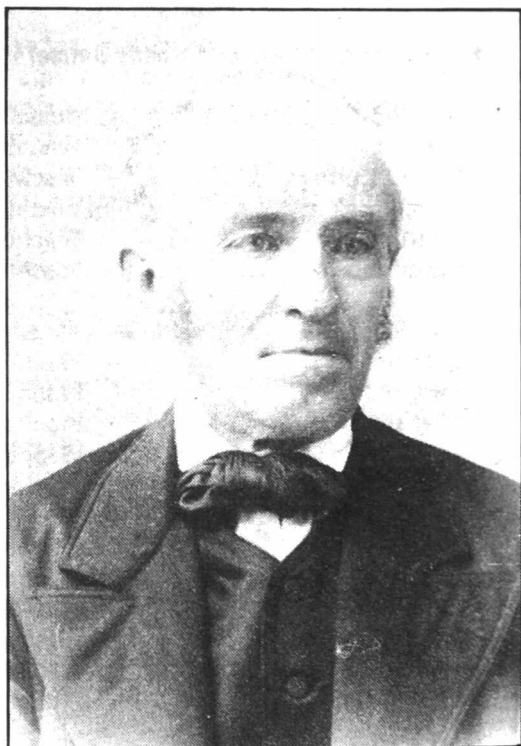
Lieve Kinderen, vergeet niet wat ik voor u gedaan heb... gij weet op welke wijze ik mij gedragen heb... Ik heb den Heer ootmoediglyk gediend. "Ik heb mijn huis zorgvuldiglyk bestierd." Ik heb u niets geweigerd van hetgeen u dienstig kon zijn. Vergeet uwen vader niet, blijft eensgezind dat uw geloof nooit wankelt. Volgt alind het voorbeeld dat ik u gegeven heb, 't is daar het kostbaarste erdeel dat ik u overlaat. Bemint elkander en bidt voor mij.

Zoet Hert van Maria wees mijne toerlucht.

(100 dagen aflaat.)

R. I. P.

druk. DZ ROOFR. Wachtebeke. kerkstraat

40. Bidprentje Rombout Petrus

41. Rombout Petrus

** Met Petrus Rombout treedt de tweede generatie Rombout te Wachtebeke op de voorgrond. Hij werd geboren in onze gemeente de 27-2-1827. Op 3-1-1857 treedt hij in het huwelijk met Rosalia Willems waaruit andermaal 7 kinderen worden geboren

— Theofiel	o	Wachtebeke	3-12-1857
— Hippoliet	o	Wachtebeke	27-3-1859
— Elisa	o	Wachtebeke	13-2-1861
— Bernard August	o	Wachtebeke	20-2-1863
— Emelie	o	Wachtebeke	4-1-1865
— Emile Leopold	o	Wachtebeke	26-3-1867
— Jules Jozef	o	Wachtebeke	7-6-1874

Het is Theofiel die het beroep van zijn vader zou leren en zo de generatie molenbouwers alle eer aan doen.

Het gezin was gehuisvest in de Kerkstraat.

Geloofd zij Jezus-Christus. Amen.

BID VOOR DE ZIEL
van Mynheer

THEOPHIEL ROMBOUT

weduwnaar van Mevrouw

EUGENIA VAN NIEUWENHUYZE

geboren te Wachtebeke den 3 December 1857
en aldaar overleden den 22 October 1937

Versterkt door de H. H. Sacramenten.

Al leeft de mensch ook vele jaren, en brengt hij die in vreugde door, hij moet toch het duister graf indachtig zijn, dat hero de ijdelheid van al het verledene toonen zal. Eccl. II. 8.

Indien wij de ellenden van dit leven beschouwen met de oogen van het getoof, wij zouden ons verheugen over het geluk dergenen die er zijn uitgegaan.

H. Theresia.

Bewaart in u de vrees des Heeren, ook in uwe hooge jaren, en hoopt op zijne barmhartigheid, dan zal uwe belooning niet uitblijven. Eccl. 8, 6.

Voor allen die op Maria betrouwen zal de deur des hemels geopend worden. H. Bonar.

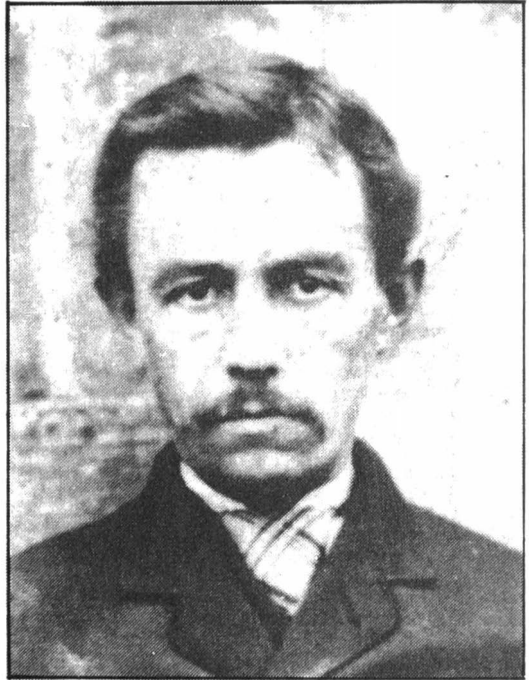
Laat ons ootmoediglijk onderwerpen aan de schikkingen des Heeren, omdat Hij oneindig wijs is en vol goedheid voor ons. H. Basilius.

Die den Heer vreest, zal niet schrikken en beven, want God is zijne hoop. Gelukzalig is de ziel der menschen, die den Heer vreest. Eccl. 46.

Duurbare kinderen en bloedverwanten, vaartwel, hebt dank voorde zorgen en vergeet mij niet in uwe gebeden.

Barmhartige Jezus. geef zijne ziel de eeuwige rust.
300 d. afl.

DRUK. GREYE-CHEYNE - WACHTEBEKE.

42. Bidprentje Theophiel Rombout

43. Rombout Theofiel

In de derde generatie is het Theofiel Rombout, die het ambacht zijner voorvaderen zal uitoefenen.

Geboren te Wachtebeke op 3-12-1857 treedt hij in het huwelijk te Wachtebeke met Eugenia Van Nieuwenhuyze op 5-5-1884 en vestigt zich in de Stationsstraat. Uit dit huwelijk worden 6 kinderen geboren :

— Emilie	°	Wachtebeke	14-5-1884
— Maria Augusta	°	Wachtebeke	28-8-1886
— Maurice	°	Wachtebeke	25-12-1887
— Robert	°	Wachtebeke	2-6-1889
— Helene	°	Bassevelde	6-6-1891
— Gaston	°	Bassevelde	7-12-1893

Het zal Maurice zijn die als laatste in de rij het ambacht zijner voorvaderen zal uitoefenen. Het gezin was gehuisvest in de Stationsstraat.

Maria we leggen in uw handen
onze dierbare en wat hij biddend heeft bewaard.
Mocht hij behouden bij u landen
tot de morgen der verrijzenis door aller
ogen vaart.

BID VOOR DE ZIEL
van Mijnheer

Maurice Gustaaf ROMBOUT

weduwnaar van Mevrouw

MARIE CLARA HILLAERT

geboren te Wachtebeke op 25 december 1887
en er overleden op 28 april 1964, versterkt door
de H. H. Sacramenten der zieken.

Als wij met Christus gestorven zijn, zullen
we ook met Hem leven (Rom 6-8). Met Christus
zullen we zegevieren over de dood en het
leven ingaan. Over de dood heen blijven we
door Christus met onze dierbaren verbonden.
Ons misoffer en gebed bereiken hen.

Dit is onze christelijke troost bij het heen-
gaan van onze dierbaren.

In onze herinnering zal hij voortleven als een
goed en zacht mens. Hij is al werkend voor de
zijnen door 't leven gegaan. Hij mocht het ge-
luk genieten van een schone levensherfst.
Zijn behagen vond hij bij de zijnen en zijn ge-
buren. In de stilte van het alleenzijn ontmoet-
te hij biddend God. Wij bidden thans : Dat de
Heer hem het eeuwig leven schenke. Het eeu-
wig licht verschijne hem en dat hij ruste in
vrede.

Dierbare kinderen en kleinkinderen, ik ver-
laat u vol dankbaarheid voor het vele goede
dat ge voor mij gedaan hebt.

44. Bidprentje Rombout Maurice

45. Rombout Maurice

**** Het is Maurice Rombout die als laatste molenbouwer te Wachtebeke op de
voorgond zal treden.

Geboren te Wachtebeke op Kerstdag 1887 treedt hij op 22-5-1912 in het huwe-
lijk met Clara Maria Hillaert.

Uit dit huwelijk wordt een kind geboren met name Armand Rombout dit op
5-2-1913.

Dit gezin was gehuisvest in het dorp.

Magazijn

Van alle soortmolengerief zooals : Ijzeren
askop, houten assen, staken, steen-
balken, zetels, windpeluwen, altijd hon-
derd molensteenen voor handen grauwe,
fransche en engelsche witte sponsste-
nen van alle grootte en dikte per occasie ; alle
ijzerwerk zooals : staakijzers, peerlijzers-
rynen, spoorpotten en engrenagie wel-
len. Aankoop en verwisseling van alle
soorten van steenen en houtwerk, in een woord
alles wat den mulderstiel aangaat aan lage
prijzen. Aanvaarding van alle molenwerken.

Th. Rombout

Molemaker te Wachtebeke
(prov. Oost-Vlaanderen)

46. Advertentie Molenbouwer Th. Rombout
in de Belgische Molenaar nr. 27
zaterdag 3 juli 1909 4e jaarg.

In de tijd van deze laatste molen-
bouwer verdwenen alle windmolens
op onze gemeente. De familie Rom-
bout was wijd en zijd bekend in en
rond onze gemeente voor hun her-
stellingen aan de windmolens, ook
het plaatsen van nieuwe windmolens
viel onder hun gading. Hun werkter-
rein bestreek een groot gedeelte van
Zeeuws-Vlaanderen.

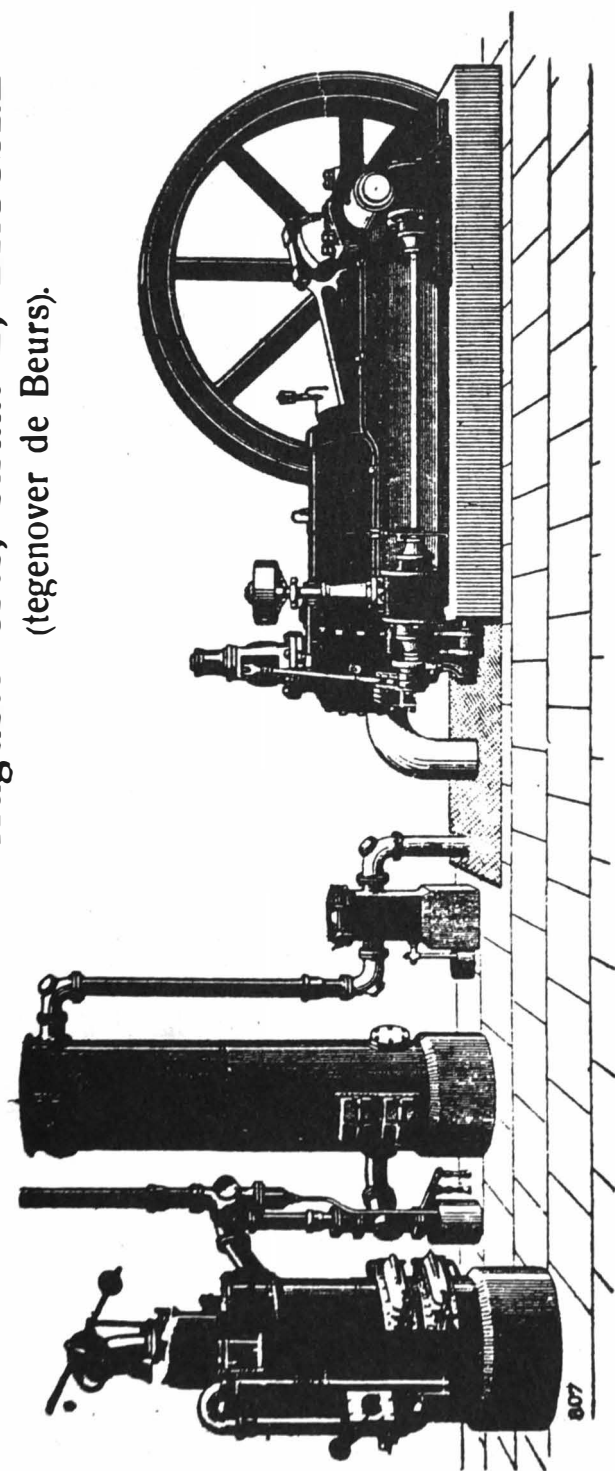
De laatste eigenaar van de windmolen
op de Langelede was Theofiel Rom-
bout.

Wij hopen later in een volgend boek
even grondig terug te komen op deze
interessante Wachtebeekse familie.

Algemeene vertegenwoordiging voor België

Gasmotoren Fabrik « DEUTZ » Belgisch hulphuis

Auguste Orts, straat 2, BRUSSEL
(tegenover de Beurs).

Afbeelding eener instelling met gaz pauvre.

De voordeeligste en zekerste drijfskracht — 1/2 centiem per uur en per paard

47. Gastmotor voor aandrijving van de molenstenen. Deze is niet van het zelfde merk welke op het Axelsvaardeken stond.

Advertentie in de Belgische molenaar 27 zaterdag 9 juli 1909 4e jaargang.

19. ONDERHOUD VAN DE MOLEN.

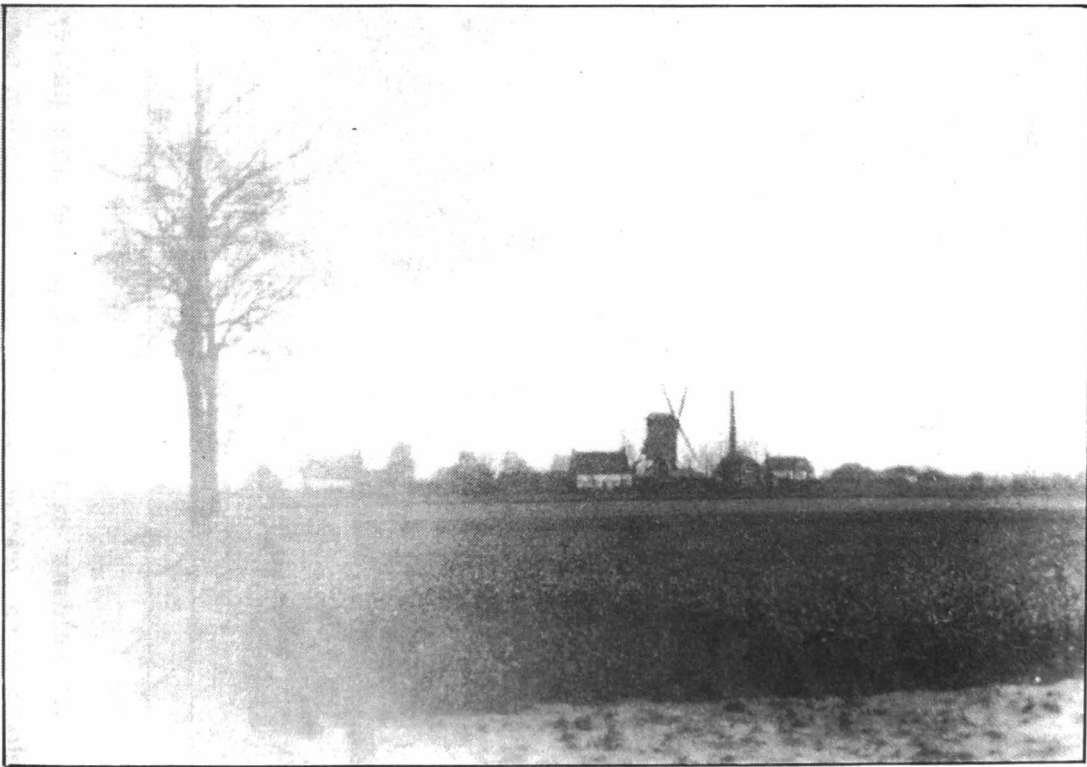
De oude molen die gesloopt werd in 1913, is in de tijd dat August Hesters er eigenaar van was, nooit geverfd geweest.

De nieuwe molen daarentegen werd tweemaal geverfd in asgrauw (wit gemengd met zwart). Hij verkreeg dus een bleke kleur. De schalies op het dak en de pestels werden in de scheepsteer gestoken terwijl de assekop in de rode menie zijn beurt kreeg. De buik van de molen (ronding aan de kant der wieken) was met eternieten schalies bedekt.

De zeilen herstelde men zelf, men had daarvoor een aangepaste handschoen zonder vingers, waar in de handpalm een stukje plaat was aangebracht, dit om de naald, die men vooraf in het vet had gestoken gemakkelijk door de zeilen te kunnen steken.

Elk jaar werden de zeilen minstens éénmaal op de zijkant van de molenberg gelegd, om ze vervolgens met een bepaalde verf zoveel mogelijk winddicht in te strijken.

Buiten het eigen volk moest men geregeld beroep doen op onze Wachtebeekse molenbouwers Rombout. En wanneer men geen tijd had om zelf de molenstenen te scherpen, werd de hulp ingeroepen van Leo Lecluse en van Stien Audenaert.

48. Zicht genomen van de Veldmolen en zijn omgeving genomen vanaf de Ramonshoek omstreeks 1935.

20. MOLENVERZEKERING.

Het was aangeraden dat de mulder een brandverzekering aanging, om zo zijn omvangrijke installatie gedeeltelijk te vrijwaren tegen een al te groot geldelijk verlies. Van de molen toen hij op Wachtebeke stond is geen verzekeringspolis meer te bekennen, doch bij de familie Goossens te Moerbeke-Waas bezit men nog een polis van deze molen aangegaan op 2 juni 1890 bij A.G.-brandverzekeringen te Brussel.

De molen was verzekerd als volgt :

- tweeduizend vijfhonderd frank : op de waarde van het gebouw eener koorenwindmolen galich in hout opgetimmerd en met schaliën bedekt, hebbende drie koppel stenen
2500 Fr. premie 22,5 Fr.
 - tweeduizend vijfhonderd frank : op de waarde van al het staande en draaiende molenwerk
2500 Fr. premie 22,5 Fr.
- De verlichting van de voorschreven molen gebeurt met plantolie.**
- vijfhonderd frank : op de waarde van meel en graan te bevinden in de gezegde molen
500 Fr. premie 4,5 Fr.
 - Mits eene premie verhoging van 0,5 % verzekeren de eigenaars hunne molen en inhoud tegen het inslaan of treffen van de bliksem, zelfs al heeft deze geen brand ten gevolge
premie 2,75 Fr.
 - De schade anders dan diegene van brand veroorzaakt door ontploffing van stof is niet in de verzekering begrepen.
De maatschappij is ook niet verantwoordelijk voor de schade veroorzaakt door rukwinden, stormen, hoozen, orkanen of andere luchtverschijnselen.

Hieruit kunnen wij afleiden :

- dat de molen niet mocht verlicht worden met petroleumlichten wegens het gevaar van ontploffing ;
- ook moest men regelmatig schoonmaken en het meelstof verwijderen teneinde ontploffingen te vermijden ;
- nalatigheid van de mulder zelf door zijn molen niet in de wind te zetten kon hem duur te staan komen. Wij willen er op wijzen dat wanneer een molen omwaaide, de schuld voor 90 % bij de mulder zelf lag.

De molen zelf had dus voor de eigenaar en de verzekering een waarde van 5800 Fr. in 1890. Mijn grootvader heeft deze molen, zoals U reeds kunnen lezen hebt, in 1912 gekocht voor 700 Fr. van de familie Goossens.

21. PERIODE 1914-1918.

Wat in 1913 een veelbelovende investering was werd in 1914 bruusk onderbroken. De Duitse bezetter vestigde zich in het grootste deel van ons land.

Alle bruikbare materialen en voedingsmiddelen, zoals koper, zilver, koeien, paarden en alle soorten granen werden opgeëist.

Ook onze gemeente ontsnapte daar niet aan. De windmolens werden ontmanteld of omgetrokken om niet als observatiepost te kunnen dienen, die van de Langelede, in de Molenstraat, op de Ramonshoek en in het dorp ondergingen hetzelfde lot, doch gelukkig stond de veldmolen zo opgesteld, dat deze bij een niet deskundige sloping de omliggende gebouwen zou vernield hebben. Zo werd besloten deze te laten staan doch het raderwerk werd verzegeld en de zeilen afgenomen zodat de molen niet meer kon werken.

Ook de installatie aangedreven door stoom viel stil bij gebrek aan kolen, die toen zeer zeldzaam waren. Zo was de molenaar aangewezen op de inkomsten van zijn boerderij om zijn kroost groot te brengen. Ook van deze opbrengst moest men een groot gedeelte afstaan.

Zelf had vader August twee zonen aan het front in West-Vlaanderen : Kamiel, die later de opvolger zou worden van het molenbedrijf en Jules, die zou sneuvelen te Westvleteren op 6 juni 1918.

Om te ontkomen aan de opeiswoede van de bezetter werd van alles uitgevonden : de koperen ketels, in die tijd in ieder huisgezin gebruikt, werden op het veld in de grond gestopt, kleine koperen gebruiks- en siervoorwerpen, pluimen matrassen dekens werden in de stilliggende stoomketel opgeborgen, alsook een gedeelte tarwegraan werd in hetzelfde logement opgeslagen.

De koebeesten werden ondergebracht in de Brandstraat en op naam gezet van een

Nederlander die daar woonde, het paard bij een andere noorderbuur in de Statiestraat, daardoor ontsnapte dat aan de verzamelwoede van de bezetter, daar men niet aan bezittingen van Nederlanders mocht raken, aangezien men niet met Nederland in oorlog was.

Dat was allemaal schoon op papier, maar het resultaat was niet altijd navenant. Zo was men op een dag aan het ploegen, toen plots het paard met een der poten een halve meter dieper in de grond zakte, met veel moeite kon men de koperen ketel van het ongelukkige trekdier zijn poot verwijderen.

Bij een onoplettendheid had men vergeten de stoomketel goed af te sluiten zodat de ratten en muizen gretig hun hongerige magen tegoed deden aan tarwe en dekens die men met zoveel moeite in de ketel had opgeborgen.

Wanneer een Vlaming iets verboden wordt, is dit maar een stimulans om dit zeker te doen ; zo had men er wat op gevonden om de verzegeling van de molen te verbreken zonder de installatie te beschadigen om alzo 's nachts stiekem te kunnen malen. Daarvoor moest de zoon des huizes, Victor, zijn akrobatenstreken uithalen om de zeilen in het donker op de wieken te plaatsen en ze voor ochtendglorien terug af te nemen.

Om dan 's nachts te malen werd beroep gedaan op Leo Lecluse want alles moest zeer snel gebeuren. Er waren regelmatig controles 's avonds, zo kwamen een paar Uhlanen (1) op een avond controle uitvoeren. In die tijd moest aan elk huis een lijst hangen van de inwoners zodat men gemakkelijk kon controleren wie er wel of niet mocht aanwezig zijn. Ook Leo was daar aanwezig, wachtende op het invallen der duisternis om zijn verdoken werkzaamheden te kunnen uitvoeren. Doch men kon de Duitsers overtuigen dat de knecht te lang had moeten werken en zo niet meer voor het donker thuis kon zijn, daar hij anders het uitgangsverbod, door de bezetter opgelegd, zou overtreden hebben.

Het graan dat gemalen werd, mocht ook geen daglicht zien, alles was klandestien. Zo maalde mijn grootvader voor de helft van het meel als loon voor het werk en de uitgestane angsten.

Later waren op diverse plaatsen duitse Uhlanen in onze gemeente gelogeed. Zij hadden hun intrek genomen op Overlede en in de cement- tegelfabriek in de Statiestraat. Al gauw werd een beroep gedaan op de windmolen om het voer voor de paarden te malen en te pletten en zo kon men ongezien eigen graan mede malen. Het graan was verpakt in zeer sterke jute balen waarop een Duitse adelaar was afgebeeld en ook daar van werd menige zak achterovergedrukt. Van het scheprecht van de mulder werd ook meer dan normaal gebruik gemaakt, terwijl de controleurs met de dienst, werden zoet gehouden met alcoholische dranken.

Het is toen ook dat mijn vader zaliger, Robert Hesters, voor het eerst kennis heeft gemaakt met de verderfelijke tabak. Hij werd prompt door de soldaten een stompje sigaret in de mond gedrukt, tot jolijt van de zogezegde slimme grote mensen, tot hij er bleek van werd. Hij was toen 5 jaar oud. Alsof dit nog niet genoeg was, werd zijn troeteldier, een vette kater, door een Duitser te grazen genomen en moest in de kookpot verdwijnen tot spijs van de onverzadigbare magen.

22. MOLENAARSKNECHTEN TEN TIJDE VAN AUGUST HESTERS.

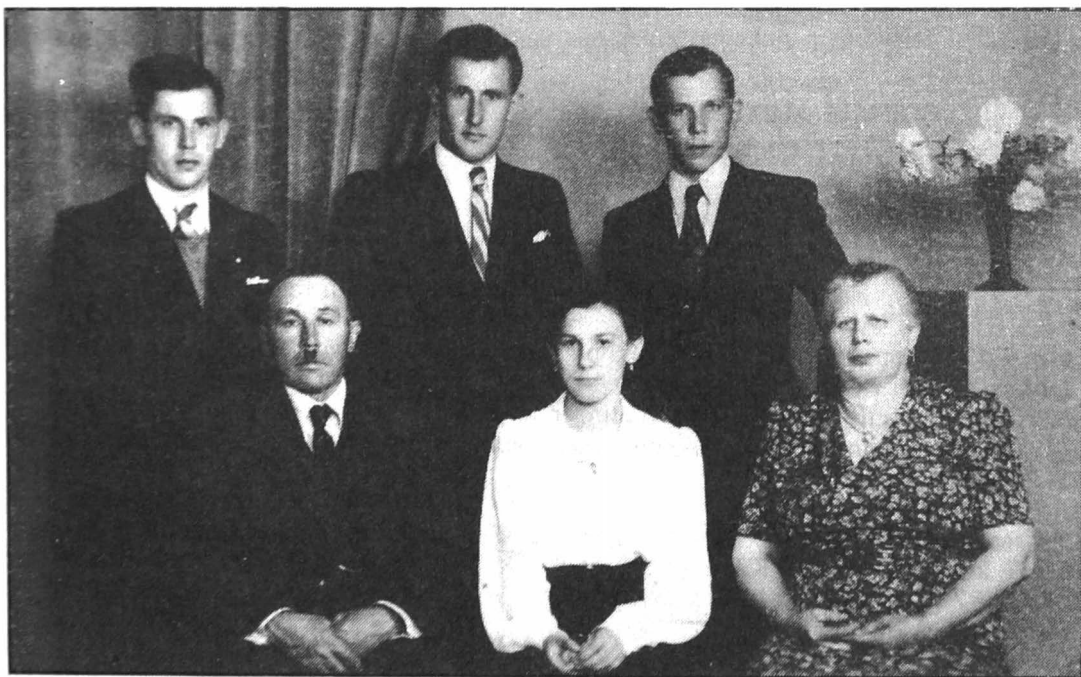
- Inwonende :
Marquenie Kamiel
Wauters Edmond
Mingers Theofiel

(1) Uhlanen - Duitse soldaten uit de eerste wereldoorlog.

- Niet inwonende :
De Caluwe Louis
De Gronckel Theofiel
L'Ecluse Leo
Celie Edward
Van Laere Alfons
Creve Theofiel
De Blicck Frans.

23. AUGUST HESTERS VERLAAT HET MOLENAARSBEDRIJF.

In de loop der laatste 5 jaren had August Hesters enige moeilijkheden ondervonden met zijn gezondheid. Drie kort op elkaar volgende „waterfleurissen” hadden te veel van hem gevraagd om de zware muldersstiel nog volledig op zijn eigen schouders te kunnen dragen. Zowel lichamelijk als financieel wilde hij de voor hem nog resterende jaren, samen met zijn echtgenote en zijn nog thuis inwonende kinderen genieten van al het goede dat het leven hem te bieden had.

49. Van links naar rechts : Hesters Omer, Hesters Gaston, Hesters Georges, Hesters Kamiel, Hesters Janne, Alexander Coralie.

Anderzijds was het toen bijzonder moeilijk om een billijke verdeling te maken van zijn verworven goederen.

Dat dit niet zonder enige moeilijkheden zou gaan, daarvan was hij zich terdege bewust, aangezien zijn kinderen stamden uit twee verschillende huwelijken, terwijl de molen en het woonhuis waren aangekocht tijdens het eerste huwelijk met Elodie Elewaut. Maar de aflossingen van de verschillende leningen, voor deze kopen aangegaan, voor het grootste gedeelte werden afbestaand tijdens het tweede huwelijk, dit met Claeys Maria Theresia.

Zo kwamen August Hesters en zijn nog in leven zijnde kinderen uit het eerste huwelijk name, Ivo, Alfons, Begijntje Marie-Louise en Kamiel Hesters, deze laatste als koper, op

MEVROUW
CORALIE ALEXANDER

echtgenote van de Heer
CAMIEL HESTERS

geboren te Wachtebeke op 7 mei 1891 en aldaar
overleden op 19 september 1954,
gesterkt door de laatste H.H. Sacramenten.

DE HEER
CAMIEL HESTERS

weduwnaar van Mevrouw **CORALIE ALEXANDER**

geboren te Wachtebeke op 10 november 1889 en
er overleden op 21 augustus 1966, gesterkt door
de H.H. Sacramenten der zieken en vereerd met
de Pauselijke Zegen.

VUURKRUISER 1914-1918

Vereerd met verschillende eretekens.

50. Herdenkingsbidprentjes Hesters Camiel X Alexander Coralie

7 mei 1920 tot een volgend akkoord bij meester Edmond van Damme, notaris te Wachtebeke. Hierbij werden de goederen :

- een woonhuis met schuur en stallingen en hof
- een korenwindmolen en stoommolen sectie B nr. 2440G - 2240 H verkocht aan Kamiel Hesters.

Na een zeer ingewikkelde berekening met 640-ste delen in volle eigendom en vruchtgebruik koopt de koper Kamiel Hesters van zijn vader de goederen voor de som van 11433,92 fr. en van zijn twee broers en zijn zuster hun gedeelte van de goederen voor de som van 890,34 Fr. elk.

Het bedrag aan zijn broers en zusters wordt kontant betaald. De som voor zijn vader bestemd moet betaald worden op termijn met een interest van 4,5 % 's jaars.

De akte werd opgemaakt ten huize van de verkoper August Hesters en in het bijzijn van de getuigen Hillaert August en Vanneer Petrus.

August Hesters verhuist met zijn gezin naar de vroegere woning van Marcellus de Gronckel, welke hij aangekocht had in de openbare verkoop op 27-5-1895. Twee maand later huwt Kamiel Hesters met Coralie Alexander en neemt zijn intrek in zijn geboortehuis.

24. ENKELE ANEKDOTEN TEN TIJDE VAN AUGUST HESTERS.

Uit de volksmond horen we wel eens de zegswijze : „die heeft zeker een slag van de molen gehad” wat betekent „niet goed bij uw verstand zijn”. Dit wijst erop dat men

voorzichtig moest zijn wanneer men een draaiende molen naderde. Wanneer deze molen draait passeren de wieken tussen 30 à 40 cm van de grond, zodat men altijd de molen moet benaderen langs de voorkant (voorkant is de kant waar de trap is) teneinde niet werkelijk een slag van de molen te krijgen.

Bij de navraag af er zich soms geen ongelukken hebben voorgedaan met de molen, wist men te vertellen dat het geen haar gescheeld had of de mulder had een zoontje ten grave mogen dragen.

In een groot huisgezin als toen, met zoveel kleine kinderen, moest men tijdens het malen deze laatste goed in het oog houden, zodat zij de draaiende molen niet ongezien konden naderen. Toch was Nestor Hesters, toen 3 jaar oud, aan de waakzaamheid ontsnapt en op de molenberg gekropen. Gelukkig ging hij niet recht op staan, zodat de wieken rakelings over hem passeerden, terwijl hij op handen en voeten naar de trap kroop.

Vroeger in dit verhaal hebben wij al opgemerkt dat de andere zoon des huizes, Victor Hesters een aardje naar zijn vaartje had en van niets of niemand bang was. Tijdens de oorlog bond hij de zeilen op de wieken bij het licht van een lantaarn.

Doch op een zekere dag kwam hij op het lumineuze idee de wereld eens te bekijken vanop het hoogste punt op de molen, zodoende liet hij zich omgekeerd, met het hoofd naar beneden vast binden op een der wieken, waarna men de onderste wiek naar boven trok met een touw. Zo kwam Victor recht te staan op het uiteinde van een rechtstaande wiek. Ik weet niet of hij toen gans de wereld gezien heeft, maar kort daarna is hij gehuwd en naar Amerika vertrokken om daar zijn geluk te gaan beproeven.

25. MOLEN RUIMT PLAATS VOOR MECHANISATIE.

51. Molen : anno 1948

Met de overname van de maalinrichting en de windmolen door Kamiel Hesters begint een nieuw tijdperk in het molenaarsbestaan : men moet meedoen met zijn tijd of men boert achteruit.

Nadat de stoommachine, die tijdens de oorlog 4 jaar had stil gelegen, terug op gang was gebracht waren de onkosten aan deze installatie niet bij te houden, zodat er werd beslist om ze te vervangen.

In 1928 schafte de molenaar zich een Gaspouwer, semi-diesel aan. Deze was afkomstig van de firma Deckers uit Rozendaal, Nederland. Wanneer de windkracht het toeliet werd eveneens nog een beroep gedaan op de windmolen om het aangevoerde graan tot meel te verwerken.

Men haalde graan op ten huize van de landbouwers over gans de gemeente. Van 's morgens om 6 uur tot 's avonds laat was men in de weer met een paard en twee driewiel karren met ijzeren beslagen, om het graan en meel te transporteren tussen maalinrichting en klant.

Iemand die zo een kar kent, zal wel weten dat deze niet zoveel vracht kon torsen. In het gunstigste geval was dit 2100 kg graangewassen per rit. De zakken werden gevuld tot een gewicht van 70 kg.

Nog enkele gegevens over het gewicht van de graangewassen :

een zak = 1,06 hektoliter = halstert = 6 viertalen

zes zakken = 1 mud = 12 halst = 36 viert

twee halst = 1 zuster, 2 lapin = 1 viertal

Deze zakken werden dan gemerkt met tekens waaraan de mulder de naam van de klant kon herkennen. Het gewicht van de inhoud van de zak had ook zijn merktekens (zie lijst met molenaarsschrift). Dit teken werd eveneens met houtskool op de zak aangebracht.

Tien jaar na de koop der installatie van zijn vader staat bij Kamiel Hesters de crisis voor de deur : in 1932 is er praktisch aan geen brandstof te geraken zodat hij aangewezen is op het gebruik van windkracht om het aangevoerde graan te kunnen malen. Deze toestand houdt aan tot in 1942 ; zelfs werd de molen tijdens de oorlog 40-45 tijdelijk verzegeld.

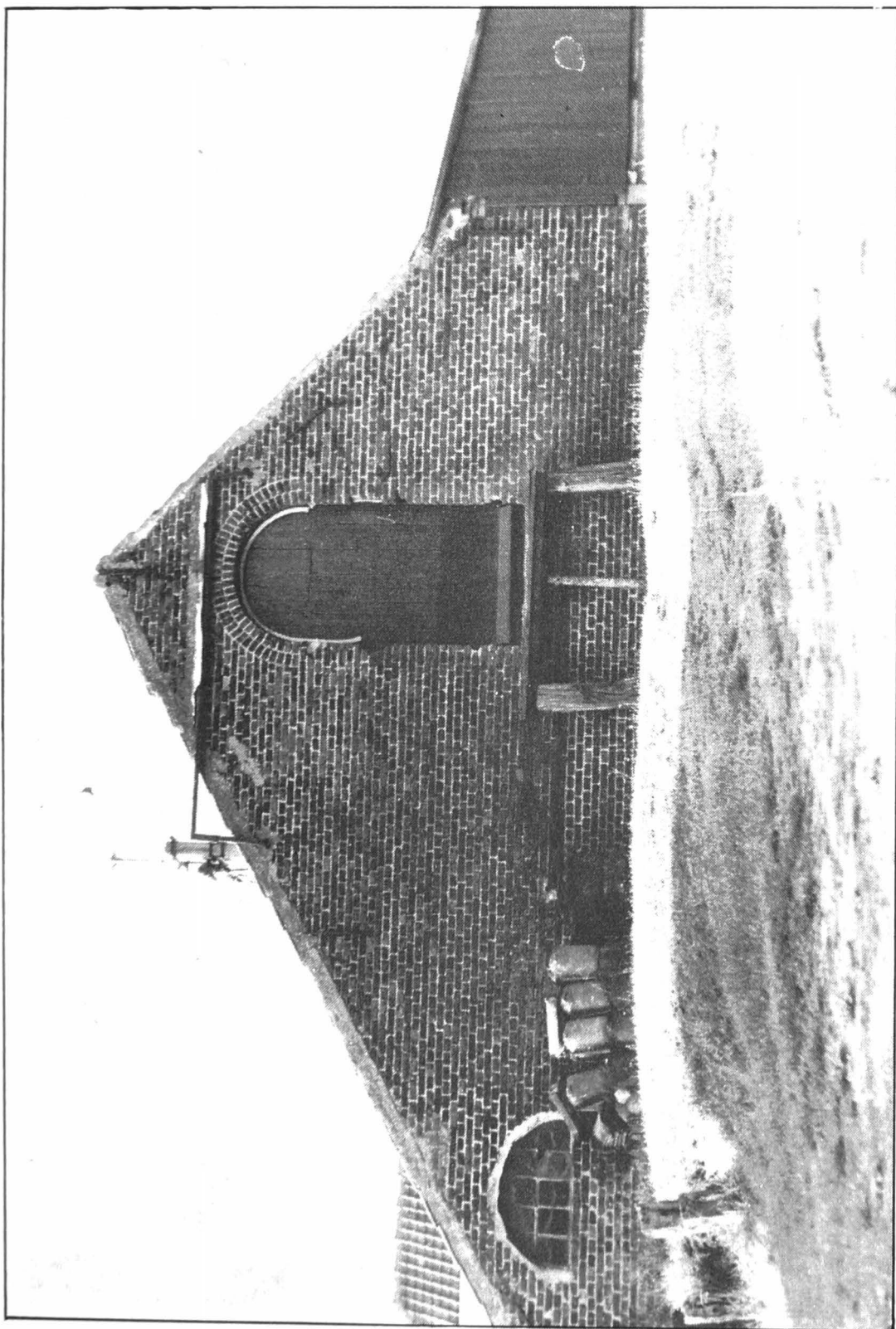
Wegens het veelvuldig gebruik van de molen tijdens de jaren '30 lieten de herstellingen ook niet op zich wachten. Zo moest men in 1942 een roede of pestel vervangen, hetgeen een grote karwei was aangezien er in die jaren moeilijk aan wisselstukken was te geraken.

Zo werd een pestel aangekocht in Kalken en met de boomezels, of mallejan naar het St.-Pietersveld overgebracht om daar door molenbouwer Rombaut Maurice vakkundig geplaatst te worden.

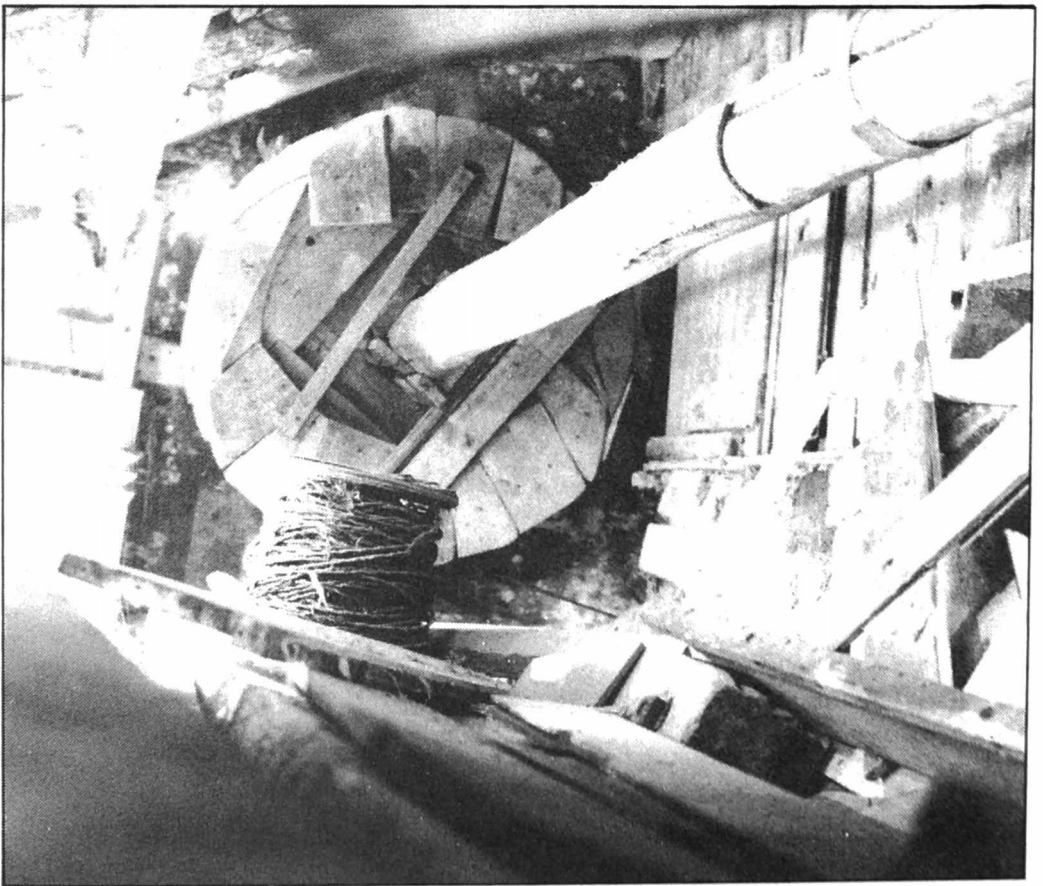
De tegenslagen bleven zich opstapelen, want tijdens de oorlog werden de twee oudste zoons, August (beter gekend als Omer) en Gaston Hesters opgeëist door de bezetter om in Duitsland te gaan werken.

Na 5 lange oorlogsjaren was het gezin weer verenigd en kon men terug alle aandacht gebruiken om het bedrijf bloeiend en winstgevend te maken.

De molen die, met behulp van de wind 165 jaar lang de molenaars geholpen had het graan te breken tot meel of bloem, werd in 1946 volledig en voor altijd stilgezet, niet omdat hij versleten was, maar omdat men mee verder wilde oprukken met de mechanisatie.

52. Achterzijde maalderij gezien vanop de Molenberg

53. De luidas, de as waarmee het luiwerk wordt aangedreven dit dient om de zakken op te hijsen.

Het is in dat jaar dat de Wachtebekenaren voor het laatst de wentelende wieken van de laatste Wachtebeekse windmolen hebben kunnen aanschouwen. Van afbreken was er toen nog geen sprake ; in zoveel jaren was de molen een toevlucht geweest in nood, wanneer de andere aandrijfwerken het lieten afweten.

Van dan af werd er van 's morgens tot 's avonds laat gemalen met de maalinrichting aangedreven door de semi-diesel. Wanneer de wind uit het oosten waaide hoorde men het getsjoek van de diesel tot in het begin van de Statiestraat. Van het zoemend geluid van de windmolen had men dus overgeschakeld naar het eentonig en deprimerende geluid van een diesel, zonder nog te spreken van de uitlaatgassen die de lucht werden ingestuurd.

Het was triestig om aan te zien hoe de molen in korte tijd aftakelde ; de stormwind blies loshangende schalies als dwarrelende bladeren de lucht in. Niemand durfde maar een woord reppen over afbreken, zolang Kamiel Hesters nog in staat was het houten gevaarte te vrijwaren tegen storm en wind. Geregeld moest men uit bed om de molen in de wind te zetten, zodat de molen niet kon omwaaien.

Zo moest er altijd een zekere wachtdienst zijn, zowel overdag als 's nachts, om in nood te kunnen ingrijpen.

Ook Kamiel Hesters moest ondervinden dat men geen 3 x 7 blijft. Het gas dat hij tijdens de oorlog '14-'18 in de loopgraven had moeten slikken, had zijn sporen achtergelaten, zonder het meelstof te vergeten dat hij in de loop der jaren wel of niet had verteerd.

Zelf heb ik hem altijd horen reutelen als een astmalijder. Door al deze toestanden samen was de molen in de wind zetten een taak geworden voor de nog thuis blijvende kinderen, met of tegen de goesting.

Alles kwam nog zwaarder aan, wetende dat alles zinloos was, zodat de eene al liever dan de andere de molen naar de verdoemenis wenste opdat men zonder zorgen zich in de weekenden kon uitleven in zijn favoriete sport, voetbal.

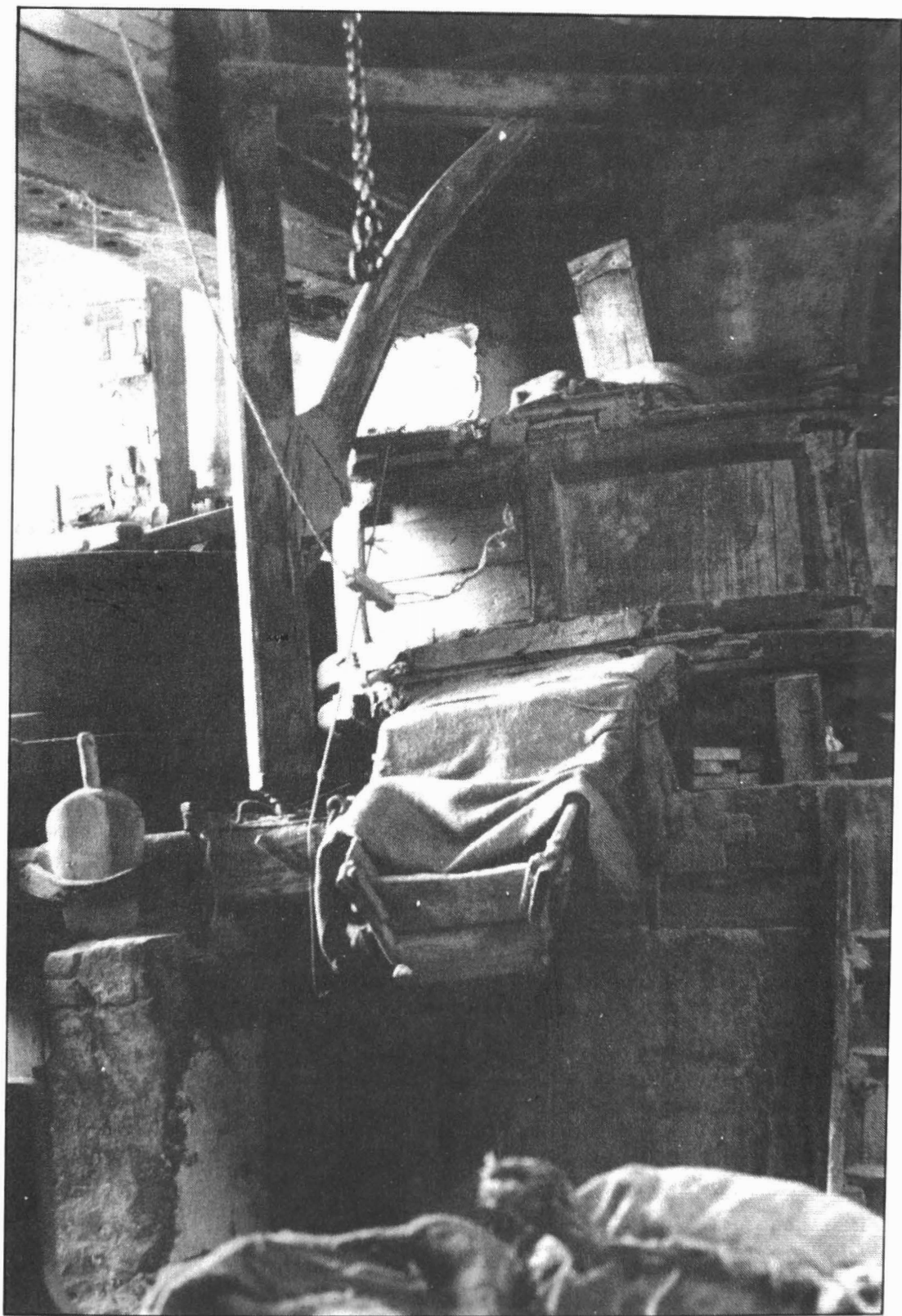
Zo werd na grondig overleg beslist dat men een schrijven zou richten naar de directie van het openluchtmuseum te Bokrijk met de bedoeling de windmolen toch nog gaaf te houden. Na enige tijd kreeg men antwoord, zij waren wel geïnteresseerd maar de prijs die zij gaven, was nihil. Daar zat men ook niet naar te popelen om alles voor niets weg te geven en zo werd de afbraak maar uitgesteld.

Ondertussen was de vrouw des huizes Coralie Alexander een lange doodstrijd begonnen, 14 maanden was zij aan haar ziekbed gekluisterd met weinig hoop op herstelling.

Kort voor haar dood op 2-7-1954 werd een akte opgemaakt door notaris Selschotter te Zaffelare waarbij de goederen waaronder de windmolen, het huis en de maalinrichting in gezamenlijke eigendom kwam van de 3 nog thuis inwonende kinderen, met name Gaston, Georges en Jeannette, op voorwaarde dat zij levenslang hun ouders zouden inwonen verschaffen en zouden onderhouden. Kort na de betekening van deze overeenkomst op 19-9-1954 overlijdt Coralie Alexander.

Of al deze snelopeenvolgende gebeurtenissen er voor iets tussen zaten dat de afbraak van de molen nakend was, hebben we niet kunnen achterhalen. Nadat enkele onderlinge meningsverschillen bijgelegd waren, werd contact opgenomen met Jan de Moor, een der bouwers van de molen, teneinde de molen te slopen.

Zo kwam de oude molenbouwer met zijn zoon, op 3-11-1954 deze omvangrijke klus opknappen.

54. Maalinrichting zoals zij nu nog is, maar nu aangedreven door een elektrische motor, vroeger door stoom daarna door een gasmotor.

Vooreerst werden de wieken en de metalen pestels verwijderd, vervolgens werd een gat in de molenromp gehakt waardoor men de molenstenen naar beneden liet rollen, ook alle nog bruikbare materiaal werd langs dit zelfde gat naar beneden gelaten.

„Na 8 dagen was het zover”, zoals Gaston zelf zegde. „Op die morgen was ik reeds goed gevorderd met mijn ronde om graan op te halen bij ons cliënteel, het was 11 uur den 11 november 1954. Ik was ongeveer recht over Mieleken Pieters, de oudijzerhandelaar in de Statiestraat wanneer ik mijn paard even halt liet houden. Ik hoorde een gekraak en een doffe slag. Deze werd gevolg door een stofwolk. Ik wist op dat ogenblik dat de laatste Wachtebeekse molen tot het verleden behoorde.

Bij mijn thuiskomst was het alsof ik een graftombe betrad. Het was akelig stil in huis, niemand sprak een woord, iedereen voelde zich voor een kleiner of groter deel schuldig aan dit onherroepelijk gebeurde”. Het heeft weken geduurd voor alles verweerd en verboomd was en het werk zijn gewone gang van zaken hernam. Iets dat zovele jaren een stuk van uw leven, familie en dorpsgemeenschap is geweest, kan men niet met een hand-omdraai uitwissen.

De brokstukken werden opgeruimd en verkocht aan liefhebbers van houten balken, het kleine hout werd gebruikt als brandhout.

Nu nog vindt men resten van de molen, zoals stukken pestels, in de dakconstructie van de maalderij.

Gelukkig is er een foto gemaakt van de balk waarin de eerste molenaar en eigenaar van deze molen zijn naam en gegevens had ingegrift. (foto nr. 37).

Bij het wegbreken der teerlingen, de 4 stenen waarop de molen stond kwam men tot de vaststelling dat deze niet meer dan 40 cm in de grond staken. Had men dit vroeger geweten, men had nooit met een gerust gemoed gemaald.

Het waren diezelfde teerlingen die gediend hadden om de vroegere molen, Veldmolen genaamd, te dragen.

55. Oprit Molenberg. Links maalderij en één der eigenaars Hesters Georges

Molenaarsknechten ten tijde van Kamiel Hesters :

- Verswalm Arthur
- Bouvry August
- Verplancke Rene
- Poppe Albert
- Van der Jeugd Alfons

56. MAALINRICHTING MET NATUURSTENEN

Op de voorgrond de schuif waaraan de meelzakken worden vastgemaakt, rechts meelschop, midden boven de graanschuif.

Deze installatie is nu afgebroken nadat een der natuurstenen middendoor was gebroken in 1980, nu maalt men alleen nog met de installatie rechts op de foto voorzien van kunststenen.

Foto gemaakt in 1980

26. ACHTERUITGANG VAN HET GEZINSINKOMEN DER MOLENAARS.

Zoals bij een boer, is de weg terug de ondergang van zijn bedrijf en daarom, de boer hij ploegde voort. Hetzelfde kan men zeggen van de mulder, ook hij maalde voort of hij gaf de strijd op om in de fabriek een ander gezinsinkomen te zoeken. Doch op het Axelsvaardeken maalde men voort, de vraag naar geplette haver nam toe en de oude pletter, afkomstig uit de molen voldeed niet meer aan de nieuwe eisen. Zo kocht men in 1957 bij molenaar Cornelis te Sint-Kruis-Winkel een moderne haverpletter aan.

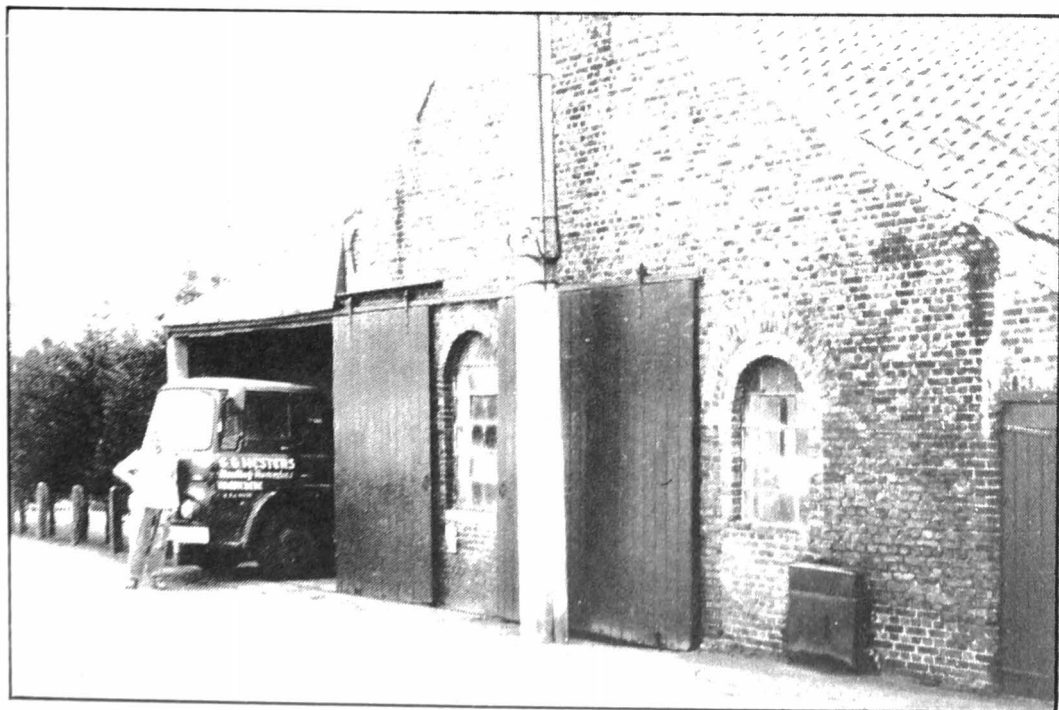
Ook het getsjoek van de diesel zou weldra tot het verleden behoren. Op 10-1-1957 werd een transformator aangekocht zodat de aandrijving met een elektrische motor van 20 PK kan gebeuren.

Daarmede zouden de onkosten zeker met 50 % terug lopen. In die jaren bereikte men het hoogtepunt kwa het malen van de hoeveelheid graan. Slecht 3 maalderijen op onze gemeente hadden de eeuwen getrotseerd, met name maalderij David in het Rechtstro, maalderij Van der Eedt van Walderdonk en de hier beschreven maalderij Hesters van het Axelsvaardeken.

Doch vanaf die jaren begonnen allerlei veevoederfabrieken uit de grond te rijzen. Zij kochten het graan in binnen- en buitenland op, om te verwerken in velerlei produkten, om deze dan terug te verkopen aan de landbouwers en veehouders.

Op 14-7-1960 treedt Jeannette Hesters in het huwelijk en wordt haar deel in het bedrijf door haar broers uitbetaald zodat de maalderij met al haar bijhorigheden in het bezit blijft van de twee broers Gaston en Georges Hesters.

Twee maanden later op 15-9-1960 is het de beurt aan Georges Hesters om het huwelijksbootje in te stappen, dit met Van de Velde Suzanne. Samen met zijn broer Gaston die vrijgezel blijft, houdt Georges de maalderij draaiende om zo zijn toekomstig gezin te kunnen onderhouden.

57. Ingang der Målderij

Nog altijd voert men het graan en meel alsook de fabrieksgoederen, die men intrekt uit een veevoederfabriek op Terdonk rond met paard en kar, de driewielkar was nu wel vervangen door een wagen op luchtbanden.

Op 21-8-1966 overlijdt Kamiel Hesters en behoort weer een molenaarsgeslacht tot het verleden.

In 1967 wordt de levende paardekracht vervangen door motorische door de aankoop van een Bedford kamion, dit om hun cliënteel nog sneller en beter te kunnen gerieven.

Nog altijd werd gemalen met twee koppels stenen, 1 koppel natuurstenen en 1 koppel kunststenen, ook de haverpletter deed nog dienst, doch het aantal maaluren was drastisch teruggelopen. Het kant en klaar veevoeder van de fabriek had het pleit gewonnen.

In 1980 brak een der natuurstenen zodat deze installatie werd afgebroken terwijl zelfertijd de versleten kunststenen van de andere installatie werden vervangen.

Zodoende draait men heden ten dage 1-1-1983 nog altijd met 1 koppel stenen en 1 haverpletter. Op onze gemeente hebben zij nog slechts één konkurrent met name Theofiel Van der Eedt op Walderdonk.

Het zal waarschijnlijk het laatste geslacht Hesters zijn dat zijn gezin zal kunnen onderhouden met de inkomsten van een molenaarsbedrijf.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

- Rosmolens in de westvlaamse kuststreek. (Luc Devliegher)
 - Rijksarchief Gent
 - * Ambacht Assenede
 - * Notarieel archief
 - * Parochie Registers
 - Rijksarchief Beveren
 - * Registratie van Kopen en Verkopen.
 - Moerbeke-Waas door de eeuwen heen deel II. (Gaston Lippens)
 - Bevolkingsregisters
 - * Wachtebeke
 - * Ertvelde
 - * Zelzate
 - * Moerbeke-Waas
 - * Sleidinge
 - Molen echo's - Tweemaandelijks tijdschrift van Molenzorg - Jaargang 10 - nr. 6
- * Van alle verkoop- of verhuur- en verdelingsakten is een fotocopie in het bezit van de auteur van dit boek.

HERKOMST DER AFBEELDINGEN

- WINKLER Prins Encyclopedie : 1
- Heemkundige kring OUD WACHTEBEKE : 3
- Rijksarchief Gent R.U.G. : 4 - 17
- Buyse Raoul, Merelbeke : 6 - 7 - 14 - 34 - 51
- De BIEKORF, Westvlaams archief voor geschiedenis oudheidkunde en folklore : 13
- Familie Goossens te Moerbeke-Waas : 32 - 33 - 37 - 37 - 46 - 47
- Familie Rombout te Wachtebeke : 38 - 39 - 40 - 41 - 42 - 43 - 44 - 45
- Hesters Paul, Wachtebeke : 2 - 5 - 8 - 9 - 10 - 11 - 12 - 15 - 16 - 18 - 19 - 20
21 - 22 - 23 - 24 - 25 - 26 - 27 - 28 - 29 - 30 - 31
35 - 36 - 48 - 49 - 50 - 52 - 53 - 54 - 55 - 56 - 57

Geen enkele afbeelding mag gecopieerd worden zonder toelating van de auteur.

KOM BINN'N IN ZET AA BIJ

**Sagen, geneeskunde en liedjes verteld en gezongen door ons volk, verzameld
door**

G. Hoebeke

Hartelijke dank aan volgende mensen :

Leo	Ackerman	Oostakker
Julien	Beyen	Oostende
Alfons	Boffé	Zele
Jean	Bracke	Wachtebeke
Annie	Coussé	Wachtebeke
Bertha	Creve	Wachtebeke
Victor	Creve	Wachtebeke
Jozef	Criel	Wachtebeke
Marie-Louise	Criel	Wachtebeke
Irene	De Bruyne	Desteldonk
Roger	De Croppe	
Albertina	De Jaegher	Ertvelde
Maria	De Letter	Wachtebeke
Madeleine	De Mey	Wachtebeke
Marie	De Smet	Melle
Stefaan	De Vuyst	Nazereth
Familie	De Wilde	Wachtebeke
Anna	De Zutter	Ertvelde
Michel	De Zutter	Gent
Irené	Frodure	Sint-Kruis-Winkel
Madeleine	Gijsel	Wachtebeke
Willem	Hesters	Wachtebeke
M.	Hollevoet	Oostende
Rudolf	Janssens	Westdorpe
Beatrix-Maria	Leenders	Wachtebeke
Eddy	Malroid	Denderwindeke
Guido	Matthys	Eeklo
Henri	Matthys	Eeklo
M.	Poelman	Sint-Amandsberg
Irma	Schaut	Wachtebeke
Jozef	Stadeus	Wachtebeke
Marinus	Steenbeke	Zelzate (Kallemansputte)
Winant	Timmermans	Wachtebeke
Dirk	Uyttendaele	Oostakker
Alfred	Van Assel	Wachtebeke
Prosper	Van Assel	Sint-Kruis-Winkel (†)
Kamiel	Vandersypt	Wachtebeke
Erik	Van der Vennet	Oosteeklo
Robert	Van de Velde	Eke
Rosa	Van de Voorde	Wachtebeke
Jozefien	Van Hecke	Sas van Gent
Noël	Van Heesvelde	Zelzate
M.	Van Holle	Assenede
Robert	Van Melckebeke	Zelzate
Maria	Van Speybroeck	Ertvelde
Richard	Verbanck	Bredene
André	Verbeke	Gent
Ward	Verbrugge	Desteldonk
Kristiane	Verhaeghe	
Magdalena	Verpaele	Wachtebeke
Leonie	Verplancke	Wachtebeke
Roger	Vervae	Wachtebeke
M.	Wagemakers	Wuustwezel
Patrick	Waeytens	Wachtebeke

Guy Hoebeke

VOORWOORD BIJ DEZE DERDE VERZAMELING SAGEN EN VOLKSVERTELLINGEN.

Toen we, zoals beschreven in ons jaarboek 1977, begonnen met het verzamelen van sagen, hoopten we wel er enkele te vinden, maar vreesden terzelfdertijd dat ze hier in de streek verdwenen waren, want we hadden er zelf nooit horen vertellen. Sindsdien zijn er zes jaren voorbijgegaan, die toch wel wat gebracht hebben.

In het jaarboek 1977 werden 36 vertellingen gepubliceerd, in dat van 1979-'80 waren het er 124 en nu zijn het er 206 dus in totaal 366 stuks. Sommige zijn slechts twee regels lang, andere meer dan een bladzijde. Dit overtreft de stoutste verwachtingen. Moesten we voor de provincie Oost-Vlaanderen met een dertigtal mensen de ganse provincie kunnen bestrijken, dan mogen we gerust zeker zijn dat we nog enkele duizenden van die sagen samen krijgen. Dit zou dan nog maar een zwakke afspiegeling zijn van de tienduizenden van die verhaaltjes die men in de jaren 1800 aan elkaar vertelde. Maar toch zou dat, wat we nu nog kunnen verzamelen, nog een waardevol beeld geven van wat er geweest is en daarenboven door vergelijking met de sagen die vroeger verzameld werden, een boeiend inzicht geven hoe ze geleidelijk verschrompelen en afsterven.

Er is inderdaad al heel wat werk geleverd op gebied van volksvertellingen, en onze oorspronkelijke gedachte dat we ons op een nog weinig betreden terrein begaven, hebben we allang moeten opgeven. Zo hadden we de gelegenheid in 1981 de heer Richard Verbanck van de heemkundige kring van Bredene bij hem thuis te kunnen bezoeken. De schat aan boeken door die man verzameld, deed ons eventjes bleek glimlachen toen we aan ons eigen boekbezit dachten. Om een idee te geven, hierna de boeken met sagen en sprookjes in zijn bezit :

1. A.J. Witteryck : Oude Westvlaamse Volksvertelsels (1946)	35 sprookjes
2. L. Cumps : Gecommentarieerde sagenverzameling uit de streek van Zuid-Brugge en omgeving (1970)	478 sagen
3. A.M. Devynck : Sagen weerszijden de Schreve van Oost-Cappel tot Winnezele, van Beveren tot Watou. (1967)	562 sagen
4. Bert Sliggers Jr : Meerminnen en Meermannen van Duinkerke tot Sylt (1977)	
5. Vlämische Sagen, Legenden und Volksmärchen (1917)	137 stuks
6. H. Stalpaert : Westvlaamsche Wondersprookjes (1977)	83 stuks
7. H. Stalpaert : Westvlaams Sagenboek I (1968)	74 stuks
8. H. Stalpaert : Westvlaams Sagenboek II (1969)	107 stuks
9. P. De Mont & A. De Cock : Vlaamsche Vertelsels (1898)	169 stuks
10. P. De Keyser : Au Pays des Dunes (1946)	12 stuks
11. Is. Teirlinck : Contes Flamands - Folklore Flamand.	
12. M. Van de Velde : Legenden van Brugge tot het Zwin (1962)	13 stuks
13. Vlaanderen : Volkskundig Leesboek voor de Lagere Scholen (1931)	73 stuks
14. H. Verly : Les Contes flamands (1885)	22 stuks
15. M. De Ghelderode : L'Histoire Comique de Keizer Karel (1943)	73 stuks

Dus in totaal meer dan 1800 stuks, zelfs rekening gehouden met het feit dat wel meer dan eens hetzelfde verhaal in de verschillende boeken zal voorkomen.

Hierbij moeten nog gevoegd worden de tientallen vertellingen in de reeks „Zeisels en Vertellingen“ meerdere malen uitgegeven bij uitgeverij Lannoo in Tielt, maar nu, spijtig genoeg, niet meer opgenomen in hun programma. Deze verhalen werden opgetekend door priester Jules Leroy, toen hij nog onderpastoor was. Schrijver Frans Boschvogel (schuilnaam van Frans Ramon uit Aartrijke) vertelde ons enkele jaren geleden daarover het volgende : in die tijd (einde van de jaren 1800 ?) was er een man die van boerenhof tot boerenhof rondtrok in West-Vlaanderen, geen slag werkte, maar toch eten en onderdak kreeg. Het enige wat hij moest doen was vertellen. Jules Leroy heeft hem meerdere keren in de pastorie uitgenodigd om dat allemaal op te tekenen. Het enige spijtige aan de zaak is, dat priester Leroy gemeend heeft de verhalen te moeten bewerken, zodat ze alle-

maal een stichtelijke en kristelijke inslag kregen, maar daardoor ook verminkt werden. Het is in alle geval zo dat Guido Gezelle zelf, een brief geschreven heeft aan Jules Leroy, waarin hij hem gelukwens met zijn initiatief. Deze brief staat als voorwoord in één der eerste uitgaven van „Zeisels en Vertellingen“.

Als laatste moeten we nog de ongeveer 500 sagen erbij tellen die in het tijdschrift Leiegouw gepubliceerd werden in het begin van de jaren 1970. Deze sagen werden opgetekend in een stuk van West-Vlaanderen tussen Schelde en Leie. Dit betekent dat er voor gans die provincie nog veel meer zijn. Maar zelfs als we ons beperken tot bovenstaande getallen, komen we voor West-Vlaanderen al tot meer dan 2000.

Om het beeld van de grote verscheidenheid aan werking op gebied van sagen, vertelsels, sprookjes en verhalen wat af te ronden, volgen hierna nog enkele werken in ons bezit en die betrekking hebben op het nederlandse taalgebied :

1. Tjaard de Haan : Smeulend vuur - Groninger Volksverhalen (1974)
2. J. Sinninghe : Nederlands Sagenboek (1980)
3. M. De Meyer : Het Vlaamse Sprookjesboek
4. Han Wielick : De Griepvogel (na 1976)
5. K.C. Peeters : Vlaams Sagenboek (1979)
6. M. D. Teenstra : Volksverhalen en Legendes I (1843) en II (1848)
7. Van Es : Waasch sagenboek (1943)
8. Joh. De Vries : Het spookte in Zeeuws-Vlaanderen (1971)
9. Spectrum Volksverhalen : Oost- en West-Vlaanderen (1979)
10. Spectrum Volksverhalen : Vlaams Brabant (1982)
11. Spectrum Volksverhalen : Limburg (1980)
12. Spectrum Volksverhalen : Antwerpen (1981)
13. Sinninghe : Zeeuwsch Sagenboek (1933)
14. Jeurissen : Volksverleveringen uit de Limburgse Kempen
15. Alfons De Cock : Vlaamse sagen uit de Volksmond (1921)
(met hartelijk dank aan Patrick Waeytens).

Op de, gerechtigde, vraag wat dit nu met Wachtebeke (en omstreken) te maken heeft, het volgende voorbeeld.

Op 20 april 1981 vertelde een Wachtebeekse van de Langelede ons dat haar oom (geboren rond 1880) haar zei dat de nageboorte van een veulen over een tak van een notelaar gehangen werd, om te vermijden dat het dempig (kortademig) zou geworden zijn. Een tweetal weken later vertelden we dit aan de heer E. Van de Moere uit Watervliet, die ons zei dat die gewoonte ook bestond in Watervliet, maar dat daar een appelaar gebruikt werd. Op 21 januari 1982, toen we op bezoek waren bij Martha en Tuur Misseghers voor het jaarboekje 1981-'82, vertelde Maria De Mey (° 1924) ons dat ze gehoord had van Emelie Herman (° 1893), haar moeder, dat het schoonmaaksel (de nageboorte) in een boom gehangen werd opdat de merrie terug veulens zou gekregen hebben, dus de vruchtbaarheid te behouden.

Kort daarop lasen we in hogervermeld werk van Teenstra, dat de boeren in de Omme-landen (Groningen) rond 1840 het ham of het licht (vlies waarin het veulen geboren wordt) in een boom hingen.

Hoe hoger het ham gehangen werd, hoe rapper het veulen zou kunnen lopen hebben. Begroef men daarentegen het ham in de grond, dan zou het veulen zeker voortijdig gestorven zijn.

En op 28/2 of 7/3/'82 in de Televisie-uitzending „Leven en laten leven“ vertelde veearts Anne Deylgat dat in West-Vlaanderen in de streek rond de Kemmelberg, de nageboorte ook in een notelaar gehangen werd. Droogde ze op dan was dat een teken dat het veulen gezond zou blijven, verrotte ze daarentegen dan was dit een bewijs dat het veulen voortijdig zou sterven. (Zie ook Oost-Vleteren verderop en onder Ertvelde en Moerbeke-Waas).

Hierop wist de Heer A. Bauwens uit Sint Laureins te vertellen dat de reden van de keuze van de notelaar waarschijnlijk was dat er rond een notelaar nooit ongedierte te zien is, zoals vliegen en mugen. Het was daarom dat er vroeger aan de achterdeur van de kleine

boerderijtjes een notelaar stond en dat men er ook hespen in droogde. Door een notelaar te kiezen verhoogde de boer dus de kans dat de nageboorte zou opdrogen. In dezelfde zin vertelde Mevrouw Inghels uit de Kleistraat, dat ze vroeger nog notelaarblaadjes in een doekje genaaid, in de wieg van een borelingske lei, omdat dan de muggen weg bleven.

De ongedierte-werende werking van de notelaar, werd daarentegen betwist door Marinus Steenbeke uit Kallemansputte, die zei dat de hespen inderdaad in een notelaar gehangen werden om te drogen, maar dat was dan vanwege de goede smaak die de hesp er door kreeg, want de notelaar heeft een fijne geur. Vliegen komen echter ook in een notelaar voor, vandaar dat die hespen in een zware zak moesten gestoken worden.

En toch moet er iets geweest zijn met die sterke werking van de notelaar, zoals blijkt uit het verhaal van mevrouw Clara Blancke, schoonzuster van Marinus, waar geschreepte peeën van de notelaar, een knie rood doen gloeien.

Dus, tegenstrijdig, bijgeloof genoeg. Maar toch stellen we ons de vraag, hoe oud sommige van die geloven en gebruiken wel zijn, zoals dat van het offeren van de nageboorte van een veulen. Als we daarbij denken dat ons geloof in heksen stamt uit de wazige tijd van de germaanse stammen, waar oude vrouwen rituele moorden pleegden in heilige wouden of moerassen op koningen, die blijkbaar niet meer konden zorgen voor de nodige vruchtbaarheid bij de oogsten. Dit geloof is dus wel een 2000 jaar oud. Hierover fantazeren is wel leuk, maar er is niets waarop we kunnen steunen. Daarom laten we dit aan de vaklui over.

In hoeverre geloven de mensen er nu nog in ?

Sommige vertellers zijn vast overtuigd van hetgeen ze zelf beleefd hebben of van hetgeen ze door ouders of grootouders hoorden vertellen. Anderen geloven helemaal niet dat wat ze vertellen, werkelijk gebeurd is. Menggevallen komen ook voor. Dit zijn dan mensen die een gedeelte van wat ze vertellen als onverklaarbaar houden en dus geloven in het feit van kwade machten, terwijl ze voor de rest wel een natuurlijke verklaring hebben. Veruit de meesten, gelovers en niet-gelovers, hebben geen bezwaar tegen het vermelden van hun naam. Degenen die niet met name vernoemd willen worden doen het uit een zekere beschaamdheid omdat ze nog zulke verhalen kennen, terwijl die toch niet waar zijn (niet-gelovers), ofwel omdat ze in deze tijd er nog in geloven.

Sommige van de oudste vertellers waren van de meest-kritische in verband met bijgeloof, terwijl anderszijds betrekkelijk jonge vertellers er nog in geloofden. Wat ook opvalt is dat al die zogenaamde heksen en tovenaars door de mensen die bij hen in de buurt woonden nooit als dusdanig beschouwd werden, en dat het de mensen waren uit andere wijken of gehuchten die hen niet persoonlijk kenden, die deze mensen als heksen of tovenaars bekeken.

Het kan niet ontkend worden dat het bijgeloof sterk het leven van onze grootouders beïnvloedde. Wie kon lezen en dus enigszins ontwikkeld was, had er geen last van. Maar er waren er ook die niet klakkeloos alles aannamen wat verteld werd en met een goede dosis gezond verstand al dat gedoe met een fijn glimlachje aanschouwden. Een ander slag trachtte van de angst van sommige mensen één of andere duistere drang om schrik aan te jagen te bevredigen en bepaalden gingen daarin heel ver, tot hypnotisme toe met kindersterfte tot gevolg. Tenslotte was er een categorie die van de angst gebruik maakten om te stelen, wat dikwijls uitdraaide op een goed pak slaag. Het ging hier zo ver dat enkelen bewust de zogenaamde spoken, heksen of tovenaars opzochten om ze eens goed „af te dusschen“.

Dat er ook heel wat uit de duim gezogen werd om een late thuiskomst wegens overmatig drankgebruik of een lange vrijpartij te verklaren, valt niet te betwijfelen, vooral als men ziet dat sommige boerenzoons en -knechten er een spelletje van maakten om het vrouwvolk de schrik op het lijf te jagen, of om een gratis borreltje te krijgen. Een andere belangrijke sagenbron is de verbeelding, die gedurende de lange vertelavonden bepaalde schrikachtige gebeurtenissen opsmukte met de nodige geheimzinnigheid om de indruk van buitennatuurlijkheid op te wekken, terwijl de werkelijke ontknoping altijd zeer prozaïsch was (onder invloed van maan of duisternis iets verkeerd zien) en in feite de

verteller in een bespottelijk daglicht plaatste.

De slachtoffers zelf moeten dikwijls in een hel geleefd hebben, maar de onschuldig verdachten waren er dan toch ook erg aan toe, omdat ze afgezonderd leefden buiten hun eigen gemeenschap. Die gemeenschap was zeer eng, omvatte niet het ganse dorp en beperkte zich tot wijk of gehucht. Wat hierbij opvalt is dat in de eigenlijke dorpskern bijgeloofverhalen zeer zeldzaam zijn, waarschijnlijk omdat de betrekkelijke openheid van die grotere gemeenschap het moeilijker maakte voor bijgelovige gedachten om tot ontwikkeling te komen.

Guy Hoebeke

ADEGEM

Sagen verteld door de heer Henri Matthys, ° 1906 te Sijsele. Verteld op 20/4/1981 en ons bezorgd door zoon Guido Mattys.

1. Het verbrande bos in Adegem.
Er zweefden daar altijd lichtjes rond. Iedereen was daar bang van en niemand dierf gaan kijken.
2. Ook in Adegem in de Helle en ik liep daar met een maat. En ineens begon het te waaien en we begonnen te lopen om beschutting te zoeken, maar we kwamen gelijk niet vooruit. En als we opzij keken in de weide, zagen we twee witte paarden die in galop waren en gelijk ook niet vooruit kwamen.

ASSENEDE

Sage verteld door een Ertveldenaar (° 1935) op 3/2/1981.

Assenede jaarmarkt.

Weet ge waarom het altijd regent op Assenede jaarmarkt ? Omdat er eens mannen in een dronken bui op Assenede jaarmarkt Onze Lieve Vrouw willen versmoren hebben.

Van mijnheer Van Holle uit Assenede op 30/5/1982

- In Assenede aan 't Geitegat, dat is zo een sluisje, zeggen ze dat er om middernacht altijd een wagen komt met kleine kabouterkes en die nemen iedereen mee die daar in de buurt is. En er waren eens twee deugnieten en die kwamen van de kermis en ze waren in de buurt van mensen die erg in spoken geloofden en ze gingen die eens bang maken. En ze liepen al zuchtend naar de deur „Toe Eema loat ons binnen, we woaren oan 't Giëtegat en die kabouters èn ons willen meedoen, toe loat ons binnen asteblief”.
- En die vrouwen waren bijgelovig en de jongens namen een gerijtje uit elkaar en staken dat terug ineen op de nok van het dak. En die vrouwen dan dat het getoverd had en naar de paters lopen.
En zo ook hadden ze eens een veulen naar boven getrokken op de hooischelf en als de vrouwen naar de mis gingen, zagen ze daar die veulenkop kijken boven het deurtje op de schelf en dan liepen ze weer naar de paters.
- En de karn ging niet af, en ze gingen naar de paters en die zeiden dat ze er warm water moesten bij doen, om die bacteriën door de warmte toe te laten zich sneller te ontwikkelen.

Sage verteld door Erik Van der Vennet, ° 1951, op 24.1.1983. Ze werd hem verteld door Cyriel Verstraete, ° 1900 te Assenede.

Het Geitegat is op de Doornendijk een sluizeken dat toelaat om de Albertpolder en de Rode polder op hetzelfde waterpeil te houden. Nu wordt daarvan verteld dat daar 's nachts tussen twaalf en één geitengemekker te horen is. Ze vertellen daar bij dat als ge die geit hoort (te zien krijgt ge ze niet), dat ge dat gemekker niet kunt lossen en ge dat blijft volgen, waar het ook naar toe gaat. Dat zou gebeurd zijn met een boer van de Hollekensstraat en die was 's morgens bij klaarlichte dag wakker geworden op zijn erf buiten en hij voelde zich zeer moe. En hij heeft dan verteld dat hij op die dijk die geit had gehoord en gevolgd was.

BASSEVELDE

Sage verteld door Mevrouw Van Speybroeck Maria (° Bassevelde 1898), einde juli 1982.

Mevrouw Maria was gans haar leven boerin in Ertvelde, en woont nu nog op haar hof, waar de jongste zoon zijn vader opgevolgd heeft. De oudste is een schoolkameraad van mij. Vergelijk de tweede sage die Maria vertelt, met de wijze waarop diezelfde sage door haar zoon verteld werd zoals geschreven in ons jaarboek 1979-'80 blz. 100 nr. 4. Hierin ziet men hoe sagen van generatie op generatie samschrompelen door het weglaten van details, totdat op de duur enkel de kern nog overblijft en uiteindelijk niets meer.

1. Dat is mij verteld door mijn moeder, Juliana De Toulouse, en dat is bij haar thuis gebeurd in Watervliet als ze kind was. Haar vader kwam uit West-Vlaanderen. Ze weet er zelf niets van, maar haar moeder, Domenica De Decker, heeft haar dat altijd verteld. Van die (zuster van Domenica) die nonneke geworden is, dat was de jongste Leonie. Als ze klein was, deed ze niets anders dan schreemen (schreien). En mijn grootmoeder ging naar de paters van Eeklo, en die zeiden „als ge iets moest vinden in het kind zijn bed, moogt ge dat nooit niet in 't vuur smijten". In zijn hoofdkussen vonden ze een bol met spelden. Maar ik kan niet voort vertellen wat dat ze er mee gedaan hebben. 'k Peins dat ze er mee naar de paters geweest zijn, want 't was dan gedaan. Maar ze peinsden dat dat van een toverheks was, daarmee gingen ze naar de paters. En het was er ene die der dagelijks over en weer kwam om water en al. Ze hebben dat gepeinsd dat dat van die was, met dat spel met die pad. (Dit is gebeurd rond 1870).
2. Awel dat heeft ze (moeder Domenica) mij dikwijls verteld :
(hier vertelt Maria alsof het haar moeder is die spreekt)
Die pad zat altijd voor mijn moeder, dat ze altijd voor haar voeten liep, en dat ze ze een schop gaf en dat ze altijd weer kwam, dat ze er niet van af geraakten. En haar man kwam een keer thuis, een beetje bedronken. En moeder zei „Die pad zit er weer,

dat is mij toch verleed (beu) met die pad hier altijd maar voor mijn voeten". En mijn vader zei „'k En zie kik giën padde. Ee woar zit ze ?". En mijn moeder wees er op met een stokske uit de haard „kijk doare", en „Awel azze doar zit, nèm", zegt hij en hij stampte er op met zijn laarzen. Ze hoorden een mensenschreeuw uitsmijten en 's anderendaags hoorden ze zeggen dat hun buurvrouw van daar recht over, met gebroken armen en benen lag. En die (buurvrouw) kwam er alle dagen.

Sage nummer twee speelde zich dus af bij de grootmoeder en grootvader van Maria Van Speybroeck, namelijk bij de ouders van haar moeder Juliana De Toulouse. Grootvader De Toulouse was smid.

3. 't Is dikwijls door zulke boeken (slechte) te lezen, die ze niet verstaan, dat ze zo ver komen, dat ze er zichzelf indompelen in de slechtigheid en dat ze het zelf niet weten.

Sage verteld door Anna De Zutter op 23 oktober 1982 (zie verder onder Ertvelde).

A wel ja, 'k zal maar eerst vertellen over mijn vader. Er was een man in zijn gebuurte en dat was daar de mode als het middageten was en er kwam daar een rondloper, zo iemand die wat verkocht, zelen (touwen) of andere dingen, dan „Alleï, oe ès 't, goa een talluëken petoaters meeëten ?" - „A ja, joaje'k". Die mens zat daar mee (aan tafel) en dat was bij de thuis van mijn vader. En die mens at daar een telloorken petaters mee en een telloorke pap. En als ze gedaan hadden met eten zat hij in zijn zakken te voelen, altijd maar (en dan deed mevrouw De Zutter iemand na die in zijn bovenzak en zijzakken voelt en op zijn binnenzak klopt). „A", zegt die vent, waar hij daar gegeten had „èë giënen toebak dan joëne ?" - „Niëne'k" zegt hij. Hij (de boer) zegt „'k Goa kik a een peutshen geven". En die mensen hadden onder andere een kindeken van zes maanden oud. En die vent, die trekt naar de zolder om een pootje tabak. En hij geeft die mens een pootje tabak en hij zegt „Kijk, ge keunt sebiet a puipken stoppen". 't Was goed, hij stopt zijn pijpje. „Alleï" zegt hij „'k è uldre vriendelijk te bedanken", hij geeft hen de hand en hij gaat voort. En hij is maar van het hof, dat kindeke begint te schremen. En dat kindeke dat schreeamt en dat schreeamt en hoe ze dat kindeken draaien of niet, dat kindeken draait zich altijd weer en altijd met zijn oogskens naar de hoek van de zolder, waar dat die tabak staat. En hoe ze dat kind draaien of doen, dat kind draait zich altijd weer en altijd met zijn oogskens naar die hoek van de zolder. Alleï, daar was daar geen stelpen aan, aan dat kind. Dat was altijd maar schremen en schremen en nog schremen en dat kind heeft zo zes maanden geschreeemd, zonder ophouden. Totdat op de duur die mens naar de paters gegaan is in Eeklo. En daar zegden die paters „Ja, we zullen eens komen en we zullen dat kwaad eens aflezen, maar er zal weinig meer aan te doen zijn, ge hebt veel te lang gewacht. Ge hebt veel te lang gewacht van te komen". En die paters zijn gekomen en ze hebben daar gelezen over dat kind en ze hebben hen onder andere paasnagels gegeven en ze hebben dat boven hun deur moeten hangen en boven de stallen ook. En dat kindje is toch gestorven. En die vent (de vader) zegt „Kijk, da'k èm moeste zien, 'k sloa èm duëd". En nu zo een maand of drie nadien, gaat die vent naar Assenede en vroeger jaren was dat te voet hee. En in de Buikerij, dat is van Nieuwburg naar Assenede, ziet hij hem (de rondloper) komen. Zegt hij „I ès gintre" en hij zegt „'k goa èm duë sloan !" En in één keer was hij weg en hij zag hem niet meer. Hij heeft hem niet kunnen dood slaan, hij zag hem niet meer. Was dat nu ook ene die zich kon wegtoveren, of wat heeft die vent gedaan ? Maar dat is werkelijk bewezen geweest van die mens, dat zijn kind daarvan gestorven is.

BRUSSEL

Sage verteld door Mevrouw Kristiane Verhaeghe (° 1930) op 12 december 1981 tijdens het feestmaal ter ere van de vereremerkten van Sidmar in het Provinciaal Domein Puyenbroeck.

Dit verhaal werd haar verteld door haar tante uit Brussel (° 1905), en het speelt zich af rond 1965.

Die (tante) zei dat haar moeder niet gerust gestorven was, haar ziel was gekweld. D'r gebeurden onverklaarbare dingen in huis. 's Avonds alleen in haar living, en de deur zwaaide open. „Ja, da's mijn moeder die komt”, zei ze. Ze was daar niet bang van. En zware kaders die 's nachts of 's avonds van de muur vielen en de nagel stak er nog in (in de muur). „Ja”, zei ze, „zolang er nog zulke dingen gebeuren, weet ik dat mijn moeder in het vagevuur zit”.

DEERLIJK

Deze sage werd verteld tijdens de goudslag der H.K. van Oost-Vlaanderen op 23.5.1982 (zie ook onder Wetteren), door M. Verbeke.

In Deerlijk sprak men in het ene deel van PETIELOETIE en in een ander deel van KUERELOETIE. Dat was uit het koren op een zijn nek springen. Als we als kinderen zouden weggelopen hebben, werd er ons gezegd „Jamoar, ter goa nen kuërloetie op anen nek springen”.

Hierop pikte M. Poelman in met „Als kind werden we gewaarschuwd voor de „kuëreziëkers”. En een oude spreuk die zijn moeder hem altijd zei was „Koren lank, vlees krank”.

DENDERWINDEKE

Ingevolge het artikel „Volksvertelsels verzamelen“ van de Heer Guy HOEBEKE in nr. 2 van het Driemaandelijks Mededelingsblad meenden wij er goed aan te doen enkele volksvertellingen alhoewel niet afkomstig uit de streek van Wachtebeke - op te nemen en U over te maken, in de hoop hierdoor bij te dragen tot het verzamelen van oude overleveringen.

Verhalen en legenden uit de streek van Denderwindeke,

opgetekend door Eddy Malfroid

De stalkaars (1)

Susken Villemans van den Dries ging op zekeren nacht over het kerkhof en zag een stalkaars dansen. Hij had horen zeggen dat dit een ongedoopt dwalend kinderziel was en moest men er zijn vinger naartoe steken het kind zou er komen opzitten.

Susken wilde dat eens proberen, en stak zijn vinger uit. De stalkaars kwam er naartoe gedanst maar de man werd zozeer met schrik bevangen dat hij het op een lopen zette. De kaars volgde hem en wanneer hij zijn deur dichtsloeg gaf zij er zulk een geweldige slag op dat gans zijn huisje ervan daverde.

(1) stalkaars = uitgeholde raap ?

't Wit katje

Boer Jous, van 't Nijken ging op een late avond van de plaats naar huis, maar aan de Linde, op 't Windekeveld, liep er vóór hem een wit katje. Hij nam het op en droeg het in zijn kiel naar huis, waar hij het in zijn kleerkast opsloot.

Toen hij de volgende morgen naar 't katje ging zien, vond hij een doodshoofd terug, maar nauwelijks was 't op de grond gezet of het veranderde weer in een katje, en liep het veld in. Boer Jous is van schrik gestorven !

Vliegende muziek

Jantje de molenaar kwam eens op een klaren nacht van zijn stenen molen en ging naar de „Schoonen God“ (1). Halverwege van de Heirbaan hoorde hij ineens wonderschoon muziek alsof er vele vrouwen en meisjes dooreen zongen. Jantje was door de zang zodanig meegetrokken dat hij, zonder het te weten, zijn huis voorbijging tot in de Rottenbos. Hier hield het gezang plotseling op, en werden er wel honderden manden mul over zijn hoofd gegoten, terwijl rond hem wel duizend katten kermis vierden.

(1) Schoonen God = naam van een gehucht.

Betteken Priem

Betteken Priem was een heks. Op een marktdag trok ze van de Kodde, langs de Kerkweg naar de Groebe. Als zij voorbij het huis van Peken Tiste ging, zegde zijn oudste dochter tot haar jongere zuster „Zie de Tooveresse“. Nog waren deze woorden niet geheel uitgesproken of door de schouw viel in haar pappot een grote bol haar. Betteken Priem keerde zich om naar het huis van Peken Tiste, zette met beide handen een grote neus, en trok verder op naar de Groebe. Nooit is men er in gelukt de pappot te zuiveren van het haar.

De Mestelappels (1)

Pà De Cleer was naar Holland (gehucht van Oetingen) naar de kermis geweest. Onder de weg had hij in een huisje twee dikke mestelappels gekregen. Naar huis gaande en in het bos van Steenhout gekomen, meende hij er één van op te eten, hij bedacht zich nochtans en bewaarde ze liever voor zijn vrouwken. Toen hij thuis kwam was iedereen slapen en hij legde zich eveneens te bed. De zondag nadien, zijn kazak aantrekkende om naar de hoogmis te gaan dacht hij aan zijn twee mestelappels. Hij tastte in zijn zakken en vond levende padden. Hij legde een groot vuur aan en wierp de padden er in. Deze sloegen met hun poten het vuur uit en vlogen met groot gerucht door de schoorsteen naar

buiten. Negen nachten achtereen werd Pà van de mare bereden.

(1) Mestelappels = Mispel

De Giptenessen te Dasselt

De Giptenessen (1) waren te Dasselt aangekomen. Onder de graanmijt van Toon de Pont maakten zij, van 's morgens tot 's avonds vuur om zich daaraan te warmen en hun spijzen te bereiden zonder dat de mijt vuur vatte. De paardeknecht, een struise kerel, zegde dat de zwervers moesten vertrekken, omdat hij schrik had dat zij de boerderij van zijn baas gingen in brand steken. Deze wilden echter niet, en bovendien moest hij als straf Kludden (2) dragen met zijn zware keten. Die nacht en ook volgende nacht werd de man door de mare bereden. De derde nacht ging de knecht met het groot broodmes naar zijn bed en plaatste het met de punt in de hoogte, op zijn hart. De mare kwam, viel in het mes en de knecht was verlost. 's Anderdaags zegden de Giptenessen dat hun oude grootmoeder plots overleden was en zij trokken met het lijk de Koolbaan op. Sedertdien zijn er te Dasselt geen Giptenessen meer te zien.

(1) Giptenessen = zigeunervrouwen

(2) Kludden = waarschijnlijk waterduivel

(overgetypt door A. De Wilde).

Met dank aan de heren E. Malfroid en G. en A. De Wilde voor deze niet eerder gepubliceerde sagen.

G. Hoebeke

DE PANNE

Sage verteld door Julien Beyen uit Oostende op 16 juli 1982.

Julien Beyen is bankbediende, geboren te De Panne in 1930, zoon van een echte visser (zeevisser). Hij is bestuurslid van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde, afdeling Oostende. Deze vereniging beschikt in Oostende over meerdere lokalen, waaronder boekerij, museum en vooral estaminet. Het is in dit laatste dat de onderzoekers, na gedane arbeid in het stoffige midden der boeken, hun droge keel komen spoelen. Het moet gezegd dat er bepaalden zijn die, zodra de deuren open gaan, zich onmiddellijk naar het stammenee spoeden, om er slechts buiten te komen op het sluitingsuur. Die hebben dan in alle geval een reuzegezellige avond in een heemkundige geest doorgebracht. Het is in dit stammenee dat volgende sagen verteld werden.

1. Begin 1900 kwam er een pastoor in De Panne en die zei dat dat nondedjuu moest gedaan zijn met die aflezers (mensen die ziekten en kwalen konden genezen door sterke gebeden). En hij wandelde op het strand aan het brevieren en hij vond een viske op het strand, een „pukkel“. En hij zei „schoon viske“ en hij raapte het op. Maar dat stekt lelijk en na tien minuten stond hij met een voorarm zó dik. En hij liep rap naar een aflezer.
2. Maar mijn vader geloofde vast dat zijn moeder parels van de oogleden kon lezen (soort bolletjes op de oogleden). Dat was zwaar werk. Daar moest ge één week voor vasten, de aflezer dus, vooraleer hij dat kon doen.

DESTELDONK

Sage verteld door Dirk Uyttendaele bioloog (° 1953) op 25/2/1981.

Mijn grootvader, Dolf Buyle uit Desteldonk, vertelde van Oesschoart, die sprong op de mensen hun rug, en hij zei een toverformule en dan vlogen ze weg door de haag dat het bloed er af stroomde.

Op het kerkhof was er een zwarte kat en die liep 1,5 kilometer mee.

Sagen verteld door Mevrouw Irène De Bruyne huisvrouw (° 3/3/1927 te Desteldonk), verteld 13/9/1981.

Deze heeft ze gehoord van haar schoonmoeder Irma Schelfhout ° 1888.

1. Ze zei er gaan mensen in de lucht vliegen en wagens zonder paarden gaan er zijn. Er gaan wonderen gebeuren.
2. Er was iemand in huis gekomen en er hingen twee heiligenprenten van Onze Lieve Vrouw en van 't Heilig Hart. En hij zei „Dat gaat ongeluk teweeg brengen“, die mochten niet in huis hangen.
3. Bij Cesar De Schoenmaeker hoorden ze een gedicht zeggen
„Gaaf allen nu in huis
en maakt een kruis
en maakt geen gedruis
mijn ziel is opgenomen ten hemel
van 't vagevuur bevrijd“.
En binst dat zij (De Schoenmaeker) zaten te lezen (bidden), werden hun aardappels gestolen. (Zie ook bij Leonie Verplancke en Kamiel Vandersijpt - Wachtebeke).

DRONGEN

Sage verteld door Mevrouw Rosa Vandevoorde medelid, ° 1938 te Drongen, verteld 29/4/1981.

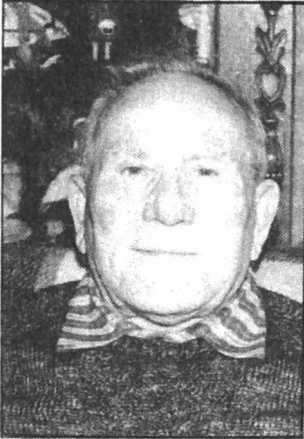
Mijn grootmoeder had een estaminet in Drongen, rechtover de kerk. Haar zoontje was behekst. Ze ging bij de Paters Jezuïeten te Drongen en die gaven haar een paasnagel om aan de deur te hangen en de heks zou niet voorbij de paasnagel gekund hebben. Er zat daar ook altijd een zwarte kat en de paters zegden dat ze daar kokend water moesten op gieten, en die heks zou verbrand zijn op dezelfde plaats als die kat. Ze moesten ook een wijwatervat aan de deur hangen.

ERTVELDE

Sagen verteld door een Ertveldenaar (° 1935) op 3/2/1981).

Die van Ertvelde brachten Onze Lieve Vrouw van Stoepe over naar Ertvelde, maar 's anderendaags hing dat beeld terug in zijn boom in Stoepe en daardoor hebben ze daar een kapelleke gebouwd.

Sagen verteld op 21.3.1982 door Marinus Steenbeke, geboren te Ertvelde in 1910.

Marinus Steenbeke

Marinus is het tiende kind van zeventien kinderen van Petrus Steenbeke, geboren te Bassevelde rond 1865, en van Lucia Wille, geboortig van Lembeke. De zeventien kinderen zijn allemaal groot geworden. De Steenbeken zijn een gezonde struik, want zusters van Petrus werden in de negentig, een broer werd negenennegentig en er leeft er nog een in Amerika van éénnegentig.

Sommige van de sagen komen van vader Petrus, twee van moeder Lucia en enkele van Marinus zelf.

1. In de kasteelhoeve (Ter Looveren) woonde Emma Van Hecke, echtgenote De Scheemaeker, die geboren is rond 1882. Ze had een boek dat voortkwam uit de tijd van de ridders. Dat stond daar allemaal in, gans de beschrijving van die mannen. Dat was een slavenkasteel, dat was een riddersgedoe, daar moesten de mensen zelf hun ploeg trekken en slechten en al dat

er was. En als ze niet genoeg bekwaam niet meer waren, gingen ze ermee naar de markt. Die werden verkocht lijk de beesten. Die markt was in Gent aan het Gravenkasteel. En ze zijn dan nog geweest, die die niet bekwaam waren eigenlijk om te werken, die ze niet konden verkopen, die staken ze in putten op het Gravensteen. Die werden daarna dan uitgehaald en die werden dan voor de honden van die kasteelheren gebruikt voor te eten. Dat is nog te zien op dat hof, die datums staan nog op de poort, boven aan de ingang, in Romeinse cijfers. Dat is mij nog verteld geweest door Emma Van Hecke zelf.

Vroeger was dat daarrond met een grote wal en met een andere brug, een ophaalbrug. Dit werd verteld door Emma en ook door mijn vader Petrus, want die heeft er ook nog van geweten als jongetje van 12-13 jaar. Hij werkte bij Scheemaekers als loonwerker voor 2 stuivers per dag (1 stuiver = 7 1/2 cens = 15 centiemen) plus de kost. Langs weerskanten van de brug was er een grote voute, waar de bewakers in sliepen. Mijn vader heeft daar nog veel geslapen op die vouten als het te veel regende om naar huis te gaan in Ertvelde.

Vroeger mochten daar geen mensen door die straat of juist de bewoners zelf. Want dat was allemaal van die heren en een stuk van Kallemansputte en Stoepe ook. En op Kallemansputte was er een put van wel honderd meter diep, waar die ridders naar het water kwamen met hun paarden. Die ridders zijn daar dan weggejaagd geweest en dan zijn de Scheemaekers daar op gekomen, en die zijn daar op gebleven familie op familie (geslacht op geslacht). Het huis is nog hetzelfde als van vroeger jaren, met muren van een halve meter dik. Dat tweede hof van de Blanckaerts dat er naast staat is er maar gekomen in later jaren, in de tijd van mijn vader.

Op de Hoge Wal aan 't Aardeken in Ertvelde heeft er ook een riddershof gestaan. Er lag een wal (gracht) rondom met een waalbrug („woalbrugge” = draaibrug). 's Avonds werd die gedraaid zodat er niemand meer op kon. Dat hof is nu weg voor een nieuwe wijk.

2. Vroeger hadt ge dat als de mensen 's avonds naar huis gingen alleen, dat er eenen met een wit laken over zijn kop hen aanviel, of dat ze allemaal katten zagen en dan zegden ze dat het spookte. Ge hadt er ook met een echt berenvel, en die sprongen op hun rug en die moesten ze dan dragen.
3. Vroeger hadt ge van die mannen die op de boeren hun hof kwamen en dan kregen ze (de boeren) hun karn niet af, dat ze de boter niet meer tehoop kregen. En dan ontboden ze de paters, en die kwamen daar dikwijls lezen (op 't Kasteeltje) en ze zegden „Kijk, nu zal dat gedaan zijn madam, ze zullen op uw hof niet meer kunnen”. En ze staken dan paasnagels onder de hekstijlen. En het is dikwijls zo, ge zoudt gij dan een vijand hebben die het kwaad komt aanzetten.
4. Ge hadt dan ook van die mannen die hypnotiseerden, die een bijbel in huis hadden, maar die hem niet meester waren voor (om) te lezen, en ze deden andere kwaad dan zonder dat ze het zelf wisten. En dan kwamen de paters daar de bladzijden uit scheuren, ofwel deden ze hem (de bijbel) mee, ofwel verbrandden ze hem. Er waren drie dingen die ze er mee (met de bijbel) konden doen. Dat ze niet wisten wat ze lazen en ze zetten een andere wat aan (kwaad), zonder dat ze het zelf wisten.
5. 's Avonds op de raad nog gehoord dat ze vertelden : die kreeg een pak slaag, of hij zag allemaal katten die meeliepen, of de honden basten (blaften) allemaal.
6. Mijn moeder vertelde altijd dat de kaders aan de muur schudden, begonnen te beven aan de muur en van de muren vielen. En dat was toverij.
7. Mijn moeder vertelde ook dat er in Lembeke, maar 'k weet niet meer waar, dat de ratten en de muizen als het avond werd zo maar door het huis liepen, „en ge zaagt ze goed lopen” zei mijn moeder. En dat zijn ook mensen die dat aanzetten (dat kwaad).
8. Ik heb zelf nog geweten van Fiene, een heks uit de Paddenhoek van Ertvelde. Als die zei tegen u „ge gaat niet eten deze avond”, maar ge kondt niet eten ook. Of „ge gaat van avond niet voor ten enen in uw bedde niet zijn”, dan was het zo. En als ge iets bij had en ze wilde het hebben, dat het haar aanstond, dan gaaft ge het haar en ge wist het niet. Dat was ook een heks. Ze kon u ook het kwaad aanzetten.
9. En Stoepe kapel is gezet geweest in twee keer. De eerste keer had hij beloofd als hij over het ijs kon gaan met zijn mannen, 't was ook een oorlogsman, dat hij een kapel zou laten bouwen hebben. Maar van die tweede keer weet ik niet meer. Dit werd verteld door mijn vader Petrus.
10. En ook gehoord dat die Onze Lieve Vrouw van Stoepe twee keer weg geweest is en nooit heeft men geweten hoe ze terug gekomen is. Ze stond in de boom op het kapelhof en niet in de kapel.
11. Het was ook de gewoonte bij kermissen de steel uit te trekken van de houten pompen, die buiten op het hof stonden. En dan zegden ze dat het getoverd had.
12. Ik heb ook gehoord van die verschijning van Onze Lieve Vrouw aan de kanten van de Fonteine. Zij (die vrouw ; zie verhaal Irma De Scheemaeker uit jaarboek 1979-80) zag Onze Lieve Vrouw. Ze hebben er dan nog over geschreven in de gazet. Ze zei alles wat ze (Onze Lieve Vrouw) aan had.
13. Ook gehoord van Door De Witte (geboren rond 1890 in Zelzate) dat ze de nageboorte van een veulen omhoog hingen in een tronc of in een boom om te drogen, om het kwaad van het hof te houden.

14. Als ge uw waterpot (pispot) door het venster djakte (smeet, uitgoot) voor het huis dan konden ze u het kwaad niet komen aanzetten.
15. Staf Van de Voorde (verteld door zijn echtgenote Clara Blancke) had reumatiek. En ze hadden hem wijs gemaakt dat hij daarvoor peeën van een notelaar moest schrepen en met een doek binden op zijn knieën. Maar 's nachts moest hij uit zijn bed dat hij het niet meer kon houden van het branden. En zijn knieën zagen helemaal rood alsof ze lang in de zon gelegen hadden. En hij moest het gaan afwassen. Marinus vertelde dat hespen, genaaid in een zware zak, gedroogd werden in een notelaar, omdat die een zeer goede reuk heeft, en die geeft een goede smaak aan de hesp. Die zak diende tegen de vliegen, want die hebt ge ook in een notelaar.

Sage verteld door Mevrouw Albertina De Jaegher (° 1914) op woensdag 13 mei 1981.

Albertina De Jaegher

1. Er was eens een vrouw uit Rieme (° rond 1897) die naar de markt reed van Zelzate zo tien jaar geleden. Ze ging haar fiets plaatsen aan een huis (in de Leegstraat bij Desmaret). De vrouw van dat huis vraagt haar „Mag ik voor U eens de kaarten leggen ?” en die Riemse zegt ja. Na afloop was de Riemse vrouw mistroost met de uitslag. De man van de kaartlegster komt binnen, ziet dat de Riemse vrouw zo mistroost is en zegt, terwijl hij op haar schouder klopt, „Maddammeken, ge moet u daar allemaal niets van aantrekken, dat komt wel in orde”. Die Riemse vrouw vertelt dat nadien aan iemand en die maakte haar wijs dat als er iemand u op de schouder klopt, hij macht over u krijgt en u kwaad kan doen in uw later leven. Ze liet zich ook wijsmaken dat ze, om daaraan te ontsnappen, de persoon die haar op de schouder getikt had, zelf moest tikken op een hogere plaats, bij voorbeeld op zijn wang of op zijn hoofd. De Riemse vrouw informeerde waar de kaartlegster haar man werkte en ging hem opzoeken op zijn werk. Ze bleef wachten aan de poort (van Kuhlmann) terwijl de portier de man ging halen. Ze had zich weg gestoken achter de muur, maar zodra hij haar zag, ging hij lopen, want hij wist dat ze al dikwijls naar hem gezocht had. En ze is dan gans haar leven ongelukkig geweest daarom, omdat ze die man niet hoger had kunnen tikken. Ze voelde prikken in haar schouder en ging naar de paters Augustijnen, die haar aanraadden met een speld tegen te prikken op de plaats waar ze die prikken voelde. Ze was kwaad toen we haar daarom uitlachten. Maar ik heb ze dan gans haar leven geweten met een speld gestoken op haar kleed en van tijd tot tijd stak ze zich daarmee in haar schouder.
2. Boerenmensen (De Scheenmaecker) die reeds voor de tweede wereldoorlog op hun goed leefden, renteniers dus, vertelden dat ze jaren tevoren op hun hof 't volgende beleefden :
De boer zijn schoonbroer ging naar de voerstal (waar de fornuizen stonden) en zag ineens twaalf ratten schoon op een rootje achter elkaar lopen. Hij ging daarvoor naar de paters, want dat was toverspel. Die zeiden dat hij ze met zijn kloef een schop moest geven. Hij heeft dat gedaan en telkens hij ze een schop wilde geven, zat er op die voet een rat. En hoe dat dan afgelopen is, heeft hij niet gezegd.

Sage verteld door Anna De Zutter op 23 oktober 1982. Ze werd geboren 1913 te Ertvelde.

Anna De Zutter

Enkele maanden na een spreekbeurt over heemkunde en bijgeloof, vertelde één van mijn toenmalige toehoorders, Beni Van de Steene uit Stoepe, mij dat hij iemand wist die van al die dingen veel af wist. Die iemand was Anna De Zutter, huisvrouw en dagbladverkoopster. Wonende dicht tegen Stoepe en feitelijk van daar afkomstig, heeft ze het beeld van de heksen aldaar (zie jaarboek 1979-80 blz. 100, 101, 109) vervuldigd en vermenselijkt. Dat M. Van de Steene niet overdreef, moge uit het volgende blijken.

De sagen zijn gedeeltelijk afkomstig van haar moeder Sofie De Roo, geboren in Ertvelde in 1888 en van haar vader De Zutter Theoduul, geboren in Oosteklo in 1887. Hij was boer.

1. En vroeger jaren, dat waren veel mensen, die hun varkens de „sessens” hadden, en de „weffelpaag” (een soort grote puisten). En hier op Stoepe was er ook ene en dat was Rozeke en daar waren de mensen ook

allemaal bang van en als ze weffelpaag of 't een of 't ander hadden, dat kwam allemaal van Rozeke. Was dat nu waar of was dat nu geen waar, maar onder andere mijn moeders moeder die woonde daar nog geen vijftig meter van, nog niet. Dat was Colette Van Hecke en die woonde in Stoepe daar aan de kapel. Ze is geboren rond 1860. En dat is gebeurd als ze jong was, in 't eerste dat ze getrouwd was, ze hadden toch al kinders. Mijn meetje was afkomstig van Kluizen. En ze hadden onder andere al een koppel viggens gekocht, allei al lopers, en die vielen altijd maar in de sessens. En ze moest naar Kluizen, naar haar thuis of naar een zuster, ze zegt „'k goa nog ne

Huis van Anna De Zutter

kiër goan kijken noar die virkes". En ze trekt de deur open en ze liggen weerom in de sessens. „Och, mijn oarme biësten" zegt ze. En ze doet de deure toe. „A Colette" zegt ze, „ès't nog nie beetre ?" En ze had het tegen niemand niet gezegd en die Roze stond achter haar rug. „Niën't" zei meetje „in maakt a moar ziëre daë van ons of zijt". Die peinsde nu natuurlijk ook dat dat van haar kwam. En dat was altijd als ze zo klapte „hiii hiiin hiii" en zo lameinen (neuten, slepend en zingend spreken) en als ze tegen mekaar klaptten, kon geen mens daar iets van verstaan, Roze met haar dochter Elodie. Die kon ook toveren, die had heel zeker overgepakt van haar moeder.

2. 'k Zal u daar eens een anekdote over vertellen. De dokter Schelfhout, van Ertvelde, die moest daar komen, dat er daar ene van de twee ziek was. En dat was daar onder andere café en aja hij steekt die deur open, en ze lagen daar te vechten met hun tweeën. Ja, zegt hij, 'k zal ik nog maar een beetje wachten en hij trok de deur toe. Daar juist voorbij, was het ook café, want vroeger jaren was het haast van huis tot huis café. Hij gaat daar binnen om een glas bier. Hij zegt „k moet daar bij Rozeke zijn en 't is daar een vechtpartij. 'k Ga maar een beetje wachten tot dat dat daar over is". Hij zit daar wat te klappen en zegt „Ja, 'k ga eens gaan kijken, of de furie daar al over is". Hij komt daar binnen. Wel, wel, wel, ge zoudt gij niet gezegd hebben, dat er daar gevochten geweest was. Ze waren daar aan het klappen tegen mekaar „ee ons moedre" en „ee ons Elodie". „Had ik het niet voor mijn ogen gezien", zei de dokter, „'k had nooit kunnen denken dat ze daar gevochten hadden".
3. Wat ze ook altijd presumeerden, kijk, lijk of gij zegt van die boeken die ze op die voute gevonden hebben, die vader had bijen. En vroeger vertelden ze altijd dat ze met bieboeken de mensen dingen konden aandoen, boeken van bieën (boeken die over bijen gingen). En hun vader was bijenhouder. En dat vertelden ze vroeger jaren dat ze u met bijenboek en met tabak en met karnemelk ook wel, als er niet een beetje zout in was, iets kunnen doen, dat werd ook verteld. Als ge nu karnemelk aan iemand gaaft, en 't was ene die u wat wilde aan doen, maar ge strooide er niet wat zout in, dat hij u ook wat kon aan doen. Maar als ge er wat zout in deed, kon hij u niets doen. Maar als ge er niets in deed en ge gaaft het hem... Kijk dat moet onder andere lijk die vent daar van Bassevelde, met zijn tabak... maar dat zegden ze altijd vroeger jaren, dat ze u met tabak veel konden aan doen. Maar als ge die karnemelk verkocht konden ze u niets doen, 't moest een gave zijn. Natuurlijk kan dat ook allemaal supersititie geweest zijn van vroeger jaren, maar nu hoort ge daar allemaal niet meer van, dat er daar iets aan gedaan wordt. En als ge tabak gaaft voor niets, dan konden ze u ook wat aan doen.
4. Awel mijn man die kon niet verdragen - ge hebt daar niet altijd erg in, ge legt uw broodmes en uw mes waar ge boter mee smeert, en als dat een keer gekruist lag, „Anna", zei hij, „ze liggen daar weer ee". Daar was hij nu zo bang van. Hij zegt „Dat brengt onheil l" En dat was ook de gezegdes van vroeger : „gekruiste messen". En 'k zeg „wat oneil zoet da brèè'n ?", zegt hij „'k è mijn moeder altijd uëren zeggen, dat da muërd ès".
5. Kijk, dan onder andere van die Fiene Piere, awel die heeft gewoond in Ertvelde aan de Stenenmolenstraat. En dat is eigenlijk juist zo een echte toverheks gelijk die, die ge ziet met hun bezemstok. Een rosse en zo een mager scherp wezen en zo met haar rug omhoog. Maar die was ook ros, die van Stoepe en ook een magere en met haar rug omhoog, maar ja dat kan nu door de ouderdom geweest zijn ee. En die (Fiene) veranderde zich altijd in een kat, zegden de mensen ee. En als er een rosse kat was, dan was het natuurlijk Fiene Piere, of er nu geen schijn of gedacht van was, dat was toch rosse Fiene. Nu, er waren daar twee mensen, vroeger jaren, 'k zeg nog allemaal tevoet, twee mensen uit de Stenenmolenstraat en die waren 's morgens vroeg, want die moesten naar Zelzate of naar 't Sas naar de fabriek gaan. En dat waren onder

Stoepe

Stoepe

Stoepe

„Mijn moeders thuis“ (Anna De Zutter)

andere metsers, die moesten natuurlijk vroeg weg, want te voet. En mijn moeders thuis dat was café. En als 't volk weg was, dat was op een maandagmorgen, schuurde mijn moeder nog. Omdat 's morgens, ze was naaister, dat ze zou kunnen beginnen naaien hebben, dat haar café proper lag. 't Was nog maar half zes in de morgen en in een keer komt er zo op die deur gevlogen en ze doet die deur open en zegt „wat ès ter ?”

„Hoe” zeggen ze, en dat waren een vader en een zoon die naar de fabriek gingen, „kijk ne kiër, 't ès een katshen meegekomen van an roste Fieëns mee ons” en dat was zo een klein katje, eentje dat verloren gelopen was allicht en mensen zien en meelopen en dat katje kwam in meetje haar huis gelopen. En moeder jaagde dat katje buiten. En ze stonden daar te zuchten en bang, aja dat was rosse Fiene die meegekomen was met hen en ze dierven niet meer voort gaan naar hun werk, zolang dat katje bij hen was. Aja dat was de superstitie van vroeger nietwaar. Er waren er daar nog die zegden dat zij de mensen wat aan deed. Maar daar heb ik toch zo veel niet horen over vertellen.

6. Zo hier op de kapoen spookte het ook altijd. Er stonden hier geen huizen. Hier stond er een huis (Anna's eigen huis) en dan aan het kerkhof stond er een huis en dan een café, waar nu Sebastiaan staat. Hier was dat een bosselken van eiken hout, wel vier struiken dik en verder stond er een sparrebosselken. En dat waren dorens en al. En hier dat pleintje, waar die Kruis Lieve Heer op staat, dat was naar de Kroonstraat, aldaar stonden ook geen huizen. Tot aan het kerkhof stonden ook geen huizen en geen lichten, dat was hier een lelijke, donkere hoek. En daar zaten er in een gracht, weggestoken, die dan een raap uitholden en daar een kaars inzetten, die ze deden branden en ze lieten die altijd over en weer gaan. En sommige mensen liepen zich daar ook van dood, dat was ook een spook dat ze zagen, dat was ook een toverij. Die Kruis Lieve Heer staat er nu zo een vijftig jaar. Ik geloof dat ze die wel gezet hebben in verband met Stoepe, zo halverwege Ertvelde en Stoepe voor de beeweg.
7. Vroeger jaren kwamen de mensen van verre, zelfs van Holland en dan kropen ze de ommevang (van de kapelletjes rond de grote kapel van Stoepe), al die kapelletjes op hun knieën. Want mijn moeders vader is nog waker geweest aan de kapel in de Stoepedagen en anders ook, dat er niets zou uitgestoken geweest zijn. Want 'k zeg, ze woonden daar aan de kapel en dat heeft mijn grootvader nog gezien 's nachts dat er daar Hollanders kwamen en van aan de kassei (baan Ertvelde - Assenede) begonnen ze te kruipen en zo kropen ze de ommevang rond op hun knieën en aan elk kapelletje lazen ze hun tientje. Veel Hollanders kwamen er daar en van hier ook. Onder andere het wijveken Staal, dat was ook afkomstig van Holland en dat was ook zo'n aardig postuur. En mijn vader had zich laten scheren, dan was mijn vader hertrouwd in mijn moeders thuis. En hij hoorde altijd maar... en dan woonde hier, juist voorbij dat café, dat was een heel klein huisje dat daar stond aan die stroom, het is nog niet zo lang afgebroken... en hij hoorde grrr grrr grrr. Hij zegt „Wat ès da ?” Maar 't was zo geweldig donker dat hij niets en zag en hij zet hem op zijn huppen. Als ge lager zijt, ziet ge meer en hij ziet daar iets kruipen en hij zegt „Wat èm ier ?” Hij had zo een zware stem. „A Tuur” zei ze, „'k ben te kik, die nen kiër den ommevang goa kruipen”. Zo van aan haar deur kroop ze de ommevang. Hij komt thuis en hij vertelde hen dat. Ha ze geloofden hem niet. Ze geloofden dat hij met vodden op gang was. Zegt hij tegen mijn moeders broer „Alga, goame langs 't stroatsen luëpen” want mijn moeders thuis was aan het straatje waar nu architect Van de Steene woont. En ze lopen langs het straatje en ze komen daar en ze komen daar aan dat boerenhof en er lag daar een grote plas water. Zeggen ze „wa zoe ze na doen ?” en ze kroop toch door die plas water voor die ommevang. En 's anderendaags kwam ze naar de winkel, ook café, bij mijn moeders thuis, en „A Farilde g'èt den ommevang gekropen ? - „Joaje 'k” zegt ze, „moar 'k zoet toch nie miër doen, want 'k woare nat toe op mijn vel”. Het was een eigenaardig postuurke, en wreed bang van de

pastoors en 't maakte ook overal kwaad van en als het dacht dat het kwaad gedaan had, ging ze direkt biechten.

8. Het kerkbestuur van Ertvelde heeft tot drie keer het Onze Lieve Vrouw beeldje, dat in een linde stond, weggehaald. Een stomme briedendrager van Assenede heeft ze daar gevonden. De helft van de kapel is Assenede. 'k Geloof dat hij daar altijd wat rustte. Dat heb ik gehoord of gelezen. En dat Lieve Vrouwe beeld dat nu in de kapel staat, stond toen in die boom. En de pastoor of de koster hebben dat beeld naar Ertvelde gehaald. En 's anderdaagsmorgens stond dat beeld daar weer. Tot drie keer toe. Dat is zeker van 1600 en... Die kapellekes zijn gebouwd in 1731. Een zekere Jan Baptist Van Kerkvoorde uit Oosteklo, een landbouwer, heeft dat geschonken omdat zijn ogen genezen waren.
9. Van de mare bereden. Mijn vader is ook zo eens van Zelzate gekomen, en in de Kasteelstraat was er een café en daar woonde Arie Van Hecke. En mijn vader was met schoenen geweest naar een kozijn van hem. Op die zaterdagavond, mijn vader was ene die ze mocht, en hij was bij Van Hecke gegaan en hij zette maar niet in (kwam niet thuis). Onder de ochtend kwam hij thuis. Mijn moeder peinsde dat hij zat zou geweest zijn, maar hij was niet zat. En hij was zo doodop. Hij zegt „Wa da'k nau tegengekommn è, da keunne 'k nie zeggen". - „O ja" zei mijn moeder „gè èt altijd wa tegengekommn" omdat hij gewoon was van onder de weg te zijn. Hij zegt „'k Kom af en 'k ga mij om een glas bier op de Katte bij van Hecke, en ze liggen daar te biljarten". Mijn vader deed ook alle spelen. Ze scheiden uit en er was daar een Westvlaanderaar en die zegt „Zoeë uèk ne kiër giën partietshen doen ?" - „Ja'm" zegt mijn vader. Ze hadden twee spelen gespeeld, en hij zegt „'k moe noar uis". Dat was zo rond een uur of elf. En hij komt in de Kasteeldreef en hij weet ineens niet meer waar hij is. En hij zegt „'k è guël den nacht gedompeld op da land, en 'k geraakten der moar nie af". En met zijn fiets, en altijd maar rond dat land gegaan, altijd maar rond. En op de duur zet hij eens een grote vloek en hij staat aan het mennegat. Hij was er uit. En hij was besmeerd, zijn broek en zijn schoenen. En hij zegt „'k Benne zuë duëdop van altijd moar te luëpen in die eirde in da mennegat moar nie vinden". Hij moest op dat land niet zijn, maar er op geraakt misleid door de donkerte. Hij dacht ook dat die Westvlaanderaar hem dat aangedaan had.
10. Mijn man heeft dat ook eens verteld van zijn zoon (uit zijn eerste huwelijk) die naar Staakskes Kermis gegaan was. En hij moest normaal ten twaalfen thuis zijn. En hij kwam ook maar in onder de ochtend. Staf stond al gereed om naar zijn werk te gaan en als hij (de zoon) thuis kwam, zegt Staf „Joëne g'èt gedoan mee uitgoan". En hij ging aan het schreien. Hij zegt „Pa, ik weette nie wa da kik gat è van den nacht, moar ik ben nie thuis gerocht, of dat al iet kloar begost te worren". Dan ineens schijnt het bekende hij ineens waar hij was. En daar zegden ze vroeger jaren tegen „van de moare bereeën". Van de alf geleid zeggen ze soms ook.
11. De karn die niet af ging. Dat heb ik ook nog horen zeggen. Maar ik weet dat mijn moeder daar een kruik met heet water in hing. Dat was als die melk niet genoeg geroeld was. En door die warmte ging het rapper. Maar vroeger staken ze dat allemaal op toveren.
12. Lijk onder andere Nand Gauw geweest, die reed met een ezeltje met garen, knopen, sajete, naalden en die kon de tandpijn aflezen. Ze moesten daar ook voor betalen. Maar de paters, als die kwamen die moesten niet betaald worden. Maar als ze gekomen zijn voor dat kind van Bassevelde regende het zweet hen af.
13. Mijn vader is ook naar de paters geweest. Onze varkens hadden altijd „koekenazen" een soort weffelpaag. Vroeger jaren peinsden ze altijd dat hen dat aangedaan werd. En hij is ook naar de paters geweest en die zegden „Kijk, we goa'me wij a poasna-

gels meegeven en hangt boven iedere deure nen poasnagel dat 't koad nie binnen keunt". Dat was boven de stallen. En wij droegen zelf ook een paasnagel. Dat was in de zijde met een kruisken op en daar was een oogje aan en zo kon dat aan een nagel boven de staldeur gehangen worden. Dat is dan toch gebeterd met die varkens. Was dat nu ook iets dat we aangedaan wierden ? Niettemin we zijn altijd nogal ongelukkig geweest met beesten.

14. Mijn moeder heeft mij nog verteld, ook van haar ouders nog, dat als men een paasnagel legde onder de stoel van iemand die iets wilde aandoen, dat die er niet meer af kon.
15. Mijn man vertelde, van de Triest afkomstig, er was daar een café van Peet de Koe-lief. En 's nachts altijd maar pinten rinkelen, stoelen verzetten, altijd maar woelen in dat café en als ze gingen kijken zagen ze niets. En toch dat altijd maar horen. Totdat hij ook naar de paters gegaan is. En die pater zegt tegen hem „Goa noar uis in pomp nen iëmer woatre, in ge kijkt in dieën iëmer woatre, in tan zilte den dienen zien, die a da oandoet". En hij was het zelf, hij zag zijn foto. En 't schijnt dat dat ook een verwoede boekenlezer was. En 't schijnt dat dat uw geest iets kan aandoen, als het slechte boeken zijn.
16. En dat is een boer die naar Gent ging. En hij zag daar grote bollen liggen, wat het feitelijk was weet ik niet, en hij vraagt aan die mens die er mee staat, op de Vrijdagsmarkt, wat dat is en die zegt „Dadde meniër, da zijn olifantsèèërs. En als ge daar drie dagen op broedt, moeten daar kleine olifantjes uit komen". Hij kocht zich zo ene en hij heeft daar drie dagen op gebroed, hij heeft zich daar zelf drie dagen op gezet, maar er is daar niets van terecht gekomen natuurlijk. En zo noemden ze hem „het olifantel" en hij is zo blijven heten. Dat is mij door mijn ouders verteld. Ik heb die vent nooit gekend, maar hij moet toch in de Fontaine gewoond hebben.
17. Eede Vet (Edward) dat was zo een wreed komieke en hij had een nieuwe panen broek aan. En hij was weg geweest en 's avonds afkomen en hij hoorde altijd maar zeggen „pakt èm, snapt èm". Wat zeerder gegaan „pakt èm, snapt èm - pakt èm, snapt èm". Op de duur liep hij „paktèm, snaptèm, paktèm, snaptèm, paktèm, snaptèm..." En hij zegt „wad ès da na" en hij stopt, blijft staan en keek achterop en zag niemand, maar ja 't was ook al donker. En wat gewacht en hij zag niemand. En dan schoot hij in een lach, 't was zijn nieuwe broek die altijd maar tegen elkaar kreuzelde (de ribbeltjes van de broekspijpen). Panen is geribd fuweel.
18. Wachtebeke-jaarmarkt was de feestdag voor de boeren in Ertvelde en werd daar wreed gevierd.
19. Vroeger bij een begrafenis droegen ze die mensen op een berrie, vier boerenzoons. Ofwel als het een boer was, werden die op een wagen vervoerd met sro gedekt, als hij een wagen had. En aan het hekken lag er een kruiske van stro met een steen op, dat er daar een lijk was.

EVERGEM

Sagen verteld door Jozef Criel (geboren 1889 te Evergem) in het Godshuis De Mey op donderdag 11 november 1982.

Jozef Criel

1. Op een hof in Kerkbrugge, liepen de paarden los en zweetten. En er zaten twee raven op de dikke vierkante hekstijlen. Een knecht had en berenvel en werd verdacht. Ze stuurden hem naar Lovendegem wel drie, vier uren ver. Ze stookten de oven heet en smeten er het vel in. Nog geen half uur later was hij daar en hij trok het er uit.
2. In Kerkbrugge was er een wal langs de straat, en daar zat een watergeest in (naam onbekend). En als ge er 's nachts voorbijging dan smeed hij de mensen in het water. De mensen waren er schoaj (bang) van en ze dierven 's avonds niet op straat gaan.
3. De grootvader van mijn vader had land in Kerkbrugge, en daar liep een wegelke over. En hij had de mensen al verboden daar over te gaan. Hij was daar aan het maaïen en er kwam toch nog een vrouw over en hij

maaïde door haar benen. „Da zild a beklagen“, zei ze en hij heeft geen gezond uur meer gehad.

(Vergelijk dit met dezelfde sage verteld door Jozefs zuster Marie-Louise Criel).

Sagen verteld op maandag 8 november 1982 door Marie-Louise Criel, geboren in 1894 te Evergem.

Mevrouw Van den Hende-Criel, moeder van ons medelid Stefaan Van den Hende is altijd huisvrouw geweest. Haar vader was Felix Criel uit een gezin van elf kinderen. Zijn ouders waren boeren, maar zijn vader was ook nog onderwijzer. Felix was geboren in Evergem in 1862 en zijn vrouw Rosalie De Pauw, van Doornzele, werd geboren in 1865. De sagen verteld door mevrouw Criel heeft ze gehoord van haar moeder, maar zijn gebeurd op het hof van haar vader. Moeder en vader waren trouwens geburen in hun jeugd. Alles speelt zich af in de Doornzelestraat rond 1880, voor dat Felix en Rosalie trouwden in 1886.

1. De Hellewagen.

Ja, de hellewagen ! De hellewagen, den dienen arriveerden altijd 's avonds als 't donker was en de mensen die waren daar altijd op voorbereid, dat ze dat gingen horen. En ze hoorden hem van ver komen en er was niemand die dierf gaan kijken. En er moet toch iemand geweest zijn, die het gezien heeft. Dat was een grote, lange wagen waar er enige mannen op zaten, met vier paarden bespannen en die hadden bellen aan. En die reed over en weer in de Doornzelestraat. En er was niemand die dierf gaan kijken. En verder heb ik er niets meer van gehoord, dat er daar iets van gekomen is. Er zaten een man of drie op. Die mensen woonden op lange hoven, ver van de straat, zo die kwamen op straat niet.

2. Maar op het hof van mijn vader, daar is eigenlijk iets gebeurd. Mijn vaders vader was schoolmeester. Ze hadden een knecht ook, ze waren nochtans met een groot gezin. Maar grootvader, als meester op Doornzele, trok zich van de boerderij niet veel aan. Ze verkochten boter en melk op hun hof. En er was een vrouw, van de straat daar, die alle dagen om een liter melk kwam. Ze gaven die vrouw haar melk. Dat was een arme vrouw en ze kreeg die voor niets. Maar die knecht die sliep boven de stallen,

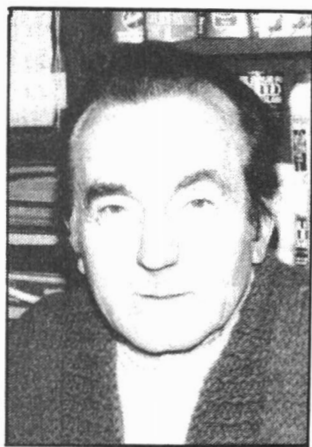
gelijk het vroeger de gewoonte was. Dat was een slaapkamer, een kluize genoemd. En die hoorde 's nachts in de stallen altijd die beesten springen en lawijt, en die ketens rammelen en hij was bang. En hij vertelde dat tegen meester Criel, maar die dierf ook niet gaan kijken. Maar die knecht heeft zich toch eens geaventuurd, voor al buiten door dat sleutelgat te gaan kijken van die stal. En hij zag een begijn, een begijnekap met een grote stok op die beesten slaan. Hij zag dat. En hij trok de deur open. Hij kon dat zo niet zien (niet verdragen ?). En die begijn komt naar hem gesprongen en ze heeft hem afgeranseld dat hij bleef liggen. En 's morgens vertelde hij dat tegen de meester en die zei „'t en kan toch nie blijven duren“. Hij ging naar de paters in Gent. En die zegden wat ze gingen doen, maar zo nauw kan ik dat toch ook allemaal niet meer vertellen. „Verkuëpte gij woaren op 't of uëk oan menschen ?“ - „Ja'm“, zei de meester, „oan een vrouë, die alle daugen om eur literken melk komt, een oarme vrouë en ik geef“ ekik eur dadde“. - „Ge meugt doar giën melk ne miër oan geven“ zei de pater. Die vrouw die kwam dan om haar melk en meester Criel zei dat ze het niet meer mochten doen. En ze maakte haar kwaad, en 't daags naardien kwam ze terug om melk. En meester stond t'einden zijn hof, gras te maaïen en ze kwam hem zeggen, dat hij haar melk moest geven. „'k En magge niet“, zei hij, „in 'k en zalt nie doen uëk“. En ze kwam altijd voetje voor voetje zo naar hem, totdat ze voor zijn zeis stond. „Verdondeleingen“, zei hij, „ge moet ier weg goan of ik zal in aa voeten moaën“. En ze kwam altijd maar voort en hij maaide voort en hij maaide voor op haar voeten te zijn, maar dat was daar onder, onder haar voeten. „Da zilde bekuëpen“, zei ze. En ze is weggegaan en ze hebben ze niet meer gezien. Zo de meester heeft dat verteld aan die paters. En ze hebben dat verder onderzocht en de pastoor van Evergem, die wist dat ook en die (heks) ging naar de mis, alle zondagen. Maar die tijd is dat opgekomen, van 't lang evangelie achter de mis te lezen. En de paters zegden tegen hem dat hij zijn boek niet mocht toedoen, als hij gedaan had. De pastoor had de mis gedaan en achter de mis las hij zijn evangelie, lijk hij gewend was, maar hij moest zijn evangelieboek laten openliggen. Zo de mensen waren allemaal uit de kerk, maar die vrouw bleef zitten. Zeggen ze tegen haar „De messe es gedoan, ik moe de kirke sluiten“. Zegt de koster, „ge moet buiten goan“. „Oas ge dienen boek gintre goa toe doen“ zei ze. En ze deden dat boek toe en ze ging weg. En dan hebben ze dat onderzocht en ze zijn gekomen in dat huizeken van die vrouw en ze hebben daar een heleboel boeken buiten gebracht, op een hoop geleid en in brand gestoken. En die vrouw heeft daar liggen kruipen en liggen krinkelen en liggen roepen en schremen, maar de boeken werden verbrand. De pastoor van Evergem heeft dat gedaan. En ik vertelde dat eens aan meneer Perqui en hij lachte daar eens om en 'k zei „'k Keunne toch moar zeggen, 't giën da'k uëren zeggen è“. Van mijn moeder. Zo dat was toch een feit dat bestaan had. Dat was gebeurd. Nadien hebben ze daar niet meer van gehoord. 't Was gedaan. Haar boeken waren verbrand ; 't schijnt dat haar macht in haar boeken zat. (In verband hiermee zie ook het verhaal van Jef Criel, broer van de vertelster).

3. Van den elf verleid.

Mensen die ergens naar toe geweest waren. En die zegden „'t Wordt te laat, we moeten maken dat we thuis zijn“. En dat ze op weg waren en dat ze hun huis niet vonden en dat ze op de duur zegden „Alleï, waar benne'k ier nau ?“. Dat ze niet wisten waar naar toe, voor of achteruit en dat ze niet wisten waar ze stonden, dat ze van den elf verleid waren. Dat is nog van Evergem.

HANSBEKE

Sage verteld door M. Irené Frodure, geboren te Hansbeke. Opgetekend 14.2.1981.

Medelid
Irené Frodure

Als ik jong was, zegden ze ons dat we 's nachts niet in de velden of in het bos mochten lopen, want dat er reuzen rondliepen. We besloten dat we die ook wel eens wilden zien, maar we konden niet weg want we moesten vroeg gaan slapen. Op een keer was vader toch in slaap gevallen, en we muisten er met ons vieren van onder, mijn broers en ik. We hebben twee avonden gezocht en niets gezien. De derde avond, gingen we in een slag en zagen iets groot en onherkenbaars bewegen. De maan scheen, maar we konden niet zien wat het was, geen mens, geen koe...

Ik was de jongste, werd bang en wilde er van onder, maar mijn broers hielden mij tegen. Dichterbij gekomen zagen we dat het een man was met een zestal schoven graan op zijn hoofd. Het was oogsttijd en de schoven stonden met zes of acht tegen elkaar gestuikt en waren samengebonden met een wrong stro onder de aren. Als de oogst van een klein boerken mislukt was, ging hij graan stelen op de akkers om zijn beestjes niet te moeten dood doen. Hij

zette zich dan onder zo'n stuik, stelde zich recht en sloeg met zijn twee armen de schoven opzij dat hij kon zien. Met die schoven op zijn kop werd hij gerust een halve meter of meer groter, vandaar dat de mensen van reuzen spraken.

HASSELT

Sage verteld door Roger De Croppe op 16/6/82. Deze werd hem verteld op 15/6/'82 door zijn moeder Thoelen Maria, geboren te Hasselt op 23/10/1920.

De vertelster wist niet of dit soms al eens ergens gepubliceerd was, maar zij had het horen vertellen.

De oorsprong van de naam „Trekschuren“ (gehucht van Hasselt).

Dat ging over een boer, die zoveel graan had, dat het in zijn schuur niet kon en hij zat zich af te vragen „wat moet ik er mee doen ?“. En zijn schuur was dus te klein. Als hij thuis komt van de akker, loopt er een schone zwart geklede heer aan die schuur. Dus die zegt tegen hem „Ge hebt een probleem met uw schuur, maar wij gaan dat voor u oplossen. 't Enige dat we vragen dat is uw ziel en morgen zal uw schuur recht staan voor het eerste kraaien van de haan“. Ja, goed, ze komen overeen en de zwarte verdwijnt. De boer gaat in huis. Na een tijdje vraagt hij zich af, „wat heb ik nu gedaan ?“ Hij zit te tobben. Als de boerin uit de stal komt vraagt ze „vent, wat scheelt er ?“. Die legt dat uit, en de boerin antwoordt „we zullen dat wel oplossen“. En 's nachts staat ze op en ze ziet allemaal kleine zwarte mannekes, die aan het werken zijn, gelijk mieren en 't gaat vooruit. Ze blijft de zaak in de gaten houden en op 't moment dat ze de laatste pan gaan leggen ongeveer, bootst ze 't geluid na van een kraaiende haan en hun haan verschiet en begint ook te kraaien en de laatste pan lag er niet op. 't Kontrakt was niet volbracht, de schuur was niet af. En de boer legde zelf de laatste pan, maar hij kon ze niet op haar plaats houden, ze viel er altijd af. En in die schuur, vermits dat ze dus niet dicht is, trekt het er altijd (tocht).

KALKEN

Sage verteld door Mevrouw Annie Coussé huisvrouw, geboren te Kalken 1939, verteld 27/4/1981.

Annie Coussé

Als moeder en vader gingen kaarten naar de herberg, is het eens gebeurd dat één der kaarters zijn kaarten liet vallen en toen hij ze op raapte, zag hij dat één der kaarters bokkepoten had, zo dat was de duivel.

KOEWACHT

Sagen verteld door Mevrouw Jozefien Van Hecke, ° 1897 te Koewacht Nederland. Verteld 12/10/1981.

Jozefien Van Hecke

De sagen 1-3-4-5-7-8 werden verteld door haar moeder Marie Picavet ° 1874 te Koewacht, Nederland.

1. Wat dat mijn moeder mij verteld heeft van haar thuis. Mijn moeder, die waren hoeveel, hun viere, één jongen en drie meisjes. De zoon was nog maar 21 jaar en die trouwde. Ze moesten een knecht huren. Die kwam van de boerderij van Poppe in België. Maar die moest daar weg omdat ze zoveel mankementen hadden van hem. Maar bij mijn moeders thuis wisten ze daar niets van. Maar hij heeft dan toch achteraf verteld waarom hij bij Poppe's weg moest. Hij was hij daar bij hen (bij moeder). Dat was in het achterjaar, september-oktober, dan waren de appels en peren allemaal rijp. Maar mijn grootmoeder zei tegen haar twee dochters „Maar wat is dat daar, er is daar iemand die al mijn appels aftrekt en er een echte moutersnest van maakt (dit wil zeggen al de afgetrokken appels en peren weggestoken in het stro)”. En ze

zeft tegen haar oudste, mijn moeder, „Wacht 'k zal een keer opstaan”. De knecht moest al om drie uur opstaan om de twee paarden eten te geven, om hun maag leeg

te hebben tegen ten zessen. Meetje zegt „Motverdikke“, maar ze had niets gezegd tegen haar dochters en ze was opgestaan tegen dat hij de paarden eten moest geven. Meetje had haar op de dorsvloer weggestoken, achter de wanmolen. En meneer zag ze binnenkomen. De krib was achter de deur van die twee paarden en hij moest op de dorsvloer komen om ze eten te geven. En meetje zat hem af te kijken. Hij smeet een grote vloek uit en die merrie viel omver. En de jaarling gaf hij eten en de merrie kreeg niets. En meetje vluchtte nadat hij terug gaan slapen was voor een uur of twee. Ze maakte mijn moeder wakker en ze zei „Marie, allei, na moette ne kiër komen kijken. Na è'k iets meegemaakt“. En ze vertelde dat en ze zei „Ge moet è'm uèk goan allen, ij moet meekommen, wa da 't ij doar gedoan eet“. Mijn moeder pakte een wrong stro en ze wreef over het paard zijn pens en er gebeurde niets. Hij (de knecht) kwam in de stal, en mijn moeder zei tegen hem „Gij èt da peird doen vallen en gij moet et wedrom op doen staan“. En hij gaat naar dat paard zijn kop en hij zegt er iets tegen, mijn moeder verstond niet wat, en dat paard keek naar hem en sprong op. En dan moest ze er mee gaan ploegen (met de knecht). „Maar“, vertelde mijn moeder „kijk, kon hij nu één snee goed rijden, maar geen ene“. En mijn moeder ploegde dan zelf. „Marie“, zei hij, „weette gij nie wie da d'opperste uit d'hel is ?“ - „Banië'k“ - „Pluto“ zegt hij, en dan „Moette gij da zwart duësken van mij nie kuëpen, tan keunde zuëveele azzekik“. - „Baniëne'k, 'k moe anen bucht nie èn“. Maar moeder werd er op de duur bang van. En ze hebben hem buiten gekregen langs mijn moeders broer, omdat die hem meer geld beloofde. Moeders moeder is dan naar de paters in Dendermonde gegaan. „Na woare'k zuë schoaj“ zei moeders moeder, want ze zag Jakob, die bij hen knecht geweest was. Daar heeft ze dan brood en zout meegekregen en is ze gezegend en dan was het gedaan.

2. Bij mijn thuis in de Karnemelkpolder heb ik dat ook ondervonden. Dat was een kalf, een schoon. Dat hoorden ze huilen tot in de Hoek. Dat lag uitgestrekt. Ik voerde dat kalf. Dat kreeg half water, half zoete melk. Dat stond niet meer op. Moeder zegt „We zamme moar de slachter de nek loaten afsnèën“. De slachter kwam en zei „Bezinne, 'k zoe da moar nie doen. Goa naer de poaters in Dermonde“. En mijn moeder heeft dat gedaan. Ze kwam bij de paters in Dendermonde en ze zei dat. Ze zegden „Gij loat veele anen dam (hekken) open staan in ezuë kommen z'op anen of“. 't Kalf was nog niet genezen. Die pater zei „Of ge 't moar mee nen twijndroad afspant, ze keunnen d'r nie miër op“. Hij had zout en brood meegegeven. „Ge moe da tesamen in die melk brokken“. Dat beest kon zo nog niet trekken. Ik stak mijn hand in de emmer en zo met die brokken stak ik mijn hand in die muil en zo kon dat beest dat inslikken. En de negende dag sprong het op en 't was gedaan en we hebben nooit niets meer gezien. De negende dag moest het of dood zijn of levend blijven.
3. Waar dat het ook altijd spookte dat was aan de Rode Sluis in de polder (Karnemelkpolder). Moeder haar thuis lagen daar met veel land. Ze dierven daar niet blijven als de zon af was, want dan was er daar altijd iemand te zien en die zei „Goade mee mee mij, want adde de sleutel uit dienen liëw zijn muile keunt trekken, tan krijgde gij nen giëlen koeffer mee geld“. (Vergelijk de sage verteld door Maurice Creve in het jaarboek 1977 „De Legende van de Ronduite“. Het land aan de Rode Sluis is de Ronduite).
4. Er was een oom van mij, die met hun drieën op Kouden Borm waren op de kermis. Ze gingen er naar toe. De ene was van Stekene, da andere van Holland, de derde, mijn oom van Koewacht. 't Was Lateur van Stekene die dat deed. Hij zegt tegen die drie kerels „Ge keunt nie miër (bijtijds) noar uis, moar oe zoede noar uis willen ? Over hagen of kanten of deur hagen of kanten ?“ En ze moesten zijn slippen vast houden. Als oom thuis kwam, hoorde zijn moeder het normaal altijd, maar deze keer niet. En de andere, die was ook thuis gekomen, maar direkt in zijn bed gekropen, die was er half aan. Zijn moeder zei „Wat is er gebeurd ?“ Maar Lateur had ge-

zegd, als ge daar iets durft over zeggen, breek ik één voor één uw nek. En die had dat toch verteld en onmiddellijk stond Lateur aan zijn bed. Maar die jongen zijn moeder had een paternoster aan zijn bed gehangen en Lateur kon niets doen. En die

5. Er was daar een jongen die vertelde een keer zei mijn moeder :
Vannacht moeten we naar een feestje, om 12 uur begint dat en er wordt gedanst, gezongen en muziek gespeeld en met de hoed rondgegaan voor de muzikanten en ge krijgt er zo veel halve kluiten bij. Maar als 12 uur gepasseerd was, zat hij in een tronk met zijn zakken vol paardestront.
6. In ons straat die deed dat ook. Er was daar een boer. Mijn moeder zei „Godverdimme, alle dagen komt ij ier veurbij om negen uren mee zijn foaze op, waar moet die altijd noartoe ?” Die had een gans huishouden met kinders, acht of negen. Hij was niet thuis, die kinders waren gaan slapen, de beesten stonden in de stal. Ze hoorden lawaai, ze stonden op en de beesten waren allemaal buiten op ‘t gras. „Hoe komt da ?” zeiden die kinders. Maar hij zat met slechte boeken. En de pastoor is gekomen „Allei Piet, die boeken moeten weg, die moeten verbrand worden”. Dat is gebeurd, wij hebben Piet niet meer zien optrekken op negen uur en ‘t was gedaan. Die boer heeft niet lang meer geleefd. Die ging vast met ‘t kwaad om.
7. Mijn moeder vertelde van een vrouw van Sint Janssteen en die had een kind met een waterhoofd. En er kwam ook een vrouw die dat kind verzorgde, maar ze heeft het naar de duivel geholpen.
8. Bij Poppe, heeft Jakob verteld. Dat vrouwke daar, zei hij, heb ik menige keren uren aan haar karn laten draaien, dat ze geen boter kon krijgen. En ze hadden daar ook het ene ongeluk na het andere. Mijn moeder zei dat hij kon eten voor drie man. Hij had nooit genoeg. Hij zei tegen mijn moeder „Wij krijgen mets uëk zwiëpslagen, wij moeme doen, wa dan z’ons zeggen”.
9. Dat heb ik ook nog horen zeggen, dat de pastoor de wind kan verzetten. Want er was een brand en gelukkig dat de pastoor er was of gans de bazaar was afgebrand. (Dit houdt waarschijnlijk verband met het verhaal van Mevr. Bertha Creve over Wachtebeke-Overslag).

Sage verteld door meester Bracke in de eerste week van september 1981. (° 1932).

De man van een tante van de Koewacht was een stroper. Hij was van niets bang. Maar op een nacht heeft hij een man zien liggen met armen en benen gespreid. Er zat een kat op zijn kop en er zat er ook een op elke hand en op elke voet. Dan heeft hij schrik gekregen en is hij naar huis gelopen.

Sagen verteld door Stefaan De Vuyst, geboren rond 1930 te Nazareth en meestergast bij Sidmar.

Deze worden enkel verteld om het verschil aan te tonen tussen sagen uit eerste en tweede hand. Zij zijn namelijk uit eerste hand terug te vinden bij de sagen van Jozefien Van Hecke (moeder van M. De Vuyst) hierboven.

1. Er was een knecht in dienst bij moeder, en hij vloekte op een paard en dat viel neer. Maar iemand had dat gezien en die ging naar die knecht en zei dat hij dat paard moest recht helpen. En die knecht ging naar dat paard en fezelde iets in het oor en ‘t paard sprong terug recht.
2. ‘t Was kermis en een paar boerenjongens wilden naar huis. Iemand bood hen aan hen naar huis te brengen, zeggend „naar huis vliegen over of door d’hage”. Ze

moesten zijn slippen nemen en waren onverwacht vroeg thuis. Ze mochten niets zeggen van die tovenaars of hij zou hen de nek gebroken hebben. De vriend van de twee broers lag vol schrammen ziek in bed. Hij vertelde het toch en op één, twee, drie stond die vent voor het bed, maar er hing een kruis en zo gebeurde er niets.

LEFFINGE

Sage verteld door een 80-jarig vrouwtje uit de omstreken van Oostende op 2/8/82.

Met verlof in Oostende, reed ik rond met de fiets op verkenning in de kleine dorpjes en gehuchtjes en door de wijde polders, op zoek naar viswaters en kalleboutsen.

Daarbij kwam ik eens voorbij een oud laagliggend huisje even buiten het dorp, dat een herbergje bleek te zijn. Het huisje werd gebouwd door de vader van de huidige bewoonster rond 1863 en het was al meer dan honderd jaar herberg. Dit leek een gedroomde plaats om misschien nog een sage op te pikken en dit was het gevolg :

1. Echt gezien ! Mijn broere is getrouwd (rond 1930). Zijn vrouw ging naar een kaartlegster. Ze kon het zelf ook wat. Ze had dat gezegd tegen mij dat ze naar Marianne ging, aan Petit Paris (stukje in het centrum van Oostende). De maandag ging mijn broere naar Brugge om beesten te kopen. En ik ging altijd naar de beenhouwerij om te helpen. Hij kwam van de trein om zijn velo, maar hij geraakte niet thuis. Hij geraakte niet vooruit of achteruit. Hij kwam thuis. „A, zië do ?” (A, zijt ge daar ?) ‘t Was al avond, maar de trein ten tweeën. „’k Moen giën eten èn, banènk, banènk. ‘t Kan ne miër zien. ‘k Go mien upangen”. En hij zei dat hij geen pint gedronken had, wat hij anders wel dierf. Hij pakt mijn kousen die aan de „minneseere” (stoof) hingen en hij deed ze rond zijn nek. „’k Go mien versmooren”. ‘k Zag dat dat gemeend was en ‘k stak alle messen weg. „’k Zien weg”, en hij liep naar de zee en ik daar achter en ‘k liet al de deuren open. ‘k Bracht hem weer naar huis. Die nacht was hij zichzelf geen meester. ‘k Liep tegenover de deur, dat was een schilder. ‘k Zeg „Telefoneerd e kè nor us” (Telefoneer eens naar huis), dat ik met hem geen weg kon. Zijn vrouw was hier bij ons en ze kwam terug met de fiets. „’t Is Marianne die werkt”, zegt ze. „Horkt ekè, go mee nor de pastre”. (Hoor eens, ga mee naar de pastoor). ‘s Nachts. Hij zat al in zijn bed, hij is opgestaan in zijn pyjama. En ze heeft dan verteld en ik zo (met de vingers aan de oren). Mijn vader was meegekomen en is bij mijn broere gebleven. En de pastoor zei dan „Je moe gi olle twè morgen no de kerke kommn”. We gingen naar huis en als we thuis kwamen, mijn broere was kalme in zijn bedde. De paster heeft veele macht en da’s een lastig werk, ze werken tegen den duivel en ze zweten. Nu dat was gerust en vader weere naar huis. De volgende dag zijn mijn broere en zijn vrouw dan naar de kerke geweest. „Wa èdde moeten doen ?”, en op ‘t einde van de misse hebben ze ‘t laatste evangelie moeten luidop lezen. En nadien moest hij in zijn bedde, hij was versleten (suf) en ‘s woensdags begon dat te beteren.

Als de paster zijn studies doet, moet hij leren voor tegen den duvel. Dat is allemaal gekomen doordat ze op een foto van mijn broer gewerkt hebben. ‘t Is nog niet te best van uw foto aan iemand te geven, want ze kunnen er op werken. Ze (de waarzegster) heeft dan die kaarten moeten verbranden. Ze heeft dan nog voorspeld dat er ruzie ging komen en er eerst een kleine en dan een oude ging sterven en dat ‘t eerste kind ging sterven en ‘t is uitgekomen ook.

‘k Heb dat allemaal verteld aan een paster en die zei „Dat bestaat wel”. Achter de oorlog ‘14-’18 is dat achter gebleven, omdat ze te veel werk hadden met de heropbouw. Voor de oorlog waren ze dom, nu weten ze meer.

Mijn vader was een „kleengebruiker” met drieënhalve gemeten en hij was beenhouwer ook.

2. Deze sage werd verteld op zondag 1/8/1982.

- Weet ge nog iets van vroeger over spoken of bijgeloof dat uw vader vertelde ?
- 't Was hier al van 't Fleriskot. Ze vertelden niets anders. 'k Zal er u eens een paar van vertellen :.
 - * als de meiden naar de mis wilden gaan, geraakte het werk nooit af (door Fleris), maar als ze naar de kermis wilden gaan, dan was 't zeer vlug gedaan. Dan zouden er vier paarden gestaan hebben in de stal, in plaats van drie en ook een koe bij.
 - * ze hebben hem (Fleris) dan naar 't voorste van 't hof verbannen en elk jaar komt hij een luizensprong nader.
 - * wie Fleris was ? Een geest ! Hoe kon hij anders een paard er bij zetten.

(Voor het volledige verhaal over Fleris, zie hiernavolgende sage overgenomen uit „Rond de Heerd” van 1888, jaargang XXIII, blz. 196-198. Ze werd ons bezorgd door de heer Julien Beyen uit Oostende).

De vertelster vond ook dat de Duitsers (schapers) die gerief kwamen verkopen van deur tot deur voor '14-'18, bijzondere krachten hadden, want voor wat de ene verkocht, kwam het jaar nadien een andere het geld ophalen, dus moesten ze wel goed georganiseerd zijn.

Deze sage werd reeds gepubliceerd . Ze werd ons bezorgd door Julien Beyen uit Oostende. Ze is hier opgenomen als illustratie bij de vertellingen van het 80-jarige vrouwtje.

Fleris.

't Fleriskot, dat is de name van eene hofstede die te Leffinghe staat. Eertijds, zoo vertelt het volk, behoorde deze hofstede aan de Tempeliers toe. Zij was veel groter dan nu, ja eene der grootste pachthoeven van de streke. Al in de grond delvende, heeft men over een dertigtal jaren, de grondvesten tegengekomen van verscheidene pilaren, alsook van eenen muur die wel twee stappen breed was en hard gelijk arduin. Bij het volk wordt ook verteld, dat er van het Fleriskot een onderaardse gang liep naar het „Tempelhof” te Slijpe, en van daar voort naar den „Duivelstorre” te Nieuwpoort.

Op 't Fleriskot woonde er over meer dan 250 jaar een boer, die goddeloos was, een nietwaard van de ergste sorte. De gebeurs zeiden dat het 'n ware duivel van 'nen boer was !!!... Iedereen was ervan benauwd en schuwde hem zoo veel hij kon. Het werkvolk, dat op zijn hofstede wrocht, en behandelde hij ook niet zachtjes. Voor een niet begon hij te vloeken en te tieren, te schelden en te verwenschen. Als hij ievers uit geweest en 's nachts late thuis gekomen was, en dat hij dan 's morgens opstond met een hoofd gelijk een ijzeren pot, hadden de knechten en meiden schromelijk te lijden, en moesten zottigheden hooren bij de voere. Dat stak de knechten en meiden geweldig tegen, en 't kwam zoo verre dat hij geen knechten noch meiden op zijn hof meer kon houden.

Op zekeren morgen, dat zijn laatst gehuurden knecht er insgelijks van deure ging, schoot hij in een gloeiende gramschap, en riep uit : „Ik en wil en zal eenen knecht huren, al moest hij uit de helle komen !”. En inderdaad, nauwelijks had hij deze woorden gesproken, of een nieuwe knecht trad zijn huis binnen en hij huurde hem seffens. Die nieuwe knecht was een streusche en felle kerel ; hij kon zoo veel werken als drie. 't Was hem al gelijk wat werk hij te verrichten had. Moest hij meid spelen, het huis helpen schuren en water bijhalen, hij deed het met de meeste blijdszaamheid van de wereld. Sedert dat die nieuwe knecht op 't hof was, ging alles beter dan te vooren. De boer zelf was veel stiller van manieren geworden ; hij tierde en moorelde alzoop op zijn volk niet meer, en was tevreden dat hij nu meiden en knechten kon houden.

Een dingen viel aardig, en dat was als Fleris, zoo de name van den knecht dien de boer uit de helle geroepen had, wist dat de meiden gereedschap mieken om te biechte te gaan, hij geen hand wilde toesteken opdat hun werk wat eerder zou afgedaan zijn. Zelfs gebeurde het geheel dikwijls dat hij hun werk zoodanig vernestelde, dat zij nooit nievers

waren. Alzoo, wanneer zij in 't schuren waren, bleef de vloer altoos even vuil, hoe hard zij er ook op vreven en hoeveel water zij erop gooten. Waren zij aan 't keernen en haastten zij hen om naar de kerke te kunnen gaan, 't was geen gedacht dat zij konden boter krijgen. Het gebeurde dat zij hun werk lieten liggen, en zoo meteen vertrokken kerkewaarts. Wilt gij weten wat Fleris toen uitvond ? Hij ontfutselde onderwege hun schorten, of trok hunne mutsen af en wierp ze in een of ander leike ; wilden zij er achterloopen, ze mochten. Zij zeiden onder malkander : „Dat is Fleris die met den duivel omgaat, die ons die poetsen bakt”.

Maar gelijk zij Fleris nievers omtrent hen zagen, zoo durfden zij hem er niet over beschuldigen, nog te meer, dat zij in hun herte van hem benauwd en straf benauwd waren. Maar was er kwestie van naar eene kermis te gaan, alsdan was Fleris welgezind ; hij hielp de meiden in hun werk, en in één, twee, drie 't was effen en klaar.

Fleris was voor de leute, en voor alle slach van leute. Hoe meer de meiden dansten en sprongen, hoe langer zij 's nachts wegbleven, hoe liever hij het had.

Fleris kon hem ook in peerd veranderen. Was er een peerd ziek, men riep Fleris, en seffens kwam hij afgespotterd en liet hem gewillig inspannen en deed zoo veel werk of drie peerden. Opdat hij alzoo wel zou gewrocht hebben, moest men een rechtschen knoop in zijnen steert leggen. Was het een linksche knoop, hij schudde het gareel van zijnen nekke en liep ter deuren uit, en op werken was er niet te peinzen.

Fleris was preusch met zijne reuzenmacht en zijne wondere bekwaamheid om alle slach van werken te verrichten. Hij toogde geern wie hij was en wat hij kon.

Op zekeren avond na het eten, zeide hij tot de knechten en meiden van 't hof : „Ge gaat 'nen keer wat zien”, en hij stapte naar de hooge bergscheure die met strooi gedekt was, en in een oogpink zat hij op het dak, en het strooi vloog in de lucht, en de kepers, latten en gebindten het vloog al meê, en geheel de kappe, die ijselijke groote kappe was er van deure, zonder dat er nog iets van overbleef.

De boer riep en tierde op Fleris dat hij zou opgehouden hebben maar 't en kon niet baten ; hij sprak hem de schoonste woorden van de wereld dat hij geheel zijne schuur aan den hals niet zou geholpen hebben, even vruchteloos. Wat nu het wonderbaarste van al was, wanneer boer en knechten en meiden 's anderdays 's nuchtends opstonden, 't was dat Fleris weer de afgesmeten schuur hersteld en gedekt had, en dat zoo nauwkeuriglijk, dat er geen strooitje van het dak vernesteld en anders lag als te vooren.

Fleris speelde nog andere zotte perten. De boer wierd eindelijk schroomlijk verlegen met Fleris. Hem wegzenden en dorst hij niet, hem berispen ook niet, want hij vreesde zijn kwaadheid in te loopen, en op de eene of andere wijs diere te moeten betalen de woorden, die hij hem zou miszeid hebben. Hij wist dat Fleris met den duivel omging, ja misschien de duivel in persoon was.

Er bleef maar één middel over om hem te kunnen verjagen, en 't was van naar den pastoor te gaan en hem geheel de zake voor ogen te leggen.

Zoo dan hij trok op rechte naar de pastorie, en deed daar uiteen wat er op zijn hof omging en welken knecht hij in zijnen dienst had, en smeekte de pastoor om raad. „Een raad”, zoo sprak de pastoor, „die u gelukken zal, is de volgende doe 't avond look in de pap die gij uwen knecht zult voorenzetten. Hij zal ervan proeven en dan onmiddellijk opstaan en vertrekken”. De boer, thuis gekomen, deed wat de pastoor gezeid had, en inderdaad, pas had Fleris zijne lippen aan de pap gesteken, of hij verliet de tafel en ging ter deuren uit, al zeggende :

Pap en look !

Fleris vertrekt,
en het geluk ook.

Sedert dien en zag men hem niet meer op het hof. Maar 't eene ongeluk na het andere kwam den boer beproeven : ziekten onder de beesten, ziekten onder de mensen, tegenslag van vruchten, in één woord, 't ging er langen tijd zeer mikraas. Fleris de helsche too-vergeest, is verdwenen, maar zijn name is gebleven.

De hofstede, waar hij zoo veel perten speelde, heet thans nog het „Fleriskot”.

H. Claeys, Rond den Heerd, XXIII (1888), 196-198.

LIMBURG : OPHOVEN-ILLEKOVEN

Sagen opgetekend 19/8/1981, verteld door M. Winand Timmermans ° 1899 te Ophoven (Limb.).

1. Bij ons, achter, was er een grote boerderij. Die knecht zou graag naar de kermis gaan te Aldeneik. Maar die boer zei zo „Ge moet eerst zorgen voor fagge (strooisel) voor in de koestal (voor onder de beesten te leggen)”. („Fagge” was droog gras en heide dat buiten op het veld stond en dat werd gekapt met een hak.) Die knecht had in een soeëts (een holle tronk) een ketting liggen, en daar kon hij alles mee doen. Hij zette zich neer langs de gracht (zonder de ketting) en hij klopte beurtelings links en rechts op zijn knieën met zijn handen en die faggen die vlogen op hopen, zodat hij direkt geladen was. Dit werd mij verteld door mijn vader Jacobus ° 1861 te Ophoven. Vader heeft die knecht gekend. Dit is gebeurd rond 1876. Die knecht ging dan naar de kermis. En 's anderendaags heeft hij die boer verteld dat hij, de boer, die ketting moest gaan halen in die soeëts. Dan zou die knecht gelukkig zijn, want dan was hij van alles van af.
2. Hier lag de grote baan en daar lag een oude villa onbewoond aan de Toernebiet te Lanaken. En als de jongens terugkwamen van de kermis van Rijkem en Neerharen, sprong de weerwolf op hun rug en liet zich dragen tot aan Smeermaas, 1 kilometer ver en ineens was hij dan verdwenen. Dat heeft lang geduurd. Jean Aben, een sterke vent, zei „Ik zal de weerwolf vangen”. 's Anderendaagsavonds zette Joke Waele zich achter een eikeboom en Jean vier, vijf bomen verder aan de andere kant en ze wachtten maar af. De weerwolf kwam van over 't veld en sprong De Waele in de hals. Dus dertig meter stond Jean Aben met zijn stok en die ving hem daar. Hij

Winand Timmermans en Beatrix Maria Leenders

begon hem te slaan en de weerwolf riep „Jean shee oot, du sleepest mich dooëd“. En 't was een vrouw uit de geburen, die een wit laken over haar kop trok. Dat was een deugniet. Dit is gebeurd juist voor de oorlog '40-'45.

3. Tieuke Van Laer, Neelke Van Immesen en nog een andere, kwamen terug van de kermis van Aldeneik. D'r komt een zwarte kat rond hen springen in den Aand (stuk land). Ze stampten naar die kat en opeens waren er een dertigtal zwarte katten rond hen. En die hebben altijd maar op hen gesprongen op en af totdat ze aan de Maaseiker steenweg waren. En ze zweetten alle drie van angst.

Sagen verteld door Beatrix Maria Leenders ° 1899 te Ophoven. Ze heeft ze gehoord van haar moeder Maria Katrina Peustjens ° 1874 te Roosteren, Nederland.

1. Ze (haar moeder) woonde in Illekovén bij Roosteren op de boerderij Schuttersgraaf en daar hadden ze veel beesten. En 's avonds werden alle stallen gesloten en 's morgens was dat al verscheidene keren gebeurd dat de deuren terug openstonden en de paarden zweetten en hun manen waren gevlochten. „Marie“ zei vader Peter Peustjens dan „gij hebt de deuren niet toe gedaan!“ - „Jawel, jawel“ zei ze. Dan wachtten ze weer een paar dagen en op een morgen stond alles weer open en er lag een paard dood en enkele koeien. Ze hebben dat gezegd aan de pastoor en die zei „ge moet eens naar de paters van Echt gaan“. En toen zijn de paters bij hen gekomen, en die hebben toen alles gezegend en ze hebben veel moeten bidden. Maar mijn grootouders zijn dan toch rap naar Ele, (België) komen wonen op 't Keizershof.
2. Een broer van mijn moeder kwam altijd bij ons ploegen. Aan een stuk langs de steenweg woonde een oude vrouw in een huis bij haar zoon. Ons land lag achter hun huis. 's Middags kwam hij thuis en zei „Marie, da's een heks“ - „Ja“ zei mijn moeder, „ik heb er al meer van horen vertellen“. - „Ja“, zei hij „ik heb het wel ondervonden“, maar hij wilde nooit zeggen wat het was. Misschien waren het zweren of ongedierte.
3. Dwaallichtjes. Als een kindje, dat was geboren, moest dat snel gedoopt worden. De mensen waren zo bang dat het zou gestorven zijn zonder doopsel en dan ging dat kindje naar ongewijde aarde op het kerkhof. En ze dachten dat de zielen van die kindjes als dwaallichtjes moesten rondzweven.

LOCHRISTI

Sagen verteld door Leo Ackerman op 15.4.1981. Hij hoorde ze van zijn vader ° 1889. Leo werd geboren te Oostakker.

1. Een koeterken moest tabak halen van de knechten. Ze staken zich weg in de grachten om hem bang te maken. Maar hij ging er naar toe en gaf een schop op een zijn kop en die was dood.
2. In Lochristi was er iemand met een duivelsklauw in zijn gezicht. Die boer had veel werk. Hij maakte akkoord met de duivel om zijn werk te doen. Maar hij moest zelf ook blijven voortwerken en hij mocht binst niet omkijken. Hij deed het toch, en hij kreeg een slag in zijn wezen, vandaar die duivelsklauw. Hij zag al die kleine duivels werken.

MELLE

Deze sagen werden opgenomen op band door de heer Michel De Zutter op 25.4.1982. Ze werden verteld door Marie De Smet, huisvrouw, geboren 19 april 1900 te Melle.

Ik, Marie De Smet, geboren op 19 april 1900 te Melle en wonende sinds 1900 in de Wezenstraat numero 20 te Melle, heb het volgende meegemaakt. Het was in de jaren 1930 ongeveer. Ik had twee dochters. Er was een zekere persoon wonende op Wetteren-ten-Eede op de Dompelhoek. En die had gestudeerd voor pater, maar was niet als pater voortgestudeerd. Dat waren vrienden van ons. En telkens dat hij bij mij kwam was er daar in de buurt een winkel waar ze snoep verkochten. En elke keer dat hij kwam gaf hij de kinders een snoep. 's Anderendaagsmorgens waren ze alle twee ziek. Dat is zo wreed dikwijls voorgevallen. Zelfs dat mijn oudste meisje haar eerste kommunie gedaan heeft op haar bed en nog geen zeven jaar was. Door haar geweldige ziekte die ze had, had ik twee nonnekes die 's nachts bij haar kwamen waken. De dokter moest regelmatig komen en dat was telkens als die persoon daar geweest gehad had. Op een zekere nacht stelde ik vast en kreeg ik het gedacht dat het anders niet kon zijn of dat het die persoon was die ons dat aandeed. En de zusterkes die erbij waakten, ik had hen dat verteld en 'k zei dat ik kwade trouw kreeg in die persoon. Waarop dat die zuster zei „Marie, ge moet gij van de morgen een keer bij de pastoor gaan en ge moet hem dat zeggen”. Ik ben bij de pastoor gegaan en de pastoor, die vroeg mij wat voor een persoon dat dat was. Ik zei tegen de pastoor, ik zei „ja, dat is een persoon, goede vrienden van ons en die heeft gestudeerd voor pater. Maar hij is niet voortgeleerd”. En alle keren als hij kwam, dat was altijd hetzelfde, dat de dokter bij mij niet weg en was. En dat was ons Georgette voornamelijk, die was er het slechtst aan toe, die kreeg almeteens hersenvliesontsteking. Zodanig was ze slecht, de priester kwam er bij, en die zei dat ze mocht haar eerste kommunie doen op haar bed. Waarop ik nog zei dat er die nacht een mirakel gebeurd is bij mij omdat mijn dochtertje van dan af verbeterde. Die priester zei tegen mij „Aangezien ge

kwade trouw hebt in die persoon en dat hij geleerd heeft voor pater, zou ik u aanraden ga eens bij de paters Augustijnen in Gent en vertel geheel uw geval". 'k Ben naar Gent gegaan bij de paters. Als ik bij de pater kwam en alles verteld had, vroeg hij ook „Madam, wie is die jongen ?" Ik zei dus dat hij gestudeerd had voor pater, enfin, ik vertelde hetzelfde dat ik aan de priester verteld had. Dan zei hij „Awel, madam ik kan u geloven. Het kwaad heeft al zijn leven bestaan en bestaat nog. En aangezien die persoon gestudeerd heeft voor pater, als wanneer wij pater willen worden, moeten wij eerst het kwaad leren vooraleer we het kunnen bestrijden. En ziehier wij gaan een novene beginnen, ik met u en gij met mij, negen dagen". En hij heeft mij negen broodjes gegeven, en ik moest alle dagen mijn kinders elk daar een half van geven. „En de eerste dag", zei de pater, „gaat hij bij u komen aankloppen" en kreeg een paasnagel, dat was onder de vorm van een relikwie. En ik moest dat boven mijn deur hangen. En de eerste dag kwam hij bij mij aan mijn deur en vroeg hij „Marie, heeft mijn moeder hier niet geweest van de morgen ?" Ik wist dat hij niet ging binnen kunnen, van die pater. En werkelijk hij kon niet binnen. Dan zegde de pater ook „Als wanneer de negende dag. Als hij 't persoonlijk is die het een of het ander wil, gaat hij de negende dag hetzelfde uur, 's avonds om zes uur bij u aan de deur komen. Laat hem binnen, en leg die relikwie van die paasnagel onder de stoel waar dat hij moet op zitten". 'k Heb dat zo gedaan. Hij is werkelijk gekomen, die avond ten zessen werd er op mijn deur geklopt. 't Was weer hij. En 'k zeg „Kom binnen". Maar hij was zodanig nerveus, zodanig nerveus dat hij niet wist wat hij ging doen. Hij is werkelijk binnen gekomen. Hij heeft zich op die stoel gezet waaronder die paasnagel lag. En de pater had ook gezegd, als ge wilt dat hij voortgaat, tracht de paasnagel zonder dat hij het ziet, vanonder de stoel te doen. En 'k heb met mijn voet die paasnagel daar vanonder gedaan. Maar onder andere vroeg hij mij, als hij daar een beetje op zat „Marie, laat mij toch alstublieft voortgaan", en 't zweet liep zijn wezen af. En dat werkte zodanig op hem, hij wist niet... en ik zag, ik kreeg er schrik van. Ons Georgette die lag daar ziek in haar bed, ze lag in de keuken achter mijn stoof, 'k en had boven geen plaats om haar te leggen. En ik heb hem de paasnagel met mijn voet van onder zijn stoel gedaan en hij is recht gesprongen en hij is gelijk buiten gevlucht. En nooit of nooit is hij omtrent mijn deur nog gekomen, de pater had mij dat gezegd. „Daaraan gaat ge zien, dat hij het werkelijk is, die het één of het ander wil doen met uw kinders". En dikwijls ben ik hem nog tegengekomen, 't is te zeggen, wanneer hij in mijn omgeving kwam, als hij reed met de fiets en hij nog de okkasie had voor zijn fiets om te keren en voor mij te ontluchten en rond mij niet meer te komen. Op zekere keer, gezien we vrienden waren en ook met zijn zuster en familie, die had hij een keer een pakje laten afgeven en hij moest dat pakje bij mij komen halen. Maar dat was natuurlijk al een ganse tijd nadien, achter dat hij mij altijd ontluchtte. Hij kwam bij mij aan de deur en vragen of dat zijn zuster, daar dat pakje afgegeven had. En 'k zei tegen hem „Kom binnen". Maar hij wilde niet binnenkomen, hij kon niet binnenkomen. 'k Heb hem het pakje afgegeven aan de deur en achternaar hebben mijn kinders nooit meer ziek geweest. Maar dat was iets formidabel. Ze moeten zij niet zeggen „dat heeft niet bestaan", ik heb dat persoonlijk meegemaakt. Ik kan daar nog veel meer over vertellen of 't geen die mij nu eigenlijk te binnen komt. Want telkens en altijd van als dat hij geweest gehad heeft 's anderendaags moest de dokter komen. Want de dokter die had feitelijk een abonnement bij mij en 't was altijd voor hetzelfde. (Ze heeft er niets moeten voor betalen of geven. Die paters moesten dat maar doen 't was toch hun werk).

2. Er was ook in mijn buurt een oude vrouw, een vrouw Adele noemde ze. Dat waren ook twee oude mensen, die nevens haar deur woonden en die mensen die werden ook alle nachten zagezegd ongerust en die zagen altijd ratten binnenkomen. Onder andere dat mijn vader daar ook nog veel nachten bij gaan waken heeft, omdat ze ook wilden trachten die ratten te zien binnenkomen. Maar zij konden nooit iets zien. Die mensen zijn alle twee wreed ziek geworden. Wij hebben ook gezegd tegen die mensen „gaat een keer naar de paters". Maar aangezien dat ze te oud waren om zelf naar de paters te gaan, hebben de paters zelf geweest en de paters hebben daar wezen lezen. De paters zweetten wreed bij de gebeden die ze deden,

maar mijn vader en andere geburen die daar zaten te waken die moesten zich stil houden en zij hebben nooit iets gezien, maar die mensen hebben daar ook vreselijk van afgezien. Die vrouw onder andere die heeft nog geprobeerd van bij mij binnen te komen, maar aangezien dat mijn paasnagel nog altijd boven mijn deur hing, gelijk of hij er momenteel nog hangt, wilde ze dikwijls als gebuurzaamheid bij mij ook binnenkomen ; maar ze is bij mij nooit niet binnengekomen. Ze kon niet. En ik heb daar natuurlijk met haar zelf geen moeilijkheden mee gehad. Ze heeft zich op de duur om het leven gebracht, ze heeft haar vermoord in de wal van het kasteel van De Pottere de burgemeester van Melle, en die (zij) kon niet onder gaan. De paters die hebben dat ook allemaal op zich getrokken. Want die mensen zweetten geweldig (de paters) en die mensen (vrouwen) die hebben ook negen dagen lang 't zelfde moeten doen hetgeen ik gedaan gehad heb.

MOERBEKE-WAAS

Sagen verteld en liedjes gezongen op donderdag 30 december 1982 door Maurice De Vliegheer en door zijn vrouw Maria Sterck, beiden afkomstig van Moerbeke-Waas.

1. Dit is een brokstuk van een moordlied dat zich steunt op echt gebeurde feiten in Koewacht. Maurice hoorde dit lied van zijn vader (° 1891), die het waarschijnlijk had van Vermandel van de Koewacht, die harmonika speelde 's zondags in de herbergen.

De wreedste moord van alle moorden
is eerlang op Koewacht gebeurd.
Er woonde een vrouw met acht teedre kleinen
in een herberg langsheen de kalsei.
Op zekeren dag kwam zij te verdwijnen
O niemand wist waar is ze zij.
Het duurde ja reeds dagen lang
Ook haren man die was zeer bang
Al hare kindren in de pijn
Die schreeuwden „Waar mag moeder zijn”
Achtien dagen waren verlopen
Toen een landman op zekeren dag
Midden in 't veld plots kwam toegelopen
en in enen waterput zag
een bovendrijvend voorwerp in een zak
Hij wist toen niet wat daar in zat
Toen liep hij om zijne geburen terstond

Die dachten het is een doden hond
Om die stank daarvan te vermijden
Gingen ze onder het water gedaan (? niet duidelijk ?)
Ze groeven samen een put op het land
Maar wat stak er in die zak, O grote God !
Een vrouwenlichaam geheel doorsneden en kapot

Dit lied is niet volledig, zoals blijkt uit het plotse einde. Het is uitgekomen wie de moordenaar was en hij is nu nog bekend, alhoewel al lang dood, want de moord dateert van uit de tijd van Maria's vader.

2. Het volgend liedje werd ook op bruiloften gezongen. Emery De Vliegheer, vader van Maurice leerde ook dit liedje van Vermandelken. Het liedje is waarschijnlijk niet meer volledig.

Schoenmaker blijf bij uw leest.
Een schoenmaker van den buiten
Goed voorzien van heel wat duiten
Trok naar de gentse stad
Voor leder dat hij zo nodig had
En een rit was dit zo lastig
Ook hij was vandaag niet zo haastig
Hij ging dan in een kabberdoesje
Daar vond hij menig mooie poesje
Die hebben hem daar zijn les geleerd
Hij heeft daar al zijn centen verteerd, al verteerd, al verteerd
Zonder geld en zonder leer
Moest hij nu toch naar huis alweer
Thuis gekomen bij zijn vrouw was het feest
Hij kreeg daar slagen om ter meest, om ter meest
Vrienden van den buiten als gij om leer wilt gaan
Kijkt naar geen vogelmuiten die langs de straten staan
Want met een schoon en net gezicht
Het zijn lantarens zonder licht, zonder licht.

3. Maria Sterck vertelde dan van een heks uit de tijd van haar stiefovergrootvader.

Nande Korthals was een sterke vent, die was van niets schoaj (bang) en Monika T. die stond bekend voor een toverheks. Dat heb ik hem altijd zo horen zeggen. Of ze zo noemde met een bijnaam, dat weet ik ook niet. En die kwam bij peetje Nand op 't hof zei hij en ze lei haar hand op hem en hij gaf haar een slag dat ze van het hof was. Hij zei „oan tuëvereksen doar geluëve'kik nie oan.‘'. Dat zegden ze vroeger, ee, dat als ze (de toverheksen) de hand op legden dat ge dan betoverd waart, dan wist ge niets meer.

Fernand Korthals, die dit verhaal vertelde, sleet zijn laatste dagen in het klooster te Wachtebeke.

4. Maurice vertelde nog dat de nageboorte van een veulen, werd gehangen in een kerse-laar, om de merrie wat meer koerage te geven, dat ze rap weer goed zou gewerkt hebben.
5. Maurice wist dan nog iets te vertellen dat hij zich herinnerde gehoord te hebben van zijn grootmoeder Louise Toremans van de Hollandse Koewacht.

Ze vertelde als ze jong was, ook zo van dat toveren en van de berewolf. En die kwam almete eens op de hoven gelopen,... Maar ja deed zij (grootmoeder) dat om

ons schoaj te maken ? Die mensen (die op de hoven kwamen gelopen) die waren dan allemaal bezeten van de berenwolf zei ze. Die liepen dan aardig, zo bots... met een vel. Wij lachten daar dan mee, maar hadden wij dat gade geslagen dan had zij daar al meer over verteld.

Zij heeft dan ook verteld van die knechten die in de kluize slapen. De koeters sliepen in de kluize, maar als die berenwolven daar dan geweest zijn, dan wilden ze daar niet meer in slapen. En dan liepen die weg, dan gingen er de koeters van door. Die koeters bleven anders nogal waar ze waren, maar er was een berenwolf op 't hof geweest en dan muisden er de koeters uit en dan zaten ze daar de boeren zonder koeter.

NEVELE

Sage verteld door Roger De Croppe (° 1944) op 7 mei 1982.

Hij hoorde ze van Julien De Vogelaere (° 1927) in 1955 te Nevele toen hij, M. De Croppe, daar zijn vakantie doorbracht.

Het ging er hem dus over dat een boer de zondagsrust niet respektteerde, maar wel in die zin dat hij meer deed dan noodzakelijk. De beesten moeten wel verzorgd worden, maar hij moet niet op 't land gaan werken. Daar was een knecht en die zei hem dat hij dat niet mocht doen. En hij trok zich dat niet aan. Maar die knecht was ene die in de boeken las. Of ze dat ervoor of erna gevonden hebben, weet ik niet meer. Die boer is dan gestorven en ze hebben dat daar op gestoken, dat dat was vanwege die zondagsrust. En diezelfde week is dat paard, waar hij dat werk mee deed, ziek geworden. En ze zijn naar Gent gegaan naar de paters, die op de Oude Houtlei zitten. En het is er daar van ene naar daar gekomen, naar Meigem (Nevele). En die is naar de stal gegaan en heeft zich bij dat paard gezet en is dat paard beginnen overlezen totdat het zweet over zijn rug liep. Dat paard is er door gekomen. Die pater zei dat die knecht de oorzaak was en dat hij zou weggaan naar Amerika en daar opgegeten worden van de wilde beesten. En die knecht is naar Amerika gegaan en ze hebben er nooit meer iets van gehoord.

OOST-VLETEREN

Volgend gebruik (zie ook voorwoord) werd ons medegedeeld in de stamminee van de Vlaamse Vereniging voor Familiekunde te Oostende, zomer 1982.

Bij het kachelen van een paard werd de nageboorte, 't schoone (1) genoemd, op een tak van een appelboom gelegd opdat het jonge paard de kop recht en fier zou houden. Dit gebruik werd nog toegepast op de hoeve VANDENBERGHE (in de streek DE SCHAPBOERS genoemd) te Oost-Vleteren tot het begin van de tweede wereldoorlog door een oude paardeknecht (karton) (2).

Inlichting bevestigd op 22.07.82 door :

VANDENBERGHE Jozef (de boer) ° 1905

VANDENBERGHE Elisabeth (zuster) ° 1915

VANDENBERGHE Maria (zuster) ° 1908

en medegedeeld door HOLLEVOET Leo (° Gistel 17.11.1933) schoonzoon van VDB Maria. M. Hollevoet studeerde te Sint-Lukas, Gent en kent architect Hubert Van den Hende uit Wachtebeke.

(1) Schoone = de moederkoek en de vliezen (W.-VI. Idioticum - DEBO)

(2) Karton = peerdeboever, van het Fr. Charton = voerman. (W.-VI. Idioticum - DEBO).

SINT-AMANDSBERG

Sage verteld door een Winkelse (geboren te Rostyne (Sint Kruis Winkel) 1897) op vrijdag 22 mei 1981.

In Sint-Amandsberg was er een café waar gedanst werd. En op zekere dag vliegt de deur open en springt er een zwarte kat binnen, die over en weer loopt en op de voeten van de dansers trapt. Een tijdje later waren ze weer aan het dansen en weer vliegt de deur open en als ze buiten keken zagen ze aan de overkant iemand naar de herberg staan kijken. De mensen werden bang, omdat het al de tweede keer was dat zo iets gebeurde en 't volk bleef weg en kwam niet meer dansen. De vrouw van die herberg is dan naar de paters geweest en die hebben haar gezegd „ge moet in uw herberg een lijn strooien met gewijd zout en er zal een priester komen met een pijp in zijn mond“. En dat is zo gebeurd en die priester had inderdaad een pijp in zijn mond. En 't volk is dan teruggekomen om te dansen, maar toch zo veel niet meer als vroeger.

SINT-KRUIS-WINKEL

Sagen verteld door een Wachtebeekse (° 1902) op 9 mei 1981.

1. De ouders van bisschop Van Peteghem zijn verhuisd van De Pinte naar Sint-Kruis-Winkel op een hof. Mijn moeder heeft daar nog gewerkt. En daar liepen de paarden 's nachts rond de hof en de huizen met het schuim op hun muil en ze zijn naar de paters moeten gaan om dat af te lezen.
2. Die hadden ook een grote kamer, waar ze haast (bijna) niet in dierven komen, omdat het daar zo aardig was, lijkt of dat het zou getoverd hebben.

Vorige twee sagen hoorde deze mevrouw van haar moeder, geboren in 1870.

Sage verteld door M. Iren  Frodure, geboren te Hansbeke. Opgetekend 14.2.1981.

Over die sage van die ridder die met zijn paard over dun ijs ging en er niet door zakte en daarvoor uit dankbaarheid de kapel van de Warande liet oprichten, vertellen ze er ook nog bij dat zijn hond, die zeg nu twintig kilo woog, wel door het ijs zakte en verdronk.

Sagen verteld door man, geboren 1910 in Sint-Kruis-Winkel, en opgenomen zaterdag 27 november 1982.

Gewerkt hebbende bij de boeren, in een spinnerij, voor een ketelslagerij, heeft deze heer bijna 45 jaar gewerkt bij de papierfabriek in Langerbrugge.

Vanaf mijn negen jaar heb ik gewerkt bij boer Claeys van Kluizen Pachtgoed te Kluizen. Ik had toen vijf frank in de maand. We moesten gaan slapen met een kaarsje, want elektriciteit was er niet. En dan was ik zodanig bang gemaakt door moeder, dat ik elke keer onder mijn bed keek, om te zien of er niets onder zat. 'k Heb daar dikwijls liggen schud-den van schrik in mijn bed. Ik was zodanig bang dat ik bij die boer ben vertrokken, „beizen” zegden we daartegen. Ik kwam op een noen bij die boer en zei hem „'k goa hier deure (weg)” - „A waarveuren” zei hij - „Da'k hier schoaj benne” zei ik. En ik had mijn pakje gemaakt, zo met een rode zakdoek met bollen in. En dan, 't was een zondag, zag ik mijn moeder komen om een kan karnemelk. En er lag daar een grote boom in die dreef, zo mijn moeder zette zich daarop en ik ook. Zegt ze tegen mij „Wa goade na doen ? ” 'k Zeg „Moedre, 'k durve doar nie mi r blijven. 'k Goa beizen.” Zegt ze „Wa da  na doet” zegt ze „beizen, veur die vijf frang in moand in de kost.” En ze zette zich te schreien en ik ook en 'k ben weer gegaan.

Mijn moeder, Marie Vermoet geboren in 1880, had ons thuis danig bang gemaakt van toveren. En na enige maanden ben ik dan gegaan bij boer Veintshen Verdegheem op Ter-donk. We hadden daar 's middags anderhalf uur „oestspeel” (oogtspeel) om te eten en wat te slapen.

Als we jong waren (tien en jonger), zaten we soms met zessen rond de stoof en dan ver-telde moeder over toveren en dan waren we zo bang, dat er niemand dierf gaan slapen. Ze vertelde dan over dingen die gebeurd waren als zij jong was.

- Ze vertelde zo een keer, ze lag in haar bed en er kwam alle avonden aan haar venster iemand „scharten” (krabben) en dat was toveren.
- En dan als ze naar de kerk gingen. Ze gingen vroeger allemaal naar de kerk met een kapmantel. En al die kapmantels wierden kapot gesneden in de kerk. Op hun rug of opzij, dat ze maar een halve meer hadden. En dat was toveren.
- Maar nu, ze zat een keer te vertellen, zegt ze „Wilde na wa weten ?”. 'k Zegge „Wa goade na zeggen ?”. Een varken van honderd kilo trokken ze door het gootgat. (Het gootgat was een gat van een tiental centimeter doormeter onderaan de muur

om het water uit de keuken naar buiten te laten vloeien). Ze heeft nooit gezegd wie dat deed, maar dat was toveren.

- En dan, dat was vroeger, dat waren van die „biërewulven“. Dat was ene die zo een berewolf op zijn kop gezet had, en dan vroeg hij aan de mensen voor hem te dragen zo ver als hij (de berewolf) wilde.
- En dan eens een kat op een „ruimboom“, zo een afmaak, van een hof. Er zat daar een kat op en ze sloegen die kat daar af en die kat miauwde wreed en 's anderen-daags lag er daar ene (een man) met zijn been af op het hof. Toveren ee!
- Onze Arie. En dat was een oude vrouw uit Winkel en die kon toveren. En ze kwam bij ons moeder en ze zei „Dat ès een schuën kiendshen“ en ze ging over die kleine met haar hand en mijn moeder zei altijd dat hij daarvan een tijdje nadien gestorven is. 't Was betoverd.
- En bij Knudde, een boer op Terdonk, werd er veel getoverd. De varkens en de paarden liepen daar zo maar buiten en de varkens dood doen. Maar ja dat was niet moeilijk, nietwaar, als het een slimme knecht was, kon hij die boer ruïneren vroeger, nietwaar. En er stonden zo afmaken voor zijn vensters gezet. Zo die vent had geen wapens of niets en hij kon niet buiten. En ze hadden een „schei“ (bussel) hout aan zijn deurklink gehangen, zo hij kon niet buiten. Die hadden ze dwars over zijn deur gehangen. En dan lieten ze zijn varkens buiten en dat was allemaal toveren.
- En diezelfde heks van mijn broertje. Ze was eens ergens binnengekomen en ze hadden daar een paasnagel gekregen van een pater en ze hadden die onder een stoel geschoven en als ze zich erop zette, kon ze er niet meer af. En die paters hebben daar een beetje gelezen. Die pater zat binnen bij die mensen en hij had een paasnagel onder die stoel gestoken en die heks kwam binnen en ze zette zich op die stoel en ze kon er niet meer af. En die paters hebben haar dan van die stoel gedaan en dan was het gedaan met toveren.
- Hier (in Wachtebeke) heeft er ook een boer gezeten en die kon toveren. Zo waren er eens mensen, die gingen altijd om hun melk bij een boer. En zegt die boer tegen hen „Ge zilt oan 't èkken nie zijn, moar ge zilt giën melk ne miër èn, 't zal woatre zijn“. En 't was water, zeggen ze.
Maar die kon nog wat anders, die kon hypnotiseren. Die woonde op de Langelede. Hij zat ook met slechte boeken.
- Ze hebben eens gespookt op Winkel, maar die heeft daar nog al wat gehad. 't Is gedaan geweest met spoken. Dat was langs de baan, aan 't Knippegroentje. De mensen bang maken, met een laken over zijn kop. Hij bleef zitten en als er ene voorbij kwam, sprong hij uit een gracht en hem bang maken. Zo 't hebben dat er eens twee gehoord van Terdonk en ze zijn er op aan gegaan en ze hebben hem afgedorst.
- Als er getoverd werd, gingen ze naar de paters, en de paters kwamen dan en er werd niet meer getoverd, ze deden dat weg. Daar moest niet voor betaald worden, die deden dat zo.
- Lichtjes die zweefden dat waren heksen die dat deden. A jong, 'k zal u eens wat zeggen, 't mannevolk dat dierf 's avonds op straat niet meer komen en 't vrouwvolk dat liep altijd op straat. Er waren niet veel mannen die 's avonds op straat liepen, 't was al vrouwvolk ; ze waren er bang van. Als ze naar de kerk gingen of 't een of 't ander en ze zagen een vrouw komen, ze gingen langs de andere kant, ze (de mannen) waren er bang van.
- Er waren er veel waar het gespookt heeft op Winkel. Er dierven er niet veel op gaan op het kerkhof, daar waren ze bang van.
- Ik heb wel gehoord dat mijn moeder en haar vader op de baan van Winkel naar Terdonk reden met een karreke. En er was altijd een kat die op dat steekkarreke sprong. Dat was ook toveren, dat was het kwaad. En ze sloegen er naar en ze hadden ze nooit. Maar ze kwam altijd terug.
- En van den alf verleid. Dat was ene die op de Tragel woonde, nevens ons, een oude mens. En hij was naar de akker gegaan en hij zat op een wei en hij kon er niet meer af. En overal waar hij rondging zag hij water. En hij heeft zich neer gezet, hij heeft zich tien minuten neer gezet en dan was het gedaan, dan was hij weer bij het zijne.

- En van de mare bereden. Dat heb ik nog gehad. Als ge ligt te slapen, nietwaar, dat is alsof er duizend kilo op u ligt. En ge kunt er niet van onder. En dan liggen menen dat ge ligt te roepen en te briesen, maar ge kunt niet weg. En dan ligt ge te zweten, dat het zweet u af loopt. En na een zekere tijd komt ge weer bij het uwe. Maar ge ziet daar veel van af. Ik heb dat eens gehad. In feite is dat stilstand van bloed. Voor al die dingen moest ge naar de paters gaan en die hielpen u daar van af.
- En Knudde, waar ik het daar over had, die is dan naar de paters geweest. Die hebben daar dan zitten lezen, tot het zweet hen af liep. Dat was bij hen in huis. En dat was dan gedaan, ik heb er dan niet meer over gehoord. Ik heb dat mijn moeder altijd horen zeggen. Die knechten waren bang van de paters. Ik denk dat die paters, ja wie weet dat, kwets hebben die daar ook geen rol in gespeeld hee vroeger.

SLEIDINGE

Sage verteld door Noël Van Heesvelde 30/1/1981. Gehoord van zijn moeder Maria De Decker ° 1913 te Sleidinge.

Dit gebeurde rond de jaren 1920 tegen mijn moeder haar thuis. In een huis werd er veel gevloekt, en de zoon hield zich bezig met zwarte boeken. Op een zekere nacht waaiden alle deuren en vensters open en daar was geen toe doen aan, ze waaiden weer open. De volgende nachten hetzelfde, zelfs bij windstilte. Ze gingen om een pater. Die ging zoeken en vond die boeken en zei dat dat daar van kwam, dat ze dat niet in huis mochten hebben. Ze gingen in de stallen en op een melkstoelke zat er een wreed (zeer) klein ventje en de pater heeft er bij zitten lezen uren aan een stuk dat het zweet van zijn wezen (gezicht) liep. En dat ventje kon er op de duur niet meer tegen en verdween. Maar de nacht daarop, pater weg, ventje weer, deuren en vensters terug open. De pater weer en hij zei „Ge moet die zwarte boeken op uw hof aan de voordeur verbranden”. Ze hebben dat gedaan en ze hebben er niet meer van gehoord.

STEKENE

Sagen verteld op 21 mei 1983 door Evelyne Maes (° Stekene 1905).

1. *Het spook*

Deze geschiedenis speelt zich af in 1932 en is beleefd door betrokkene zelf.

Ik had twee gasten en die waren een jaar of vier, vijf, die scheelden maar een jaar. En op een avond, mijn man was aan de natie (haven van Antwerpen) en die kwam 's avonds maar om acht uur naar huis met het busje. En ons kleine mannen die deed ik altijd bijtijds in hun bed tegen dat hij thuis kwam. Nu lagen die daar juist in en onze Kristiaan, dat was onze jongste die riep „Oe moedre een spook ! En dienen man die pak mij, iënen mee nen zwarten oed oppe.” ‘k Zeg : „die is oan 't druëmen ee”. En ‘k ging naar boven en ‘k zeg „allei manneke, g'èt gij gedruëmd jongen, slaupt alga, da's ammol giën woare”. En ‘k was nog maar juist beneden gekomen en „oe, dienen man die kom mij weer pakken.” Nu ik hield winkel en er komt een gast bij mij in de winkel. Ik dierf niet meer naar boven gaan, ik hoorde dat gestamp met die voeten, ik dierf niet meer gaan. ‘k Zeg „d'er zit doar iënen boven”. Maar alhoewel ik mijn achterdeur altijd vast deed, ik zeg hoe is die nu binnen geraakt ? ‘k Zeg tegen die gast „nau vraug ek a ne kiër iets oardig” - dat was nog een jonge jongen - ‘k zeg „zoede mee mij es nie noar boven willen goane, want ik durf nie. Mijn kleine mannen die liggen in ulder bedde en die liggen doar te schriën dat er doar een spook op zolder zit.” Ja, die ging mee, die jongen. En ik had zo twee kamers, en er was daar zo een afdak aan en ‘k zeg „licht doar achtre want da kan doar achter zitten ee”. Niets te zien, maar die kinders dierven niet meer boven blijven liggen, ik neem die mee naar beneden. Nu komt mijn man thuis. Hij zegt „zijn ze nog nie goan slaupen ?” - ‘k zeg „nau zijn ek iets tegengekomen. Nau zeggen ze dat er nen man ulder altijd wil pakken, iemand mee nen zwarten oed oppe.” - „Allei toe, die èn gedruëmd, die èn gedruëmd”. Ze mochten opblijven totdat wij gingen slapen. Nu gingen wij slapen, niets meer gehoord. De andere dag zeg ik „zie da de nau nie druëmt ee, want g'èt zeker gedruëmd ee” - „Nië 'k è nie gedruëmd, ik è em goe gezien, in ij pakten alt noar mij.” Die lagen nog maar juist in hun bed, mijn ziele gods dat was weer 't zelfde. Ja dan ging ik al naar boven, van eigen. ‘k Zeg „allei, kom moar beneen”. Zo die kinderen kwamen beneden, schreien, die dierven niet meer gaan slapen. ‘k Had dat al eens een keer verteld in de gebuurte en die zegden „weette wa, we zumme nen kiër boven kommen zitten mee klippels in as 't ij komt slaugen w'ëm duëd”. Die lachten daar om. En die kwamen uit de gebuurte en die zaten daar boven en daar kwam van eigen geen spook voor den dag. Maar nu 's anderendaags, dat was daar terug. Ik zeg tegen mijn man „weette wa, we goan ammal tesamen slaupen in we goan azuë schuën mee ons gezicht kijken of damme niets uëren of zien”. Die kinderen lagen in hun bed. Wij hoorden die stappen zo bonk, bonk, bonk. ‘k Zeg „ij is oan 't kommen”. Gekeken en wij zagen wij daar een gaan met een zwarte hoed. En mijn man springt uit bed „ei, smiërlap” zegt hij en die had niets. Dat was een geest, die had niets. Nu waren wij zelf zo bang, nog nooit gebeurd. Ik peinsde, wacht, ik ga naar de pastoor. Ik naar de pastoor. ‘k Zeg „meniër de pastre, nau kom ek au ne kiër iet oardig vraugen” - „Ja” zegt hij, „wa Eveliene ?” - ‘k Zeg „spoken, bestoa da ?” En hij bekijkt mij zo en zegt „woarom ? waarom vraugde da ?” - ‘k Zeg „ja, meniër de pastre, 'k zau willen weten of da spoken bestoaat.” - „A legge 't ne kiër uit” zegt hij. Zo 'k leg dat uit van de kinderen en dat we het zagen met onze eigen ogen. „Ja” zegt hij „da's iemand die ulder da droat, die nen oat op ulder eet”. Dat was goed. Ik vertel het één voor het ander. Ik ging eerst bij die gebuur, waar we dat huis van gekocht hadden. Wij hadden het eerst gekocht van een schoenmaker en die had het gekocht van Mie van Wiele. En Mie had dat verkocht omdat ze dat meegemaakt hadden en de schoenmaker, die had dat ook verkocht aan ons omdat ze dat meegemaakt hadden. Zo nu ga ik eerst naar Mie en

zo zeg ik „Mie nau kom ek au ne kiër iet aordig vraugen.“ „A, 't spookt toch nie bij ulder zeker“ zegt ze, juist eender. 'k Zeg „A ja, 't was da da'k kwam vraugen.“ - „W'ëm et erveur verkocht, mijn kind, oan Dolfken den schoenmaukre, in Dolfken den schoenmaukre ee't verkocht oan uldre om'da die doar nie dierf blijven weunen.“ - 'k Zeg „dan goa'k noar den paster ee“. Zo 'k ging naar de pastoor. De pastoor zei „weette wa, goa gij schuën noar uis, in ik zal kommen, moar zeg tegen niemand iet.“ Hij zegt „'k zal ulder uis kommen zegenen, 'k zal de kinders kommen zegenen, en die ulder da droat, die zal nie miër over ulderen durpel keunnen“. Nu de pastoor kwam, die vroeg wijwater met een palmtakje en die zegende ons huis binnen en buiten, die kamers boven, die kleine mannen zegende hij, ons zegenen. Hij zegt „kijk nau zulde noët niet ne miër ziene“. En wij hebben van ons leven niets meer gezien, dat was gedaan.

En hebt ge dan geen mens meer gezien die niet meer over uw drempel kwam ?

Ja, dat hebben we van eigen ondervonden. Dat we zegden „doar èmme 't oppe“ en dat kwam uit. Maar die werd genoemd als ene die altijd spookte. Het was eigenlijk een vrouw die ons dat gedraaid heeft. Maar er moet in dat huis vroeger, naarvolgens dat die mensen zegden iemand vermoord geweest zijn, en die droeg een zwarte hoed. En die moet teruggekomen zijn, dat ze peinsden.

En dat was de wraak van die vermoorde ?

Het was die vrouw niet van die vermoorde, maar daar toch familie van, die ons dat aandeed. Dat was een wroeging zeiden ze. Zo 't was gedaan, we hebben niets meer gezien, of de kinderen niets meer gehoord of gezien. Hoe die vrouw dat gedaan heeft heeft de pastoor niet verteld.

Het hierna volgende gedicht is gemaakt door voornoemde Kristiaan, één der betrokken kinderen.

De Ballade van het Spook.

Anno 1935

Gedicht in 1977 door Chr. De Smedt

1ste koeplet

't Was in de goeien ouwen tijd,
Het is al lank geleden.
Dat in de kiekiesongse stroit,
Iets wried viel te beleven.

Refrein

Want 't huis van Lucien Smedt,
wier op de proef gezet.
U spook was doir verschenen
mee veel geklop en hels lawijt.
En zeven dougen lank
Zat dour iederieen mee 't schijt (bis)

2e koeplet

Da spook da was nie ginviteerd,
Da was van 't zelfs gekomen.
Bij brouve mensen garriveerd,
maar da kost hem nie bommen.

Refrein

Gebonk alhier aldoir
En kloppen stampen moir.
De kinders kregen stuipen
Va schrik, 't gekrouk en van 't misboir.
En keelden alsmaar luider
wij zijn in greut gevoir (bis)

3e koeplet

De ouders kwamen toegesneld
En wouren niet te spreken.
Wij wouren sebiet uitverteld
want 't spook da was verdwenen.

Refrein

Maar just gelijk nen dief
kwam 't spook direkt opnief
al rommelend op de zolder
al stampend mee ne zwoire peut
Wij lagen dour te roepen
Van „da spook da doet ons deud“ (bis)

4e koeplet

Mij moder kwam sebiet vedrom
vol van groene koleire
En klopte flink alop mijn kont
Da ker van begost te bleiten

Refrein

Maar 't spook da gaf nie af
Al kregelik de straf,
Geen smeken en geen bidden
Geen keisen kruiskes noch 't Geleuf
Veur al mijne beloften,
Bleef da spook volledig deuf (bis)

5e koeplet

Ze zei wadadou veuregesteld
Ou ligge manzeneren
De ratten ein de peiren geteld
Kom mij nou niemer ambeteren.

Refrein

Maar achter giel 't relois
Zei toch Evliene Mois
Kom nou maar nour beneden
Het heedal lank genoeg geduurd
Wij moeten toch vermijden
Ruzie mee onze gebuur (bis)

6e koeplet

Pa Smedt was nie op zij gemak
Was zijne neus oint snuiten
Toen plots een klop de stilte brak
Dadons heuren ervan tuitten

Refrein

Den duvel in perseun
Kwam om zij verdiend leun
Doch vele joire loiter
Da greute wriedheid was gebeurd.
Want 't was al lank geleden
dadun vra hier was vermeurd (bis)

7e koeplet

De stilte kwam direkt terug
We mosten toch gou sloupen.
En zaten in 't spookhuis oin de brug
Onze moed bijeen te roupen.

Refrein

Maar iene kier in 't bed
Begost opnief de pret
Pa Smedt liep in zijn voine
Revolver in de rechterhand
En riep al bevend vriend
Wadister hier oin de hand (bis)

8e koeplet

Da spook da zei nie ja of nie
Of ik kom veur un affeire
Geen boe geen ba want 't was weer weg
't hou schrik van da geweire

Refrein

Wa kwam da spook hier doen
Bij mensen va fatsoen
't Was echt nie te geleuen
Da was toch van den ouwen trant.
Van Landru, Jan de Lichte
De reuver Bouckelandt (bis)

9e koeplet

't Geval wier 't sanderdouds verteld
In geuren en in kleuren
Oin 't Wijf, oin Waffijl en 't Jef Mels
En oin al die 't wilden heuren

Refrein

En 't Wijf ou veel verstand
Van spoken allerhand.
Van hel en duvel en Satan
van Belzebuub en zijn trawant.
Den duvel houd heur ziel
Want 't was eigenlijk heure stiel (bis)

10e koeplet

Ze trommelde wa venten 'theup
Mee of zonder hulder wijven
Ze zei wij gown die stomme kleut
Uit Smedt zijn huis verdrijven

Refrein

Ze spraken straffe toil
En zweirden allemoil
Da spook of hulder leven
Gedoin mee zij gemien bedrijf
We zullen derhem va geven
Als in den Boerekrijg. (bis)

11e koeplet

En 't souves kwam de bende 'theup
Mee rieken en mee stokken
Om op die smeirlap zonder geleuf
Zijn kliesters ies te kloppen

Refrein

En 't wijf da liep veurop
En Lampoep achterop
't Jef Mels en Wieze Lammes
den Titavek en Korre Prop
Mie Moorhol en Mon Lieves
En 't halven Waffijl Kok (bis)

12e koeplet

Maar 't spook da vluchtte weer opnief
Da liet zich nie verminken
Bij al 't gerois en het getier
Ging 't liever 'n peentjen drinken.

Refrein

De dapperen alle zes
Gingen weg zonder sukses
De strijd was toch verloren
Ze kosten der toch niets oin doen
Al kwam da spook straks dansen
Tot in den achternoen (bis)

13e koeplet

De paster wier ter bijgehoid
Den broufste mens in 't ronde
Hij las uit zijnen heiligen boek
Wat 't geleuf ons hier verkonde

Refrein

Hij stroede mee ne prop
Wijwouter op mijne kop
En liep wel zeve kieren
In en buiten rond ons huis
En moukte gelijk onz'Here
Iedere kier opnief 'n kruis (bis)

14e koeplet

Mij moder sprong op de vielo
En ree nour Mie Vawiele
Zeg Mie hedde gij vroeger nooit
Gien spoken doir geziene

Refrein

Das just k'ent nooit gezeid
't Huis is vermaledijd.
't Was nie mier om te blijven
En k'en da kot da moir verkocht
Dour ee ne kier ne vent
Zij wijf om zeep gebrocht (bis)

15e koeplet

Maar da's va veuren ounen tijd
't Is ter nie om gelogen
Da ne schoenmaker zonder spijt
Zij wijf hee deudgeslogen

Refrein

En 't is va sedertdien
Da da spook zich doir lout zien
Dour val nie mee te lachen
Dadis da vramens heure geest
Die eindelijk deur de paster
Nour den hemel is gelied (bis)

16e koeplet

Deur al dat Heilige geboir
Ge moet mij nie geleuven
Was 't spook verhuisd ik weet nie woir
Maar 't is uit ons huis gebleven

Refrein

Dit is het woir relois
Vroug het moir oin Evliene Mois.
De spoken gown nou doppen
En trekken elk nen dikke pree.
want spoken zijn te dier
Das deur den B.T.W. (bis)

2. Liedjes. Vroeger stonden ze daarmee aan de kerk, als de mis uit was. In Stekene was dat voor de oorlog '14-'18 drukker De Windt die die liedjes drukte. En dan kwam hij bij ons thuis en vroeg of we geen liedje moesten kopen, want uw man staat er in zei hij tegen mijn moeder. Als er een moord gebeurd was, stonden ze achter de hoogmis op een stoel en met een bel. Dan zegden de mensen, „er is iets gebeurd“. En dan zongen ze dat steeds opnieuw, begeleid met een harmonika. 'k Geloof dat dat een frank was per liedje.
3. Van den and geliëd. Mijn man was nog jong en die had komen vrijen naar ons. Die was rond een zwingelstal gegaan, altijd maar in de ronde. En die kon zijn weg niet meer vinden en 's morgens toen het licht werd, kon hij zijn weg terug vinden. En dan heeft hij er thuis van gehad, nog nooit gebeurd, „woar èdde gij gezeten ?“ Dat was niet ver van ons, een paar huizen. 'k Zeg „goa noar uis ee“. Dat was zo tussen zijn huis en het onze stond er nog een, een beetje terug. En hij was verdwaald, van den and verliëd, zoals ze zeggen. En daar stond een zwingelstal en daar was hij rond gegaan en altijd maar tasten en altijd maar voelen en niet meer zijn weg weten. Dit is gebeurd in 1924.
4. Van die heks. Dat was in het begin dat we getrouwd waren (1926) dan zei mijn moeder tegen mij „Laot ulder kindergoed nie buiten angen of nie op den bliëk lig-

gen, want die eksen die zallen ulder kinderen ongelukkig mauken. Of loot noeët da spook oan ulder wiege kommen". En dat was zo een klein vrouwken. 'k Zie dat zo nog gaan met twee korven. „Da's een spook" zei mijn moeder dan, „en as die over een wiege komt dan is da kind beëkst." En dat wierden ongelukkige kinderen. Maar die heeft nooit okkasie gehad van omtrent ons te komen, zonne. Mijn moeder heette Viktoria Wouman en is geboren in 1863. Want toen bestond dat, zonne, van de heksen, van ongelukkige kinderen te maken. Als ze aan de wieg kwam, dan waren de kinderen ongelukkig. En nooit geen kindergoed - aja vroeger als we wasten, dierven we dat op de bleek leggen of aan de draad hangen - voor zonsopgang moest dat af zijn, want als dat na zonsopgang daar nog hing dan waren uw kinderen behekst.

5. Van Osschaert. Mijn vader was nog jong en die ging altijd dorsen bij Wies en als hij dan naar huis kwam, die moest zich laten dragen van Osschaert en die moest zich laten dragen van Osschaert. En er was ene en die zei „wacht ee 'k zal èm wel te pakken èèn, want dat is giënen echten Osschoart". En hij had hem te pakken en hij zei „smiërlap, komd is ier" en hij trok dat laken van over hem en zei „draug mij nau ne kiër" en 't was gedaan. En dat was alle avonden daar in de Potaarde, dat was een eenzame weg, geen licht of geen huizen. Dat was iemand die dat deed voor de leute. We dierven 's avonds niet buiten komen. „Past op" zei mijn moeder „want Osschoart zal-d-ulder pakken". Dat was een geest, maar hoe die eruit zag of of die uit het water kwam, dat weten we niet.
6. Als de boeren ongeluk hadden met hun beesten, gingen ze naar de paters om nagels (paasnagels) en die nagelden ze in de inkom van hun stallen, en dan kon daar niets meer aan gebeuren. Hier gingen ze naar de paters van Sint-Niklaas of misschien ook wel naar die van Lokeren.
7. De bende van Baekeland dat was een hele bende bandieten ee. En als ze niet binnen geraakten dan paken ze een boom en die roeiden (smeten) ze op de deur. En dan vloog die deur open. Waar ze het op gemunt hadden daar moesten ze binnen zijn. Dat werd mij verteld door mijn ouders. En die bende brak in bij boeren en rijke mensen. Ja die waren hier op Stekene en Klein Sinaai ook. En dan zijn er mensen vermoord ook. Mijn ouders vertelden dat allemaal, ook van Jan de Lichte en van Van Hoe en Verstuyft, maar dat hadden ze niet uit boeken, want ze konden met moeite lezen of schrijven.
8. Maar vroeger hingen ze aan ieder huis waar iets gebeurd was, een kapelleken. Als het er gespookt had, dan hingen ze een kapelleke aan dat huis. Zie in de Sint-Jozeflaan daar staat een kapelleke en daar spookte het ook altijd. Martha van Mauntsches die hebben daar gewoond. Die moesten daar gaan lopen, die konden daar niet blijven. En Sooi Vodde in de tijd die moest daar gaan lopen, die kon daar niet blijven, zo spoken. Daar stond een kapelleke, maar ze braken dat af, en ze zetten daar een huizeke. En omdat er daar een huizeke gezet wierd en dat kapelleke was weg, kon dat daar geen ene houden, zo spookte dat daar in dat huizeke. Maar dan hebben ze een kapelleke aan die muur gehangen en ze hebben er eentje tegen gezet en 't was ook gedaan. Dat is ook echt gebeurd.

WACHTEBEKE

Over Wachtebeke hebben we nu al meerdere sagen over dezelfde heksen en tovenaars. Wat hierbij opvalt is dat de mensen die in de buurt van deze „bijzonder-begaafden” woonden en ze zeer goed kenden, ze nooit als tovenaars bestempelden, zoals hierna zal blijken. De mensen daarentegen van de andere gehuchten of wijken van Wachtebeke, die die heksen en tovenaars slechts van verre kenden, schijnen juist die geweest te zijn die hen het rapst als dusdanig bestempelden. „Vreemdeling-zijn” of „niet te best bekend zijn” of „vreemd doen” of „te veel weten” of in één woord „niet bij de groep behoren” was de hoofdoorzaak van het „verdacht zijn”.

Sagen verteld door Mevrouw Maria De Letter, ° 1894 te Wachtebeke, in februari 1981.

1. Als ge een geschenk krijgt dat kan snijden, prikken of steken, moet ge daarvoor een geldstuk, hoe klein ook, teruggeven, anders riskeert ge dat de vriendschap afgesneden wordt.
2. 's Avonds moogt ge uw nagels niet knippen. (De reden daarvoor is verloren gegaan.) Dit werd bevestigd op 28/4/1981 door Mevrouw Leonie Verplancke, ° 1906 te Wachtebeke. Zij hoorde het van haar tante, maar ook zonder opgave van de reden. Ergens, maar ik weet niet meer van wie of waar, is mij verteld geweest, dat dit zou zijn, omdat 's avonds het bloed vooral in de benen zit. Als ge uw nagels van uw tenen knipt 's avonds en ge knipt daarbij in uw vlees, loopt ge het risico 's nachts dood te bloeden.

Sagen verteld door de heer Robert Van de Velde, geboren 1899 te Wachtebeke, op 16/3 1981.

1. Op de Langelede was er een boer en die was gekend als tovenaars. Hij kon de stoelen doen dansen in het huis van andere mensen.
2. Mijn grootvader Nand de Mande, leerde voor mandenmaker te Evergem. Hij kwam altijd te voet naar huis (rond 1870). Op een keer werd hij achtervolgd door een wit paard. En hoe zeerder (rapper) hij ging, hoe zeerder het paard ging. Hij heeft zich dan een kruis gemaakt en 't was weg.
3. Stalkaarsen. Dat waren zielkes van kinders of dode mensen. De mensen spraken daarover. Dat waren lichtjes boven moerassige gronden.
4. Op de Ramonshoek waren er toverheksen. Mijn broerke, enkele maanden oud, had een parelke op zijn oogskes (gezwel of wrat). Mijn moeder zei dat dat daar op gesmeten was door die heks. We zijn daarvoor nog naar de paters van Lokeren geweest om dat af te lezen. (Zie over die zogezegde heksen, ook de verderop volgende tekst van Bertha Creve.)
5. Een boer van de Ramonshoek droeg zilveren oorringen tegen oogziekten.

Sage verteld door Ward Verbrugge (° 1894 te Zelzate) in Desteldonk op 13/9/1981.

In Wachtebeke sprong er ene op de rug van een sterke beer van een vent, die niet verlegen was. En hij droeg hem tot op de brug en daar wipte hij hem over de leuning in de Moervaart. (Gebeurde voor zijn tijd.)

Sage verteld door Verplancke Leonie ° 1906, op zaterdag 29 oogst 1981.

Een boer hoorde 's avonds, 't was donker, een stem die zei : „Boer ga in huis - maak een kruis” en verder nog dat hij moest bidden en in huis blijven en deuren en vensters goed gesloten houden. Hij was bang, de mensen in die tijd geloofden nogal licht aan heksen, en deed wat hem gevraagd werd. Als hij 's anderendaags buiten kwam, zag hij dat ze 's nachts gans zijn aardappelkuil leeggestolen hadden.

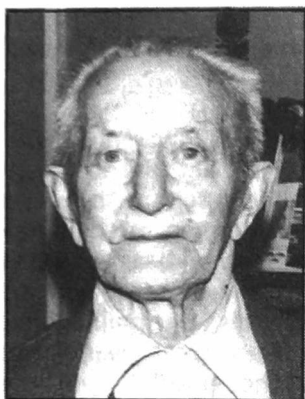
Sagen verteld door dezelfde Robert Van de Velde, stichter van onze heemkundige kring, op 24/8/82.

Op bezoek bij M. Van de Velde in het Rusthuis „De Lichtervelde” te Eke, wist hij zich nog volgende sage en gewoonten van het ambachtelijke Wachtebeke te herinneren.

1. Dit heb ik gehoord van mijn grootvader Ferdinand Swartelé (waarvan sprake in die andere sage over de mandenmaker en het witte paard), mandenmaker van beroep en daarom bijgenaamd Nand de Mande. Hij werd geboren rond 1850. In zijn jeugd kwamen de tovenaars 't hoope (tesamen) op de vierweegse (waar nu de zaken zijn van Tuur Du Cheyne, Staelens-Vervae, Kredietbank en Van Bambost) 's nachts en ze kapten daar een haan de kop af en sprenkelden het bloed op de grond. Nieuwe leden werden er ook mee besprenkeld.
(M. Albert Van Mele van Elversele hoorde in Stekene een sage waarin sprake was van zwarte hanen).
2. Bij begrafenissen werd er gestopt aan elke vierweegse en één Onze Vader gelezen. Dit gebeurde hoofdzakelijk voor de Langelede, waar trouwens het meeste bijgeloof was. De kist werd gezet op grote lange boerenwagens met stro op. Na de dienst werd het stro weggesmeten.
3. Er waren schietingen met balpijpen (Viktor Creve van de Langelede, peter van ons lid Suzanne Celie, heeft nog een balpijp, gemaakt door een schrijnwerker van de Langelede en na bijna zeventig jaar nog altijd recht), maar die waren niet in Wachtebeke. Viktor Creve vertelde daarover dat in de oorlog '14-'18 meerdere jongens van de Langelede een balpijp hadden, maar dat de Duitsers ze afpakten als ze er iemand mee betrapten. Ze schoten ermee op vogels en konden op 15 meter een duif naar beneden halen.
4. In de Vieruitersten woonde Tsjoane Hoepe. Die ging met Driekoningen rond bij de mensen. Zijn muziekinstrument was een hoepe, gemaakt van een melkpot, een varkensblaas en een stokje dat door die blaas stak. De blaas zelf was gespannen over de opening van de melkpot. Zo kwam hij zingen bij de mensen. Tsjoane is een ver-vorming van Stefaan.

't Was feest in het Godshuis De Mey toen Jozef Criel over Evergem, vertelde. Aan zijn tafel zat Jozef Stadeus, die vroeger al een sage verteld had over Zaffelare (jaarboek 1979-'80) en zich nu nog het volgende herinnerde :

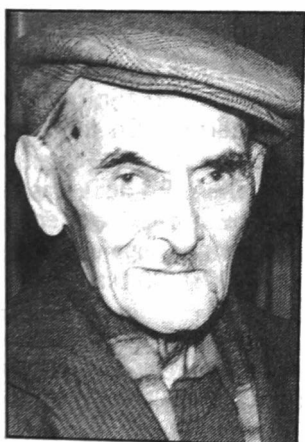
1. Mijn vader is kapot gegaan aan toverij. Op een beeweg is hij een zwarte kat tegen-gekomen en die heeft hem betoverd. Ze zat op een omheining van een wei. Hij werd schoaj (bang) en meende dat hij betoverd was. Hij kon dat niet van zich smijten en hij is er van kapot gegaan.

Jozef Stadeus

2. Op Overledegoed, waar nu Herman zit, waren vroeger de Dhondts. Er woonde daar een koewachter van 13 jaar. De knechten sliepen vroeger allemaal in de stallen. De knechten waren al thuis op hun kamer, als de koewachter thuiskwam. Die dierven niet naar beneden komen omdat het toverde. Dat was het lawijt van de beesten in de stal. De koewachter vraagt : „Waarom zit ge hier zo bijeen gekropen ?” en ze zeggen : „Ge zijt gelukkig dat ge niet betoverd zijt !” ’t Was een kalf dat uitgebroken was, en dat liep rond de schuur. „Gulder zij koeters in ik benne nen gruëte mens” zei de koewachter, „ik zal dat kalf binnenbrengen”.

Ondertussen was de oudste inwoner van Wachtebeke, de krasse KAMIEL VANDERSYPT, geboren in 1885 ook bij ons komen zitten en die wist het volgende humoristische spookgedicht voor te dragen, dat hij een zestigtal jaren geleden heeft van de een of de ander (Kamiel werd geboren 13 september 1885 in de Hoogstraat te Wachtebeke).

Kamiel Vandersypt

*Wat ziet men nu met slechten tijd
Men uërt van wondre zauken
De mensen vinden van allus uit
Om oan de kost te gerauken
Da woas met Allerzielentijd
lën oude vrouw in 't wit gekliëd
Kwam er nen boer te plaugen
Eenieder zit doar in et zwiët
Niemand dierf eur verjaugen
Zie riep vol druk en rouw
Ik ben die oude vrouw
Die over een jaar geleden
Hier is doodgebleven in den brand
En g'ebt nog niets gebeden
Voor mijne ziel, 't is een echte schand
Gaat spoedig in uw huis*

*En maakt u al een kruis
Houd alles wel gesloten
En maakt tenminste geen gedruis
Dan gaat mijn ziel naar boven
Noar et 's emels paradijs
Welhaast was deur en venster vast
En elk begost te lezen
Et spook heeft ziër wel opgepast
Om niet gezien te wezen
Maar eer het nu verdween
Tenminste zo het scheen,
Heeft het wat meegenomen
Waarin den boer maukt gruët verdriet*

*'t Zal loater wel uitkomen
Aanuërt mijn kluchtig lied.
Den boer stond tsanderdaugs te zien
Hij riep „ik ben bedrogen l
Nen zak petatten acht of tien
Zijn uit mijnen put gevlogen”.
De vrouw is nu verblijd
Van 't vagevuur bevrijd
En heeft nog laten weten
Op de gezondheid van den boer
Veur guël den winter eten
Is dat giën fijnen toer.*

Dit is het ganse gedicht, waarvan brokstukken overgebleven waren bij Leonie Verplanc-ke van de Langelede en Irène De Bruyne van Desteldonk.

Sagen -verteld op 9/8/1982 door Prosper Van Assel, geboren te Wachtebeke aan de Langelede in 1898.

Prosper Van Assel

Op de Saffarkesmarkt van dit jaar 1982, waren we naar de mis gegaan in oude klederdracht. Bij het uitkomen uit de mis zagen we het Saffarkeskomitee in schone spiksplinter-nieuwe pittleirs. Toen Mevrouw Herman van de wasserij, geboren Van Assel Lea, ons aanbood bij haar een pittleir te lenen, werd dit voorstel gretig aangenomen. Zij was het die ons verwees naar oom Prosper als waarschijnlijk goede bron. Wat hierna volgt is meer een gesprek over bijgeloof dan een verzameling sagen. Daar het eigenlijk zeer interessant is, eens de mening over de toestand vroeger in verband met het bijgeloof te leren kennen van een tijdgenoot, is het ganse gesprek weergegeven.

Om Prosper zijn geheugen op te frissen, vertelde ik zelf eerst een reeks verhalen onder andere over slechte boeken, heksen, paasnagels, toverij, de karn die niet af gaat, geen melk verkopen onder de hoogmis, stalkaarsen...

En dan komt Prosper :

Over dat bijgeloof, dat heb ik mijn vader altijd horen zeggen jong. Hij werkte in Gent, hij zaagde planken met de hand. Hij zaagde er samen met zijn broer. En zijn broer was meegekomen van Gent met Pruis Vervaet, met zijn wagen met paarden. En mijn vader moest om zijn geld nog gaan, en die moest te voet van Gent komen. En op 't kerkhof van Winkel, daar spookte het, dat heb ik hem dikwijls horen vertellen. En daar was daar niemand die op 't kerkhof dierf komen. En mijn vader ging daar over, over dat kerkhof, en dat was een hond die aan een been zat te knuizen (vergelijk ook de sage van bakker Dhauwe over het kerkhof van Sint-Kruis-Winkel in ons jaarboek 1979-'80 blz. 96 en 97 nummers 3 en 4). En dat was al dat er was, dat was het spook, hja.

Wel, ge kunt zo van alles vertellen jong. Van spoken, dat het altijd maar spookte, en van heksen, en de karn... Maar mijn vader, die was niet bang van de spoken, dat was hem juist gelijk, of dat nu een spook was of niet. En zijn moeder, dat heb ik hem dikwijls horen vertellen, die maakte haar jongens schoaj (bang), mee een mombakkes over haar kop. Jaja dat deed ze zelf voor haar jongens schoaj te maken, dat heeft allemaal bestaan, jongen. En mijn vader, die trok haar mombakkes af en daarmee kenden ze haar. En dan was het gedaan.

En dán een vlieger, een mens die een vlieger opliet. „Ik zal mijn vlieger nog niet mogen oplaten zeker“, zei hij tegen een mens die op zijn dak kwam. „Ja, dat wel“ zei die, „maar spoken dat niet“. Dus een vlieger oplaten dat was al spoken. En op de Feelemie-ne, lag er een hoopje zand, achter de school van de Langelede. Mijn vader had dat al zien liggen, dat beetje zand. En hij zei tegen iemand „Wat zou dat hoopje zand daar liggen doen ?“. En hij ging er naar toe en dat werd weggetrokken (met een touwtje en een stukje plaat waarschijnlijk) en dat was ook al iemand die spookte.

En een raap uitsnijden, dat meende ik u ook nog te zeggen. En dat werd op een lange kodde gestoken en dat werd over en weer bewogen (met een kaars erin) en dat was ook spoken.

En hebt ge nooit iets gehoord van heksen ?

Baja jong. Bij ons ginder, onze beesten waren allemaal gestorven, we hadden 21 koe-beesten dood op dertien maanden. En 't was ook een toverheks zille, op de Langelede. En mijn vader gaat naar de paters van Dendermonde. En er was daar een oude vent die zei „als uw beesten allemaal weg zijn, zal het aan uw kinders beginnen“. Dus dat was een slimme hee. Dat was een oude mens die aan ons daar woonde. En daarmee ging mijn vader naar de paters. En als mijn vader bij de paters kwam, die pater ondervroeg hem alles. Mijn vader had zeven zonen, en die werkten allemaal en gaven tot hun laatste cens af. En als die pater hem dat allemaal hoorde zeggen, zei hij „Ons Heer heeft het u afge-

pakt met schoppen, maar hij zal het u met schepen weer brengen". Hij had het niet kwaad hee, die pater. Ha ja mijn vader moest alles uitleggen en dat hij met zulk een huishouden volk zat (dat de verdiensten goed binnenkwamen). En hij heeft hem niets mee gegeven, behalve paasnagels, die moest hij langs weerskanten onder het hekken steken, onder de hekstijl. En mijn vader heeft dat gedaan uit schrik. Om het kwaad van het hof te houden. Maar er was daar geen kwaad aan. Vroeger was er daar nog een mens en die wist er van dat er daar godverdomme nog paarden van de cholera dood waren. En die oude mens die wist er van dat er paarden gestorven waren. En dat is geweest in '12 of '13 als het zo een kwade winter was en dan waren er bomen uitgewaaid. En mijn vader doet die bomen uit en godverdomme hij delft daar op een been van die paarden die daar onder de grond gestoken waren. En dat is op onze beesten gekomen, dat was geen kwaad, maar een besmetting.

En Luusken dat was een toverheks en die kwam veel bij ons. En mijn vader die geloofde daar niets van dat dat een toverheks was. Die heeft daar nooit iets van geloofd hoor. Die kwam veel bij ons, maar die deed niets aan de beesten, maar ja ge moet maar de naam hebben hee. Maar ze was zo arm, dat de mensen haar eten moesten geven. Maar de mensen als ze ervan klapten, dat was een toverheks. Ze wisten er niets van te vertellen, maar toch was het een toverheks.

Daarop vertel ik Prosper het geval van een man, die ook niet geloofde dat Luse een toverheks was, en die met twee maats uit de Bosstraat kwam en zei „dat ze met mij eens iets probeert, 't zal haar niet lukken", en toen hij ter hoogte van een brug kwam werd hij alleen opgepakt en midden in de Langelede neergezet.

Prosper : Da's allemaal superstitie mens, allemaal superstitie, wel mens. Maar Luse dat was een braaf mens, een vrouw gelijk een ander, ze wisten zij daar niets van. Maar ze was wel al oud. Toen ik een jaar of tien was, was zij wel vijftig, zestig jaar (dus geboren rond 1850) en daarbij slecht gekleed en mager.

Over het kapelletje op de plaats waar de macadamweg de Langelede verlaat, wist hij enkel te vertellen dat voor het kapelletje, een ijzeren paal daar stond met een Lieve Vrouwe beeldje op een voetstuk. Pastoor Vanderstee zou dat kapelletje daar laten zetten hebben. Dat het beeldje daar geplaatst was tegen het kwaad, en onder meer tegen de toverheks Luse Pare, daar wist hij niets van.

Het kapelletje op de plaats waar de macadam weg de Langelede verlaat.
Daar gebouwd tegen het kwaad.
De jongen is Erik Hoebeke.

Oo, da's allemaal superstitie geweest. In onze tijd, ge zoudt gezworen hebben dat dat waar was, als de mensen dat vertelden. Mijn vader die heeft nooit van zijn leven niets geloofd. Die peinsde niet op spoken of 't een of 't ander, want als hij wist dat er een spook was, ging hij er naar toe en ging het pakken, die was niet bang.

Zoon Michel meldt dan het geval van die ezel.

Die ezel die op Langelede brug stond. Ojejoj, d'r is daar van alles gebeurd op de Langelede jong. Er was een ezel en die hadden die mannen op de brug gesteld, een dode ezel. En elk die er voorbijging of niet, die maakten zich een kruisken. „Wat God bewaart, is wel bewaard”, zo gingen de mensen daar voorbij. En die stond temidden op de brug. Dat was een spreuk om het kwaad weg te doen. Ze zagen die ezel daar staan, en ze meenden oejejoj dat het van den duvel was. En ze waren weg hee.

Waar ik nog van gehoord heb van de boeren op de Langelede, dat al hun beesten los liepen in hun stal. Dat was ook superstitie nietwaar, dat was ook ene die die los gemaakt had. Dan geloofden die boeren dat het kwaad daarmee gemoeid was, want dat kon niet uit zijn eigen.

En van de karn die niet afging ? O ja, wat deden ze daar aan ? Ze smeten er wat in, maar 'k weet niet meer wat, en dan ging de karn af.

En hebt ge nooit gehoord van toverheksen en kleine kinders die betoverd waren ?

Joajaek jong. We hebben zo eens een broer gehad, ook zijn kindeken... en dat was ook door een toverheks gekomen, de mensen zegden dat hoor. Dat was de oude man. Als een kindje verschrompeld vel had, was dat de oude man. Maar ze wisten niet van welke toverheks, want dat was niet waar, dat was daar niet van.

En die boer op de Langelede, die kon toveren, die had niets anders dan slechte boeken, toverboeken en boeken tegen de kerk. En die zei tegen mij „Zie, gij moogt die boeken niet lezen, want als gij die boeken leest, wordt ge zot”. (Prosper kende hem goed). Maar die boeken zijn dan duur verkocht, als hij gestorven is, gedomme ja.

Die zijn verkocht aan een zekere Segers, maar die is ook al dood, en waar die nu zijn dat weet ik niet. Die boer kon alles „Moar 't geld dat telt, moar anders niets”. Die kon alles, ook toveren. Ik kwam veel bij die boer. Hij zei „Gij moogt die boeken niet lezen, en 'k zou z'u niet geven ook, want ge zoudt zot worden”. En de pastoors die hebben er wat voor gedaan om die boeken te hebben. Dat was omdat hij ze niet meer zou gehad hebben, omdat er teveel tegen de kerk in stond. Hij wist te veel tegen de kerk en hij vertelde dat aan de mensen. Maar dat was een goed mens, ge mocht hem vragen wat ge wilde. Uitleg, uitleg jongen, altijd maar uitleg, over de kerk en over de boerenstiel. En hij is verhuisd van de Kruisstraat naar de Langelede in een varkensbak.

Osschaert en de weerwolf dat was 't zelfde, maar daar hebben ze me niets van verteld. Mijn vader geloofde er niets van en mijn moeder ook niet veel. Mijn moeder was Stefanie Van Den Berghe. Mijn vader is geboren rond 1865, want ik was de tweede jongste van een gezin van acht kinderen.

Sagen verteld door een Wachtebeekse, geboren in 1906, en verteld op 20.4.1981.

1. Als er een ekster was die veel schetterde, dan waren er heksen op gang.
2. Als er een veulen geboren was, werd de nageboorte aan een boom gehangen opdat het veulen niet dempig zou worden (geen asthma zou krijgen). Dat werd in een notelaar gehangen.
3. De kleertjes van de kleine kinderen moesten van de bleek of van de droog zijn voor zondsondergang, anders zou dat kind kunnen betoverd geweest zijn.
4. Als een vrouw een kind gekocht had, mocht ze niet op straat komen voor ze haar kerkgang gedaan had. Deed ze het toch dan werd ze bekeken als een slechte (bijna

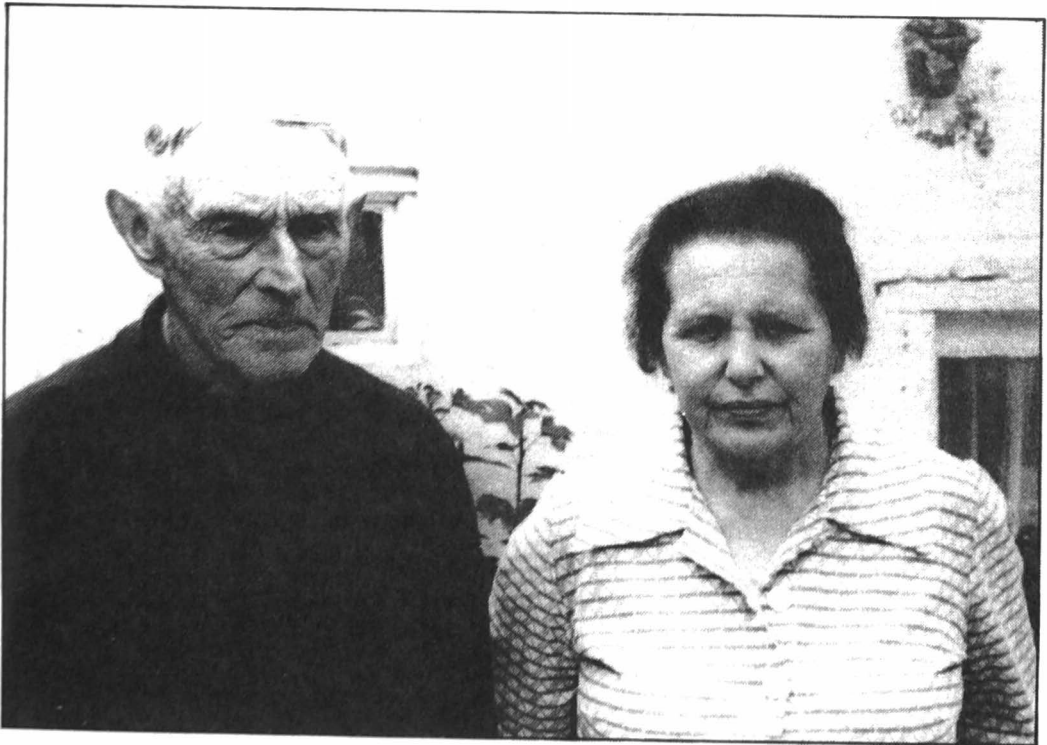
publieke) vrouw. Ze liep dan ook gevaar dat haar kind zou kunnen betoverd worden. Op haar eigen hof mocht ze echter wel lopen.

5. Ik was een zeer kleintje toen ik geboren was, ik kon in een klomp. Mijn ouders zijn dan naar de paters geweest om mij te laten af lezen, of anders zou ik betoverd geweest zijn.

Sage verteld door Viktor Creve ° 1898 te Wachtebeke en verteld 20.4.81.

Als ik jong was waren er nog zo geen fietsen of geen auto's. Dan bleven de mensen veel meer op hun wijk of hun gehucht. En als er dan jongens van de Kloosterbos of van de Akker (twee gehuchten van Zelzate) kwamen vrijen om een meisje van de Langelede, dan namen we dat niet. En dan sprongen we 's avonds als die mannen naar huis gingen, met enkele op hun rug, om hen af te leren om onze meisjes te komen. En dat was één van de hoofdredenen waarom er in onze tijd Osschaart gelopen werd, om die mannen bang te maken.

De heer Eugène Van de Moere bevestigde de sage nummer 2 van de wachtebeekse in verband met de nageboorte van een veulen. Deze gewoonte bestond in Watervliet ook maar daar moest de nageboorte in een appelaar gehangen worden.

Viktor Creve en Leonie Verplancke

Alfred Van Assel

1. Mijn pa was koewachter (13-14 jaar) bij Fons Van Himme en elke avond kwam mijn pa eens naar huis bij zijn ouders. En ze wilden hem bang maken met een ketting en een laken over zich, en met de ketting over de straat rollen en dat maakte lawaai. Maar hij pakte ze hen af en hij sloeg er hen mee.
2. Katten : dat er een kind geboren werd, en als er een kat meeliep met de ouders, als ze de familie gingen vragen, om meetje of peetje te zijn, dan betekende dat dat er iets verkeerd ging lopen met dat kind.
3. Dove Tore (duëve Toorre). Aan de kapel in de bocht van de Langeledestraat aan het Langeledevaardeken, stond er een klein huisje en daar woonde Dove Tore en dat was een heks. Die heeft de eerste wereldoorlog voorspeld. „Er is een oorlog op gang en hij zal eindigen in de Drijfstukken (dit is aan de bosweg nevens de kapel van de Gebroeders Naudts)”, zei ze. En de laatste bom is daar gevallen, om 11 uur de 10 of 11 november 1918. Daar zegden ze toverheksen tegen. Die heeft veel voorspeld van de eerste oorlog, voor hij begon en 't is uitgekomen ook. Dat was een oneindig arm vrouwke en ze werd onderhouden door 't volk, want er was dan nog geen uitkering.
4. Op Assenede was er een tovenaar. En op de trein zat iemand, die er in Zelzate af moest. „Ga, kom moar mee naar Moerbeke” zei hij. En die man ging mee naar Moerbeke, die kon niet van de trein. Dit is gaarne vijftig jaar geleden.
5. Pastoor Camerman wat moeite dat die gedaan heeft om de boeken bij die boer op de Langelede (die kon toveren) buiten te krijgen. Maar dat ging niet, want hij had altijd de sleutel op zak. Dat was een tovenaar. Hij had een schrik (schoajte), hij dierf alleen niet bij mensen zijn.
6. Paasnagels : op de Langelede is er geen hof waar er geen paasnagels onder het hekken zitten, in de grond gestoken. Als ze wat ongelukkig waren in de beesten of slecht biggen kweekten, of voor 't kwaad van het hof te houden, vroegen ze paasnagels. Meester Coppens, de zoon van koster Coppens, deed ons dat aan de hand van de bruine paters van Lokeren.
7. Mijn schoonvader zat vijftig jaar geleden met brand in zijn keel. En om die brand er uit te trekken, moesten zijn jongens puien (kikvorsen) gaan zoeken in de winter. Anders zou hij verstikt zijn. Die kondt ge vinden waar er veel kruid in de grachten zat. Ze naaiden die pui in een wit lapke. En hij stak die helemaal in zijn mond en hield hem beet aan zijn poten. Op vijf minuten was die pui dood en zagen het doekje en de pui zwart. Als hij dat twee maal na elkaar deed, was die brand weg. Eenzelfde verhaal werd verteld door Florent Hoebeke aan Tom Hoebeke enkele jaren terug, maar speelde zich af in Sint-Gillis-Waas. Erik Vandervennet, kende dezelfde geneeswijze uit Oost-Eeklo.

Sagen verteld door Irma Schaut, geboren 1912 te Wachtebeke. Ze werden opgetekend 2.4.1981.

1. Dolle de Joe aan de Langelede was een toverheks (voor 1912). Ze zei dat het nog zover ging komen dat de mensen op ijzeren paarden zouden rijden (fietsen). Ze kon

zagezegd voorspellen. Ze voorspelde ook de oorlog '14-'18. „'t Zal donderen en bliksemen in de hemel" zei ze.

2. Er was een boer op de Langelede en als hij in zijn huis zat zei hij „kijk maar buiten, er loopt een zwarte katte over 't dak" en 't was waar ook. Hij dierf alleen niet buiten komen, hij had altijd een dochter of een zoon bij hem. Hij had aardige gedachten. Hij stond altijd over de straat te kijken. Hij zat zodanig in de boeken, dat hij met zijn eigen geen weg meer wist.

Sagen verteld door Magdalena Verpaele, ° 1.5.1906 en door Willem Hesters ° 1910. Ze werden opgetekend 3.4.1981.

1. Grootvader ging 's nachts peuren, 't was een visser, op de put aan Overlede tegen Mendonk. De „witte dame" wandelde altijd in de Mendonkse dreve, naar de put toe. Grootvader zei tegen zijn maats, „Als ze er morgen weer is, spreek ik haar aan". — „Doe dat toch niet" zegden zijn maats. Hij zag ze weer en sprong er naar toe „Zijë van God of van den duvel ?" — „Stien, loat mij goan" zei hij. 't Was een bekende die smokkelde in goud.
2. Willem Hesters ° 1910 vertelde :
Bij ons waren er drie broers en een oude moeder. In 't kotje hoorden ze altijd lawaai, vooral mijn moeder, die sliep op de voute. Ze verwittigt de drie broers, die een riek, een geweer en een revolver nemen. 't Was een rat, die over een belleke liep dat daar blijven liggen was. Mijn moeder dacht dat het lawaai van een tovenaer kwam.
3. De spoorweg van Moerbeke naar Zelzate is aangelegd in 1865. (W.H.)
4. Nog na 1945-'50 ging moeder met wijwater rond om te sprinkelen op het hof bij dondervlagen (W H)
5. Mijn broerke is behekst geweest uit jaloersheid. Moeder mocht dat kind niet pakken of 't had de „seskes". Moeder zag aardige beesten lopen, zoals ze nooit gezien had. Ze werd bang en liep naar huis en van dan af had mijn broerke de „seskes". Mijn vader ging dan naar Gent, naar de paters Augustijnen en die zegden hem „Ga naar huis, uw manneke is overleden". En 't was waar ook.

Magdalena Verpaele en Willem Hesters

6. Die zelfde boer van de Langelede, die kon toveren (zie Irma Schaut), die was zo weg van zijn boeken, dat hij van de Kruisstraat naar de Langelede verhuisd is, verstopt in een beerbak.
7. Achter 't hof van Madeleine Baers haar ouders, was er vroeger een heuvel, waar ik nog op gespeeld heb. Maar die was vroeger nog hoger, en groter want die was geplant geweest. Die werd dan uitgemijnd en ze hebben daar dan geraamten uitgedolven van volwassenen en kinderen en die stonden gewoon recht. Dat was uit de tijd van de Spanjaarden zeiden de mensen. Dat was in de Molenhoek waar nu het kerkhof van de kleintjes is. (M V)
8. Willem Hesters vertelde dat Alva nog langs Axelsvaardeken gereden is te paard. Dat was hem verteld door Tuur Van Mossevelde, de vader van Albert.

**Volksliedjes opgenomen te Wachtebeke op 8 mei 1982 (1 en 2) en 29 mei (3).
Ze werden gezongen door een Wachtebeekse wonende aan de Langelede.
Ze leerde ze van haar moeder (° St.-Kruis-Winkel 1878). Beiden hebben geboerd.**

1. STRONTLIEDJE

Pachter Sies vond aan zijn hage daar van zijn ofstee op de grond
Op diezelfde ploatse weder nen kolossalen grûeten stront.
Dat begon èm t'ambeteren en met reden sprak de boer
Kon ik dienen vuilaard attraperen, 'k zou èm spelen uèk nen toer.

'tsandrendaags, 't was nog geen vijfde, was de boer vroeg opgestaan
Bij et kraaien van den ane om dienen schijter ga te slaan.
Seffens zag ij Tiesten komen, 't was zijn gebuur iël kalm en zwak
Die an d'aage zonder schromen iël gerust zijn broek afstak.

Tsandrendaags zonder te dubben, 't was nog donker in et graf,
Nam ij d'eieren met een schuppe en doarmee wacht ij Tiesten af.
En da ventsen da kwam weder, zette zich daar mee fatsoen,
Op diezelfde ploatse weder om zijn kaksken doar te doen.

Sies die had èm goed verdoken, 't was nog stil al op den grond,
Hij had voorwaar al rap gestoken de schup onder Tieste zijne kont.
Eindelijk gedaan met kakken, roef de schup was weg met stront,
Hij nam d'eieren uit zijn zakken en legde ze stillekes op de grond.

Tiest die stond bedrukt te kijken noar zijn kaksken gelijk nen snol,
Moar wat zag ij ja verdikke als ij daar die eieren vond.
Seffens liep ij bij zijn Trientsen en ij riep met veel gemoed,
Ik schijt eieren wat een wonder, klaagt uwen vent in tegenspoed.

'k Zat an die age daar te schijten en 'k vond eieren voor nen stront,
Dat is an ons lëre te wijten, die ons dad in ons oarmoe zond.
Bedanken wij ém voor die gratie en loop er nu maar gauw met spoed
Naar de stad om een purgatie, waar da'k veele van schijten moet.

Trientsen die liep vol koerage, zij deed Tiestsen zijnen zin,
Kocht een felle schijtpurgatie en Tiestsen nam ze seffens in.
Gauw begon ij wat te gevoelen en hij riep met veel plezier,
Aast u Trientsen ik moe doene, brengt maar gauw de pispot ier.

Wat de pispot, ja verdikke, neen, sprak zij uëk mee fatsoen,
Want uw eieren zouden breken, wacht ik zal dat anders doen.
Steek uw broekske af algauwe, ik zal onder uw fundament,
Schuëne mijnen veuscheut auën, 'k ben nie vies van mijnen vent.

Daarop ging Tiestsen aan het peren in den voorschoot van zijn Trien,
Nijdig zat ij èm te weren, ij scheet wel nen menuut of tien.
Eindelijk gedoan mee kakken droade ij èm seffens om,
Om zijn eieren vast te pakken, moar zijn and schoot in den stront.

Tiestsen stond bedrukt te kijken noar zijn kaksken gelijk nen snol,
Moar opeens die werd zijn Trientsen van koleire zuiver dol.
Gij smeerlap, riep zij, gij schaamteloze vuilen ond,
En ze smee al in zijn wezen giël dienen voorschoot vol mee stront.

Tiestsen ee't nadien geweten dat die farce vuil en vies,
Die èm daar was overgekomen, gebakken was van pachter Sies.
Moar daaran is uëk te wijten dat ij giën iënen enklen kiër
Rond da of ne miër ging schijten, ij betroujdegen 't spel nie miër.

2. LIEDJE GEZONGEN IN DE MEI

Vroeger als wij kinders waren, weet ik dat mijn moeder, die sliep daar in die kamer. En dat was ook zo met een „mokkeleire” (middenste houten lat, vertikaal, van een raam ?) Mijn moeder zette die een eind open, en dat hebben we dikwijls gezien, cenzen of halve kluiten, dat ze die zetten op de dingen (vensterbank ?). En als ze ze hoorde afkomen (de meizangers) „toe, ge moet niet zingen”, zei ze, „want ge zoudt mijn jongens wakker maken”. En ze kregen door het venster, ze ging niet naar de deur, ze kregen door het venster hun cens of halve kluit. Ik heb nonkel eens horen zeggen dat ze op Pottershoekske de mei eens een keer gingen gaan zingen, bij De Craenes, en Mie Bundervoet, dat was Karel De Craene zijn vrouw. En ze stonden te zingen bij Mie, aan de voordeur, en daar hebben ze vreselijk veel moeten voor lachen, „ge moet langst achteren goan”, zei Mie, „ons veurdeure goa nie open”. En als ze van achteren kwamen, moesten ze het nog een keer zingen, en dan kregen ze elk een ei. A, Martha Tuure, die is hier altijd komen zingen. Ik ben getrouwd als ik 25 jaar was (1928), maar ik mag niet zeggen, van achter de oorlog van 1918 dat ik nog meizangers gehoord heb. Dat is feitelijk in onze kindertijd geweest. En als ik hier gekomen ben, dat is 54 jaar geleden, konden we ze nog horen afkomen van aan de Sluis (dat was dus in 1927 dat ze toch nog meizangers gehoord heeft). Dan was dat zo nog met groepkes van vier, vijf mandie rondgingen om de mei te zingen. Hoe oud die waren ? A, er waren daar getrouwde bij ook, mannen en vrouwen onder mekaar, en kinders ook. Martha haar liedje dat ken ik nog :

't Es morgen den iësten van Mèèje, in tan komt den na-achtegaal
Die zal ons zijn schone liedjes zi-ingen met zijne liefelijke taal
O mèj, o mè-èj vereven, die alles doe-oet erleben
Komt laat ons vro-olijk leven, al met die angena-ame mèj, al met die angena-ame mèj

Op den berg va-an Kalvarië staat er iënen mèjbuëm geplant
Tussen 't kruis van twië moordena-aren in het bloed van Je-ezus zoet
O mèj, o mè-èj verheven, die alles doe-oet herleven
Komt laat ons vro-olijk leven, al met die angena-ame mèj, al met die angena-ame mèj.

't ès ter ulder iëre.

Als wij, als kinders voor de eerste oorlog, de mei gingen zingen, was dat 's avonds, maar wij moesten bij lichten thuis zijn. Maar die grote mensen, dat was 's avonds. En dat was zo stille op die meiavonden dat ge ze van 'k weet niet hoe ver kondt horen afkomen. Wij zijn nog geweest dat we aan het hekken bleven staan voor ze te horen afkomen vanop de Sluis. Dat is schoon hoor. En dat was altijd hetzelfde liedje dat ze zongen. Ze hadden geen muziekinstrumenten bij. Martha had ze een tremolootje in haar stem. Het was een arme sukkelteste (sukkelesse !) en ik denk dat zij elke keer goed was (dat ze veel ontving). De mensen hadden daar gelijk compassie mee. Maar vroeger werd er gezongen bij de mensen. Maar nu wordt er niet meer gezongen ee. Bij ons thuis werd er veel gezongen. Mij pa die was in het muziek en ook in de zangsociëteit. Vroeger was het allemaal wieden, kappen werd er niet gedaan. Het was met de schort aan, om te wieden, om te krui-pen. Ge zette u neer, ge moest u een kruisje maken en dan werd bij ons de paternoster gelezen, altijd bij mij pa. En als de paternoster gelezen was, dan mocht ge al doen wat ge wilde, lachen en zingen. We hebben soms ganse namiddagen gezongen. Mijn moeder kon ook zeer goed zingen. Van Pachter Sies, van de vlooien, van d'herderinne.

3. De vleuën.

DE VLOOIE

Vrienden geef mij toch nen road, 'k heb schromelijk veel vlooien
 Ja waarlijk ik ben t'enden road, 'k en kanne mij oast nie miër plooiën.
 'k Eb alle middelen angewend, die door de wereld zijn gekend,
 Moar 't giën et ergsten is van 't spel, ze bijten de stukken al uit mijn vel,
 Moar 't giën et ergsten is van 't spel, ze bijten de stukken al uit mijn vel.

Kuischen wil ik nie miër doen, want ze willen toch niet verhuizen
 Ja 'k ondervind et elken kiër, ze bijten nog irger dan de muizen
 'k Ging overlest al op den wacht, da spel da duurdegen giël den nacht
 'k Ging om mijn kliëderen in den oek, ter sprongen der wel duzend uit mijn broek,
 'k Ging om mijn kliëderen in den oek, ter sprongen der wel duzend uit mijn broek.

'k Heb er mij nen poejere gekocht, om doar nog ne kiër mee te proberen
 De winkelier heeft mij gezegd van doar nog iëns mee te proberen
 En grijp ze dan moar bij den nek en steek da poejer in haar bek
 En smijt dan alle potjes vol, ze vallen duëd gelijk nen mol
 En smijt dan alle potjes vol, ze vallen duëd gelijk nen mol.

'k Liet er mijnen pispot nog wa stoan, om doar nog iënegt' in te springen,
 Ja d'iëste die ter durft in goan ; zou ik sebiet den nek afvringen
 IJ stont er wel al nen dag of tien, en geen enkele vlooi was er in te zien
 Ze sprongen allen rond de pot, en ik stonne te kijken gelijk nen zot
 Ze sprongen allen rond de pot, en ik stonne te kijken gelijk nen zot.

Vrienden 'k heb er al nen road, om van die vlooien af te geraken,
 'k Smijt al mijn beddegoed op stroat, 't ès goed om vuurwrik mee te maken.
 En dan zingen wij and in and, totdat ge-iël da boeleken brandt
 Tan is het altijd pief-poef-paf, zuë benne'kik van mijn vlooien af,
 Tan is het altijd pief-poef-paf, zuë benne'kik van mijn vlooien af.

Sagen verteld door Madeleine Gysel, geboren 1903, op 3/1/1983.

1. Van boer Dhondt op Overlede, het huidige hof van Herman. De kwade hand zat daar onder de beesten. Ze waren naar Lokeren naar de paters gegaan. En er is een pater gekomen, die het hof belezen en gezegend heeft en die zei dat het ene van hun

werkvolk was. En om geen opzien te verwekken, moesten ze ze allemaal wegsturen. En het kwaad ging op één van hun beesten vallen en 't is op hun schoonste paard gevallen. De bazin ging er altijd mee in de dreef van hun hof wandelen. Het paard is kapotgegaan en 't was afgelopen met de kwade hand, mits ze (de bazin) haar belofte aan de paters gehouden heeft.

2. Mijn vader zei altijd dat dat veel veranderd is van dat bijgeloof vanals er vuurwapens gekomen zijn.
3. Bij Veintshen Nuyt, dat heeft mijn vader verteld en dat is wel al tachtig jaar geleden, was zijn aardappelkuil ook leeg. En er lag een briefke in :
Vein Nuyt
Uwen patatterput is uit
Als ge beter wil leven
Moet ge meer aan den armen geven.

Sagen verteld door Marie-Louise Criel, geboren in 1894 te Evergem (zie aldaar)

Marie-Louise Criel

1. *Van een knecht die weerwolf was.*
In de Statiestraat hier, in de jaren 1800. Ik heb dat horen vertellen van Domien Velde. (Mevrouw Criel kwam naar Wachtebeke wonen in 1895). Die woonde naast ons. Dat was van Tsoantsches. Dat waren drie jonkheden met een zuster bij zich. Hun vader, dat was het oude Tsoantschen en dat ventje dat zou moeten een berenvel gehad hebben. En de zondagnacht als er zo zatlappen waren, die zo wat laat dierven naar huis gaan Tsoantschen liep met zijn berevel. En hij liep er naar toe en ze moesten hem dragen, tot waar hij wilde. Maar ik geloof wel dat ze daar naar toe geweest zijn en dat ze zijn vel gevonden hebben en dat ze het verbrand hebben. Maar hij heeft er niet van af gezien.
2. *Stalkaarsen*
De weg naar Zaffelare. Op de hoek van de Mendonkse dreef staat een grote bos en er ligt daar ook een plas in in het midden. En alle nachten zagen de mensen daar een grote, dikke kaars in branden. Maar hoe dat uitgelegd werd. Dat zijn oude putten en er was daar van onder een soort lucht (gas) dat zich samenzette en dat veroorzaakte dan licht aan de oppervlakte. Dat was geen toverij. Maar de mensen dierven voorbij de Mendonkse dreef niet meer gaan. Ze zegden : „de stalkaars brandt”.
3. Er was een vrouw van de notaris Van Damme. Maar Leontine Dhondt die weet daarvan dat dat op hun hof gespookt heeft. Maar wat ze daar nu allemaal meegemaakt heeft, dat weet ik zo niet meer. Dat was iets met hun beesten. Maar op het hof van boer Dhondt is er veel gebeurd, maar ik kan mij het fijne niet meer herinneren. (Leontine Dhondt was de vrouw van notaris Van Damme).
4. *Een akker in 't Betje te Wachtebeke.*
Dat is dat straatje, waarvan nu op de hoek meester Dierick woont (Ghislain Dierick, zoon van ons medelid Germain Dierick van de Smishoek). Mijn man, Kamiel Van den Hende, van de Langelede, die zei dat altijd : „Dat straatje zal nog een grote weg worden”. Wij hebben daar achteraan een akker. En juist voor onze akker stond er een huizeke. Daar woonde Staf Hellinck. Dat heeft daar ook gespookt, zeiden ze, in 't Betje. „En Betje van Nevelestee kwam daar altijd een keer weerom”. Nevelestee was de naam van Betjes boerderij, die daar gestaan heeft. Haar geest kwam daar nog

altijd weer en dat ze riep „Betje van Nevelestee, blauwe kannekes melk, lichte pondeskes boter, scherp gewegen en diere verkocht, ezuë è'k mijn ziele oan den duvle gebrocht". Dat werd verteld dat dat gebeurd was.

Sagen verteld door Bertha Creve, geboren te Wachtebeke op 11 juli 1901 in de Vieruitersten, op 20 november 1982.

Bertha Creve

Bertha is een uitstekende bron voor wat het verleden betreft, zowel voor bijgeloof als oude schoolliedjes, als de oorlog, als oude ambachten en het Wachtebeeks dialect. Op 81-jarige leeftijd is ze nog zo kwiek (misschien omdat ze getrouwd was met een De Quick) dat ze nog gezwind de ingewikkelde danspasjes uitvoerde die met een schoolliedje uit haar jeugd gepaard gingen. In ons driemaandelijks blad van april 1983 hebt u kunnen lezen hoe ze meewerkte aan een dialektonderzoek van de Rijksuniversiteit van Gent. Ze houdt nog kippen en konijnen, rijdt dagelijks met de fiets, spint wol, zingt, gaat op reis...

1. Dat was een café tussen Wachtebeke en de brug van Overlede. Daar woonde toen Ferdinand Seys en daar kwamen alle smokkelaars samen, om te vergaderen, om te weten wat ze moesten doen. En die boer was een duistere, maar hij was toch ook bij de smokelaars.

En zeggen ze tegen mekaar „We gaan die toch eens een beetje in de gaten houden wat die doet". Ja, 't was maneschijn, en hij ging eens buiten, die boer en de andere daar achter. Maar die boer, zo achter een muurtje trok hij zo een doosje uit zijn zak, hij deed dat open en er sprongen gelijk allemaal schimmen van duvelkes uit. Zo die andere van die bende, had dat gezien en hij trok terug binnen. Hij zegt „Nu heb ik toch wat gezien, zille, dat is toch wel waar van die boer, dat hij met de duivel omgaat, want hij deed daar een dooske open en het waren allemaal duvelkes die daar uit sprongen". - „Maar ja", zegt een andere „het kan zo een doosje geweest zijn dat de kinders ook krijgen, gelijk voor Klaas, als ze het opendoen dat er een popje uit springt". Maar ze betrouwden het toch niet goed. En toch deed die boer altijd maar het smokkelen voort. Maar hij dierf nooit alleen op straat komen, want altijd was één van zijn kinderen erbij en een hond. Want hij is hier dikwijls voorbij ons hof gereden. En ik heb nog zelf horen vertellen van zijn zoon, dat ik hem vroeg of dat waar was dat zijn vader zo een tovenaer was. „Hij kon hij niets" zei zijn zoon. Maar hij was toch wel wat weg in zijn hoofd, want hij had oneindig veel boeken voor te lezen. Ik heb mijn vader nog horen vertellen dat hij een blok land liggen had op de Sluis, een blok tarwe. Die lag al een ganse tijd af gepikt, die moest recht komen, maar dat bleef daar maar liggen. En 's namiddags lag hij daarbij te slapen de boer, in plaats van zijn tarwe recht te zetten. Als het avond was lag ze er nog. Maar dan een keer op een morgen, stond gans dat blok tarwe recht. En ik vertelde dat aan zijn zoon en lachen dat die moest doen „A 'k geloof dat" zei hij „dat dat blok tarwe recht stond. Wij als kinders elf, twaalf jaar, klopte hij ons 's nachts uit ons bed als het twaalf uur was en wij moesten dat blok tarwe gaan recht zetten en hij bleef op de dijk liggen". Dat de mensen meenden dat hij met de duivel om ging en dat de duivels dat blok tarwe recht gezet hadden.

2. Mijn man zijn vader, dat was peetje brigadier hier op Overslag, maar die was niet schoaj van spoken en alles. Die stond dan in Kaprijke en dat waren toen ook mensen die naar Zelzate naar de fabriek kwamen. Als ze hun geld kregen maakten ze dat ze met drie, vier tehope waren. Want een alleen die was zijn geld kwijt. Dat was altijd die werden afgewacht in de bossen, dat waren toen overal bossen. En er was daar toen ene die altijd verkleed was, en die liep op handen en voeten en die sprong dan

op hen en smeed hen omver en die pakte hun portefeuille af. Zegt peetje brigadier „t'Zal wel gedoan zijn" en hij stak zich weg op die weg als die mensen met hun geld afkwamen. En ja, die zo lijk een beer (verkleed) was daar weer en hij sprong zo naar een. „Wacht, gotmiljaar" zegt peetje brigadier, „naa èd'anen man wel gevonden zille!" En peetje brigadier was zo een sterke man en hij poeft hem daar met zijn kop langstegen de grond en hij trok hem zijn spel af, dat hij aan had, maar ze zagen wel wie dat de weerwolf was. En hij heeft hem afgeklopt totdat de weerwolf bleef liggen en ze hebben geen weerwolf meer gezien dan. Dat was in de bossen van Kaprijke-Bentille.

3. Maar ge hebt nu de Ronduite, aan de weg naar 't Hollands (voorbij Smolenaers kreek) daar loopt de baan naar de Koewacht. Mijn moeder was van de kanten van de Koewacht. En aan de rechterkant lag daar een grote ronde dijk, midden in de polder. En daar heeft altijd een klooster in gestaan vroeger jaren. En dan in die tijd als ik zo naar de Koewacht ging, 't was dan al ingestuikt; er lagen dan zo hopen stenen.

En er was dan een knecht van een boer van de Rode Sluis, Mattheeuws heette die en die kwam van Koewacht-kermis. Maar dan stond dat klooster daar nog hee en dan zegden ze al dat dat daar spookte. En hij kwam terug van Koewacht-kermis, door de Kernemelkpolder, de Polderstraat, waar geen enkel huis staat, 't is allemaal polder. En er kwam daar zo een schone madam ineens voor hem staan en zegt ze „Gij zoe mij toch keunnen elpen, gij moet mij verlossen". — „Ja", zegt hij, „wa moe'k eu..." — „A mee goan mee mij ier in 't kluëstre. In ge zult doar iets op nen koeffre zien liggen of op een taffle, in die ee nen sneutle in zijnen bek of in zijn muile in als ge dienen sneutle doar keund'uit trekken dan benne'kik verlost, tan keunne'k mee goan mee au" zegt ze. Ja zat geweg, peinst hij 'k zal dat maar eens doen, 'k heb dan een vrouwmens ee, die ik eens kan bezigen. Ja, of hij nu die sleutel nu daar uit getrokken of niet, of wat er gebeurd is, dat weet ik nu niet goed. Maar de knecht als hij thuis kwam, heeft zich op zijn bed gelegd en hij is er niet meer af gekomen, hij is er op gestorven, van schrik. Dat heb ik gehoord van mijn vader en mijn moeder. Mijn moeder was uit de Kernemelkpolder, heette De Coninck, geboren in 1857. Die zal dat gehoord hebben rond de jaren zeventig.

4. 'k Heb er vandaag nog met iemand anders over gesproken, maar die vertelde dat anders. Ook zo een vrouw die daar kwam, zo 's avonds laat, als hij van Koewacht kwam, met sluiers en dingen en al, die hem „schoaj" wilde maken of hem meelokken. Maar hij zette het op een lopen, hij liep door. Ja, hij had niets bij zich, en hij peinsde „'k zal ne miër goan luëpen. Azze'k zondag weere van Koewacht komme, goa'k mij doar nen stok mauken te krijgen en hem mee doen". Ja, 't was een stuk in de nacht en ze kwam daar toch weer. En ze wilde hem aanscharrelen, „moar 'k è eur doar afgeklopt mee mijnen stok, zuëveel of da'k koste" zei hij, „in roepen in schriëmen da ze deejd „Toe schiët er uit, of ge sloa mij duëd", zei ze. 't Was gedaan en hij heeft ze niet meer gezien. Dat was ook op de Ronduite. Dat werd mij verteld door Kamiel van de Overslag.
5. Als ergens de karn niet af ging was dat hun eigen schuld. Maar dan gingen ze naar de paters van Lokeren of van Dendermonde en dan kregen ze een paasnagel mee. Of als ze tegenslag hadden in hun beesten of in de stallen, dan moesten ze die paasnagel boven de deur leggen.
6. Lichtjes die in het veld zweefden. Ze peinsden dat dat zielkes waren van mensen die gestorven waren, die in het vagevuur waren of in de hel, die kwamen smeken om wat voor te lezen of wat voor te doen. Maar dat komt door de natuur, door de vochtigheid van de lucht en de grond, dat zijn dwaallichtjes ee. Dat bestaat nog in moerassige gronden. Voor de oorlog '14-'18 werd daar al zoveel niet meer over verteld, dat was meer in de tijd van mijn moeder.

7. Vrouwen die zich miskijken op iets, dat kunt ge hebben. Dat is bij onze familie voorgevallen, vroeger jaren. Ze is zo (in verwachting) en ze komt binnen bij een boer en die zitten bloedworsten te eten, en ze heeft veel goesting er in, maar er wordt haar niets gepresenteerd. Ze had veel jongens en ze had nooit bloedworsten. En veel goesting hebben. Maar als dan dat kind geboren werd, had het gelijk aan ieder oor zo gelijk een bloedworstje.
Ha, ge moet nog niet ver gaan. Mensen die nog in onze hoek gewoond hebben, die hadden een meiske, ze is nu getrouwd. Dat was allemaal schoon, flink volk. Dat meisje had op haar voorhoofd, 't model van een aardbei staan. Dat was zo wat gewel en dat was bruin of een beetje roos. En die moeder, als ze zo was, ook ergens komen of dat zien waar er aardbeien waren en veel goesting hebben en niet krijgen of niet aan geraken.
8. Die boer van de Langelede zat met veel slechte boeken. En zijn vrouw had gelopen naar de paters van Lokeren en al en bij (onderpastoor) Camerman. En binst dat hij een keer weg was, was Camerman gekomen en dan was het gedaan hee. Hij kon er niet meer in lezen.
9. Van de nageboorte van een paard, dat ze in een boom hingen. Als een veulen geboren wordt, zit dat in zo een zak. En ge moet daar bij zijn als een paard veulent, om dat (vlies) open te snijden, of uw veulen is dood, dat zou er in versmachten. De schoonmaak heette dat en dat werd dan in een boom gehangen. Want als ze dat niet in een boom hingen... Dat moest daar blijven hangen totdat het verteerd was, anders werd uw merrie niet paardig weerom, zegden ze. Oscar, mijn man, geloofde daar ook nog aan. Hij hing het ook nog in een boom. Hij deed dat nog na de tweede wereldoorlog. Mijn Oscar zijn moeder was van Watervliet, van grote boeren. En hij heeft dat daarvan gehoord.
10. Keizersputte. Ja, dat was een heer die daar kwam gereden, zijn naam was Keizer. En dat is een water dat daar ligt, juist door Overslag. En hij was met paard en kar daar in gereden en paard en kar hebben ze bovengehaald, maar hem hebben ze niet meer gevonden. Die put dat is een draaikolk en dat is heel diep, door dat water dat draaide. En dan zijn ze gekomen, de overheid, en bomen langsheen gezet, opdat er daar geen kar meer zou tussen gekund hebben. En sindsdien heet dat daar Keizersputte. Dat kan gerust tweehonderd jaar geleden gebeurd zijn, want dat is van ver voor mijn tijd. Mijn moeder en mijn vader hebben dat aan mij verteld. Mijn moeder had een zuster op Zuiddorpe wonen en zo gingen we daar voorbij, alle jaren een keer of drie en dan vertelden ze mij dat.
11. (De heksen van de Ramonshoek, vermeld door Robert Van de Velde in dit jaarboek, waren in werkelijkheid van de Vieruitersten en wel gekend door Bertha). Die woonden hier in de Vieruitersten en dat was een heel groot gezin met kinders. Die man werkte niet en zijn vrouw haar moeder, die moest ganse dagen gaan bedelen, gaan schooien. Ze had een zwarte kapmantel op, lijkt vroeger, met een kabas, een paar kloppers met geen leders aan. En veel mensen meenden dat dat een toverheks was, maar dat was bijlange geen waar. En ze deed heel Moerbeke af, heel Wachtebeke en heel Zelzate. En als ze te weinig gekregen had van de mensen, een kant brood of 't zelfde wat, kreeg ze nog een goede pandoering van de luiaard van een schoonzoon. Daar waren wel elf kinders. En als ge binst de zomer door de Brandstraat gingt, als het heel heet was, gotverdeke, dan hadt ge wel vlooien als ge thuis kwaamt. Die sprongen zo maar in 't zand daar. En als ik naar school ging, gingen er ook naar school en gans die nek was gestekt, zo met rode puntjes, gelijk of 's nachts de vlooien of de luizen hen gestekt hadden. Die zijn dikwijls buiten gezet - ik ben bij meester Tack geweest hee - we zagen dat ook hee, die er nevens of achter zat „Miëstre 't zitten luizen op èm” en dan moest hij buiten hem gaan kuisen en hij mocht niet meer weer komen binst die dag. Maar 's anderendaags was dat weer 't zelfde.

12. Dat is in 1910 geweest, geloof ik. De mensen hadden nog geen vlieger gezien. En die kwam hier demonstreren op de Overslag met zijn tweedekker. Maar het moest schoon weer zijn, want als het waaide kon hij niet vliegen. En oneindig veel volk was er naar de Overslag gekomen om die vlieger te zien. En ze hadden daar dan een liedje op gemaakt maar helemaal kan ik dat ook niet meer. En dat gaat zo (Bertha zingt het liedje) :

Lahoep wat gaat hij de lucht weer in
Lahoep wat gaat hij toch hoog
De menschen die riepen van alle geslacht
Bravo veur Overslag
En één maal daar boven
Ge kunt niet geloven
Hoe dat gaf er een vreugd'en plezier
Het vee in de weide
Was ook al zo blijde
Sprong luchtig en maakte vertier
En op huizen en daken
Op waar men kon graken
Ja daar riep men zijn vreugde blij uit
Lahoep wat gaat hij de lucht weer in
Lahoep wat gaat hij toch hoog
De menschen die roepen uit alle geslacht
Bravo veur Overslag.

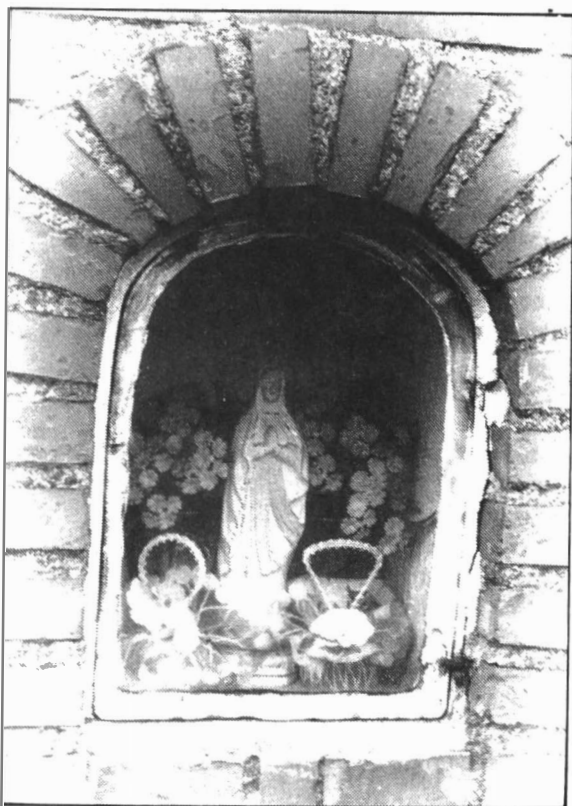
Er waren zo wel vijf stroofkes. De Gijsels hebben dat ingericht.

13. *Pastors hebben macht tegen het kwaad.*

Dat heeft die op de Overslag nog gedaan, de pastoor, maar dewelke weet ik niet. In het jaar '21 is Van Holles schuur afgebrand, rechtover Ferkets. En dat was een grote strooien schuur. Het was dan een hete zomer in '21. Schrikkelijk heet en branden alles lag heet van het branden. Ze zeggen dat daar een glazen pan op dat dak lag, een brandglas en dat daardoor, of het waar is weet ik niet, maar ze is toch afgebrand. En de wind zat in het oosten, droog als hij van daar komt. En die vlammen sloegen allemaal over naar Overslag-Dorp. En de pastoor had dat ook gezien en is daar naar toe gegaan. En de pastoor is beginnen lezen in zijn boek, voor de wind te doen keren. Hij ging zo rond gelijk hij kon en altijd maar in zijn boek, en hij is gekeerd, anders was heel Overslag afgebrand. Dat was heel zeker Pastoor Van Haelst. Want mijn vader die stond te pikken hier in de straat, achter dat land. En wij moesten gaan binden en mijn vader was daar niet meer. En die was ook naar ginder gegaan, die had dat van daar gezien. Dat was zo een rook, en dan zagen wij dat ook.

Sagen verteld op 30 januari 1982, door Robert Van Melckebeke. Hij hoorde ze van zijn meetje, Leonie Van Assel, geboren in 1864.

1. Er was een huis waar het spookte, altijd maar kloppen op de muur. De mensen kwamen er naar luisteren en ze waakten. Op de duur hebben ze het gevonden. Het kwam uit het kiekenskot nevens het huis. En als ze gingen kijken met licht zagen ze niets, maar als ze 't licht uitdeden, stekten de kiekens naar de muggen en klopten daarbij met de bek op de muur en dat was het. En als het licht was, zaten ze stil. Dat heeft een ganse tijd geduurd vooraleer de zaak opgelost werd.
2. Ik vroeg aan mijn meetje, hoe dat kwam dat er daar een kapelleke stond, in de hekstijl van de Bloks. En ze zei dat het daar vroeger toverde, dat er vlammen uit de grond kwamen en dat ze daarom een Onze Lieve Vrouw kapel in de stijl gezet hadden.

Het kapelletje van dichtbij

Dat er daar een kapelleke stond, in de hekstijl van de bloks

Sage verteld op 30 januari 1982, door Madeleine De Mey, geboren 6/12/1898.

Een vrouw kreeg klop van haar man en ze liep buiten in haar nachthemd op het kerkhof en ze stak zich weg in een nieuw gedolven put. En ze hoorde iemand komen en ze stak haar kop boven en hij ging lopen, recht naar huis en hij viel daar van de schrik.

WATERLAND-OUDEMAN

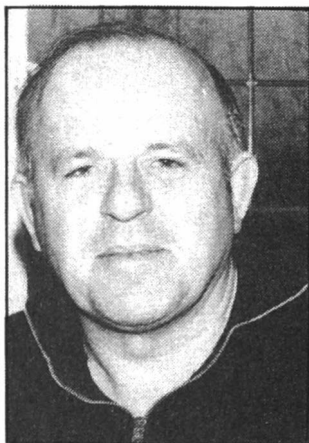
Sage verteld door Roger De Croppe op 16/6/1982. Deze werd hem verteld op 15/6/'82 door zijn vader Georges De Croppe ° te Waterland-Oudeman op 21/12/1914.

Daar was daar een put, die omgeven was met riet, maar waar die lag heeft hij (vader Georges) niet gezegd, want de laatste twintig jaar is hij stilaan verdwenen. Daar mochten de mensen en de kinderen bij valavond niet voorbij, want 't schijnt dat in dat riet, Noeschoart daar zat, en die sprong op uw rug en ge moest twee maal rond die put gaan voor ge verder mocht gaan. „Herinnerd'u nog” zei hij tegen mijn moeder, „we zijn er nog naar toe geweest, en uëk nog iets ingesmeten”.

WESTDORPE

Sagen verteld door Rudolf Janssens (° 1925) op 16 mei 1982.

De sagen werden hem verteld door zijn vader en spelen zich af te Westdorpe, Nederland.

Rudolf Janssens

Mijn vader vertelde elke week over spoken, maar dan zei hij erbij „moar da bestoa niet”. Moest hij er zelf niet in geloofd hebben, hij zou er elke week niet over verteld hebben.

1. Dat was van Dulle, de hond. En dat was een grote zwarte hond. En als ge die tegen kwaamt, verdweent ge, want hij at u op helemaal. Die liep aan de Batterij, waar die zeesluis nog ligt, op de Zwarte Hoek, langs de oude baan naar Axel. De Batterij dat is nog een fort van de Spanjaarden geweest. En dat heeft daar altijd lelijk gedaan.
2. En de witte dame, die liep ook aan de Batterij, maar alleen als het stormde, als het slecht weer was. Maar het fijne weet ik daar niet meer van.

3. Vijf jaar geleden is er hier een honderdenvijfjarige overleden. En vijf jaar voor zijn dood vertelde hij mij over een toverheks. En hij geloofde daar nog in. Hij heeft altijd gewerkt bij een boer hier verderop. En om aan te tonen hoe bijgelovig hij wel was : op een keer vroeg iemand hem of hij mee wilde rijden in de auto om sneller thuis te zijn. Maar oho hij niet, dat hij in geen auto zou gekropen zijn, hij betrouwde dat niet.

En hij was naar Stoepe op bedevaart geweest in September. En bij het terugkeren moest hij over het brugje (nu is dat een weg) aan Letters kreek (Canisvliet kreek). En Mie stond daar, en die zag er oud uit, en hij zei dat dat één van de laatste heksen was, die echt konden toveren. En ik kon niet over die brug, zei hij, en ik ben drie-maal gevallen. En daarop vroeg ik hem of hij niet zat was. En hij antwoordde „Ba neen, maar ik had wel een paar pintjes gedronken”.

WETTEREN

Sage verteld door M. André Verbeke (° 1930), lid van de heemkundige kring Oost-Oudburg, op 23.5.1982 in het restaurant Lekkerbek te Waasmunster, tijdens het middagmaal ter gelegenheid van de goudtag van het Provinciaal Verbond van de Heemkundige Kringen van Oost-Vlaanderen.

KLITTE. In 1950 werkte André Verbeke aan de houten draaibrug te Wetteren. De hulpbruggedraaier vertelde hem dat Klitte (Kludde ?) daar rond liep en als het donker was, sprong hij op de mensen hun rug. Die bleven dan stokstijf staan van de schrik. Achteraf is dat uitgekomen wie dat was. Dat was alleen om de mensen bang te maken.

WETTEREN-TEN-EDE

Sagen verteld door Roger Vervaet, geboren 19.05.1927. Ze werden verteld op 13 mei 1982.

Roger Vervaet

Deze sagen spelen zich af te Wetteren ten Ede. Mijnheer Vervaet hoorde ze van zijn moeder Mevrouw Van Kakebeke.

1. Ik heb dat ook gehoord van mijn moeder, van die vertinner. Dat was een dronkaard en die lag te slapen naast zijn potje met gesmolten tin. En ze hebben dat dan in zijn keelgat gegoten en hij was er niet goed van. Maar mijn moeder heeft daar niet van gesproken dat dat Jan De Lichte was, ze heeft een andere man genoemd.
(vergelijk met het verhaaltje van Mevrouw Augustina Van der Elst in ons jaarboek 1979 - 1980 blz. 103 „JAN DE LICHT IN DOORLAARBOS“).

2. Toen mijn moeder jong was, was er een vrouw en die had wel acht kinders en daarvan waren er nog vier plat. Platte kinders noemden ze kinders die nog niet konden lopen. Vroeger hadden ze elk jaar een kind en

ze konden zich daar niet mee bezig houden om die te leren lopen ; zo kwam dat almeets dat ze met drie jaar nog niet konden lopen. En er kwam bij die vrouw een andere vrouw op bezoek en die moest wat hebben. En die vrouw (die op bezoek kwam) zei „Wa veur een schuën kientshen èdde gij ier“. En die vrouw (de moeder) antwoordde „Moar 'k keune kik au da nie geven, 't giën dadde vraugt, 'k en è da nie“ - „Zeker edde gij da, en

gij moe mij da geven". Maar ze kreeg het niet en ze zei „Ge zult er nog van uëren". En een half uur later wilde die vrouw (de moeder) haar kind verversen en de maden kropen uit de kafzak waar het kindje op lag.

3. En op een boerenhof waar ze een paar koetjes en wat varkens hadden, was er een stalknecht. En ze toonden hem in de stal „ziede die stalkeirse ? Doar meugde nooit nie noar wijzen". Maar hij deed toch de deur open en hij wees er naar en trok dan meteen de deur weer dicht. En hij hoorde een daverende slag op de deur.
4. En er was daar ook een knecht op een hof en die had een vel van 't een of 't ander. En 's nachts was hij altijd weg om wat uit te gaan steken. Dat was de weerwolf. En die boer die vond dat vel, en op een keer had hij 's morgens vroeg zijn oven warm gestookt. En die knecht was weg naar ergens, dat wist hij zeker. En hij smijt dat vel in de oven en onmiddellijk staat die knecht kwaad voor hem en zo te schudden over heel zijn lichaam. „Wa doede nau ?". Maar ondertussen was dat vel bijna helemaal opgebrand. En toen het weg was, viel die knecht op zijn knieën en zei „God wa benne'k blijë dadde mij verlost hèt".

WUUSTWEZEL

Sage verteld door M. Wagemakers, ° 1939 te Wuustwezel, op 26 januari 1983 in het restaurant La Farigoule te Sint-Pieters-Leeuw.

Deze eerste sage hoorde hij van zijn grootvader, M. Thienpondt, ° 1898 te Wuustwezel. De tweede beleefde hij nog zelf, in zijn jeugd.

1. Grootvader vertelde dat in zijn jonge tijd er een geval was van popjes die doorprikt werden met naalden om iemand te pijnigen of kwaad te doen. Dit was dus een soort voedoe.
2. Als ik jong was bestond het belezen van bezetenen nog, om nadelige invloeden van buitenuit weg te werken. Dat waren voornamelijk vrouwen die dat belezen beoefenden. Er werd daar zeer weinig over verteld, want de pastoor mocht dat niet weten.
3. Een middel tegen roos (ontsteking) is het vel stropen van een drachtig mollewijfje in de maand mei en dat vel met de bloedkant op de wonde leggen.
4. Een middel tegen bliek (doorschuren van de huid b.v. aan de dijen of onder de borsten van zware vrouwen) is het dragen van een zakje zout op de blote huid en dat elke dag vernieuwen.
5. Krampen : wollen draad rond een teen.
6. Pijn in de rug : blauwe wollen draad rond de lenden dragen op de blote huid.

ZELE

Sagen verteld door Alfons Boffé (° 11.6.1922 te Zele-Heikant) op 11.12.1982.

Mijnheer Boffé, baas der metsers van Sidmar, zat rechts van mij tijdens het feestmaal ter ere van de vereremerking der Sidmar-werknemers. Hij bleek een meer-dan-verwachte bron te zijn voor volksverhalen.

Sommige der verhalen werden verteld door zijn moeder, Valerie Dhooghe, geboren te Zele-Heikant op 11.12.1890.

1. Mijn moeder ging eens naar Overmere-Donk bij haar peter. Ze kwam terug op de late namiddag langs de binnenwegels. Ze geraakte per toeval op de Geitenakker langs het erf gat. En als ze op de akker was, was ze van de mare bereden. Rond die akker stonden elzenkanten en gras. En ze ging altijd maar rond, maar ze kon er niet meer af. Er was een boer die werkte op de akker ernaast. Die had dat gezien, dat er een jong vrouwe wel tien, twintig maal rond de akker liep. Mijn moeder was dan 16, 17, 18 jaar oud. Hij zegt tegen zichzelf „toch eens kijken wat ze zoekt”. Hij kijkt, kuist zijn schop af. „Hei jong, zij d’iets verloren ?” Mijn moeder schoot wakker en zei „Naa weette’k woar da’k ben”. En ze is van de akker gegaan en naar huis. ‘k Heb haar dat dikwijls horen vertellen.
2. Mevrouw Boffé vertelde : KLUDDE. Dat was iemand die ‘s avonds op de baan besprongen werd van Kludde. Hij moest die een eind op de rug dragen tot aan zijn bestemming. Dan sprong Kludde eraf en kon die mens voortgaan.
3. ‘k Heb moeder nog horen vertellen van een spook. Dat kwam af en toe ‘s avonds buiten. Die pakte een vaagborstel en hing er een beddelaken over. Hij stak het omhoog en werd zo wel drie meter hoog. Hij stak zijn gezicht weg achter het laken, zo dat ze hem niet konden herkennen, maar er waren twee gaten in zo dat hij kon kijken. Hij deed die borstel buigen naar beneden vanaf zijn hoofd, en dat was dan juist alsof die grote man in het midden boog. Dat gebeurde alle twee jaar een keer. De mensen gingen er van lopen. Die hem gezien hadden vertelden dat aan de andere mensen. „Allei, allei zeker” - „Jaja, ‘k heb dat gezien”. Nu was er iemand die het spook gezien had en die ging naar de pastoor. „Hedde gij da spuëk al gezien ?” - „Neen ek” antwoordde de pastoor. „Ikke wel, geluëv’et of nie, ik ben da tegengekomen en da pleujde middendeure. Wie of wa zou da kunnen zijn ?” De pastoor zei „Dor kenne’k een goe remedie tegen”. In die tijd was dat nog allemaal met een haard waar ze hout in brandden. Zegt de pastoor tegen die man „Angt nen muër woter in den eird. En as ‘t spuëk nog es komt wandelen, giette da woter in nen iëmer en tan over zijn lijf. Ge zult sebiët weten wie dan ‘t is”. Die man had geen schrik, en geloofde niet in spoken. Thuis zei hij „As ‘t iemand ziet, moet ij ‘t mij zeggen”. Op een zekere dag komt er iemand binnen gelopen ‘s avonds „‘k Hè ‘t spuëk gezien ! ‘k Hè ‘t spuëk gezien !” en hij was dood van de schrik. Voor 1900 was er geen licht op de straat, dan moest ge een lantaarn hebben. Die man is met kokend water buiten gegaan en dat spook was verbrand. ‘t Was gedaan en ‘t is nooit meer geweest.
4. Het volgende werd verteld door Raymond De Coninck, voor 1914. Er was iemand die veel dronk. Twee mannen spraken af om hem bang te maken. Eén ervan verkleedde zich in vogelschrik en schoot met een katapult steentjes op de zatte. Ja, in die tijd waren de wegelkes maar zo breed (duidt veertig centimeter aan). „Ha, gij èt stiënen in aën zak”, zei die zatte. En hij keerde zich om in plaats van te gaan lopen en trok zijn mes en de vogelschrik kon gaan lopen.

5. Een leutig poetske dat eens eene de mensen gespeeld heeft, was het volgende. Hij kocht een kilo gist en verbrokkelde die. Hij ging die dan smijten in de beerput van die mensen. Na een paar uur liep die beerput over het ganse hof en gans de put was leeg.
6. Bij mijn moeder thuis waren ze met twaalf kinderen. Nonkel René was één der oudste, waarschijnlijk geboren rond 1888. Hij had nog twee vrienden, gebroers, Maurice en Alexander De Meulenaere (allebei in de negentig geworden), metselaars van beroep. Enne hun vader die geloofde in spoken en alles. Ze noemden hem „den ouden meuleneir“. Hij was ijzersterk, maar had altijd schrik als het donker was. Nu hadden die drie sloebers afgesproken om hem bang te maken, 's avonds. Hij dierf niet buiten komen als het donker was. Zijn hof was 200 meter van ons en lag 30 meter van de straat. Het staat er nog. Tussen het huis en de straat lag een boomgaard. In juni (op 11/6 is het Heikant kermis) waren er al vroege kersen als het goed weer was en leurden ze er al mee. De drie hadden afgesproken tijdens de kermis 's avonds in de bomen te kruipen en kersen te eten. „Den ouën durft toch niet buiten komen“. Maurice, Sander en René kropen in de bomen en begonnen te eten. Ze hadden te veel gedronken en konden niet zwijgen. Ze lachten, vertelden en hadden plezier. En de oude Meulenaer had dat gehoord en die ging op zijn zolder, stak het dakvenster open en riep „Maurice, d'r zijn dieven, geef mij iëns mijn geweer !“ Hij sloeg met een klippel op de dakpannen en riep „boem“ en sloeg vier-vijf pannen kapot, waarbij de stukken van het dak schoven. En die drie mannen hoorden dat, en ze huilden van het lachen, vielen uit de boom en lagen te krullen van het lachen in het gras. En dan kwamen ze aan de deur kloppen en vertelden alles. En die oude riep ze binnen en gaf ze nog een borrel.
7. Sander had vijf zonen en drie dochters en woonde tegen ons. Rechtover zijn deur was er een Sportcafé met een veloclub. Elk jaar op Heikant kermis, was er velokoers der oude mannen van meer dan 35 jaar. Dat was 20 of 30 kilometer. Ze reden toen langs den Bos, de Wezepoel, Kouter, Barreel naar Heikant. Aan de koers nam nevens Alex ook melkboer René Goossens deel, twee echte oude grapjassen. De oude-mannenkoers begon rond 15-16 uur en er namen een 20-30 man aan deel. Ze waren verkleed, met hoeden, valse snorren...
Sander kwam ieder jaar voor de koers op straat, voor zijn huis met zijn kapblok, zijn kapmes en zijn oude werkbreek. Hij lei die breek op het kapblok en kapte ze af met zijn kapmes en dat was zijn koersbreek. In plaats van water hadden ze bier in het mandje op hun fiets. En als ze toekwamen waren ze zo zat als een petat, en reden ze in de gracht met gootmoor naast de weg, en die was wel veertig centimeter diep, gewoon uit zottigheid. En stinken !!!
8. 'k Heb meer dan ééns horen vertellen van de bende van JAN DE LICHTEN. Dat moet voor 1900 geweest zijn. Ze gingen een café overvallen langs de baan en langs het keldervenster aan de straat binnenbreken. Dat was „Sint-Antonius“ op „den Dijk“ een gehucht van Zele. Maar de vader en de zoon van dat café hadden dat gehoord. Die zoon stak zich weg in de kelder met een bijl en liet de eerste bandiet binnenkomen, wachtte tot die het wachtwoord gezegd had, dat alles veilig was en kapte dan zijn kop af. Dan kwam de tweede en de zoon kapte ook die kop af. De zoon zei toen zelf het wachtwoord en de derde kwam. Zo heeft hij er vijf de kop af gekapt.

ZELZATE

Per toeval tikte ik het boek „West-Vlaamse Sagen“ I van de uitstekende volkskundige Hervé Stalpaert op de kop in een boekenwinkel te Brugge. In de uitgebreide inleiding verwees hij naar Guido Gezelle die 6 sagen over Zelzate opnam in zijn tijdschrift. Deze, samen met Gezelles kommentaar, mag ik U niet onthouden.

Sagen gepubliceerd in BIEKORF 1° Jaar, n° 5 in Lentemaand, 't jaar 1890.

HEIDENDOM (blz. 66)

1. (1) Die een stuk *gekruist geld* in zijn kasse heeft, geen dieven of stroopers die eraan zullen g'raken. *Zelszaete*.

Het kruisteeiken *onfaalbare* kracht toeschrijven is 't Kerstendom besmetten met heidendom.

2. (3) Als onz'ouders naar schole gingen wisten ze dat er altijd een *potteke meê geld* op een zekere plaatse langs den weg stond. Elk liep er om 't zeerst naartoe. Ze'n hebben 't nooit gezien, maar de eeken kanthage wordt nog getoogd waar dat 't stond. *Zelszaete*.

Waarschijnlijk en was 't geen *kruisgeld*, anders en hadden de *Alven*, de *Kabouters* en andere ingebeelde heidensche wezens er geen macht over gehad, om 't daar te zetten.

3. (4) *Kalleke Vandewalle* en deed niet anders as vloeken en bannen op de pasters, dat 't zonde en jammer en 'n groote schande Gods was. Maar, op nen nacht, als dat al lange geduurd hadde, kreeg het volk in huis, die 't tot halfwege zijn *schouwe* smeten, en 't dan lieten omleege in zijnen heerd vallen. Kalleken, op den duur, veranderde van leven en zijn huis wierd een g'rust huis. De pasters ha'n hem dat gebakken. *Zelszaete*.

Het Kerstene Volk schrijft hier en daar ten onrechte zijne *Priesters* toe 't gene onze heidensche voorouders hunne *wijlieden*, *tooveraars* en *tooveressen* toeschreven.

4. (6) Jan Tielman had om de Vroevrouw geweest ; eene zwarte gedaante kwam hem huiswaards gevolgd, over lochtingen en landen ; gansch bezweet en tenden asem kwam hij eindeling thuis. Van zoo haast als hij binnen was sloeg hij de deure toe en de gedaante vloog er geweldig genoeg op om ze uit heur haken te doen springen. Geheel den nacht bleef het spook voor de veister staan : 't en verdween niet, peis-je, maar 't *verteerde* daar, met het *dagworden*, op de plaatse waar dat het stond. *Zelszaete*.

't Heidendom is 't Kerstendom vijandig, bijzonderlijk bij de geboorte ('t heilig Doopsel) en bij 't overlijden (de laatste heilige Sacramenten).

De schaars bekeerde Vlamingen hadden eenen onweertaanbaren schrik voor al die afgoden, die ze verzaakt en veracht hadden. Zouden ze geen wrake nemen ? Die vreeze heeft de vertelselingen voortgebracht, die nu, lijk 'n keerse in de pijp, stillkens aan 't uitsterven zijn, maar die eertijds de haren deden te berge rijzen van meer als een.

Het *krieken*, het *priemen*, het licht van den *schoonen*, *klaren Dag*, ook eene schier-godheid, deed de nachtsproken niet naar elders weggaan maar opmageren en *verteren* daar ze stonden.

5. (8) 's Nachts om 'n *Vroevrouwe* gaan, alleene, en is ook niet goed : ge moet ze met twee'n gaan halen en weëre naar huis leen. Zij en zullen met eenen man alleene niet lichte meêgaan : zij komen te vele tegen, doch zonder gevaar, want de vroevrouwen zijn verzekerd door 't *Geestelijk. Zelsaete*.
Vergelijk n° 7. Wat het getal twee aangaat, 't is waarschijnlijk vereischt om, met de vroevrouwe, 't getal drie te maken, dat een heilig getal is bij 't Volk en altijd geweest heeft.
6. (10) Tot Bernhard Bonte'ns gingen ze verrijken. Twee kleene broerkens sliepen te gare boven in een beddeke. En al met eenen keer, zonder dat ze iemand geware worden, krijgt Petrusken zu'k ne geweldige slag op z'n kake, dat Pauwke er van wakker wordt, en ze beginnen alle twee te huilen. Bernhard Bonte gaat buiten, en wat ziet hij ? Een vrouwmensch gehukt zitten, tenden 't hofwegelken. Hij komt zeere genoeg binnen en hij slaat haastig de deure toe, want tegen 't kwaad en meugt g'u niet weren. Drie uren later waren ze verrijkt van ne frische zeune. *Zelsaete*.
Vergelijkt n° 6. „Tegen 't kwaad en meugt ge u niet weren : „vluchten wel en belet stellen, al dat ge kunt, maar niets meer“. Dat zou 'k willen van elders bevestigd vinden, met den *waarom* daarbij. Omdat 't verloren moeite is ?

Deze sagen hebben we te danken aan de heer Richard Verbanck van de H.K. „Die Cuere“ uit Bredene. Deze zeer aktieve heemkundige bezit zeer veel boeken over verscheidene onderwerpen en is altijd bereid om hiermee de mensen van dienst te zijn. Hartelijk dank. De nummers tussen haakjes zijn de volgnummers der sagen in Guido Gezelles tijdschrift.

ZEVENEKEN

Sage verteld door Magdalena Verpaele, geboren 1.5.1906. Ze werden opgetekend 3.4.1981.

Er was iemand in Ruilaarde (wijk van Zeveneken), die moest ook de weerwolf dragen. Maar hij droeg hem naar 't café en hij heeft hem daar eens goed afgedorst. 't Was die weerwolf om geld te doen.

INHOUDSLIJST VAN ALLE TOT EN MET 1983 VERSCHENEN JAARBOEKEN

Nr.	JAAR	ARTIKEL	SCHRIJVER
1971	*	De Langelede (28 blz.)	Broeder LEOPOLD
1972	*	Het ontstaan van Wachtebeke 1. Inleiding (11 blz. A 4) 2. Het belang van de Westerschelde 3. „Wachtebeke” voor dat men haar eerste geschreven vermelding aantreft. 4. Het landschap in ons dorp tijdens de middeleeuwen. 5. De eerste geschreven bronnen over onze gemeente. 6. Belang van de uitbating van de turf voor de ontwikkeling van Wachtebeke. 7. Invloed van de grote abdijen. 8. De wijken en straten van Wachtebeke in de middeleeuwen.	J. & L. Vanblaere-Ledent
1972	*	Wachtebeke, bij de aanvang van de 20ste eeuw (fotoboek - 36 blz.)	Broeder Leopold
1972		BOEKJE 1 (20 blz.)	
	*	Het gemeentewapen van Wachtebeke 1. Het wapenschild. 2. Chronologische geschiedenis tot het verkrijgen van een wapenschild. 3. Samenstelling van het wapen van Wachtebeke. 4. De Heilige Catharina in de parochie. 5. De verschillende verbeeldingen van de H. Catharina en de betekenis van haar attributen.	L.P. Vanblaere
1973		BOEKJE 2 (25 blz.)	
	*	De oude vierschaar te Wachtebeke	M. Teirlinck
	*	Galerij der Wachtebeekse Groten Dr. Jules Pesyn 1. Zijn leven.	Erik De Smet
	*	Wachtebeke onder de dekenij Hulst	Gilbert Lanckriet
	*	De banmolen, de dwangbuis van de middeleeuwse boer.	Gilbert Lanckriet
	*	Iets over het innen van tolgelden op de Moervaart	Erik De Smet
1973		BOEKJE 3 (16 blz.)	
	*	Het Pastoreel Huys te Overslag Proces-Verbaal der aanbesteding van het Pastoreel Huys. Het Kerkhof.	E. H. Strobbe en D. J. Oggel

Nr.	JAAR	ARTIKEL	SCHRIJVER
		* Dr. Jules Persijn 2. Zijn werk	Erik De Smet
		* Iets over het bouwen van een stenen klapbuis op de Langelede (1780)	Erik De Smet
	1974	* Kunstschilder Jozef De Caluvé (16 blz. A 4) Inleiding. Schilder van bloemen en landschappen	L.P. Vanblaere en G. Hoebeke
	1974	* Kamiel Saman, komponist (24 blz.) — Ter verantwoording. — Kamielken. — Akkordeonist. — De Koninklijke Harmonie. — Met de harmonie op stap. — Schoenmaker, bakker en... komponist. — Toneelspeler. — Kabarettist. — Kabaret „De Lachende Kamielkes”. — Huldebetoon. — Sabam. — O. Galens. — Kamiels bewogen reis naar de Ardennen. — De Moervaart. — Zijn werk. — In Memoriam.	Jos De Cock
09	1975	* Bijdrage tot de toponymie van Wachtebeke. (135 blz. en 3 kaarten) — Inleiding (geschiedkundig overzicht) — Lijst van de belangrijkste straat-, gehucht-, water- en veldnamen van Wachtebeke.	Erik De Smet
10	1976	* Wachtebeke vroeger en nu in oude prent-kaarten en nieuwe foto's. (40 blz.) — Het ontstaan van het Godshuis — Ramonshoek school... enkele wetenswaardigheden.	Maurice Van Heirsele en Guy Hoebeke
11	1977	Wachtebeke vertelt (125 blz.) * Oorlogsdagboek ('40-'45) * Beerschippers — Naar Mw. Van Geertruyden-Van Malder — Naar Georges Kips — Naar Florent Schout * Sagen, Legendes en andere Volksoverleveringen * Pottenbakken — De Pottenbakkerij in de Groenstraat — De Pottenbakkerij in de Groenstraat — De Pottenbakkerij in de Groenstraat en de jonge jaren van Jos De Caluwé — Gedachten over een uitgestorven beroep	Maurice Van Heirsele Guy Hoebeke Guy Hoebeke Maurice Van Heirsele Mw. Klara Van Laere-Schelstraete Jos De Caluwé Harald Zein

Nr.	JAAR	ARTIKEL	SCHRIJVER
		- In den beginne was de klei - Het bakken. - Van hoopje klei tot afgewerkte pot.	
		— Nabeschouwingen.	
		* Molens te Wachtebeke	Guy Hoebeke
		— Kort Overzicht van de muldersstiel naar Cesar David.	
		— De muldersfamilie Vander Eedt De muldersstiel nu - naar Theofiel Van der Eedt.	
		* Het „Overlede Goed” te Wachtebeke.	Erik De Smet
		— Bijlage I : Chronologische Pachterslijst van het Overlede Goed.	
		— Bijlage II : Pachtvoorwaarden van Jacobus Marquenie.	
		— Bijlage III : Prezij van de Hofstede, anno 1708	
		— Bijlage IV : Prezij van de Hofstede, anno 1768	
12	1978	* Prof. Dr. J. Persyn (1878-1978) (59 blz.)	Erik De Paepe
		I. Een beknopte levensschets	
		II. Gedenkboek van de plechtigheid naar aanleiding van de honderdste verjaardag van de geboorte van Prof. Dr. J. Persyn op vrijdag 14 april 1978 te Wachtebeke	
		1. Ontvangst van de personaliteiten en de familie op het gemeentehuis van Wachtebeke.	
		2. Onthulling van een gedenkplaat aan het huis van dhr. J. De Waele, waar Dr. J. Persyn zijn jeugdjaren heeft doorgebracht.	
		3. Akademische zitting in de zaal van het lyceum O.L.V. van het H. Hart.	
		III. Uittreksels uit Rouwnummer van het studentenblad „Aula” van de R.U.G.	
13-14	1979-1980 (123 blz.)	* De familie della Faille d’Assenede, als heren van het ambacht (17e-18e eeuw)	Erik De Smet
		— De della Faille’s een rasechte vlaamse familie.	
		— Van landbouwer tot koopman.	
		— Grondbezit en de drang naar politieke macht verdringen de handelsgeest.	
		— De Tak della Faille d’Assenede.	
		1. Jan Baptist della Faille (1649-1666)	
		- Een voortdurend streven naar macht.	
		- Jan Baptist als Mecenas.	
		- Een bitter afscheid.	
		2. Pieter Idesbald della Faille (1666-1695)	
		- De traditie handhaven.	

3. Jan Baptist della Faille (1696-1713).
4. Jan Francies della Faille (1713-1761)
 - Blijde intrede van Jan Francies als heer van het ambacht.
 - Stijgende interesse voor het ambacht.
 - Politiek succes voor Jan Francies.
 - De donkere jaren.
5. Emmanuel Jan Jozef della Faille (1761-1795)
 - Emmanuel als heer van het ambacht en meer in het bijzonder zijn verhouding met Wachtebeke.
 - Een ongezonder politiek klimaat kelderde de loopbaan van Emmanuel.
 - Het einde van een feodale structuur.
- De laatste generaties van een grootse familie.
 - Jozef Sebastiaan Ghislain della Faille.
 - Louis André Ghislain della Faille
- Besluit
- Bijlage I : Gezinskaarten van de della Faille's d'Assenede.
- Bijlage II : Kopie van Leenverheffing van het Ambacht Assenede A ° 1701
- Bijlage III : Ceremonieel bij de installatie van Jan Francies della Faille als heer van het ambacht Assenede 1713.
- Lijst van bronnen en werken.
- Bladwijzer.
- * **Uit de geschiedenis van het saffarke of kogelflesje.**
 - Herinneringen aan mijn staminee
 - Jeugdherinneringen aan Kalve, Pene en Molenhoek, waarbij café's een niet onaardige rol spelen.
- * **De Zandschippers**
- * **Ons volk vertelt**

M. Van Wesemael

Florent Schout
Maria De LetterCoralie Vandergracht
Guy Hoebeke

- 15-16 1981 * **Wachtebeke vroeger en nu in oude**
1982 **prentkaarten en nieuwe foto's (55 blz.)**

Maria Colpaert
Charles Colpaert
Guy Hoebeke

- 17 1983 * **De veldmolen**
(160 blz.)
- Voorwoord
 - Deel I : Enkele voorbeschouwingen over de windmolen in het algemeen.
1. Onze gewestelijke windmolens in de middeleeuwen.

Paul Hesters

- 2. De windmolen als integraal deel van het landelijk bestaan.
- Deel II : Genealogie der families De Gronckel, Marquenie, Hesters.
- Deel III :
 - 1. Eerste vermeldingen van een molen op Kalve.
 - 2. De Gronckel als eigenaar van de Veldmolen.
 - 3. Molenaarswet 1776.
 - 4. Einde van de eerste generatie De Gronckel.
 - 5. De Rosmolen.
 - 6. Voor het eerst een Hesters als medeëigenaar van de Veldmolen.
 - 7. Einde der tweede generatie De Gronckel op de Veldmolen.
 - 8. Seraphinus Clervant, eigenaar van de halve Veldmolen.
 - 9. Inwonende molenaarsknechten ten tijde van Seraphinus Elewaut.
 - 10. Laatste generatie De Gronckel op de Veldmolen.
 - 11. August Hesters als medeëigenaar van de Veldmolen.
 - 12. Terug één eigenaar van de Veldmolen.
 - 13. Het einde van de Veldmolen op het St.-Pietersveld.
 - 14. Oorsprong van de molen van de familie Goossens te Moerbeke-Waas.
 - 15. Oktrooi van de Moerbeekse molen.
 - 16. Opbouw van de Heidemolen op het St.-Pietersveld.
 - 17. Een klein woord over de molenbouwers zelf.
 - 18. Molenbouwers familie Rombaut te Wachtebeke.
 - 19. Onderhoud van de molen.
 - 20. Molenverzekering.
 - 21. Periode 1914-1918.
 - 22. Molenaarsknechten ten tijde van August Hesters.
 - 23. August Hesters verlaat het molenaarsbedrijf.
 - 24. Enkele anekdoten ten tijde van August Hesters.
 - 25. Molen ruimt plaats voor mechanisatie.
 - 26. Achteruitgang van het gezinsinkomen der molenaars.
- Geraadpleegde bronnen
- Herkomst der afbeeldingen.
- Inhoudstabel.

* **Kom binn'n in zet aa bij.**
Sagen, geneeskunde en liedjes verteld en gezongen door ons volk.
 Adegem - Assenede

G. Hoebeke

		Bassevelde - Brussel	
		Deerlijk - Denderwindeke - De Panne - Desteldonk - Drongen	
		Ertvelde - Evergem	
		Hansbeke - Hasselt	
		Kalken - Koewacht	
		Leffinge - Limburg - Lochristi	
		Melle - Moerbeke-Waas	
		Nevele	
		Oost-Vleteren	
		Sint-Amandsberg - Sint-Kruis-Winkel - Sleidinge - Stekene	
		Wachtebeke - Waterland Oudeman - Westdorpe - Wetteren -	
		Wetteren-ten-Ede - Wuustwezel	
		Zele - Zelzate - Zeveneken.	

DE VELDMOLEN - Hesters Paul

— Voorwoord	5
-----------------------	---

DEEL I

— Enkele voorbeschouwingen over de windmolen in het algemeen	7
1. Onze gewestelijke windmolens in de middeleeuwen	7
2. De windmolen als integraal deel van het landelijke bestaan	12

DEEL II

— Genealogie der families	
* De Gronckel	13
* Marquenie	15
* Hesters	16

DEEL III

— De veldmolen	21
1. Eerste vermeldingen van een molen op Kalve	21
2. De Gronckel als eigenaar van de Veldmolen	25
3. Molenaarswet 1776	31
4. Einde van de eerste generatie De Gronckel	34
5. De Rosmolen	37
6. Voor het eerst een Hesters als medeëigenaar van de Veldmolen	40
7. Einde der tweede generatie De Gronckel op de Veldmolen	44
8. Seraphinus Elewaut eigenaar van de halve Veldmolen	45
9. Inwonende molenaarsknechten ten tijde van Seraphinus Elewaut	46
10. Laatste generatie De Gronckel op de Veldmolen	46
11. August Hesters als medeëigenaar van de Veldmolen	47
12. Terug één eigenaar van de Veldmolen	51
13. Het einde van de Veldmolen op het St.-Pieters Veld	55
14. Oorsprong van de molen van de familie Goossens te Moerbeke-Waas	57
15. Octrooi van de Moerbeekse molen	62
16. Opbouw van de heidemolen op het St.-Pietersveld	66
17. Een klein woord over de molenbouwers zelf	67
18. Molenbouwers familie Rombout te Wachtebeke	68
19. Onderhoud van de molen	74
20. Molenverzekering	74
21. Periode 1914-1918	75
22. Molenaarsknechten ten tijde van August Hesters	76
23. August Hesters verlaat het molenaarsbedrijf	77
24. Enkele anekdoten ten tijde van August Hesters	78
25. Molen ruimt plaats voor mechanisatie	79
26. Achteruitgang van het gezinsinkomen der molenaars	87
— Geraadpleegde bronnen	89
— Herkomst der afbeeldingen	89

KOM BINN'N IN ZET AA BIJ - G. Hoebeke

Voorwoord bij deze derde verzameling Sagen en volksvertellingen	95
Adegem	99
Assenede	99
Bassevelde	100
Brussel	102
Deerlijk	102
Denderwindeke	103
De Panne	104
Desteldonk	105
Drongen	105
Ertvelde	106
Evergem	116
Hansbeke	118
Hasselt	118
Kalken	119
Koewacht	119
Leffinge	122
Limburg Ophoven-Illekoven	125
Lochristi	127
Melle	127
Moerbeke-Waas	129
Nevele	131
Oost-Vleteren	132
Sint-Amandsberg	132
Sint-Kruis-Winkel	133
Sleidinge	135
Stekene	136
Wachtebeke	143
Waterland-Oudeman	161
Westdorpe	162
Wetteren	163
Wetteren-ten-Ede	163
Wuustwezel	164
Zeie	165
Zelzate	167
Zeveneken	168
Inhoudslijst van alle tot en met 1983 verschenen jaarboeken	169